د کتاب معرفي

د کتاب نوم: پیغام(څلورم ټوک)

لیکوال: زبیر افغان

د نشر کال: ۲۰۲۲م

د کتاب ټول حقوق له **پېروز د دیني مطالعاتو او څېړنو بنسټ** سره خوندي دي.

پېروز د دیني مطالعاتو او څېړنو بنسټ

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

(c) ketabton.com: The Digital Library

فهرست

اول پاک خواږه بیا نیک اعمال ۷
ایمان او د صالحو اعمالو پایله ۱۱
حجاب د اختلاف او اتفاق ترمنځ ۱۶
د بتانو ماتول، د جهالت پر ناسمه مفکوره وروستی گوزار ۳۷
د تقدیر په اړه لنډ وضاحت ۳۹
د خرافات ختمونې له وسیلې یې ښرته د پنځونې هڅې ٤۳
د رؤیت هلال (میاشتې لیدلو) ستونزه ٥۳
د هدایت تر لاسه کولو وړ او ناوړ افراد/قومونه ٦٦
دین د نفرت په دام کې ٦۹
دیني تعبیر د ارتجاع او تجدد ترمنځ ۷۹
زموږ په دیني تعبیر کې د عقلانیت خلا ۸۹
زموږ ماضي او حال؛ د عزت له مناره د ذلت تر کندې ۹٦
طالبانو ته اخطار ۱۰٥
گڼ ودونه (تعدد زوجات) ۱۱٦
مقدس متن نامقدس تفسیرونه ۱۲۷
د یهودو غندل شوي اعمال او زموږ ټولنه ۱۳۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

تعقل، تفکر او تدبر په قران کې ۱۵٦

ايا په اسلام کې مذهبونه يوه اړتيا ده؟ ۱۷۸

اساسي او فرعي قوانين ۱۸٤

د علم کتاب د بې علمو په لاس کې ۱۹۱

عبادات او له ژوند سره يې تړاو... ۱۹۷

فقه که قانون ۲۰۲

دين او ساينس.. ۲۱۱

پر ديني سرچينو زياتونې او ترې کمونې................................ ۲۱۹

د دوو بنو د رضاعي اولاد نکاح ۲۳۱

پرون او نن د مرېيتوب بنې ۲۳٤

ايا د دوو ښځو شاهدي له يوه نر سره برابره ده؟...................... ۲٤۲

په ميراث کې د لمسي حق.. ۲٤٦

په مصنوعي ډول اولاد پيدا کول.. ۲٦٦

استقلال او اشغال ۲۸۰

د رؤيت هلال(مياشتې ليدلو) ستونزه ۲۸٤

په دولتي محکمو کې د نکاح راجستېرول(ثبتول) ۲۹۷

د انسان د بدني غړو پيوندکاري ۳۰٤

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما حقیقت او ستا حقیقت ۳۱۸
هم ملت او هم امت؛ توازن يې څنګه ساتلای شو؟ ۳۲٤
د جنس بدلول ۳۲۹
مراجع ۳۳۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

اول پاک خواړه بیا نیک اعمال

}يَا أَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ { [المؤمنون: ۵۱]

اې رسولانو! پاکیزه خواړه خورئ او صالح اعمال کوئ، زه ستاسو پر اعمالو علم لرم.

په دې ایت کې تر صالح عمل وړاندې د پاکو خوړو یادونه شوې ده او بیا د امر رسولانو ته شوی دی، د رسول عمل تر هغو د قبول وړ نه دی، څو په دغه حکم عمل ونه شي. که د رسول د عمل لپاره دا شرط وي نو ایا امتیان ترې مستثنا دي؟ په هیڅ صورت نه، حتمن به دغه معیار پوره کوي، یوازې اودس کول د لمانځه لپاره بس نه دی، نه یوازې د جامې پاکي د لمانځه د صحت لپاره کفایت کوي، که په بولو لړلې جامه باندې لمونځ نه کېږي، نو په مردار مال تغذیه شوي بدن باندې هم لمونځ نه کېږي، که د لمانځه لپاره د جای نماز پاکي لازمي ده، نو د ځمکې پاکي هم ورته اړینه ده چې نه به دې له چا غصب کړې وي، نه به دې په چلول او دوکه ځنې اخیستې وي، نه به دې د خور، لور او نورو خپلوانو له حقه راګرځولې وي، دا ډېره جالبه ده چې زموږ خلک کوچنی جای نماز پاک غواړي خو دومره لویه ځمکه بیا که د هر چا له حقه راګرځول شوې وي، پروا نه په کوي، یو څاڅکی بولې پر جامه نه ایله کوي، خو که یې ټول بدن په حرام مال تغذیه شوي وي، بیا باک نه په کوي. په یوه حدیث کې راغلي:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " أَيُّهَا النَّاسُ، إِنَّ اللهَ طَيِّبٌ لَا يَقْبَلُ إِلَّا طَيِّبًا، وَإِنَّ اللهَ أَمَرَ الْمُؤْمِنِينَ بِمَا أَمَرَ بِهِ الْمُرْسَلِينَ، فَقَالَ:

(c) ketabton.com: The Digital Library

{يَا أَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا، إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ} [المؤمنون: ٥١] وَقَالَ: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ} [البقرة: ١٧٢] ثُمَّ ذَكَرَ الرَّجُلَ يُطِيلُ السَّفَرَ أَشْعَثَ أَغْبَرَ، يَمُدُّ يَدَيْهِ إِلَى السَّمَاءِ، يَا رَبِّ، يَا رَبِّ، وَمَطْعَمُهُ حَرَامٌ، وَمَشْرَبُهُ حَرَامٌ، وَمَلْبَسُهُ حَرَامٌ، وَغُذِيَ بِالْحَرَامِ، فَأَنَّى يُسْتَجَابُ لِذَلِكَ؟ "(١)

له ابو هريره رض روايت دی چې رسول الله ص ويل: الله پاک دی يوازې پاک شی قبلوي، الله مسلمانان په هغه څه امر کړي دي چې رسولان يې په امر کړي: اې رسولانو! پاک خواړه خورئ او نيک اعمال کوئ، زه ستاسو پر اعمالو علم لرم، او ده ويل: اې مومنانو! له هغه پاک رزق څخه خوراک کوئ چې موږ په روزي در کړي. بيا يې يو کس ذکر کړ چې له اوږده سفره يې ويښتان ببر او بدن خيرن وي، لاسونه اسمان ته پورته کړي، په دعا کې وايي: اې زما پالونکې! اې زما پالونکې! د هغه خوراک حرام وي، څښاک يې له حرامو وي، جامه يې په حرامو وي او په حرامو تغذيه شوی وي؛ نو څنګه به يې دعا قبوله شي؟!

د دې حديث په رڼا کې د خپلې ټولنې دينکارانو ته وګورئ، زياتره زموږ ډېر لمونځ کوونکي تر غاړې په ناسمو معاملاتو کې ډوب وي، دوی فکر کوي چې لمونځ کوم، نور به نو خدای له ما څه غواړي؟ تر لمانځه وروسته تسبيح وايم، روژه چې راشي، نيسم يې، که زياتې پيسې وګټم حج و عمره به کوم، له کور سره يو جومات په جوړ کړم، دغه دين شو، نو ولې موږ دعا نه قبليږي؟ ولې ورځ تر بلې بدې ورځې پر موږ را روانې دي؟ زموږ د عمل کوم ځای ناسم دی چې بدې پايلې يې موږ زغمو؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ خلک په دې نه پوهېږي چې له کومو قرانې الفاظو چې موږ یوازې د لمانځه معنا اخلو، هغه جمله د مفهوم له مخې تر دې ډېره پراخه ده، هغه ټوله ټولنه د ټول وخت لپاره رانغاړي، هدف یې د الهي قوانینو په وړاندې تسلیمي ده، لمونځ یې عملي بېلګه ده چې څوک عملن دغه کار د یوه تمرین په شکل وکړي، خو که یوڅوک لمونځ کوي، اما په نور ژوند کې د همدې خدای احکام نه عملي کوي، نو لمونځ یې هم بې ګټې دی.

روژه له حلال مال څخه د خدای د امر له امله بندېدل نه دي، بلکې دا عملي تمرین دی، څو د خدای په امر له حرامو مالونو څخه د بندېدا عملي تمرین په وشي، خو که څوک له روژې سره حرام خوري، روژماتی او پېشلمی یې په حرامو وي، نو بیا روژه هیڅ معنا نه لري، حج او عمره هغه وخت ښه دي چې د خدای پر ټاکلې لار انسان تر هغه ځایه ولاړ شي، نه دا چې په غلطو لارو تر لاسه شوی مال انسان حج ته ورسوي یا عمر په وکړي، دا نه یوازې د ګټې سبب نه کېږي، بلکې د نور وبال سبب دی.

په لمانځه او حج مغرور شوي خلک دې لومړی دې ته وګوري چې ګټه یې له کومه ځایه ده؟ معاملات یې څنګه دي؟ د خلکو حقوق یې ور کړي دي که نه؟ زما د شخصي تجربې له مخې زیاتره همدا ډېرو حجونو او لمنځونو والا په کور کې بد اخلاقه، معاملاتو کې سره ګډوډ، له حرامو لارو د مال ګټونکي، خپلو قریبانو ته حق نه ور کوونکي او ډېر توند خویه خلک وي، وړه استثنا حتمن لري، مګر اکثریت یې زموږ د ټولنې دغه وړ کسان دي، نو دا لمونځ څه فایده؟ په روژه کې هر مازیګر زموږ بازارونو کې جنګونه وي، کنځل وي، یو د بل ښځې کنځل کېږي، که وس یې ورسېږي، هر عمل ورسره کوي، پر سودا شل قسمه درته کوي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

کمزوری شی د ښه شي په نوم در کوي، دا نو روژه شوه؟ تر دې روژې خو چې يې نه وي نيولې ښه ده، ځکه اعصاب به يې پر ځای وي، دوی هسې هم د روژې هدف نه پوره کوي، خدای ستا لوږه، تنده او د شپې بې خوبي څه کوي؟ د هغه هدف دادی چې ته په ټولنه کې داسې ژوند وکړې څو خلك له تا ډار ونه لري، د خلکو مالونه ونه لوټې، د يو ځو ورځو لپاره عملي تمرين درباندې کوي چې که د خدای په امر حلال خواړه نه خورې، نو حرام به هم د دې خدای په امر نه خورې، او که موږ حلال د روژې په نامه ايله کوو، خو حرام بيا په همدې روژه کې گټو څو ماښام روژه په ماته کړو، نو دا زموږ د عمل و عقيدې، د نيت او کردار پاراډوکس نه ښيي؟ خدای منافقانه عمل ته اړتيا نه لري، نه عمل خدای ته گټه رسوي، عمل د انساني ټولنې د حفاظت لپاره لازم شوی دی نه خدای ته د گټې رسولو په پار.

۲۰۲۲/اگست/۲۳

سرچينه:

۱)(مسلم، کتاب الزکاة، باب قبول الصدقة من الکسب الطيب وتربيتها، ح: ۱۰۱۵)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایمان او د صالحو اعمالو پایله

په قرن کريم کې ژمنه شوې ده چې که تاسو ايمان راوړئ او صالح اعمال وکړئ، نو د ځمکې او اسمان برکتونه به مو په برخه شي، يا به په ځمکه کې واک در کړل شي، نو اوس زموږ خلکو ته شکونه پيدا دي چې موږ ايمان هم لرو، او نيک اعمال هم کوو، ولې هغه ژمنه له موږ سره نه تر سره کيږي؟

لومړی به د قران کريم دغه اياتونه راوړم، بيا به وروسته تبصره پر وکړم:

{وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْقُرَى آمَنُوا وَاتَّقَوْا لَفَتَحْنَا عَلَيْهِمْ بَرَكَاتٍ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ} [الأعراف: ۹۶]

ژباړه: او که د ښارونو خلکو ايمان راوړی وای او تقوا يې کړې وای، موږ به د اسمان او ځمکې برکتونه ور کړي وای.

{ وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَى لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا وَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذَلِكَ فَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ} [النور: ۵۵]

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: الله ستاسو له هغو کسانو سره چې ایمان راوړي او صالح اعمال وکړي، ژمنه کړې ده چې په ځمکه کې به د پخوانو مومنانو په شان واک ور کوي، هغه دین چې ده ورته خوښ کړی، هغه ته به ځای ور کوي او تر ډار وروسته به یې حالت په امن بدلوي، دوی به زما احکام مني، له ما سره یوځای به د بل د احکامو منونکي نه وي، که چا له دې انکار وکړ، هغوی فاسقان دي.

{وَأَنْتُمُ الْأَعْلَوْنَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ} [آل عمران: ۱۳۹]

ژباړه: که تاسو مومنان وئ، نو تاسو به برلاسي یئ.

دغه ډول ایاتونه د دې سبب دي چې خلک نیوکې وکړي، دوی فکر کوي چې قران کریم کړې وعده اوس له دوی سره نه پوره کېږي، نو العیاذ بالله قران هسې خبرې کړې دي او که زموږ په اعمل کې ستونزه ده؟

قران کریم د الله کتاب دی او الله تعالی بې ځایه ژمنې نه کوي او نه له وعدو مخالفت، مگر ستونزه هم زموږ په فهم کې ده او هم مو په عمل کې.

قران کریم موږ ته دا خبره کړې ده چې تاسو به د خپلې بریال لپاره په ذهني توگه چمتو یئ، سل سلنه به مو د برلاسی ایمان وي ځکه د الله قانون درسره دی، له هغه څخه د الهام په اخیستو د فطرت له قوانینو سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هماهنگۍ عمل کوئ چې بریا یې حتمي پایله ده؛ خو لـه دې سره بـه تقوا او صالح اعمال کوئ، تقوا یا صالح اعمال چیش دي؟

موږ تقوا په ډار یا پرهېز ګاري ترجمه کړې ده او صالح اعمال مـو تـر لمونځ، روژې، حج او د قران کریم تر ختمونو محدود کړي دي، له دې امله هغه اعمال چې قران کریم یـې لـه مـوږ غوښـتنه کـوي، مـوږ نـه دي ترسره کړي چې نتیجه یې هم زموږ په وړاندې ده.

تقوا او صالح اعمال د خدای د احکامو رعایت، ور باندې عمـل، لـه هغو هدایاتو سره هماهنګه کار و کردار، دا لمونځ او دې ته ورتـه اعـمال یوازې نښې دي د هغو اعمالو چې یو مومن یې په خپـل ټـول ژونـد کـې عملي کوي، لمونځ او دې ته ورته عبادات یوازې نیـک اعـمال نـه دي، قران کریم تر لمانځه مخکې د الله تعالی حاکمیت یاد کړی دی، بیا یې له انسانانو سره ښه رویه یاده کړې، بیا یې په کاینـاتو کـې غـور و فکـر یـاد کړی، د لمانځه او دې ته ورته عباداتو درجه وروسته راغلې ده، یو څوک د زړه له اخلاصه پر الله ایمان ولري، نـو هغـه یـوازې پـه جومـات کـې د خدای لپاره رکوع او سجده نه کوي، بلکې ټوله ورځ او ټول ژوند یـې د قوانینو په وړاندې دغسې سرټیټوي لکه په جومات کې د لمانځه مهال.

سمه ده یو چا ټول وخت د الهي قوانینو رعایت وکړ، نـو د اسـمان او ځمکې برکات څنګه تر لاسه کوي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

قران کریم انسان ته ویلي دي چې اسمان او ځمکه درته مسخر دي، تاسو د خپلو وړتیاو په کارولو له دې نړۍ څخه ګټه اخیستای شئ، انسان ته یې ویلي چې اسمان ته ختل او ځمکې ته ننوتل یوازې یوه قووت ته اړتیا لري(الرحمن: ۳۳)، انسان ته الله تعالی وایي چې موږ د فکر، تصور، خیال، ژبې، کار، تعمیر او تخریب وړتیا ور کړې ده(البقره: ۳۱)، قران کریم هغه فکر ته رابللی، د علم یادونه یې ورته کړې، د کایناتو په اړه یې دا ورته ویلي چې هغوی تر قوانینو لاندې دي، تاسو ورڅخه ګټه اخیستای شئ، په انساني ټولنه کې یې ظلم منعه کړ، له یو بل سره د همدردۍ امر یې وکړ، د عدالت او احسان امر یې وکړ، بشریت یې ټول د احترام وړ وباله(الاسراء: ۷۰)، بشریت ته د قوم، ملت، ژبې، مذهب، ډلې، ګوند، رنګ او بل هر شي چوکاټونه یې لغوه کړل، انساني غلامۍ ته یې پای ور کړ او د خدای د قانون له مخې یې هغه انسانان درانه وبلل چې خپل ور سپارلی کار په پوره وي(الحجرات: ۱۳)، که د قران کریم په ایاتونو کې دا ټول فکر وشي، دغسې عملي شي، دغه مفاهیم یې را برسېره شي، انسان هم تر خپل منځ د یوه کور د غړو په شان ژوند وکړي او هم د کایناتو په اړه هغه ډول عمل وکړي چې قران کریم ورته هڅولي دي، نو به یوه جنتي ټولنه جوړه شي، د اسمان او ځمکې برکات به د دوی په برخه شي، فساد به ورک شي، علم به وده وکړي، ټولنه به هوسا شي، خلک به خوشاله شي، د بشریت لپاره به د نن ورځې جوړ دوزخ په جنت بدل شي، سترې انسان به پکې هوسا شي، د یوه خدای قوانین به عملي کېږي او ټول بشر به یې په وړاندې یوه مساوي درجه ولري، نه به

(c) ketabton.com: The Digital Library

امیر ترې مستثنا وي او نه به د خدای قانون د مسکین او بې اسرې و وسلې د پښو زولنې، په دې توګه به یوه بشریت شموله اداره جوړه شي، چې تر مخ به یې د یوه ملت مسله نه وي پرته، بلکې د ټول جهان، بشر، کایناتو، د دې ژوند او د یوه اوږده بل ژوند د خوندیتوب تصور وي. په دې توګه دغه صالح اعمال او تقوا موږ هغه مقام ته ورسوي چې قران کریم یې وعده راکړې ده، نه هغه اعمال چې موږ یې په خپله ټولنه کې کوو او نه هغه تصور چې موږ یې له قران کریم څخه لرو.

۲۸/۸/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

حجاب د اختلاف او اتفاق ترمنځ

حجاب د دوو شیانو ترمنځ بېلونکي یا پټونکي ته وایـي(۱)، پـه قـران کریم د ګڼو معناؤ لپاره کارېدلی دی، د همدې معنا لپاره په دې ایت کې دی:

{ وَإِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا فَاسْأَلُوهُنَّ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ} [الأحزاب: ٥٣]

ژباړه: او که مو له نبوي میرمنو پوښتنه کوله، نو د حجاب له بلـې خـوا یې ځنې وکړئ.

که دلته دوه نور ټکي هم واضح کړم چې له همـدې موضـوع سره اړه لري، نو ښه به وي چې د بحث په وضاحت کې له موږ سره مرسته کولای شي، زموږ خلک ستر او پرده تقریبن په یوه معنا کاروي، مثلن وایي: پرده وکړئ، ستر وکړئ، څه بې ستره ښځه وه، څه بې پردې ښځه وه. ستر پـه عربي کې پټولو ته وایي، لکه په یوه حدیث کې دي:

مَنْ سَتَرَ عَوْرَةَ مُسْلِمٍ فِي الدُّنْيَا سَتَرَ اللهُ عَوْرَتَهُ فِي الآخِرَةِ.(۲)

که په دنیا کې چا د یوه مسلمان عیب پټ کړ، الله به په اخـرت کـې د هغه عیب پټ کړي. دلته دواړه ځایه ستر د پټوالي لپـاره اسـتعمال شـوی دی. پرده بیا زموږ خپل لفظ دی چې کلـه یـې لـه حجـاب سره مـرادف کاروو او کله یې له ستر سره، که څوک ښـځې تـه ووایـي: پـرده وکـړه را ووزه، نو هدف یې چادري یا هغه تور حجاب یـا غـټ پړونـی پـر ځـان

(c) ketabton.com: The Digital Library

اچول وي، یا هم ورته وایي: حجاب وکړه، راځه! بیا هم عیني شی هدف دی. یا ورته وایي: ښه سمه په ستر کې راشه، یعنې محجبه او پردې کې راشه.

دویمه خبره د عورت ده، عورة د هیواد د سرحد هغه ځای ته ویل کېږي چې د نقص له امله دښمن حمله پر کوي یا ډار یې موجود وي، د الاشتقاق لیکوال وایي: عورةُ القومِ، هغه ځای ته دی چې د دښمن له لوري پرې د برید خطره وي، لکه په احزاب سورت کې دي: {إِنَّ بُيُوتَنَا عَوْرَةٌ} [الأحزاب: ۱۳]، دلته یې همدغه معنا ده، ابن فارس وایي: عوره هر هغه شي ته ویل کېږي چې د خالي والي له امله یې ساتنه لازمي وي، همدارنګه هغه شي ته هم ویل کېږي چې شرم و حیاء ځنې کېږي، د نر یا ښځې فرج ته هم عورت ویل کېږي، موږ په پښتو کې هم دغه معنا ځنې اخلو، مثلن وایو: عورت دې پټ کړه، هدف ورڅخه یوازې فرج هم نه وي، د ښځې او نر د ستر ټول ځایونه ور ښیو، په قران کریم کې دي: عَوْرَاتِ النِّسَاءِ یعنې د ښځو له سیکس سره تړلې خبرې و کارونه، یو بل ځای هم د هغو درو وختونو لپاره کار شوی دی چې خلک پکې عمومن جامې کاږي، د سهار تر لمانځه مخکې، د ماخستن تر لمانځه وروسته او غرمه، قران کریم وایي: {ثَلَاثُ عَوْرَاتٍ لَكُمْ} [النور: ۵۸]، دا درې هغه وختونه دي چې تاسو پکې جامې ږدئ.

حجاب، عورت، ستر هر یو ګڼې معناوې لري، البته په خپل خاص مورد کې راتګ یې ځانګړې معنا ور کوي، نو دلته د حجاب څخه پرده یا هغه جامه/چادري/کالی/ټوکر هدف دی چې ښځې یې له خپلو کالیو

(c) ketabton.com: The Digital Library

برسېره استعمالوي، تر دې وروسته چې د هر یوه لفظ په بنسټیزه معنا مو ځان پوه کړ، اوس نو اصل موضوع ته را ګرځم.

د حجاب په اړه د مسلمانانو ترمنځ اختلافي او اتفاقي ټکي شته، په یوه مسلمانه ټولنه کې ټولې مسلمانې ښځې هغه اتفاقي ټکي رعایتوي، په خاص ډول زموږ افغاني ټولنه کې یې نامسلمانې ښځې هم رعایت کوي، ځکه د ټولنې لویه برخه مسلمانان دي، نو د هغوی تر تاثیر لاندې اقلیتونه هم اړ شوي چې زموږ مذهبي/کلتوري ارزښتونو ته درناوی وکړي. ستونزه له دې را جوړه ده چې زموږ خلک/ډلې خپل افکار پر نورو تحمیلوي چې له همدې ځایه فاجعه پیلېږي او د وخت په تېرېدو او خشونت کولو عمق ته رسېږي، اتفاقي ټکي یې باید عملي شي، که په یوه اسلامي ټولنه کې څوک د دې رعایت نه کوي حکومت یې د ټولنې له امله مجبورولای شي چې رعایت یې وکړي، اما په اختلافي ټکو کې پر خلکو جبر کول د هیچا حق هم نه دی حتا که حکومت هم وي، که د واکمنې طبقې خلکو ته خپل فکر سم معلومېږي نو یوازې د توصیې تر کچې نورو خلکو ته ویلای شي، اما جبري کول یې نه شریعت کې جواز لري، نه قانون کې او نه بشري اخلاق اجازه ور کوي.

د حجاب په اړه د طالبانو تر نوي فرمان وروسته د دیني عالمانو له لوري ډول ډول دریځونه ونیول شول، چا د طالبانو د فرمان حمایت کاوه، څوک د میرمنو پر خوا ولاړ وو نرمي یې کوله، چا د طالبانو د سخت موقف په وړاندې له حجابه د میرمنو د خلاصون په اړه میرمنو ته حق

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورکاوه چې خپل واک يې دی، حجاب کوي که نه د يوه انسان په توګه د دې کار د انتخاب او نه انتخاب حق له ميرمنو سره دی؛ البته په يوه اسلامي سنتي ټولنه کې به هم د اسلامي احکامو رعايت کېږي او هم د هغې ټولنې د کلتور، هر افراط د تفريط لامل کېږي او په هره نوعه تفريط ډېر افراط ته زمينه سازي کوي. د حجاب په اړه دريځ بايد د واضحو نصوصو لارښونو ته په کتو ونيول شي چې خپله ټولنه به يې هم له پامه نه وي اچولې.

د حجاب په اړه لومړی لارښوونې قران کريم کړې دي، بايد لومړی د قران کريم هدايات تر نظر تېر شي چې د الله کتاب امت ته په دې اړه څه ډول هدايات ور کوي:

{ قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ ذَلِكَ أَزْكَى لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ () وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَى جُيُوبِهِنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أَوْ آبَائِهِنَّ أَوْ آبَاءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ أَبْنَائِهِنَّ أَوْ أَبْنَاءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي أَخَوَاتِهِنَّ أَوْ نِسَائِهِنَّ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ أَوِ التَّابِعِينَ غَيْرِ أُولِي الْإِرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ أَوِ الطِّفْلِ الَّذِينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلَى عَوْرَاتِ النِّسَاءِ وَلَا يَضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مِنْ زِينَتِهِنَّ وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهَ الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ} [النور: ۳۰، ۳۱]

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: مومنانو ته ووایه: سترگې دې ټیټې ساتي او د خپلو فرجو ساتنه دې کوي، دا د دوی لپاره د پاکي ډېره ښه طریقه ده، الله د دوی په اعمالو خبر دی، او مومنو میرمنو ته ووایه: سترگې دې کښته ساتي، د خپلو فرجو حفاظت دې کوي او خپل زینت دې نه ښکاروي، مگر هغه چې ښکاره وي، او خپل پړوني دې پر خپلو گرېوانو را خپاره کړي او خپل زینت دې نه څرگندوي، مگر خپلو مېړو، خپلو پلرونو، خپلو خسرانو، خپلو زامنـو، خپلو بُنځیانو، خپلو ورونو، خپلو ورېرونو، خپلو خورېیانو، نورو ښځو، د دوی مرېیانو او هغه تر لاس لاندې بـې شـهوته سـړي و ماشـومان چـې د میرمنو (د سیکسي خبرو/کارونو) په اړه پوهاوی نه لري، دوی دې په نـاز و نخرو مزل نه کوي چې پټ زینت یې ښکاره شي او اې مومنانو! ټول د الله لور ته رجوع وکړئ، چې بریالي شئ.

په دې ایت کې زه دوو نکتو ته تم کېږم: یوه یې د زینت پـه اړه ده او بل یې د پړوني ده. قران کریم دلته ویلي چې زینـت دې نـه ښـکاروي، مگر هغه چې څرگند دی. خلکو له دې مخ اخیستی دی، په داسې حـال کې چې مخ یې هدف نه دی، د همدې احکامو په دوام اخیر کې وایـې چې په ناز و خرو دې تگ نه کوي چې پټ زینت یـې څرگنـد شي، لـه دې معلومېږي چې دلته یې هدف د زینت لپـاره اضـافه شـیان دي، لکـه پایزیبونه، نو له اوله سره هدف له زینته د ښگلا شیان دي، لکه میخـک، غوړوالي، غـاړگۍ، پایزیبونـه، بنگـړي، گـوتمۍ، رانجـې او داسـې نـور. ښکاره یـې گـوتمۍ دي، د مـخ میخـک دی او پـټ یـې پایزیبونـه دي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

غوړوالي دي او نور. په قران کريم کې نور ځايونه هم زينت هغو اضافي شيانو ته کار شوی دی چې يا دنياوي ژوند په ښکلی دی يا د ځمکې د ښکلا باعث کېږي، يا هم نور، دغه لاندې اياتونه راځئ ولولو:

{قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ} [الأعراف: ۳۲]

ژباړه: ووايه: چا د الله هغه زينت حرام کړی چې د خپلو بندگانو د گټې لپاره يې پيدا کړی؟

{وَقَالَ مُوسَى رَبَّنَا إِنَّكَ آتَيْتَ فِرْعَوْنَ وَمَلَأَهُ زِينَةً وَأَمْوَالًا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا}

[يونس: ۸۸]

ژباړه: او موسی وويل: زموږ ربه! تا فرعون او د هغه ټولی ته په دې ژوند کې زينت او مالونه ور کړي دي.

{إِنَّا جَعَلْنَا مَا عَلَى الْأَرْضِ زِينَةً لَهَا} [الکهف: ۷]

ژباړه: هغه څه چې پر ځمکه دي موږ ځمکې ته زينت کړي دي.

{تُرِيدُ زِينَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا} [الکهف: ۲۸]

ژباړه: ته د دنياوي ژوند زينت غواړې.

{الْمَالُ وَالْبَنُونَ زِينَةُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا} [الکهف: ۴۶]

ژباړه: مال او زامن د دنياوي ژوند زينت دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

{إِنَّا زَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِزِينَةٍ الْكَوَاكِبِ} [الصافات: ٦]

ژباړه: موږ نژدې اسمان په ستورو ښایسته کړی دی.

{ فَلَيْسَ عَلَيْهِنَّ جُنَاحٌ أَنْ يَضَعْنَ ثِيَابَهُنَّ غَيْرَ مُتَبَرِّجَاتٍ بِزِينَةٍ} [النور: ٦٠]

ژباړه: نو پر سپینسرو ښځو گنا نه شته چې خپلې جامې کښېږدي خو خپل زینت به نه څرگندوي.

په دې اخیري ایت کې بیخي واضحه شوه چې دلته هدف له زینت څخه مخ نه دی، ځکه سپینسرانو ته د حجاب د نه استعمال اجازه شوې ده خو زینت غړي به نه ښکاروي. د محاسن التاویل تفسیر لیکوال وایي:

أي يتركن التحفظ في التستر بها. فلا يلقين عليهن جلابيبهن ولا يحتجبن غَيْرَ مُتَبَرِّجاتٍ بِزِينَةٍ أي مظهرات لزينة خفية. يعني الحليّ في مواضعه المذكورة في قوله تعالى: وَلا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أو المعنى غير قاصدات بالوضع، التبرج.(٣)

ژباړه: یعنې هغه جامه دې پرېږدي چې حجاب یې په کاوه، نه دې غټ پړوني یا هم حجاب اچوي او نه دې ستر کوي، خو د زینت ښکارونکې به نه وي، یعنې هغه پټ زینت، هدف په همدې ځایو کې ورڅخه گېڼې دي لکه چې وایي: زینت دې یوازې خپلو مېړو او... ته ښکاروي، یا دا معنا ده چې سپینسرانې دې له حجابه ددې لپاره ډډه نه کوي چې هدف یې ځان ښکارول وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که په دې اړه د اخيري خبرې په توګه ووايم پـر ګرېـوان د پـړوني تـر اچولو وروسته يې ويلي دي چې زينت دې يوازې له مېـړه او هلتـه ذکـر شويو کسانو څخه نه پټوي، که هدف يې د مخ پټـول وي، نـو ولـې يـې ګرېوان ياد کړی؟ ولې يې نه ويل چې پر مخ دې پردې را ايله کړي يا دې هم مخ پټ کړي؟ ولې يې د زينت په برخه کې هغه ښـکاره برخـه څنـې بېله کړه؟ پر ګرېوان په پړوني اچولو غاړه او غاړه ګۍ پټېږي خو حتمي نه ده چې له خپل مېړه او يا نورو قريبانو دې غاړه او هم غاړه ګۍ پټه کـړي او اصل هدف د غاړه ګۍ پټول هم نه دي، غاړه هدف ده، پايزيبونـه نـه دي، پنډۍ دي. قران کريم مسلمانه ښځه مکلفـه کـړه چـې خپلـه غـاړه، پنډۍ، لېچونه او... دې له پردو نارينه وو پټ کړي، اما که د خپلـو نـژدو قريبانو په منځ کې وي، حتمي نه ده چې پټ يې کړي، يوه ښځه په خپل کور کې د ورونېو ترمنځ په دې نه ده مکلفه چې غاړه دې پټه کړي، لـېچ دې نه ښکاروي، که په خپله يې څوک وکړي، د هغې خپل واک دی.

هيله ده د زينت موضوع نوره روښـانه شـوې وي او کـه څـوک پکـې ګډوډ شوي وي، هغوی دې يوځل په خپله د قران کريـم همدې اياتونو ته رجوع وکړي، اوس د پړوني نکتې ته راځم:

که ستاسو د ايت ترجمه له ذهنه وتلې وي، يوځل بيا د ايت ترجمه تر نظر تېره کړئ، هلته يې ويلي دي چې پړوني دې پر ګرېوانو را ايله کړي، دا يې نه دي ويلي چې پر مخ دې هم را واچوي، نو مخ بيا له کوم ځـای

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځخه په حجاب کې داخل شو؟که په دې اړه د قران کريم په نورو اياتونو کې احکام راغلي وي، نو راځئ هغه ځايونه هم تر نظر وباسو:

{وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَى وَأَقِمْنَ الصَّلَاةَ وَآتِينَ الزَّكَاةَ وَأَطِعْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا} [الأحزاب: ٣٣]

ژباړه: او(اې د نبي ميرمنو!) په خپلو کورو کې اوسئ، تر تاسو د وړاندې جاهليت د زمانې په شان مه راوزئ، لمونځ کوئ، زکات ور کوئ او د الله و رسول يې اطاعت کوئ، حقيقت دادی چې اې اهل بيتو! الله غواړي ستاسو د ګنا چانس ختم کړي او تاسو ښه پاک کړي(چې د نورو لپاره نمونه شئ).

په دې ايت کې د رسول الله صلى الله عليه وسلم ميرمنو ته لارښوونې دي، تر دې ايت وړاندې هم د يا نساء النبي په الفاظو خطاب ورته شوی دی او د دې ايت په اخير کې هم اهل بيت بلل شوې، نو دلته احکام ټول له دوی سره تړلي دي، که فرض کړو چې ټولو ميرمنو ته همدا عام دی، نو بيا د پخواني جاهليت په شان له ګرځېدا منعه شوې ده نه دا چې په پرده کې هم منعه ده او مخ يې نه دی ياد کړی.

{ يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِأَزْوَاجِكَ وَبَنَاتِكَ وَنِسَاءِ الْمُؤْمِنِينَ يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلَابِيبِهِنَّ ذَلِكَ أَدْنَى أَنْ يُعْرَفْنَ فَلَا يُؤْذَيْنَ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا () لَئِنْ لَمْ

(c) ketabton.com: The Digital Library

يَنْتَهِ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ وَالْمُرْجِفُونَ فِي الْمَدِينَةِ لَنُغْرِيَنَّكَ بِهِمْ ثُمَّ لَا يُجَاوِرُونَكَ فِيهَا إِلَّا قَلِيلًا } [الأحزاب: ۵۹، ۶۰]

ژباړه: اې نبي! ستا میرمنو، لوڼو او د مومنانو ښځو ته ووایه: خپل غټې پړوني دې پر ځان را واچوي چې وپېژندلې شي، نو به اذیت نه ور کول کېږي او الله ډېر بخښونکی مهربانه دی، که منافقان، هغه کسان چې په زړونو کې یې مرض دی او په مدینه کې شته دروغ خپرونکي له خپلو کارونو لاس وانخلي، نو موږ به تا پر مسلط کړو، بیا به له لنډ وخت پرته دوی ستا سره په مدینه کې هستوګنه ونه کړي.

له دغه ایت څخه معلومېږي چې د مسلمانانو ښځې به بهر ته په وتلو کې د دې لپاره غټ پړوني کاروي چې د بازار/کلي له کوڅه ډېو، بد اخلاقو او مفسدو کسانو څخه ځانونه په خوندي کړي، دوی هر وخت ښځو ته مزاحمت کوي، که به ولیدل شول، یا به ښځو شکایت کاوه، نو دوی به ویل چې موږ د پلانۍ و پلانۍ خیال پر راغی، له دې امله په لار کې ورته ودرېدم، الله تعالی ښځې امر کړې چې د پردې یا حجاب په توګه دې غټ پړوني وکاروي چې د هغوی د بدن کابو ټوله برخه پټه کړي، څو خلک تاسو وپېژني چې دغه پاکې، نیکخویه او مومنې ښځې دي، په دې توګه به د لنډغرو له اذیته په امان شئ، البته که بیا هم هغوی مزاحمت ته دوام ور کړ، نو د هغوی پر ضد د حکومت له لوري د عملي ګام اخطار یې ور کړی دی چې له ښاره یې وباسي یا هم جلاوطنه یې کړي، د هیواد د یوه تبعه په توګه دې له ځینو حقوقو څخه محروم

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي(مثلن: نه په دولت کې دنده ور کړل شي او نه په خصوصي سکتور کي)، که تر دې وروسته هم منعه نه شول، بیا په څمکه کې تر امن وروسته فساد کوونکي دي باید ووژل شي؛ څو نور خلك عبرت واخلي او هم د فساد و بداخلاقیو مخه ونیول شي او ښځې د امن احساس وکړي. دلته حکومت کولای شي چې مداخله وکړي، که څوك ښځو ته مزاحمت کوي، یا ښځې داسې راوزي چې نارینه وو ته ستونزې جوړوي، یا په ټولنه کې د بداخلاقۍ د خپرېدو سبب کېږي، حکومت د ټولنې په وړاندې مسوولیت لري ، له دې امله به یې مخه نیسي- او که توصیه عملي نه شوه، نو له زوره هم کار اخیستلای شي.

جلابیب د جلباب جمع ده، جلباب ګڼې ترجمې لري، یوه عمومي ترجمه یې د اوږده یا غټ پړوني شوې ده، له دې څخه د مخ، لاس او پښو پر پټولو یا پرده کولو استدلال قاطع او پرېکنده نه دی، دا سمه ده چې د دې په اړه د تېرو پوهانو اقوال شته، مګر د ایت له مفهوم څخه دغه شی نه معلومېږي او په وچ زور مخ په حجاب کې ګډول بیا لازمي ګرځول یې له شرعي مفاهیمو سره بې انصافي ده، که څوك دغه مفهوم ځنې اخلي هم پر نورو یې د اجباري کولو حق نه لري، د هر چا د فهم شخصي مسله ده.

که دلته حجاب هم ځنې هدف شي، بیا مخ، لاسونه او پښې هم پکې پټ شي، اما بیا دا نکته هم باید له پامه وانه چول شي چې دا د خوف په حال کې ورته ویل شوي دي، که وضعیت داسې وي چې ښځې له کوڅه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډبه لنډغرو ډار لري، نو کولای شي چې حجاب وکړي، څو پـاک لمنـې ښکاره شي، مومنې او نیکخویه معلومې شي، د بد اخلاقه خلکو تمه ترې وشکېږي، که وېره نه وي، بیا حجاب لازمي کول هم نه شته، د النـور پـه سوره کې خو د پړوني یادونه شوې ده او زموږ ښځې پړونی هر وخت لري.

{وَإِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا فَاسْأَلُوهُنَّ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ ذَلِكُـمْ أَطْهَـرُ لِقُلُـوبِكُمْ وَقُلُوبِهِنَّ} [الأحزاب: ٥٣]

ژباړه: او که له نبوي میرمنو پوښتنه کـوئ، نـو تـر حجـاب هـاخوا یـې ځنې وکړئ، ستاسو او د دوی د زړونو د پاکوالي دا ډېره ښه طریقه ده.

دغه ایت څخه پر دې استدلال کول چې له ښځو سره اختلاط حـرام دی، سهي فکر نـه دی، دلتـه یـوازې د رسـول الله صـلی الله علیـه وسـلم میرمنو ته ځانګړی حکم دی، د ایـت سیاق او سـباق د دې شـاهدي ور کوي چې دلته یوازې د نبوي میرمنو په اړه ځانګړي احکام دي، چې دغه حکم یې له هغو یو دی، د همدې ایت په اخیر کې ورته ویل شـوي دي چې د رسول میرمنې ستاسو مندې دي تر ده وروسته یې نکاح نـه ده روا، تر دې مخکې یې ورته ویلي دي چې له دې موجودو ښځو پرتـه نـورې ښځې نه شې په نکاح کولای، یوازې د ټولنې د بوج اوچتولـو لپـاره شـته مینځې که غواړې نکاح کولای یې شې، نورې نه؛ او تر دې مخکې ایت کې هم د رسـول الله د نکـاح او ښـځو پـه اړه احکـام دي، دا یـوازې تـر هغوی پورې مختص دي، نـو عمـومي کېـدل یـې خلکـو تـه سـتونزې را

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولاړوي چې د الله پر کتاب به خلکو ته د نیوکو دروازه خلاصه کړي، داسې مفهوم ځنې اخیستل چې ټولنه ورسره وچه ودرېږي، میرمنو ته ګټې ستونزې را ولاړې کړي، د خلکو د نیوکو سبب شي، دین ته د ګټې پر ځای تاوان ډېر کوي، د دین مسله د یو چا د شخصي ملکیت خبره نه ده چې هر ډول یې اړوي را اړوي د هغه خپل ملکیت دی، دین د ټول بشریت لپاره دی، که هر څوک یې داسې تعبیر کړي چې بشر ته پکې د ګټې پر ځای زیان رسېږي، ناسم او شخصي تعبیر یې دی، چې پر خلکو یې جبري کول، نه انساني اخلاق ایجابوي، نه په قانون کي جواز لري او نه شرعي مجوِز ورته موندلای شي چې په هغه سره خپل عمل توجیه کړي.

که له دې ایت څخه د اختلاط پر ناسموالي دلیل سهي هم وبلل شي، نو په یوه صنف کې دې د ښځو او هلکانو ترمنځ پرده وځړول شي، په قران کریم کې همدې شي ته اشاره شوې ده، نه دا چې حتمي دې ښځې ماپښین درس وایي نران دې سهار، یا دې یوه ډله په یوه صنف کې درس ته حاضر شي او بله ډله په بل صنف کې، په وطن کې د خلکو اقتصاد ضعیف دی، دغه ډول کارونه یې له وسه نه پوره کېږي، نو خلکو او ټولنې ته په کتو باید په اجتهادي احکامو کې نرمي ورسره وشي.

د حجاب په اړه هغه ټکي چې د قران او سنت له مخې اتفاقي دي، خلک یې پر مفهوم سره یوه خوله دي، یعنې پر یوه مفهوم باندې اجماع وي، هغه به مسلمانه ښځه حتمي کوي، هغه لازمي بڼه لري، که یوه مسلمانه ښځه هر ځای وي تر خپله وسه یې په مرعات مکلفه ده، اما هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټکي چې د علماؤ پر اختلاف دی، پر مفهوم يې اجماع نه ده شوې، قاطع او پرېکنده نه وي، هغه که يوڅوک په خپله مرعات کړي، د هغه د اجتهاد او علم له مخې به ضروري وي، خو پر نورو مسلمانانو يې جبري کول ناسم عمل دی، خپل فکر پر نورو تپل بې دينی ته لار جوړوي، هغه يې د ښکارولو او بيان حق لري، حتا خلکو ته توصيه په کولای شي، مگر وجوبي کول يې خپله انتشار، اختلاف، شخړو او بدبينيو ته زمينه برابروي، د دوی دا عمل په ټولنه کې د بې دينی سبب کېږي او له شرعي متن څخه اخيستی برداشت پر نورو تحميل کول خپله غير شرعي عمل دی.

راځم دې ته چې په دې اړه احاديثو کې څه راغلي دي؟ دا به بې انصافي وي چې يو څوک يوازې هغه احاديث راوړي چې د ښځې د لڅ مخ په اړه وي، يا هم يوازې هغه راوړي چې د ميرمنې د مخ پټېدل څنې ثابتېږي، زه دا منم چې په دې اړه دواړه ډوله احاديث شته، خو د دې دواړه ډوله احاديثو وجود هم د دې دليل دی چې د ښځې مخ پټول د هغې واک دی، د رسول الله ص په وخت کې د ښځو مخ پټول يا لڅول خپله د ټولنې اختيار ښيي. زه به يې دلته د مخ لڅولو نمونې د امام الباني له کتاب څخه راوړم:

عن عائشة -رضي الله عنها- قالت: "كن نساء المؤمنات يشهدن مع النبي -صلى الله عليه وسلم- صلاة الفجر متلفعات بمروطهن ثم ينقلبن إلى بيوتهن حين يقضين الصلاة لا يعرفن من الغلس".

(c) ketabton.com: The Digital Library

ووجه الاستدلال بها هو قولها: "لا يعرفن من الغلس" فإن مفهومه أنه لولا الغلس لعرفن وإنما يعرفن عادة من وجوههن وهي مكشوفة فثبت المطلـوب. ثم وجدت رواية صريحة في ذلك بلفظ: "وما يعرف بعضنا وجوه بعض" .(٤)

ژباړه: له عائشې صديقې رض روايت دی، دې ويل: د رسول الله ص د سهار لمانځه ته مسلمانې ميرمنې په خپل پـړوني کـې پټـې راتلـې، تـر لمانځه وروسته به خپلو کورو ته تلې چې د تيارې له امله بـه نـه پيژنـدل کېدې. د استدلال طريقه ځنې داده چې وايـي: د تيـارې لـه امله بـه نـه پيژندل کېدې، مفهوم يې دادی چې که تياره نه وای، بيا پيژندل کېدې او پيژندګولي پر مخ کيږي چې کله لڅ يې، نو لڅوالی يې ثابت شو. بيا مـې په دې اړه صريح روايت پيدا کړ، الفاظ يې داسې دي: زموږ ځينو بـه د نورو مخونه نه پيژندل.

له دې حديث څخه د مخ پر لڅوالي استدلال شوی دی، امام البـاني په دې بحث کې نور احاديث او اثار هم راوړي دي، چې زه يې د مشت نمونه خروار په توګه پر همدې يوه بسنه کوم، دی د همدې بحث په اخير کې داسې ليکي:

فثبت أن الوجه ليس بعورة يجب ستره، وهو مذهب أكثر العلماء كما قال ابن رشد في "البداية" "١/ ٨٩" ومنهم أبو حنيفة ومالك والشافعي ورواية عـن أحمد كما في "المجموع" "٣/ ١٦٩" وحكاه الطحاوي في "شرح المعاني" "٢/ ٩" عن صاحِبَي أبي حنيفة أيضًا...لكن ينبغي تقييد هـذا بمـا إذا لم يكـن عـلى

(c) ketabton.com: The Digital Library

الوجه وكذا الكفين شيء من الزينة لعموم قوله تعـالى: {وَلا يُبْـدِينَ زِينَـتَهُنَّ} [النور: ۳۱] وإلا وجب ستر ذلك ولا سيما في هذا العصر.(۵)

ژباړه: نو ثابته شوه چې مخ نه عورت دی او نه یې پټول واجب دي، همدا د زیاتره علماؤ تګلاره هم ده، لکه چې ابن رشد په البدایه کې همدا خبره کړې، له دې پوهانو څخه امام ابو حنیفه رح، امام مالك رح، امـام شافعي رح او یو روایت له امام احمد رح څخه نقل شـوی لکـه چې پـه المجموع کې هم دي، همدا شان امام طحاوي رح په شرح المعاني کې د امام صاحب له ملګرو(امام ابو یوسف او امام محمد) څخه هم دغه قـول نقل کړی... خو دا مناسبه ده چې ووایو پر مخ او لاسونو به یـې د زینـت شی نه وي، ځکه ایت عمومي دی چې زینت به نه ښکاروي، که پر وي، بیا یې پټول واجب دي په خاص ډول نن.

اوس یې د پټولو په اړه روایت راوړم:

عَنْ عَبْدِ اللهِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: الْمَرْأَةُ عَوْرَةٌ.(۶)

ژباړه: عبد الله رض له رسول الله ص نه روایت کـړی چـې ښـځه ټولـه عورت ده.

له دغه حدیث او دې ته ورته نورو استدلال شوی دی چـې د ښـځې مخ هم عورت دی او پټول یې لازمي دي، که څه هم دغه حدیث ځینـو محدثینو تر نیوکو لاندې کړی، خو بیا هم د بل لوري علماء یـې صـحیح

(c) ketabton.com: The Digital Library

بولي، که يې کره هم وبولو نو په مقابل کې يې نور کره روايات هم شته چې مخ يې نه دی پټ کړی، يوه ډله حق نه لري چې بله ډله له حديثو منکره وبولي، ځکه د رسول الله ص د وخت ټولنه په دې اړه خپلواکه وه، که چا مخ پټ کړی وي، هم يې خپل واک و، که چا لڅ کړی وي هم يې اختيار ور کول شوی دی، هر څوک چې په کوم حالت خوشاله وي هغه دې وکړي، څوک به په پټ مخ خوشاله وي او څوک په لڅ، دواړه ډلې حق لري چې له دې بشري، قانوني او شرعي حق څخه ګټه واخلي.

زما په نظر مسلمانې ښځې په کار ده چې د زينت پټولو لپاره غټ پړونی، يا د اوس وخت تور رنګه حجاب وکاروي، دا هم د ښځې لپاره ګټور دی او هم د ټولنې، په دې حجاب کې به يې غاړه، لېچونه، پنډۍ، ويښتان، غوږونه او سينه پټ وي، که په ځينو هيوادونو کې د سر له پټولو منعه کيږي، نو تر خپل وسه مکلفه ده، دا چې وس يې نه لري، بيا دې نه کوي، اما که څوک يې وس لري، دا پرې لازمي دي او د يوه شرعي مکلفيت په توګه به هره مسلمانه ښځه زينت پټوي، له دې پرته د پښو، مخ او لاسونو په پټولو نه ده مکلفه ده، که يې د خپل اختيار له مخې کوي، پروا نه لري او که يې نه کوي، خپل واک يې دی. هغه لومړي يې اتفاقي ټکي دي، حکومت پکې د مداخلې حق هم لري او دغه وروستي يې اختلافي ټکي دي، چارواکي پکې د مداخلې حق نه لري، که دوی ته د شريعت سهي تعبير ښکاري، نو خلکو ته يې يوازې توصيه کولای شي جبري کول يې غير شرعي عمل دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په همدې توګه د حکومت مسوولیت دی چې کوم کسان ښځو ته مزاحمت کوي، هغوی ته سزا ور کړي، حتا که لازمه یې وګڼله له یوه ښاره دې بل ته او یا کلیوالو سیمو ته وشړي، په دې توګه به هم نورو عبرت واخلي او هم به ښځې د خوندیتوب احساس وکړي، نه دا چې یوازې پر ښځو باید احکام عملي شي، ښځې په یوازې سر د اخلاقي فساد ترویج نه شي کولای، له ښځې سره حتمن کوم نر هم وي، نر ورته موټر برابروي، پیسې ور کوي، ټیلیفون ورته کوي، ځای ورته سموي، زمینه ورته مساعدوي، زیاتره وخت لومړی نر دعوت ور کوي، نو باید چې نر هم سزا ووینې، څوک چې ناسمې کړنې کوي، هغوی باید سزا ووینې، په دې اړه باید واضح قوانین موجود وي چې خلک په خبر شي.

له دې هر څه سره باید ووایم چې د پردې یا حجاب په پلمه له ښځو خپل شرعي حقوق اخیستل غیر شرعي عمل دی، زموږ په ټولنه کې بدبختي داده چې نرواکه ده او هر تعبیر یې له دین څخه د نرواکۍ تر سیوري لاندې وي، د پردې په پلمه له جوماته منعه شوې ده، په تعلیمي غونډو کې نه کښېني، له تعلیمه منعه شوې دي، له کاره بندې دي، په هغو مجلسو کې برخه نه شي اخیستلای چې نران پکې وي، د ټلویزیون پر پرده نه شي ښکاره کېدلای، دا ټول هغه موارد دي چې د پردې په پلمه له ښځو اخیستل شوي. په داسې حال کې چې ښځې جومات ته د تلو شرعي حق لري، نرانو ته دا حق چا ور کړی دی چې خپله دې لمنځونه په جماعت وکړي او میرمنې دې له دې خیر څخه محرومې کړي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسې يوه ټولنه چې ښځې پکې يوازې د مسووليت بوج پورته کوي او نران يې د حاکمانو په توګه يوازې د فرمان صادرولو امتياز لري، د بې عدالتۍ نمونه او د بې انصافۍ پر وروستي حد ولاړه ده. زموږ د ټولنې خلك هم په وياړ وايي چې اسلام ښځو ته داسې حقوق ور کړي دي چې په بل هيڅ قانون او دين کې نه دي ور کول شوي، دا خبره سمه ده چې اسلام ور کړي دي، خو کوم اسلام چې زموږ د ټولنې په عمل کې ښکاره شوی دی، هغه ورته هيڅ حقوق نه دي ور کړي، بلکې د شرمندګۍ وروستی حد دی زموږ لپاره.

په اسلام کې که ميرمن په کور کې مسووليتونه لري، نو حقوق هم لري، نران که پر ښځو حقوق لري، نو په وړاندې يې مسووليتونه هم لري، داسې نه ده چې ښځې يوازې مسووليت لري او نران بيا يوازې امتيازات لري. نر د کار حق لري، ښځه يې نه لري، چا ځنې منعه کړې ده؟ نر، ولې؟ ځکه بيا د هغه ټولواکي تر خطر لاندې کېږي، نر د تعليم حق لري، ميرمن يې محرومه کړې ده، چا؟ نر، ولې؟ ځکه بيا ښځه هوښياريږي او له نر څخه د خپلو مسووليتونو مساوي حقوق غواړي چې هغه يې د يوه باصلاحيته نر په توګه نه شي منلای، نر خپله بهر ته وزي، د بلې ټولنې يا نا مسلمانې ټولنې له ښځو سره ګډ مجلس کولای شي، خو زموږ مسلمانې ښځې دا کار نه شي کولای، چا منعه کړې؟ نرانو، ولې؟ ځکه له نرانو سره اختلاط يې د بدکارۍ امکان ډېروي او د هغه غيرت يې نه شي زغملای، نو دا دی چې له پردو نامسلمانو يا نامحرمو ښځو سره ناسته پاسته کوي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هغه کې د ده د بدکارۍ چانس نه ډېرېږي؟ پروا نه لري، هغه خو نر دی، که ووایم چې ښځه هم پروا نه لري، هغه خو ښځه ده، دوی وايي، نه، هغه د نر عزت ده، باید نر خپل عزت وساتي، نو که ووایم چې نر هم د ښځې عزت دی، باید ښځه یې ساتنه وکړي، بیا؟ زموږ د ټولنې نرپسنده استدلال ته مو پام دی؟ ښځه د نر عزت ده، په همدې خاطر یې بندیزونه پر لګولي دي، څو د خپل عزت ساتنه وکړي، که داسې وي، نو سړی د خپلو ښځو او کورنۍ لپاره عزت نه دی؟ د یوه نر په بدکار د هغې کورنۍ عزت ته صدمه رسېږي که نه؟ که رسېږي نو بیا ولې یوازې پر ښځه محدودیتونه وضع شوي دي او نران څنې بېل دي؟

دا سمه ده چې په ټولنه کې د اخلاقي فساد د له منځه وړلو لپاره اسلام ښځو ته لارښوونې کړې دي، اما تر څنګ یې نرانو ته هم کړې دي، که ښځه په دې مکلفه کېږي، نر هم باید په ورکړل شویو هدایاتو عمل وکړي، دواړه د دې اخلاقي فساد په وړاندې مسوولیتونه لري، هممهال یې باید دواړه عملي کړي، نه یوازې ښځه د دې په وړاندې مسووله وبلله شي.

۲۰۲۲/جون/۱۰

سرچینې:

۱)معجم اللغه العربية المعاصرة: ۱۳۳۰ ماده ح ج ب: ۴۴۴/۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲)معجم اللغه العربيه المعاصره، ماده: س ت ر: ۱۰۳۲/۲

۳) تفسير القاسمي = محاسن التأويل (۷/ ٤۰۷)

٤) جلباب المرأة المسلمة في الكتاب والسنة (ص: ٦٥)

٥) جلباب المرأة المسلمة في الكتاب والسنة (ص: ۸۹)

٦)جامع الترمذي، ابواب الرضاعة ۱۸ باب ح: ۱۱۷۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بتانو ماتول ، د جهالت پر ناسمه مفکوره وروستی گوزار

انسانانو چې کله په کايناتو کې شته قوانين نه وو کشف کړي، نو زياتره وخت به چې له يوه شي اغېزمن شو، د هغه عبادت به يې کاوه، د اور، لمر، ستورو، بتانو چې په اصل کې د هوښيارو او بانفوذه کسانو په نوم جوړ شوي وو، پرستش د دې مثالونه دي.

مگر دين هر وخت هڅه کوله چې انسان خپل اصل مقام ته متوجې کړي، د خدای استازو انسان ته د هغه مقام په گوته کاوه، دا يې ورته ښوده چې په کايناتو کې هر شی د خدای د قوانينو پابند دی، هيڅ شی هم له هغه سرغړونه نه شي کولای، نو انسان دې هم په خپل اختيار د هغه قانون عملي کړي چې پر ځمکه د فساد مخه ونيول شي، انسان له خپله لاسه وتلی مقام بېرته تر لاسه کړي او له کايناتو سره د انسان هماهنگي به د هغوی په گټه وي چې نتايج به يې ډېر هيله ښوونکي وي. خو په دې لار کې ځينو انسانانو خنډونه جوړول، ځينې مفکورې همداسې وې چې دغه مقام ته د انسان په راوستلو کې يې خنډ جوړاوه، الهي استازي له دې پيغام سره نړۍ ته راغلي دي چې له بد وضعيت او تياره جهان/تياره مفکورې څخه انسان د رڼا نړۍ ته بوزي، له دې امله يې هغه انسانان چې د کايناتو د خالق لور ته د تلو لار يې پر مخلوق بنده کړې وه، هغه مفکورې چې انسان يې د انسانيت له مقام څخه را

(c) ketabton.com: The Digital Library

غورځاوه، رسولانو د دې انسانانو د پوهاوي او هغو مفکورو د اصطلاح هڅې کړې دي، کله چې په دې لار کې د مخالفینو له لوري زورزیاتی ورسره شوی، نو رسولانو هم یا له سیمې هجرت کړی، یا یې د هغوی سرکښان وژلي او هغه ناسمه مفکوره یې له بیخه ایستلې ده. دا چې انسان مړ شي او د هغه په نوم جوړ بت دې ولاړ وي، خلک دې ترې تاوېږي، دا خرافاتي عقیده د انسانیت پر لمن تور داغ وه، لکه د نن زمانې زیارتونه، ملنګان، منجروان او باباګان چې خلک ورته عبادت کوي، دروېږونه ورولي، پیسې ور کوي، اولادونه ځنې غواړي، حتا منجروانو ته یې خلک خپلې لوڼې هدیه کوي، نو د روښانتیا د لارویو کار دادی چې د جهالت په کندو کې پراته انسانان ترې راوباسي، علم ور زده کړي، له خپله مقامه یې خبر کړي او له دې هر ځای څخه چې د خپلو مشکلاتو حل غواړي دوی ورته د دې ستونزو د حل منطقي او معقوله لار ور وښیي، دا کار که د هغو سرکښانو په وژلو یا د زیارت په نړولو هم وشي چې پر خلکو زورزیاتی کوي، یا هم د شرک له دغې اډې د انسانانو د ګمراه کولو هڅې کوي، بد کار نه دی، رسولانو په خپل وخت کې د شرکي او خرافاتي عقیدې په وړاندې همدغه مبارزه کړې ده لکه نن چې یې ټول احساس لرونکي، روښان فکره او د رڼا د لارې لارویان کوي.

۲۰۲۲/جولای/۲۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تقدیر په اړه لنډ وضاحت

عمومن د تقدیر په اړه داسې فکر کېږي چې د انسان تر پیدایښت وړاندې الله تعالی د هغه لپاره هر څه لیکلي وي، پر تقدیر ایمان راوړل لازمي دي، او د مومن به شپانو په لیست کې ور زیات کړی دی. خلک اقرار کوي چې د خیر او شر دواړو تقدیر د الله له لوري دی، نو چې هره پرېکړه وي، دوی منلې ده او په راضي دي.

له تقدیر سره یوه موضوع د شر او خیر هم غوټه شوه، پر خیر او شر به بل وخت لیکل وکړم، اوس یوازې د تقدیر لنډ وضاحت غواړم.

قران کریم تقدیر د مومن به شپانو په لیست کې نه دی راوړی، ایت کې وايي: {وَمَنْ يَكْفُرْ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا بَعِيدًا} [النساء: ۱۳۶]

ترجمه: او که څوک له الله، فرشتو یې، کتابونو یې، رسولانو یې او د اخرت له ورځې منکر شي، نو هغه د لویې گمراهۍ ښکار شو.

قران کریم دلته پر پنځو شپانو ایمان راوړل اړین گڼلي دي، له دې هر یوه انکار یې کفر بللی دی، خو په هغه بڼه تقدیر یکې نه شته چې زموږ عمومي مفکوره ده.

تقدیر اصلن قران کریم د بل شي لپاره استعمالوي، دا چې موږ په دې اړه ناسم مفهوم اخیستی، دا زموږ د فهم غلطي ده، قران کریم یوځای د مشرکانو په اړه وايي:

{سَيَقُولُ الَّذِينَ أَشْرَكُوا لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَشْرَكْنَا وَلَا آبَاؤُنَا وَلَا حَرَّمْنَا مِنْ شَيْءٍ كَذَلِكَ كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ حَتَّى ذَاقُوا بَأْسَنَا} [الأنعام: ۱۴۸[

(c) ketabton.com: The Digital Library

(په دنیا کې هر څه د الله په اراده کېږي)، نو مشرکان به ووايي چې که د الله مشیت نه وای، نه به موږ او نه زموږ اسلافو شرک کړی وای او نه به مو هیڅ شی حرام کړی وای، عیني همدغه خبره تر دوی وړاندې نورو د حقیقت درواغ ګڼونکو هم کړې وه چې بیا یې زموږ د عذاب خوند وڅکی.

که د انسان هر شی د هغه تر پیدایښت مخکې ولیکل شي، نو بیا د مشرکانو دا خبره سمه ده چې زموږ هر عمل د الله له مشیت سره سم دی، هغه راته لیکلی دی او د هغه اراده ده، نو نه باید بد وبلل شي او نه سزا ور کړله شي.

قران کریم څکه دا خبره رد کړې ده چې هغه انسان د خپلو اعمالو مسوول بولي، ښه او بد د هغه په عمل پورې تړي، نیکي و بدي د هغه د عمل نتیجه ده، پر ده د بدې او ښېګړې ورځې راتګ د دوی د اعمالو پایلې ګڼي، له دې امله نو ورته وايي:{ وَأَنْ لَيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى () وَأَنَّ سَعْيَهُ سَوْفَ يُرَى () ثُمَّ يُجْزَاهُ الْجَزَاءَ الْأَوْفَى} [النجم: ٣٩ – ٤١]

ترجمه: او د انسان لپاره یوازې د خپلو هڅو پایلې دي، او انسان به د خپلو کړنو نتیجه ژر ویني او هغه ته به بشپړه بدله ور کول شي.

{يَوْمَ يَتَذَكَّرُ الْإِنْسَانُ مَا سَعَى} [النازعات: ٣٥]

هغه وخت چې انسان ته خپلې هڅې ور یادې شي.

{ وَنُودُوا أَنْ تِلْكُمُ الْجَنَّةُ أُورِثْتُمُوهَا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ} [الأعراف: ٤٣]

او ږغ به وشي چې دا ستاسو هغه جنت دی چې د خپلو اعمالو له کبله مو تر لاسه کړی دی.

له دې ایاتونو په ډاګه معلومېږي چې انسان ته د هغه د عمل موافقه سزا ور کول کېږي، که ښه عمل وي، ښه بدله یې ده او که بدل عمل

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي، سزا به يې ګالي. زما د معلوماتو له مخې د انسان پر عمل همدې مرتبې نتيجې ته چې په کايناتو کې د مقررو قوانينو له مخې رامنځته کېږي، قران کريم/سنت د تقديراو اجل الفاظ کارولي دي:

{وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللَّهُ النَّاسَ بِمَا كَسَبُوا مَا تَرَكَ عَلَى ظَهْرِهَا مِنْ دَابَّةٍ وَلَكِنْ يُؤَخِّرُهُمْ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى فَإِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِعِبَادِهِ بَصِيرًا}

[فاطر: ٤٥]

او که الله انسانانو ته د هغوی د اعمالو له امله دستي سزا ورکولای، نو د ځمکې پر مخ به هيڅ ژوی نه وای پاته؛ خو الله دوی ته تر هغو وخت ور کوي چې پر عمل يې نتيجه مرتبه شي، کله چې يې د پايلې وخت راشي، په رښتيا هم چې الله د خپلو بندګانو ښه څارونکی دی(نو هره قوم/فرد ته د هغه د عمل موافقه بدله ور کول کېږي)

{وَمَا تَفَرَّقُوا إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْعِلْمُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ} [الشوری: ١٤]

او د علم تر راتلو وروسته دوی د خپل منځي کينې له وجې اختلافاتو ته مخه کړه، که ستا د رب له خوا تر ټاکلي وخته مقرر اصول نه وای، نو د هغوی ترمنځ به يې پرېکړه کړې وای.

دلته قران کريم يادونه وکړه چې په کايناتو کې مقرر اصول شته، پر کارونو نتيجه د هغو اصولو له مخې کېږي، او دغه قوانين ستاسو رب ټاکلي دي.

سنت کې چې د تقدير کومه يادونه شوې ده، هغه هم ښايي همدې اصولو ته اشاره وي او ځينې احاديث ممکن د صحت درجه هم ونه لري.

مثلن: پر ژوندي ژوي اوکسيجن بندول د هغه په مرګ تماميږي، له غره ځمکې ته را ټوپ وهل د هر ژوی په مرګ او د هر مجسم شي په

(c) ketabton.com: The Digital Library

متلاشي کېدو پای مومي، اور سوځول کوي، که هر څوک په خپله خوښه ور ولېږي، نتيجه يې د هغه سوځول دي چې دی يې په خپل اختيار د ټاکلو واک نه لري، دا مقرر قوانين دي چې نه بدلېدونکي دي، نو انسان د خپل عمل د کولو واک هم په فردي کچه لري او هم په اجتماعي، پر دې اعمالو مرتبه نتيجه د الهي مقررو اصولو له مخې کېږي چې همدې ته تقدير ويل کېږي. يو مثال: زموږ ښتانه له ځمکې اوبه راکاږي، ډېمونه نه جوړوي، ځنګلونه نه لري، نتيجه به يې وچکالي وي، د ځمکې اوبه به کمېږي، دوړې به بادېږي او د خلکو کښتونه به وچېږي، د دې پايلې مخه يوازې هغه وخت نيوله کېږي چې د الهي مقرره اصولو سره هماهنګه عمل ته را ودانګو، اوبه را وګرځوي، د ځمکې اوبه دومره را وکاږي چې څومره ذخيره کېږي، ځنګلونه کښېږدي، بندونه او ډېمونه جوړ کړي، خپله به بارانونه وشي، د ځمکې اوبه به را پورته شي، کښتونه به وي او دوړې به په يخ شمال بدلې شي.

د نړۍ په کچه: که دتيلو د وسايلو ځای برقي وسايل ونيسي، جنګونه ورک شي، کارخانې خپل ايله کېدونکې ګازونه کنټرول کړي، ځنګلونو ته پاملرنه وشي، د نړۍ مخ پر ګرمېدو وضعيت کې به مثبت بدلون راشي، اما که انسان دې کار ته دوام ور کړي، نو پايله به يې د درست انسانيت لپاره خطرناکه وي، دا نه بدلېدونکي الهي سنت دي چې انسان بايد ورسره هماهنګي وکړي نه مخالفت.

٧/٣/٢٠٢٢

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خرافات ختمونې له وسیلې یې بېرته د پنځونې هڅې

د قران کریم او عربي تاریخ له مطالعې معلومېږي چې عربي ټولنه تر اسلام وړاندې په خرافاتو کې غرقه وه، اصلن دا خبره ډېره پر ځای خبره ده چې «هر ځای علم نه وي، هلته به خرافات او اوهام پرستي ځای نیسي»، عربي ټولنه د ساینس په برخه کې بیخي د عهد طفولیت له دورې تېرېده او د دین تفسیر یې مکمل پر خرافاتي ذهنیت ولاړ و، له علمه او عقلانیته خالي ټولنې په یوه وخت کې جالبت متناقض باورونه سره لري، د هغوی یو لور ته دا باور و چې که خدای هر څه کول هغه کېږي(الانعام: ۱۴۸، النحل: ۳۵) او بل لور ته یې پر فال هم باور در لود، کله چې به یې سفر کاوه، نو یوځل به یې په غشو خپل فال کتی، یا که به یې له مرغانو یا حیوانو د یوه جنس حیوان یا مرغه په مخه ورغی، بس پر ښه فال یا بد فال به یې نیوی، بیا یې یا هغه کار کاوه یا یې پر بدشگون نیوی، ځان یې ځنې ساته.

هره ټولنه چې پر خپلو اوهامو پرستیو د بیا نظر کولو لپاره تیاره نه وي، د علم په تله کې خپل باورونه ونه تلي، هغه به په یوه وخت کې دغسې په خرافاتي متناقضو باورونو کې ډوبه وي.

قران کریم د هر شي د تقدیر او په وړاندې یې د انسان د بې اختیاره کېدو ادعا مشرکینو ته منسوبه کړه، د انسان دا وینا چې زما گټلې دنیا زما د

(c) ketabton.com: The Digital Library

وړتيا نتيجه وه او کله چې مسکين شي، بيا وايي خداى زه په مسکينولو ذليل او سپک کړم، قران کريم يې داسې ځواب کړى دى:

{كَلاَّ بَل لاَّ تُكْرِمُونَ الْيَتِيمَ () وَلاَ تَحَاضُّونَ عَلَى طَعَامِ الْمِسْكِينِ () وَتَأْكُلُونَ التُّرَاثَ أَكْلاً لَّمًّا () وَتُحِبُّونَ الْمَالَ حُبًّا جَمًّا} [الفجر: ١٧ - ٢٠].

دغسې هيڅکله نه ده، تاسو د بې سرپرستانو درناوى نه کاوه، نه مو د بې وزلانو خوراکي موادو ور کړې ته خلك هڅول، او په ميراث درته پاته هر څه مو د ځان حق بلل او د مال (له ډېرولو يوځاى کولو سره) مو لېونى مينه در لوده.

وګورئ قران کريم د هغه تاوان د هغه اعمالو ته منسوب کړ، دا د تقدير مسلې نه دي چې تاته در کړې دنيا دې هم ستا د اهليت له امله خداى در کړې وي او که در څخه واخيستل شي، بيا هم خداى در څخه اخيستې ده او ستا پکې توهين شوى دى، دا شرکي ذهنيت دى، قران کريم ورته وايي ستاسو د غير منصفانه ټولنيزو اعمالو نتيجه وه چې په دې برخليك يې اخته کړې. هر عمل د خداى له خوا مقدر نه وي، بلکې د اعمالو نتيجه مقدره وي، نو ستاسو عمل پر دې منتج شو چې له دغسې پښېمانه کوونکي وضعيت سره مخ شوې.

تر دې وروسته قران کريم په ګڼو ځايونو کې له اسلاف پرستۍ منعه کړې ده، په مقابل کې يې انسان له خپله فکر او عقله کار اخيستلو ته هڅولى دى، مګر انسان تر دې هر څه وروسته بيا هماغه پخواني خرافاتي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ذهنيت ته وګرځېده او د تعقل لارې ته يې د الوداع په ويلو، پخوانۍ ناسمه تګلاره د ځان لپاره غوره کړه، قران کريم وايي:

{أَوَلَوْ كَانَ آبَاؤُهُمْ لاَ يَعْقِلُونَ شَيْئًا وَلاَ يَهْتَدُونَ} [البقرة: ١٧٠].

که څه هم د هغوی اسلاف نه په يوه شي پوه شوي وي او نه پر سمه لار وي.

{وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّبِعُوا مَا أَنْزَلَ اللَّهُ قَالُوا بَلْ نَتَّبِعُ مَا وَجَدْنَا عَلَيْهِ آبَاءَنَا أَوَلَوْ كَانَ الشَّيْطَانُ يَدْعُوهُمْ إِلَى عَذَابِ السَّعِيرِ} [لقمان: ٢١].

او کله چې دوی ته وويل شي: د الهي نازل کړي قانون پيروي وکړئ، دوی وايي: بلکې موږ د هغه څه پيروي کوو چې خپل اسلاف مو پرې موندلي دي، نو که څه هم شيطان يې سوځونکي عذاب ته ور غواړي(بيا هم د دوی تګلاره همدغه ده، بدلولو ته يې تيار نه دي)

د قران کريم پر دې الفاظو فکر وکړئ، د رسول د زمانې خلک په اسلاف پرستۍ کې تر کومه ځايه غرق ول؟ زموږ حالت هم له هغو څخه ډېر بدل نه دی، يوازې دا توپير دی چې هغوی ته د الهي قوانينو د تابعدارۍ خبره د رسول په خوله کېده، اوس رسول نه شته يو امتي ورته هماغه د رسول خبره تکراروي، د دوی ځواب بيا هم دغه دی چې تر موږ پخواني ښه پوهېدل، ځکه يې پر موږ تابعداري لازمه ده او په ديني تعبير کې همدا پخوانی راته کافي دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر پوهاوي وروسته که د رسول په زمانه کې دا تگلاره گنا ده، نو رسول له زمانې پرته هم تر پوهاوي وروسته دا تگلاره خپلول او نه ځنې اوښتل ستره گنا ده، د خدای د کتاب قانون د رسول په زمانه کې هم قاطع و او له هغې زمانې پرته هم پر خپل قاطعیت پاته دی.

د عربو جاهلي خرافات یو په یو قران کریم رد کړل، احبار او رهبانو ته د دین واک ور کول، حلال و حرام د هغوی په خوله کول، مرض او روغتیا د هغوی په اختیار کې ور کول، خدای ته څوک نږدې کول یا دهغه په دربار کې یې شفاعت غوښتل یا هم ردول، دوی ته سپارل، د زیارتونو، بزرگانو او نورو خرافاتي عقایدو له مخې حیوانات ورته نذرانه کول، ذبح کول او بې گټې خوشي کول، پر قبرونو منجوران کېنول، کاهن، فالبین، ساحر، عراف او داسې نور اوهام پرستان د الله کتاب ورټل، دا کړنې یې شیطاني معرفي کړې، خو تر دې وروسته خلک بېرته هماغه خرافاتو ته وگرځېدل، نه یوازې تر پخوا په ډېر شدت ور تاو شول، بلکې دا ځل یې د دې ټولو خرافاتو لپاره د قران کریم یا رسول الله ص ته د منسوبو احادیثو په مټ دیني توجیهات هم ورته وموندل او په دې توگه یې د خدای مخلوق یوځل بیا د کعبې پر ځای ترکستان ته روان کړل.

د قران کریم له الفاظو او اصطلاحاتو یې داسې ناسمې معناوې را وایستې چې نه په عربي ژبه کې پخوا پېژندلې شوې وې او نه د قران کریم په تفسیر کې چا کړې وې، د شریعت او طریقت په نوم دوې لارې ورته ایستل، د شریعت پیروان د هغه په تابعداری مکلف بلل او د طریقت

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیروان له دې مبرا کول، یا دا طریقتوالو دا ادعا چې دوی هم علم له هغه ځایه اخلي له کومه چې رسول اخیستی و، د یوه طریقتوال دغه لاندې کرښې ولولئ:

ابن عربي په فصوص الحکم کې لیکي:

"له کوم ځای څخه چې نبي علم تر لاسه کاوه، هغه ځای د کامل انسان، صاحب الزمان، غوث او قطب سرچینه هم ده... شریعتپوهان هغه دي چې له قران او حدیث څخه احکام ورکوي، که هلته صریح نه وي، قیاس پر کوي، اجتهاد کوي، خو د اجتهاد اصل هم منقول قران او حدیث وي، ددې برخلاف موږ داسې خلک لرو چې همدغه احکام د کشف او الهام په ذریعه ډاریک له الله څخه تر لاسه کوي. لهذا په دې شرعي حکم کې خلیفة الله دي. نو پر یوه طور د کشف و الهام او د وحې و رسول ماده یو شی دي. صاحب کشف له الله څخه د حکم د طریقې د زده کولو له امله د رسول سره موافق دی، له الله تعالی څخه د علم په اخیستلو کې عیني د رسول په شان دي".

موږ ځکه له دې حالت سره مخ یو، چې پر هغه شریعت مو بسنه ونه کړه چې الله تعالی نازل کړی دی، انسان ته یې په دې د عمل کولو امر کړی دی، له دې پرته یې په دیني چارو کې د نورو شیانو له پیروي منعه کړی دی حتا که له ځانه جوړه طریقه هم وي، یا له بل غیر الهي سرچینې تر لاسه شوې طریقه وي، قران کریم وایي: {اتَّبِعُوا مَا أُنْزِلَ إِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ وَلَا تَتَّبِعُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ قَلِيلًا مَا تَذَكَّرُونَ} [الأعراف: ٣] ستاسود رب له لوري د نازل شوي قانون پیروي وکړئ، له دې پرته د بل هیچا د قانون پیروي (په دیني چارو کې) مه کوئ، تاسو ډېر کم په دې خبره پوهېږئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کرامتونو په نوم دین کې نوې اضافې همدا نتیجه لري، اوس نو څوك د رسول په شان له خدای د ډاریک احکامو دعوه کوي، څوك د بل نبوت دعوه کوي، څوك په کرامت زنا او فحاشیو ته لاره جوړوي، څوك د خدای په نوم ډېر حرامو ته د حلت مقدس(اصلن غیر مقدس او شیطاني) جواز لیکونه جوړوي، نور یې بیا حلالو د حرمت فتواوې ور کوي او انسانیت ته د خدای پیدا کړي زینتونه د حرمت په ټاپه د خلکو له استعماله باسي، دا چې خلکو د خدای پر ور کړي نعمت بسنه ونه کړه، اوس به یې ناسمې پایلې په خپله زغمي او دا لړۍ به تر هغو روانه وي چې خلك په دې راز پوه شوي نه وي.

هغه څوك چې د قران کریم رد کړي خرافات یې بېرته د روایت او لدني علم په مټ ژوندي کړل، هغه دې اوس د نبوت درواغجن مدعیانو سره د حق و باطل معرکه وکړي، څوك چې د مهدي منتظر لارې څاري، څوك چې په دې پلمه لاس تر زنې ناست وي چې یو غیبي مدد یې د خلاصون لپاره را روان دی، هغه به د ذلت په دغسې کنده کې د تل لپاره غوټې وهي او د ایستلو هیڅ لار به نه مومي.

قران کریم د عزت او ذلت لارې په خورا روښانه کرښو بیان کړې دي، دومره واضحې دي چې د انساني ژبې په قاموس کې تر دې نور وضاحت یې امکان نه لري، خو له دې وضاحت سره بې همته، مفت خور، خرافاتي او د هر څه تر شا د یوه پټ لطیف راز لیدونکي ذهنیت خاوند، دغه روښانه لار پرېښوده، یوه بله لار یې ځان ته جوړه کړه، د خدایي

(c) ketabton.com: The Digital Library

لارې نوم یې پر کېښود، له ځانه یې بې بنسټه تعبیرونه ورته وتراشل او د خرافاتي روایاتو په نوم یې د خدای په رسول پسې روایات غوټه کړل، په دې سره یې د خدای په روښانه دین کې داسې لار وایسته چې د خدایي دین اصل او څېره یې ورسره مسخه کړه، په دې سره نه یوازې دوی د دین اصل له انسانانو ورک کړ، خلک یې د خدای په پیدا کولو کې سرګردانه کړل، بلکې خپل ځانونه یې هم د هغو بني اسرائیلو په شان ورسره مخسه کړل چې قران کریم د خنزیر او بېزوګیانو په نوم یاد کړي دي(البقره: ٦٥، المائده: ٦٠)، څوک چې د خدایي دین روښانه او پراخه لار پرېږدي، په مقابل کې یې له ځانه جوړه لار واخلي، نو حتمن یې ذهنیت مسخ شوی او د بشریت ورتیاوې یې په خپل ځان کې کوټلې دي، ځکه قران کریم پخواني سرلاري یې په خنازیرو، بېزوګیانو او عبد الطاغوت یاد کړي دي.

د پیرانو، ملنګانو، منجورانو، زیارتونو، کاهنانو، ساحرانو او دې ته ورته نور ټولو خرافاتیانو اصلیت قران کریم د خپلو هدایاتو په ځلا او پړق کې ټولنې ته ښودلی و، خو کله چې هم خلکو د قران کریم هدایاتو ته شا کړه، د خدای خبرې یې د هغه د کتاب پر ځای د خلکو له خولې اخیستل شروع کړل، نو د خرافاتو په یوه ګرداب کې ډوب شول، ذهنیت یې د سمې خبرې پر ځای کږې او وهمي خبرې ته جوړ شو، د خدای پر ځای د یوه انسان لور ته تګ یې خوښ کړ، د الهي عظمت پر ځای به خلک هر ځای ولاړ وي، انساني عظمتونه به بیانوي او د دې لپاره به د خپلو سلفو له خبرې او کتاب پرته بل هیڅ دلیل نه لري، دوی به په خپلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې ښکرورو درواغو نه شرمېږي، خو که څوك د الهي کتاب هدايات ټولنې ته وړاندې کړي، هغه به په همدې جرم دومره بدنام کړي چې حتا خلك به يې له نوم اخيستلو ډډه کوي.

جالبه ده د دې خرافاتو په تاثر کې يوه اسلامي ټولنه دومره له سمې لارې لرې ولاړه چې د الهي کتاب پر ځای اوس ټولو خلکو د انسانانو کتابونه په لاس کې نيولي وي، هغه ورته مقدس ښکاري، ان دومره مقدس چې سم يې د خدای د کتاب مقام ته رسولي دي، قران د منحرفو په اړه ويلي دي:

{وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَتَّخِذُ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَنْدَادًا يُحِبُّونَهُمْ كَحُبِّ اللَّهِ}.

[البقرة: ١٦٥]

او ځينې داسې خلك هم شته چې له الله ماسيوا يې هغه ته سيالان جوړ کړي وي، نو عيني د خدای په شان مينه ورسره کوي.

مينه يې څه ده؟ او سيالان څه معنا لري؟ مينه يې همدا ده چې خبره يې له هر ډول حجت پرته مني او حتا د حجت ځای ور کوي، دا خو پرېږده چې د هغه د خبرې لپاره حجت و برهان ولټوي، بلکې د هغه خبره برهان بولي، سيالي يې داده چې څنگه د خدای په کلام د يوه شي حرمت او حلت ورته مهم دی او دواړه په ثابتوي، په همدغه کچه د يوه سيال په خبره حرمت او حلت ثابتوي او په عينې سطحه عمل هم په

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوي، سیال دې ته نه وایي، نو څه سیال ډول وهي او که خپله نارې وهي چې زه د خدای سیال یم؟!

الحمدلله د علم له پرمختګ سره هیڅ خرافات د هغه په وړاندې د ودرېدا توان نه لري، دنګې خیالي مانۍ یې هره ورځ را نړېږي، د خدای کتاب د یوه عادل فاتح په موډ کې تکي تنها هسکه غاړه پر میدان ولاړ دی او د علم له کاروان سره خوله په خوله یې هدایات د انسانیت د لارې مشال دي، هغه ورځ لرې نه ده چې خلک ټول هغه خرافات رد کړي چې د علم په لار کې یې خنډونه ایجاد کړي حتا که د مقدسو کتابونو نومونه پر پراته وي. له دې امله خرافاتیان په ټول زور هڅه کوي چې د علم د راتلو لارې بندې کړي، په یوه او بل نوم یې مرکزونه بدنام کړي، خلک ترې متنفر کړي، د بې دینۍ او الحاد په نوم یې ځنې را وګرځي او دې ته ورته نورې ډېرې حربې کاروي چې د علم د کاروان دلته له راتلو منعه کړي، څوک چې له دې کاروان سره ملتیا غواړي هغه تر ګڼو نومو لاندې بدنام کړي او له خپلې سیمه و وطنه یې ایستلو ته مجبور کړي، څو دلته د علم رڼا خپره نه کړي او هغه د علمي کاروان مل کس وشړي، دلته یې علمي جلوې خپرې نه شي او دوی ته ټولنه هم داسې بې نوره او بې علمه په لاس ور شي، څو یې بشري توان په غلطو لارو کې مصرف کړي، د علم په مخ کې خنډونه په جوړ کړي، خرافات یې په ذهنیت کې ور پیچکاري کړي، د خدای په نوم داسې مسلک پر وتپي چې نه یې دنیا په ودانه شي او نه اخرت، هم یې له ځان سره په جنګ کړي هم یې له

(c) ketabton.com: The Digital Library

نړۍ سره، نه ځان په وپېژني او نه نور، نه دین ورته معرفي کړي نه یې د دنیا عشقونو ته ایله کړي، نه دلته ښه ورځ ځنې ووینې او نه هلته د ښې ورځې توښه ور ایله کړي، نه خدای ځنې راضي شي ځکه تر اخیره یې سم ونه پېژني او نه انسانان ترې راضي شي ځکه هیڅ وخت یې د هغوی له کاروان سره د ملتیا تکل ونه کړ او هر وخت د بشریت په لارکې خنډ ول.

که په دومره تېزي د علم پلوشې خپرېدلې، ډېره لرې نه ده چې د دوی تیارې به ټولې شي، ځکه د رڼا را تګ په هغه دم د تیارې د مرګ پیغام راوړي، لامل یې دادی چې تیاره وجود نه لري، بلکې د رڼا له عدم وجود څخه را پیدا شوې وه او د رڼا بېرته راتګ سمدستي د تیارې ځای نیسي، زما په نظر د علم په وړاندې دغه غورځې پرځې د تیارې د له منځه تلو وروستۍ شېبې ښيي او دا هم لرې نه ده چې د علم په ګېڼه سمبال بشري کاروان به د خدای له کتاب څخه د خرافاتو او وهمیاتو ګردونه ایسته کړي او د علم و الهي کتاب په سره مختلطه جلوه و پرقا کې به انساني کاروان مخ په وړاندې د خپل رب لور ته ګړندی سفر وکړي. وما ذلک علی الله بعزیز!!!

۵/۹/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

د رؤیت هلال (میاشتې لیدلو) ستونزه

د ۲۰۲۲ میلادي کال چې له ۱۴۴۳ هجري قمري سره سمون لـري، د واړه اختر مسله ډېره جنجالي وه. پـه اسـلامي نـړۍ کـې ناجیریـا، مـالي، افغانستان او د وزیرستان خلکو د مـې پـر یـوه تـاریخ اخـتر کـړ، پـه دوه تاریخه یې د سعودي په شمول ۲۵ هیوادونـو اخـتر کـړی و او پـر درېـیم تاریخ یې د پاکستان و ایران په شمول پاته هیوادونو اختر کړی جوړ کړ.

بل خوا یوازې په پاکستان کې هم درې اختره وو، وزیرسـتان پـر اول تاریخ اختر کړ، پېښور، چمن، کلا سیف الله، د بلوڅـو ځینـې سـیمې او زیاتره پښتني علاقو کې په دویم تاریخ اختر وشو او په درېیم تـاریخ یـې رسمي دولتي اختر کړ.

دا اختلافات هر وخت وي، په اسلامي دنیا کې اصلن د رؤیت هـلال په اړه نظریاتي اختلاف موجود دی چې په نتیجه کې یې د اختلافي اختر عملي بڼه هم په را وینې.

د مسلمانان یوه ډله په دې باور دي چې د هر هیواد لپاره خپـل مطلـع معتبر دی، که په هغه هیواد کـې میاشـت ولیـدل شـوه، خـبر یـې رسـمي دولتي کمیټې تایید کړ، نو اختر باید وشي، که روژه وه، باید روژه ونیول شي او که چا د میاشتې لیدو خبر ور کړ، خو شاهدي یې کمیټې ونه منله، بیا اختر او روژه نه شته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوه بله ډله مسلمانان په دې نظر دي چې که د هر ځای څخه باوري شاهدي د میاشتې لیدلو را ورسېږي، هغوی یې ورسره مني، که روژه وه، روژه نیسي او که اختر و، اختر جوړوي.

که د دې دواړو ډلو په اړه پلټنه وکړو، چې د کومو دلایلو له مخې هغه او دغه تګلاره لري، نو د شریعت په نصوصو کې دواړه خپل دریځ ته ملاتړي دلایل موندلای شي. لومړی به پر همدې نصوصو سرسرکي نظر وکړو:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: «صُومُوا لِرُؤْيَتِهِ وَأَفْطِرُوا لِرُؤْيَتِهِ، فَإِنْ غُمِّيَ عَلَيْكُمْ فَأَكْمِلُوا الْعَدَدَ».(١)

ژباړه: له ابو هریره رض روایت دی چې رسول الله ص وویل: د میاشتې په لیدو روژه نیسئ او د میاشتې په لیدو یې خورئ، که مو میاشت ونه لیده، نو شمېر یې پوره کړئ.

له دغه حدیث څخه د دویم مذهب خاوندان استدلال کوي چې لیدل د هر مسلمان معتبر دي، نو که هر چا ولیده، شاهدي یې ور کړه، نورو مسلمانانو ته یې شاهدي په باوري ډول نقل شي، بس همدا معتبره ده او د روژې یا اختر فیصله پر کېږي. یو بل حدیث کې دي:

عَنْ أَبِي مَالِكٍ الْأَشْجَعِيِّ، حَدَّثَنَا حُسَيْنُ بْنُ الْحَارِثِ الْجَدَلِيُّ، أَنَّ أَمِيرَ مَكَّةَ خَطَبَ، ثُمَّ قَالَ: «عَهِدَ إِلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ نَنْسُكَ لِلرُّؤْيَةِ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

فَإِنْ لَمْ نَرَهُ، وَشَهِدَ شَاهِدَا عَـدْلٍ نَسَـكْنَا بِشَـهَادَتِهِمَا»، فَسَـأَلْتُ الْحُسَـيْنَ بْـنَ الْحَارِثِ مَنْ أَمِيرُ مَكَّةَ، قَالَ: لَا أَدْرِي، ثُمَّ لَقِيَنِي بَعْدُ، فَقَالَ: هُوَ الْحَـارِثُ بْـنُ حَاطِبٍ أَخُو مُحَمَّدِ بْنِ حَاطِبٍ، ثُمَّ قَالَ الْأَمِيرُ: إِنَّ فِيكُمْ مَـنْ هُـوَ أَعْلَـمُ بِـاللَّهِ وَرَسُولِهِ مِنِّي، وَشَهِدَ هَذَا مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَأَوْمَـأَ بِيَـدِهِ إِلَى رَجُلٍ، قَالَ الْحُسَيْنُ: فَقُلْتُ لِشَيْخٍ إِلَى جَنْبِي مَنْ هَذَا الَّذِي أَوْمَأَ إِلَيْـهِ الْأَمِـيرُ؟ قَالَ: هَذَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ، وَصَدَقَ كَانَ أَعْلَمَ بِاللَّهِ مِنْهُ، فَقَالَ: «بِـذَلِكَ أَمَرَنَـا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ».(٢)

ژباړه: له ابو مالك الاشجعي روايت دی، ده ويل موږ تـه حسـين بـن الحارث الجدلي حديث بيان کړ، چې د مکې امير بيـان وکـړ، زياتـه يـې کړه: موږ ته رسول الله ص امر کړی چې د ليدلو له مخې عمل وکړو، کـه موږ مياشت ونه ليده او دوو عادلو کسانو يې د ليـدو شـاهدي ور کـړه، د هغوی په شاهدي عمل وکړو. ما له حسين بن الحارث څخه پوښتنه وکـړه چې د مکې امير څوك و؟ ده ويل: زه نه پوهيږم، بيـا وروسـته راسره مـخ شو، وې ويل: هغه حارث بن حاطب د محمد بن حاطـب ورور و، اميـر پسې زياته کړه: په تاسو کې داسې څـوك شـته چـې تـر مـا هـم د الله او رسول الله ص پـه اړه ښـه خـبر دی، دغـه کـس لـه رسـول الله ص څخـه شاهدي ور کوي، نو په لاس يې يو کس ته اشاره وکړه، حسين ويل: ما د څنګ يوه بوډا ته وويل: هغه کس څـوك دی چـې اميـر پـه لاس اشـاره ورته وکړه؟ هغه ويل: عبد الله بن عمر رض، او امير رښتيا ويـل چـې ابـن

(c) ketabton.com: The Digital Library

عمر تر هغه د رسول الله ص په حال ښه خبر و، هغه ویل: موږ ته رسول الله ص دغه امر کړی دی.

له لیدو څخه هدف د هر سړي لیدل نه دي، بلکې موخه یې باوري کول دي، نو که دومره کسان یې ووینې چې د نورو مسلمانانو باور پر وشي، همدا لیدل دي، چې د اختر او وروژې دواړو لپاره کفایت کوي، لکه د اوس وخت لپاره چې کمېټی ټاکل کېږي، د هغوی کار همدا لیدل دي، نو که هغوی اعلان وکړي، خلک یې ورسره اختر کړي، که یې اعلان ونه کړ، خلک یې نه اختر کوي او نه روژه، یعنې د هغوی په شاهدي خلک عمل کوي.

د لومړي دریځ د خلکو دلیل دغه حدیث دی:

عَنْ كُرَيْبٍ، أَنَّ أُمَّ الْفَضْلِ بِنْتَ الْحَارِثِ، بَعَثَتْهُ إِلَى مُعَاوِيَةَ بِالشَّامِ، قَالَ: فَقَدِمْتُ الشَّامَ، فَقَضَيْتُ حَاجَتَهَا، وَاسْتُهِلَّ عَلَيَّ رَمَضَانُ وَأَنَا بِالشَّامِ، فَرَأَيْتُ الْهِلَالَ لَيْلَةَ الْجُمُعَةِ، ثُمَّ قَدِمْتُ الْمَدِينَةَ فِي آخِرِ الشَّهْرِ، فَسَأَلَنِي عَبْدُ اللهِ بْنُ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا، ثُمَّ ذَكَرَ الْهِلَالَ فَقَالَ: مَتَى رَأَيْتُمُ الْهِلَالَ؟ فَقُلْتُ: رَأَيْنَاهُ لَيْلَةَ الْجُمُعَةِ، فَقَالَ: أَنْتَ رَأَيْتَهُ؟ فَقُلْتُ: نَعَمْ، وَرَآهُ النَّاسُ، وَصَامُوا وَصَامَ مُعَاوِيَةُ، فَقَالَ: " لَكِنَّا رَأَيْنَاهُ لَيْلَةَ السَّبْتِ، فَلَا نَزَالُ نَصُومُ حَتَّى نُكْمِلَ ثَلَاثِينَ، أَوْ نَرَاهُ، فَقُلْتُ: أَوَ لَا تَكْتَفِي بِرُؤْيَةِ مُعَاوِيَةَ وَصِيَامِهِ؟ فَقَالَ: لَا، هَكَذَا أَمَرَنَا رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ " (٣)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: کريب روايت کړی چې زه ام الفضل بنت الحارث په شام کـې معاويه رض ته ولېږلم، ده ويل: زه شام ته ولاړم، د هغې غوښتنه مې پوره کړه او پر ما په شام کې روژه شوه، د جمعې په شپه مياشت وليـدل شـوه، بيا د مياشتې په اخيره کې مدينې ته راغلم، له ما عبـد الله بـن عبـاس رض پوښتنه وکړه، په خبرو کې د مياشتې يادونه راغله، ده ويل: تاسو مياشـت څه وخت وليده؟ ما ويل: موږ د جمعې په شپه وليده. ده ويل: تا په خپله وليده؟ ما ويل: هو، خلکو هم وليده، خلکو روژه کړه او معاويه رض هم روژه ونيوه، ده ويل: خو موږ د شنبې په شپه وليده، نـو تـر هغـو بـه روژه نيسو چې دېرش پوره کړو يا مياشت ووينو. ما ويل: ته د معاويه رض ليد او روژه بس نه بولې؟ هغه ويل: نه، موږ ته په دغه ډول رسول الله ص امر کړی دی.

پر دغه حديث امام نووي رحمه الله هم باب ايښی دی چې د هر ښار لپاره خپل ليد دی، ده هم دغه فهم ځنې اخيستی دی چې د هـر ښـار د خلکو ليدل د هغه ښار د خلکو لپاره معتبر دي. د لـومړي دريـځ خلـک هم دغه فکر ځنې اخلي، ابن عباس رض چې کومه خبره کـړې ده، هغـه واضحه نه ده، دغسې حديث چې د هر ښار لپاره خپـل رؤيـت دی، پـه دې الفاظو حديث نه شته، ابن عباس رض چې وايي، موږ تـه دغـه ډول امر رسول الله ص کړی دی، هدف يې هماغه عمومي حـديث دی چـې رسول الله ص ويلي له ليدو يې نيسئ او له ليدو يې خـورئ، ابـن عبـاس رض له دې حديث څخـه همـدا فهـم اخيسـتی دی، چـې د هـر ښـار او

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیمې لپاره خپل لید معتبر دی، نو ځکه یې ویلي چې رسول الله ص موږ ته دا امر کړی دی، په داسې حال کې چې هغه نور حدیث نه دی بیان کړی چې رسول الله ص څنګه امر ورته کړی دی؟ چېرې یې ورته کړی؟ بل چا ولید په دغه ډول حدیث نه دی نقل کړی؟

دا مسله اجتهادي ده، زما په نظر ترجیح دا ده چې د هر مسلمان شاهدي که په باوري ډول نقل شي، هغه معتبره ده، د هر ښار لپاره نه ده، بلکې د ټولې نړۍ لپاره. هغه وخت چې ابن عباس رض دغه اجتهاد کړی دی، د خپل وخت له شرایطو سره سم یې کړی دی، په هغه وخت کې د دې امکان نه وو چې یو کس دې له افغانستان څخه د مدینې خلکو ته شاهدي ور کړې وای، نو دوی چې د رؤیت اعتبار ته کتلي دي، نو د خپل وخت حالاتو او شرایطو ته کتلي دي چې تر هغه ځایه یې معتبر وبولي چې په یوه ورځ یا یوه شپه کې یې د رسولو امکان وي، له دې امله یې د شام لیدلو ته اعتبار نه دی ور کړی، ځکه له شامه مدینې ته شاهدي په یوه ورځ نه شي رسول کېدای او نه له مدینې و مکې ته، له دې امله یې د هر ښار لپاره خپله مطلع معتبره بللې ده. البته نن شرایط له هغو شرایطو سره توپیر لري؛ موږ کولای شو چې په یو څو دقیقو کې ټوله نړۍ خبره کړو، شاهدي هم تر پېخوا په ډېر باوري ډول نقل کېږي. دویمه خبره د ابن عباس پر اجتهاد دا هم کېدلای شي چې هغه د یوه ښار لپاره معتبره بللې ده، د بسته هیواد لپاره یې نه ده بللې، که د ټول هیواد په کچه وای، بیا خو مدینه او شام د یوه هیواد دوې بېلې بېلې سیمې وې، نو ابن عباس

(c) ketabton.com: The Digital Library

رض ولې د خپل خلیفه په لیدو نه روژه کوله او نه یې اختر کاوه؟که خبره د یوه ښار شي، نو اوس خلك تر یـوه ښـاره محـدود نـه دي، بلکـې لـه همدې حدیث څخه د درست هیواد لپاره استدلال کوي، په داسې حـال کې چې دا استدلال یې له دغه حدیث څخه زما په اند سم نه دی. دربیمه خبره دا هم ده چې پاس د ابن عمر رض په حدیث کې راغلي دي چې یا لید معتبر دی یا هم د عادلو شاهدانو شاهدي، لـه عـادلو څخـه هـدف د شاهدي کره او باوري کول دي، چې دروغ پکې نه وي او خـبره پاکـه و صافه شي؛ هلته هم ابن عمر رض ویلي دي چې مـوږ تـه رسـول الله ص دغه ډول امر کړی دی. که د ابن عباس رض له حـدیث څخـه هغـه ډول استدلال کېږي، نـو د ابـن عمـر رض لـه حـدیث څخه پـر دې بـل ډول استدلال کېدلای شي. ابن عمر رض هم ویلي دي چې موږ ته رسـول الله ص دغه امر کړی دی. نه یې د شاهدئ لپاره حدوډ ټـاکلي دي چـې لـه کومه ځایه شاهدي تر کومه ځایه معتبره ده او نه یې د لیـد لپـاره ځایونـه تعین کړي دي چې له دې ځایه تر هغه ځایه لید معتبر دی او له هغه ځایه ور هاخوا به خلك خپله میاشت ویني، بیا تر پـلاني ځایـه د هغـوی لیـد اعتبار لري. څلورمه خبره داد چې د هیوادونو جغرافیې غټېږي او کمېږي، یو وخت د افغانستان جغرافیه ډېره لویه وه، نن بیا ډېره وړه ده، پاکستان یو مهال بیخي وجود نه در لود، نن شته، په دې توګه هر هیـواد د وړېـدو او لویدو امکان لري، نو که نن یو ښار د یوه هیواد برخه وي، د هغـه هیـواد لید او شاهدي به پکې معتبره وي، که سبا هغه ځان ته بېل هیواد شي یا له بل هیواد سره پیوست شي، بیا به ځان ته لید او شاهدي لري یا به د بـل د

(c) ketabton.com: The Digital Library

لید او شاهدي تقلید کوي، په دې توګه شرعي احکام د پسخند او استهزاء درجې ته را کښته کېږي، د مسلمانانو اتحاد او یووالی ماتوي، هیوادونه د خلکو په شخصي عبادت کې خپل سیاستونه ور ننباسي، دا او دې ته ورته زیانونه له همدې پېښېږي چې د هر ښار خپل مطلع د هغه ښار یا هیواد لپاره معتبر وګڼل شي.

دا اختلاف خو د ډېر وخت دی، فکر نه کوم چې د یوه سړي، یوې ډلې، یو عالم، یوه مفتي او یوه لیکوال په فتوا، سپارښتنه یا راجح و مرجوح دې خبره حل شي، اوس یې د حل وخت تېر شوی دی، پر دې اختلاف کتابونه لیکل شوي دي، د هر دریځ په ملاتړ او رد کې ویناوې و مناظرې شوې دي، په اسانه د خلکو یوه کول اوس د عامو خلکو د وس خبره نه ده، که پر دې مسله د امت اتحاد غوښتل کېږي، باید په دولتي کچه څو کارونه وشي چې اتحاد ته لار جوړه شي:

اول: د اسلامي نړۍ په کچه دې یوه کمېټه جوړه شي، دې کمېټې ته که له هره ځایه د میاشتې د لیدو خبر ورسېد، تر خپلو څېړنو وروسته دې روژه یا اختر اعلان کړي چې په اعلان یې باید ټول مسلمانان عمل وکړي، هیڅ هیواد دې له دې څخه ځان نه باسي او دغه یوه کمېټه له سیاستونو او هر هغه څه څخه لرې وساتل شي چې د هغوی پر کار اغېز کوي، دا که د کمېټې د غړو پر کار وي یا هم د هغوی د اعلان پر تاثیراتو وي. دا وړاندیز ښایي په اوسنیو حالاتو کې د عملي کېدا شونتیا ونه لري، ځکه مسلمانانو تر خپل منځ یوه د بل ګرېوان ته لاسونه اچولي دي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیاستونه یې سر ټکر دي، د اختلاف او جنګ لپاره ګټې نورې پلمې هم پیدا شوې دي چې د اسلامي نړۍ اتحاد ته یې کلکه ضربه ور کړې ده، له دې امله به څوك په دې خبره د پوهاوي کولو زحمت هم ونه کاږي. هغه وخت یې د منلو امکان زیات دی که اینده په اسلامي نړۍ کې د اسلامي اتحادیې څرکونه ولیدل شول، یا هم پر شرعي عباداتو یې د یووالي هوکړه وکړه، دغه وړاندیز به منل کېږي او عملي جامه به ور اغوندي.

دوه: د اسلامي نړۍ علماء دې د اوس وخت شرایطو ته په کتو پر دې مسله بیا فکر وکړي، یوځل دې بیا وارزوي، په دې اړه راغلي شرعي نصوص دې ټول یو د بل ترڅنګ کښېږدي، وخت، مکان، ټولنه، غوښتنې، زموږ حالات او د شرعي نصوصو صحت و سقامت، د اجتهاد سموالی و ناسموالی دې ټول وارزول شي، د علماؤ په څنګ کې دې د فلکیاتو ماهرین هم وي، د هغوی پرېکړه دې دوی هم وارزوي، هغوی دې ځانو، دولتونو، ملتونو او د هر ځای مسلمانانو ته قانع کوونکې دلایل وړاندې کړي چې دغه لوری د مسلمانانو د اتحاد لپاره ګټور دی، له نصوصو سره برابر دی، له حالاتو، ځای، مکان، غوښتنو او ټولنو سره سمون لري، پر عبادت د سیاست او نورو اغېز ته اجازه نه ده ور کول شوې او فردي عبادت د حاکمې طبقې د سیاستونو قرباني شوی نه دی، بلکې یوازې د مسلمانانو اتحاد، د نصوصو واضح مفهوم، د خلکو فردي عبادت او له خپل خالق سره یې د مخلوق اړیکې ته پکې پام شوی دی،

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه فتوا دې د اسلامي امت د اتحاد لپاره یو ښه قوي مصدر وګرځـي او خلك دې عمل په وکړي.

درې: پـه مسـلمانان کـې د اخـتلاف د مخنیـوي لپـاره یـوه بلـه لار د فلکیــاتو د مــاهرینو او ســاینس پوهــانو ده. د کــال لــه سر څخــه دې جنتري/کلېنډر جوړه شي، د متخصصو کسانو په مټ دې د ټولو عبـاداتو ورځې ورټاکل شي او هیڅ اختلاف ته دې زمینه نه برابـروي. البتـه دا تـر هغه وروسته چې د جنتري په اړه خلك یوه خوله شي، جنتري د رؤیـت ځای ناستې وګڼله شي، که څه هم د ساینس پوهـانو دغـه کـار د رؤیـت هلال کمېټې تر اعلاناتو ډېر باوري دی، یو شی چـې ممکـن د اخـتلاف سبب شي هغه له دې کار سره ظاهرن د نصوصو نه همږغي ده چې ممکن د ځینو کسانو د اختلاف سبب شي. زما په اند که د دین او شریعت کـلي پیغام ته متوجې شو، پوهېږي چې پر جنتري اختر او روژه ستونزه نه لري، په حدیث کې د روژې او اختر لپاره د میاشتې لیدلو امر هم د اتحاد لپاره و، دا چې خلکو ګڼ مفاهیم ترې واخیستل او د یووالی امر یې د اختلاف سبب کړ، دا یوه بدمرغي وه چې اسلامي امت ورسره مخ شـو، خـو مـوږ کولای شو چې نویو حالاتو ته په کتو یې د نوي اجتهاد په مټ مخنیـوی وکړو او یوځل بیا د دیـن اوشریعـت کـلي پیغـام او اصـل روح تـه امـت رهبري کړو. له دې هر څه سره په احادیثو کې دوه داسې شیان ذکر شوي دي چې موږ یې ددې لپاره لاسوند ګرځولای شو، لومړی بـه دغـه دواړه حدیثونه راوړم:

(c) ketabton.com: The Digital Library

عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ ذَكَرَ رَمَضَانَ فَقَالَ: «لاَ تَصُومُوا حَتَّى تَرَوُا الْهِلاَلَ، وَلاَ تُفْطِرُوا حَتَّى تَرَوْهُ، فَإِنْ أُغْمِيَ عَلَيْكُمْ فَاقْدِرُوا لَهُ». (۴)

ژباړه: ابن عمر رض له رسول الله ص څخه روایت کړی چې ده رمضان ذکر کړه، وې ویل: روژه د میاشتې په لیدو ونیسئ او د میاشتې په لیدو یې وخورئ، که میاشت درڅخه پټه شوه، نو اندازه ور ته وکړئ.

«إِنَّا أُمَّةٌ أُمِّيَّةٌ، لاَ نَكْتُبُ وَلاَ نَحْسُبُ، الشَّهْرُ هَكَذَا وَهَكَذَا وَهَكَذَا» وَعَقَدَ الْإِبْهَامَ فِي الثَّالِثَةِ «وَالشَّهْرُ هَكَذَا، وَهَكَذَا، وَهَكَذَا» يَعْنِي تَمَامَ ثَلاَثِينَ. (۵)

ژباړه: موږ نالوستی امت یو، چې نه لیکل کولای شو او نه حساب(علم نجوم) میاشت دومره، دومره او دومره ورځې ده، په درېیم وار یې بټه ګوته کت کړ او میاشت دومره، دومره او دومره ده، یعنې پوره دېرش ورځې.

په لومړي روایت کې د اندازې یادونه او په دویم کې دا ذکر چې موږ نالوستي یو، په علم نجوم نه پوهېږو، له دې امله نو د لید او شاهدۍ خبره شوې ده، که امت اوس له هغه حالت څخه را ووزي، هم نالوستی نه شي په لیک لوست پوه شي او هم د فلکیاتو ماهرین پکې داسې دقیقه وړاندوینه وکړي چې یوه ذره غلطي پکې نه وي، بیا هم موږ په دې مکلف یو چې میاشت به وینو؟ زما په اند دغه حدیث علت ذکر کړی دی، د میاشتې لید ځکه ضروري و، چې موږ له بلې لارې نه شوای

(c) ketabton.com: The Digital Library

کولای چې د مياشتې راختل باوري کړو، يوازې په هغه صورت کې اجازه ور کړل شوې ده چې وريځ وي، افق نه ليدل کيږي، نو له اندازه کوونکو څخه د مرستې طلب شوی دی، چې هغوی د خپل علم نجوم له مخې دا معضله حل کړي. که په حديث کې هغه وخت د دې جواز ور کول شوی دی، چې اټکل يې باوري هم نه و، نو اوس چې يوه ذره خطا نه لري، دا کار به څنګه جواز نه لري؟ ايا ليد به ډېر باوري وي که د همدې علم لـه مخې د مياشتې راختل؟ د ليدو خبره باوري نه ده، که وای دومره اختلاف به نه وای، په يوه ښار کې د چا اختر وي او د چا روژه. نو که د ليد اعتبار دومره ضعيف شوی وي، بيا نو د فلکياتو د ماهرينو دريـځ پـرې پيـاوړی دی، هغوی کولای شي چې د ټولې اسلامي نړۍ لپاره يـوه ورځ پـه ډېـر دقت وټاکي، څو د مسلمانانو اختلاف ختم کړي، ټول مسلمانان پـه يـوه ورځ اختر او ورژه وکړي او په دې سره د مسلمانانو اتحاد او يووالی بېرته خپل لومړني حالت ته را وګرځي. دا د دين له کلي پيغام او عمومي روح سره ښه لګيږي.

که دا هيڅ نه وي، بيا نو زما په اند شاهدي معتبره ده، که د هـر ځـای شاهدي په باوري ډول هر مسلمان ته ورسيږي، نـو روژه يـا اخـتر ورسره کولای شي، په دې کې د حکومتونو د ټاکلې تګلارې اطاعت ته اړتيا نـه شته، خلک په شريعت کې په ليـد او شـاهدي مکلـف شـوي دي، نـه د فردي عبادت په چارو کـې د حکومـت پـه تصـميم، حکومتونـه د خپـل سياست له مخې نه يوازې ټولنيزې چارې کله ناکله ناسم لور ته وړې، حتا

(c) ketabton.com: The Digital Library

فـردي شرعـي چـارې هـم پـه خلکـو کـې د اخـتلاف وسـیله ګرځـوي. مسلمانانو ته لازمه ده چې خپل فـردي عبـاداتو د وخـت د حکومتونـو د ناسم سیاست قرباني نه کړي، دولتونه دې هم د فردي عبـادت بـې قیـده ازادي ور کړي چې خلك روژه نیول او اختر کول یوازې د خپـل خـالق لپاره وکړي، نه د ټولنې لپاره او نه د حکومت له امله.

٥/٥/٢٠٢٢

سرچینې:

١)صحیح مسلم، کتاب الصیام، بـاب وجـوب صـوم رمضـان لرؤیـت الهلال...، ح: ١٠٨١.

٢)سنن ابي داؤد، کتاب الصوم، باب شاهدة الرجلین علی رؤیة هلال الشوال، ح: ٢٣٣٨.

٣)صحیح مسلم، کتاب الصیام، باب بیـان ان لکـل بلـد رؤیـتهم...ح: ١٠٨٧.

٤)صحیح مسلم، کتـاب الصـیام، بـاب وجـوب صـوم رمضـان لرؤیـة الهلال... ح: ١٠٨٠.

٥)تېره حواله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هدایت تر لاسه کولو وړ او ناوړ افراد/قومونه

د خپلو اعمالو په نتیجه کې کله انسانان دې ځای ته رسېږي چې له هغه ځایه بېرته شاتګ ورته ګران شي(البقره: ۱۵)، زړه یې سخت شي(البقره: ۷۴)، واضح حقایق په سترګو نه ویني او د حق خبرې له اورېدو یې غوږونه داسې کاڼه شي لکه بند چې وي.(البقره: ۱۸، الانعام: ۲۵)، دوی د انسانیت د فلاح او بهبود لپاره دومره څه نه شي کولای چې حتا یاد یې کړي، له خیر او ښېګڼې بیخي خلاص وي، نه د انسانیت چغارې اوري او نه د هغوی په اړه د تبصرې څه لري، له خیره یې داسې یو مخیز لاسونه کښلي وي لکه هیڅ چې نه پوهېږي، الله دغه ډول بې خیره کسان بدترین حیوانات، بلکې تر حیوان هم بدتر ګڼلي دي(الانفال: ۲۲، الاعراف: ۱۷۹، الفرقان: ۴۴)

هغه کسان چې خپله ملامتیا نه مني، پر خپل ناسم دریځ ټینګار کوي، د بل خبرې ته غوږ نه ږدي، پر بدې دلایل وايي او بدي یې د خپل ژوند هدف ګرځولې وي، دغه د شیطان پیروان دي، څوک چې هر وخت له خپل ځان سره محاسبه کوي، د خپل عمل لپاره معیار مني، که له هغه معیار څخه مخالف عمل یې وکړ، توبه پر کاږي او د کړې خطا له امله نه یوازې بخښنه غواړي، بلکې د عمل اصلاح هم کوي، دغه کسان د ادم پر لار روان هغه مصلحین دي چې په خپلو اعمالو یې خپلې انساني وړتیاوې نه دي ځپلې، دوی دا وړتیا لري چې له خپله ځانه تر جهانه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوه انقلاب رهبري وکړي، د نورو انسانانو لپاره الګو شي، هر وخت له حالاتو سره د ټکر پر ځای توافق کوي، خپل سري نه کوي، بلکې هر ګام تر ښه فکر وروسته اخلي، د خپلو اعمالو مسوولیت پر خپله غاړه اخلي، له دې امله هم هر وخت بخښنې او اصلاح ته چمتو وي او هم له پیله یې خپل اعمال د احساساتو او جذباتو زېږنده نه وي، بلکې پوره محاسبه یې ورته کړې وي، د انسانیت مقام یې ساتلی او هر وخت له حق سره د ملګرۍ او له باطل څخه د ځان خوندي کولو وړتیا لري.

قران کریم وایي: په دې کتاب سره الله تعالی هغه کسان ژوندي کوي چې د ژوند وړتیا پکې وي او هغه کسان چې د ژوند وړتیا یې بایللې وي، هغوی همداسې مړه پاتېږي، دلته حقیقي مرګ او ژوند هدف نه دي، بلکې بې حسه کېدل او د احساس خاوند کېدل یې مراد دي.(الانفال: ۴۲)

یو قوم چې د خپلو اجتماعي خطاګانو له تکراره لاس نه اخلي، د دې پر ځای چې خپلې خطاوې د عبرت سبب کړي، دوی افتخار په کوي او بیا هم دغه خطاوې تکراروي، نو دا قوم په اجتماعي لحاظ مړ دی، دوی نه په ځان کې د تغییر وړتیا لري او نه په جهان کې، دغه قوم که د بني اسرائیلو په شان د الهي کتاب او پیغام رسوونکي هم وي، الله تعالی دغه اعزاز ځنې اخلي او بل قوم د دې لپاره را ټوکوي، چې هغه به د دوی په شان نه وي(محمد: ۳۸، الواقعه: ۶۱).

(c) ketabton.com: The Digital Library

د الله نبي صلي الله علیه وسلم ویلي دي چې د مومن په توګه دې یو ځوك دوه ځله له یوه غاره نه چیچل کېږي(١)، که څوك له دې سره چې مومن هم وي، پر قران کریم ایمان هم لري، هلته پکې د قومونو د عروج او زوال اصول هم ویني، د الله د قوانینو په وړاندې نه یوازې د انسان بلکې د ټولو کایناتو بې بسي هم ګوري، د تاریخ واقعې هم د شواهدو په توګه ورته بیان شوې دي چې که ځوك عبرت نه اخلي، نو څنګه د خپلو اعمالو په نتیجه کې اخیر الهي قهر وهلي او بیا یې پر پښو د درېدو توان بایللی دی، خو بیا هم مسلسل خطا کېږي، تکرارن هغه څه کوي چې هر وار یې پایله ناسمه راوتلې ده، نو دغه اصلن مړه دي، دوی د پند قبلولو، عقل کارولو، له سترګو د سم کار اخیستلو او پر ځای د غوږو له استعماله محروم دي، الله نه دي محروم کړي، خپله یې ځانونه همداسې کړي دي، له عقله کار نه اخلي، نتیجه به یې خرابه وي، په سترګو ژوندیو بېلګو ته نه ګوري، نو حالت به یې وخیم کېږي، په غوږو د ناکامو داستانونه نه اوري، نو خود به له عذاب او کړاو سره مخېږي، دغه ډول قوم او ملت نور د دې وړ نه دی چې د بل راهنما دې شي، دوی په خپلو ځانو کې د تغییر وړتیا حتا نه لري او د نړۍ د تغییر لومړنی شرط د خپل ځان تغییر دی، که له خپله ځانه تغییر ور پیل نه شي، هغه تغییر، تغییر نه پاتېږي او نه داسې ثمره ور کوي چې محسوسه وي او خلك یې په لیدو هماغه تګلاره خپله کړي.

٢٠٢٢/جولای/٦

سرچینه:

١)بخاري، کتاب الادب، باب لا یلدغ المومن من حجر مرتین، ح: ٦١٣٣، مسلم: ٢٩٩٨).

(c) ketabton.com: The Digital Library

دین د نفرت په دام کې

موږ چې په کومه ټولنه کې سترګې غړولې دي، هلته نفرت پـه مجسـم ډول موندل کېدی. یوه تربور له بل څخه ګانګې کولې، یوې بنې له بلـې سره دښمني کوله، د یوې بنې اولاد د بلې کور جارو کېدل غوښـتل، یـوه سړي په خپلو میرمنو کې له یوې سره مینه کوله او نورې یې هسې په نـوم هغه ته منسوبې وې، نو هغوی ورته د نفرت په اور کې سوځېدلې، په دې وړه کې دنیا کې تر دې نفرتونو وروسته بلې مرحلې ته ځو، چې پلرونه مو د دیني اعمالو د زدکړې لپاره د کلي جومات ته بیایي، دلته ملا هڅه کوي یوه بله دنیا مو په ذهن کې ترسیم کړي، ملا د یوه داسې چا نفـرت زمـوږ ذهن ته را پیچکاري کـوي، چـې نـه مـوږ لیـدلی و او نـه پـه دې خـبرو پوهېدو، ځکه زموږ تر درک لوړې وې، خو یوه نامعلوم چا ته له غوسـې او کینې ډک و.

ملا صاحب به د نصیحت په ورځ، اخترونـو، د جنـازې پـه وعـظ، د استسقاء په بیان او هره بله موکه کې د یوه داسـې چـا د نفـرت خـبرې پـه دیني پوښ کې راته کولې چې موږ لیدلای نه شوای، د هغوی پـه اړه مـو فکر یوازې د ملا صاحب د معلوماتو او خبرو تر بریده وو، په دې توګـه زموږ په لاشعور کې د یوه نامعلوم چا لپاره نفرت ځای ونیوی، دغه نفرت په ناآګاهانه توګه زموږ پـر ژونـد، کـارونو، فکـر، تعبیـر، لیکنـو، اعمالـو، اړیکو او هر شي سیور غوړولی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ پر تاوتریخجنو اعمالو، خشن فکر او له دینه جګړه ییز تعبیر د همدې لا شعور ډېر اغېز دی، ماشوم په همدې کې پیدا شي، په همدې محیط کې لوی شي او بیا دغه د نفرتونو ډکه دنیا ورته مقدسه هم شي، هغوی به خود د خدای رضا، د دې او بل جهان بریا، له جهنمه خلاصون او جنت ته د تګ په نفرت او خشونت کې لټوي. ښایي ډېری لوستونکي له ځان سره فکر وکړي چې زه دغسې نه یم، زما کورنی هم دغه ډول نه ده، زموږ د کلي ملاصاحب هم دغسې نه و، پلانی و پلانی هم نه دي، نو بناءن زه دروغ وایم، مګر دا خبره دروغ نه ده. زموږ په ټولنه کې یوه جدي ستونزه دا ده چې هر څوك مو ځان سپینه ملایکه جوړوي، که د پلار ورځ شي د هر یوه پلار ښه سړی وي، که د استاد ورځ شي استاد یې ښه سړی وي، که د مشرانو ورځ شي مشران مو ښه خلك وي، که د کشرانو ورځ شي کشران فرشتې وي، که د مور ورځ وي د هر یوه مور سر پر ځمکه جنتي ده، نو بیا په کور کې خشونت څوك کوي؟ له تربور سره چا پر پنډل و پټي مړه کړي وي؟ د ښځو حقونه څوك نه ور کوي؟ په نجونو باندې تعلیم ولې نه کوي؟ د خپل ځان بریا د بل په ناکامي کې ولې غواړو؟ او...

زموږ ستونزه داده لکه چوپرك د حقیقت له لیدو سترګې پټوو، زما پلار به ویل: «خدای ته یو څاڅکی وینه تویول تر هر شي ډېر ارزښت لري»، فکر وکړئ چې په دغه فکر به هغه څنګه یوه ښه کورنی وروزي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

تقریبن د هر یوه په مشرانو کې دغه ستونزه وه چې مور نن له نه ختمېدونکو ستونزو سره مخ یو.

زمور په دیني تعبیر کې خدای د کربوړي په وژلو هم خوشاله کېږي!!! اوس خو به درته معلومه شوې وي چې د لا شعور په سنگر کې ناست نفرت، کینې او د خشونت نا مرئي عواملو مور کوم ځای ته رسولي یو؟

زمور په دیني تعبیر کې دا شته چې یو ذمي باید په اسلامي هیواد کې د خپل ځان د سپکوالي احساس وکړي، دا هم د قران کریم تفسیرونو د (التوبې) د ۲۹ ایت په تفسیر کې ښه په مد او شد وړاندې کړی دی، هم یې د روایت په زور زمور مغزو ته راوستلی دی او هم زمور بدایه! فقهي کتابونه په دې تعبیر ډک دي.

زمور د جمعې هره خطبه زمور مخالفو انسانانو ته په ښراوو ډکه وي، که تاسو یې په مفهوم نه پوهېږئ، د کلي له ملا څخه پوښتنه وکړئ چې غیر مسلم ته ښراوې کول په دیني لحاظ څومره د ثواب کار دی؟ هغه به دا مسله ښه په زور و زیر درته تشریح کړي، بیا انکار ونه کړئ چې زمور نفرت دیني و مقدسه جنبه نه لري؟

که مور خدای په وینو نه خوشاله کولای، یا د جنت ټیکټ مو غوښې نه وای، یا له دوزخه د خلاصون ډال مو وینه نه وای، نو د یوه سنت

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژوندي کولو ته به مو په یوه ورځ میلیونونه څاروي نه قرباني کولای، چې په هر ځای کولو یا یوازې په مکه کې کولو باندې یې اختلاف هم شته.

هدف دادی چې زموږ د وینې تویولو، نفرت ته د مقدسې جنبې ور کولو موارد بیخي ډېر دي، موږ یې په خپل ژوند کې نمونې ډېرې لرو، البته زموږ د ټولنې دوه مخي دې ته رسېدلې ده چې کله یې ناسم عمل ور په ګوته شي، دوی سمدستي د انکار مخ درته را واړوي، بیا که بل ځای همدا عمل ښه وسایل شي، دوی ورته د انقیاد څېره را مخته کړي. که پر چا بده لګېږي یا نه، زه دا اقرار کوم چې زموږ ټولنه د منافقت او دوه مخۍ په تر ډولو ناوړه او کرغېړن ترین ډول اخته ده، چې په نتیجه کې یې موږ په ډېره اساني له یوه عمل یو ځای انکار کوو او بل ځای یې دین بولو، یو ځای دروغ وایو او بل ځای هغه دروغ راته ربښتیا ښکاري، یو ځای د یوه عمل په کولو ویاړ کوو او بل ځای د خجالت تظاهر. همدې متضاد کشمکش له موږ د انسان په جامه کې هغه درندګان جوړ کړي دي چې د یوه عاجزه انسان داړلو ته هر وخت پلمې لټوو، له دې امله نو چې په عام بازار کې د زرګونو کسانو مخته د فرخندې لپاره دغه پلمې په لاس ورغلې، نو په داسې ډول یې خپلې عقدې سړې کړې، داسې خشونت یې وکړ، د وحشت داسې مثال یې وړاندې کړی چې که د بشریت په تاریخ کې داسې بل مثال وي، نو حتمي به د دې مشابه وي، په هیڅ وجه به ترې بدترین نه وي او ښایي که بل وخت همداسې وحشت وشي، بیا به هم څنې ډېر وحشي نه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نفرت او وحشت دغه قوه/ملکه مـوږ چېـرې پېـه کـړې ده؟ مـوږ د دغې قوې له امله خـورا ډېـر سـنگين جـرايم کـړي دي، د دې تراژيـدۍ تاريخ ډېر اوږد او مثالونه يې بيخي ډېر دي، هغو ته به نه گرځم، يـو بـل لورى به يې را واخلم چې د نفرت او کينې د دغې شيطاني قوې سرچينـه چېرې ده؟ زما په نظر گڼ شيان د دې سبب کېږي چې دغسې يو شيطاني صفت په موږ کې وپنځوي، يو عامل يې ناسم خشن ديني تعبير دى.

د خشونت او نفرت لپاره چې يو ښـه مقدسـه چپنـه وگنډلـه شي، هـر څومره بده څېره يې په همدې قباء کې پټه شي، بيا نـو انسـان د هـر ډول غير سالم عمل او فکر کولو ته زړه ښه کوي. انسانان نه ټول يو ډول فکـر لري، نه وړتياوې، نه فزيکي جوړښت او نه له يو شي برداشت، عينن يې کارونه هم سره بېل وي، صفات يـې هـم سره جـلا وي، لـه دې وجـې د هغوى د اعمالو نتيجه خير او شر يا گټه او زيان وي.

زما په نظر تر مقدس پوښ لاندې نفرتونه د نورو په نسبت خطرنـاک دي، دا لکه د بريښنا مزي لاس ور وړل له مرگ سره لوبې دي، ځکه پـر دې سپېڅلي پوښ غوړېدلي او هر څه چې کېږي، د خداى د رضا لپاره، د هغه د دين په روا کوونکي سند، د جنت د ټيکـداري پـه نيامـت او لـه دوزخه د لرې والي په نيت ترسره کېږي، نو پښتانه وايي: يو به د بـرق پـه تارو گوتې نه وهې او بل د خداى په کارو. دغه کار چې د خداى لور ته منسوب شو، د خلکو له گوتو وهلو يې خبره وايسته او زموږ د واک لپاره يې ورروستى ټکى کېښود.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دین باید له دې انساني دام څخه خلاص شي، بشر د نفرت پر ځـای مینې ته اړتیا لري، خدای ته د نفرتونو د لارې پر ځای د مینې لارې ډېرې لنډې دي، خدای هغه څوک چې د هغه پیغام ومني ورونه بلـلي او هغـه څوك چې دغه سند پـه لاس کـې ونـه لـري لومړنیـو کسـانو تـه خنډونـه جوړوي، د مینې وړ بللي دي(فصلت: ۳۴) او که څوک چې پـه ځمکـه کې فساد کوي، خلك له خپلې ازادۍ محروموي، ژونـد پـر تنگـوي او شیطاني قواوې یې بدو ته هڅوي، د ټول بشریت د سمون پـه پـار یـې د هغوی لپاره تر چانسونو وروسته د له منځه تگ پرېکړه کړې ده.

د خدای په کتاب کې درې کټگورۍ انسانان دي: یوه د مومنـانو ډلـه ده، یوه یې د نامسلمانو او بله د بغاوت کوونکـو کـافرانو ټـولی ده. قـران کریم خپل پیروانو ته عمومي لارښوونه کوي:

{وَلَا تَسْتَوِي الْحَسَنَةُ وَلَا السَّيِّئَةُ ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ فَإِذَا الَّـذِي بَيْنَـكَ وَبَيْنَهُ عَدَاوَةٌ كَأَنَّهُ وَلِيٌّ حَمِيمٌ} [فصلت: ٣٤]

ژباړه: د (ذات او پایلې له مخې) ښېگڼه او بدگڼه سره برابر نـه دي، د بدۍ ځواب دې باید په ډېره ښه طریقه وي، په دې سره به ستا دښمن هم ستا نژدې دوست شي.

{وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَآنُ قَوْمٍ عَلَى أَلَّا تَعْدِلُوا اعْدِلُوا هُوَ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَى}.

[المائدة: ٨]

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: او له خلکو سره شخړه دې تاسو اړ نه کړي چې عدالت ونه کړئ، عدالت کوئ، تقوا ته عدالت ډېر نژدې دي.

{وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا} [البقرة: ۸۳].

ژباړه: او انسانانو ته ښې خبرې کوئ.

دا د قران کریم هغه هدایات دي چې بشریت شموله دي، د قران کریم پیرو باید د یوه مومن په توګه دغه اصول مخې ته کښېږدي او بیا خپل تعبیر پر همدې اصولو استواره کړي. د دریمې کټګورۍ په اړه وایي:

{وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ} [البقرة: ۱۹۰].

ژباړه: او د الله په لار کې (د ټولنې د ګټو لپاره) له هغو سره وجنګېږئ چې له تاسو سره جنګېږي، تاسو تېرى مه کوئ، په حقیقت کې د الله تېریګر نه خوښېږي.

دغه باغي ډله ده، مفسده ده، جګړه ماره ده، ترهګره او د بشریت ضد ده، دا چې ټول بشریت ترې زیان ویني، له دې امله مومن ته امر شوى چې که یې په فساد لاس پورې کړ، تاسو یې د ټولنې د خلاصون، د بشریت د ژغورنې او د یوې سالمې ټولنې د رغېدا له امله ووژنئ چې اینده ته دا خطر پراخ نه شي، د ټولنې د نامتوازن کېدو اسباب باید په

(c) ketabton.com: The Digital Library

نطفه کې خنثی شي او که بالفرض د ژوند او جګېدا موکه یې ومونده نو چې هر ځای مو د ټکولو او کوټلو موکه پر تر لاسه کړه، تر هغو یې وټکوئ چې زور یې اوبه شي او نور پکې د جنګ او فساد توان پاته نه شي. قران کریم په ډېر بلیغ ډول د دې ټولې په اړه احکام ور کړي دي:

{ فَإِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبَ الرِّقَابِ حَتَّى إِذَا أَثْخَنْتُمُوهُمْ فَشُدُّوا الْوَثَاقَ فَإِمَّا مَنًّا بَعْدُ وَإِمَّا فِدَاءً حَتَّى تَضَعَ الْحَرْبُ أَوْزَارَهَا} [محمد: ٤]

ژباړه: که تاسو له کافرانو سره مخ شوئ، تر هغو یې سرونه غوڅ کړئ(حتمي یې ووژنئ) چې د فساد وړتیا پکې ختمه کړئ، بیا یې ټینګ وتړئ، نو د احسان یا بدلې په عوض کې یې خوشي کړئ، څو په هغوی کې د جنګ او فساد وړتیا پاته نه شي.

قران کریم ویلي دي چې کافران ووژنئ، هغه څوک چې د خدای حکم نه مني، په ځمکه کې فساد کوي او د بدمعاشیو یوه نه ختمېدونکې سلسله یې د بشریت لپاره د خطر زنګ وي، د یوه او دوه کسانو وژل نه دي، یا؛ ریښې یې وباسئ چې اینده یې خطر ورک شي، د هغوی له پاتې کسانو که په چا کې مو د هدایت وړتیا او څرکندونه ولیدل، په ټولنه کې د اوسېدو داسې واک ور کړئ لکه نور مصلح کسان او که بیا مو هم خطر ځنې احساساوه، نو مشروطه اجازه ور کړئ، خو دا چې تر اوسه یې د فساد وړتیا نه لري، ډله یې نه شته، نو د نفرت پر ځای که ښه ورسره وشي، د بدو له لوري به یې ښو ته پام شي، هم به خپله اینده ورغوي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم د نورو خلکو لپاره ممکن نښه کارنامې وکړي څکه بالقوه د دې هر څه وړتیا لري.

د قران کریم له مفاهیمو سره دا ظلم کېږي چې خلک د خپلو ګټو لپاره کار څنې اخلي، زموږ پر تعبیر زموږ د ټولو صفاتو، لاشعور، ټولنې او فزیکي وجود تاثیرات لوېږي. د دې لپاره چې د ناسم تعبیر پر ناسموالي خلک پوه شي، قران کریم څینې عمومي لارښوونې کړې دي او څینې یې خصوصي، څینې یې موقتې دي او نورې یې بیا ابدي، د قران کریم د تفسیر لپاره باید دا هم په نظر کې ونیول شي چې د هغه له یوې موضوع سره تړلي ایاتونه یا احکام ټول یو ځای نه دي، قران کریم کله په لنډو الفاظو بیان کوي او کله تر یوه حده تفصیل ور کوي، کله د مسلې یو اړخ روښانه کوي او کله یې بل اړخ، په یوه حالت کې یې یو نوم ور کړی وي او که له هغه واوړي بیا بل نوم، نو د هر یوه حالت لپاره یې عمومي و خصوصي او موقت و ابدي احکام شته، چې د همدې ګډوډلو ته ظلم وایي، که څوک د قران کریم له ژبې سره نابلده وي، د بیان طرز یې ور معلوم نه وي، د قران کریم احکام د هغه په رڼا کې نه تفسیروي، بلکې د یوه خاص فکر له مخې چې له وړاندې یې ورته جوړ کړی، تفسیروي، موقت او ابدي احکام یې نه سره پېژني، محکم و متشابه یې سره ګډوډ کړي، مقید و مطلق ته یې نظر نه کوي، عام و خاص یې نه رعایتوي، هغوی به په خپل تفسیر سره هم ځان ته زیان واړوي، هم ټولنې ته، هم دین ته او هم ټول بشر ته، هغه دین چې دوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې د استازيتوب دعوه لري، خلك به ورته د راتګ پر ځای نفرت ځنې وكړي، دوی به د دين استازي نه د نفرت استازي او مجسم سيمبولونه وبولي، دوی به د خپلو نفرتونو په زولنو كې بند وي، له خپلو عقدو سره به په جنګ وي، په خپل ځان به خپله خولې لګوي، دنيا به د پراخۍ پر ځای ورته تنګه ښكاري، اينده به تاريكه وي، لـه جهنمـه د لرېـوالي پـر ځای به ورته د نژدېكت اعمال كوي، جنت ته د تلو اعمالو به يې هېڅو نه وي، خدای ته د تللې لارې پر ځای به د شيطان لـور تـه پـه منډه وي، كعبې ته د ورغلې لارې پر ځای به يې د ابرهه كليسا ته مخه كړې وي، بشريت او ټولنې ته د قدرداني پر ځای به يې په سپك نظر كتلي وي، چې نتيجه به يې په دنيا او اخرت كې د هغوی خپله سپكوالي وي.

۲۰۲۲/جون/۱۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

##ديني تعبير د ارتجاع او تجدد ترمنځ

اه! محکومی و تقلید و زوال تحقیق

په دينپاله ټولنو کې د ديني تعبير مسله خورا ډېر اهميت لري، ناسم تعبير د يوه امت د زوال له مهمو عواملو څخه يو حتمي دی او سم تعبير يې د پرمختګ يوه پړاو ته ضرور نژدې کوي.

د فرانسې تر انقلاب مخکې که په اروپا کې د عيسوي شريعت تعبير ته نظر وکړو، نو د ټولنې په وروسته پاتې والي کې ناسم شرعي تعبير غوښن رول در لود، يوه تر ټوله عمده ستونزه چې ديني تعبيروال يې لري، هغه پر خپل تعبير د تقدس مهر وهل دي چې بيا يې خلک د ننګولو جرأت نه شي کولای او که څوک دا جرأت وکړي، نو ظاهرن د مقدس او اصلن د نامقدس بشري سوتي داسې ګواز وخوري چې دغه جرأت يې د ژوند په بيه ورته تمام شي؛ په دينپالو ټولنو کې له ديني ريفورميستانو (ديني چپ اړخو) سره دغه ډوله ناځوانمردانه برخورد د دې سبب شوی دی چې خلک خاموشي غوره کړي، ان تر هغو چې خلکو ته تحول راوستل تر ژوند هم مهم شي، بيا د يوه حتمي تحول لپاره پاڅېږي او تر هغو نه ارامېږي چې بدلون يې نه وي راوستی، دا نو په اروپا کې د فرانسې انقلاب او ترې وروسته د رنسانس دوره وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ ټولنه له عيني حالت څخه تېرېږي، ديني تعبيروال مو پر دوو برخو وېشل شوي دي، يوه يې ښي اړخي اسلامپالي دي او يوه يې چپي اسلامپالي دي، لومړۍ ډله يې ټل هڅه کوي چې ديني تعبير پخوا زمانې ته يوسي، هغوی ته مهمه نه ده چې تعبير يې له مکان او زمان سره سر خوري که نه، د ټولنې غوښتنې يې په نظر کې نيولې دي که نه، خلکو ته يې په عملي ميدان کې ګټه رسېږي که زيان، د هغوی په اند دين او دنيا سره جلا ده، دين اصل او هدف دی او دنيا وسيله ده، نو د وسيلې حالات پر دين تاثير نه کوي، که دا تاثير پکې ومنل شي، بيا به هدف د وسيلې تابع شي او اصل موخه به ضايع شي.

بالمقابل چپ اړخي اسلامپالي په دې اند دي چې دين د انساني ټولنې د سوکالۍ لپاره دی، زموږ په ژبه راغلی دی او د نزول په زمانه کې يې هم د بشر توان، وخت، مکان او ټولنه په نظر کې نيولې وه او نن هم لازمه ده چې ديني تعبير دا هر څه په نظر کې ونيسي-، د دين احياء په تجدد کې ده نه په ارتجاع کې، پر ټولنه هغه وخت ديني تعبير ښه اغېز کوي چې شته ستونزې يې په حل شي، پوښتنو ته يې مناسب او معقول ځواب ومونډل شي، واقعيت له پامه ونه غورځوي، ژوند ورسره ونه درېږي، بلکې حرکت او خوځښت پکې رامنځته کړي، نه د جمود او وچ ځای پر ځای درېدا سبب شي.

يوه عالم څومره ښه ويلي دي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

"د انسان په وړاندې دوې لارې دي: یا به مخته ځي یا هم شا ته. پر یوه ځای درېدل، په کایناتو کې شته اصولو ته د ټکر بلنه ده(څوک چې مخته نه شي تلای، هغوی په تاخته شا ته ځي)، د ژوند د لرغونو کلېشه کارونو پېښې تنزل دی، په دې توګه هم ژوند دوام لري، مګر له هر ډول لاس ته راوړنې پرته، د یو ډول تهذیب ننداره به پکې وي، خو حقیقت یې بقا نه لري، کوم تهذیب چې په خپل همت د وړاندې تلو تومنه نه لري، هغه په خپله تبا کېږي، د ماضي عظمت هم هغه څوک ښه پېژندلای شي، د چا چې اینده روښانه وي، له هر ډول حرکت و خوځښت پرته د ماضي علم، خپله د ماضي پیغام بې ارزښته کوي، د یوه ژوندي تهذیب لپاره د علم سخته اړتیا ده، چې په همدې علم ځان د وړاندې تګ جوګه کړي".

یو بل وایي:

"ایا موږ په دې فکر یو چې په اخلاقي چارو کې غور کول ستره ګنا ده؟ نو موږ به دا منو چې په پټو سترګو هغه اصول او قواعد باید عملي کړو چې په خپل شاوخوا کې یې وینو؟ که موږ یوه ثانیه هم فکر وکړو، په دې پوهېږو چې د دې پوښتنو ځواب حتمن منفي دی، د اخلاقي تعلیم بنسټیز اصل دادی چې انسان به خپله فکر کوي، کوم انسان چې خپله فکر نه کوي، د ژوند په ټولو جزئیاتو کې د نورو تقلید کوي، هغه داسې وګړه چې هیڅ کریکټر/شخصیت نه لري؛ براډ څومره ښه ویلي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځوک چې هیله لري شخصیت یې د خپل چاپېریال په نسبت ډېر ښه شي، په دې پوه شه چې هغه د تلپاتې ژوند په دهلیز کې ولاړ دی"[۱].

د ارتجاع او تجدد دا شخړه خورا ډېره مخینه لري، د ارتجاع پلویانو هر وخت ریفورم غوښتونکي په الحاد، بې دینۍ، د عقیدې په خرابوالي، له دینه په انحراف او دې ته ورته ډول-ډول نومونو تورن کړي دي، بل پلو ریفورمیستانو د هغوی تعبیر د دې سبب بللی چې ټولنه وروسته پاتـه کړي، په دین کې خرافات ځای ونیسي، تعبیر یې زوړ او کلېشه شي، د وخت، مکان، ټولنې، واقعیت او ستونزو له درکه او ورته ځواب موندلو عاجزه شي، په دې توګه بې دینان پر دین نیوکې شروع کړي او دینپالي سوکه سوکه له دینه مخ اړوي؛ په دې توګه دین د نفرت، تفرقې، کرکې، خپګان، شخړو، جنجالونو او حتا وژنو وسیله شي.

لومړۍ ډله د صدر اسلام تعبیر ته د اصل او هدف په سترګه ګوري، د هغوی فکر دادی چې د مسلمانانو په تېر عظمت کې د همدې پخواني تعبیر لاس و، دوی هڅه کوي چې مسلمانان ګام پر ګام هماغه پخوانی تعبیر تعقیب کړي، څو بېرته پخوانی برم تر لاسه کړي، له دې املـه د هغوی په لیکنو او وعظونو کې د مسلمانانو د یوې شانداره ماضي یادونه ډېر دي، د خپلې ماضي تر یادولو وروسته حتمن دا خبره د تفریع په توګه کوي چې نن مسلمانان له دینه لرې شوي دي، که دوی هم د خپلو اسلافو په شان پر دین ودرېږي، عمل په وکړي او د خپلو اسلافو پر نقش

[۱] پاس دواړه اقتباسونه له انسان نې کیا سوچا اردو کتاب څخه اخیستل شوي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

و قدم ولاړ شي، هماغه برم به يې حتمن په برخه شي. له دې ډول کسانو که پوښتنه وشي چې دا اوسنۍ ستونزې ولې را منځته کېږي او حل يې څه دی؟ د دوی یو ځواب دی او هغه دا چې مسلمانان لـه دينـه لـرې شـوي دي او په خپل دين عمل کول يې حل دی، په دين له عمل څخه د دوی هدف د پخوانو پر لار تگ او د هغوی تعبير د هـر وخـت لپـاره کـافي و شافي بلل دي.

زه نه دا خبره یوه مخيزه ردوم او نه يې بالکليه تاييد کوم، دا پـه خپـل ذات کې سمه خبره ده چې مسلمانانو ته په ځينو برخـو کـې ناسـم دينـي تعبير ستونزې جوړې کړې دي، ژوندي مثالونه يې زموږ په ټولنه او وخت کې بيخي زيات دي(د خلکو د حساسيت له امله بـه يـې تـر يـادولو تېـر شم)، اما داسې هم نه ده چې ټولنې ستونزې په دين له نـه عمـل کولـو را پيدا دي، عمل هم په هغه تعبير چې پخوانو کړی دی، دغه نکته يې خپله د ستونزو سبب کېږي نه د حل، نه په واقعيت کې ټولې ستونزې له دينه را پيدا کېږي او نه له بې دينۍ، ځينـې مشـکلات د انسـاني ټـولنې او ژونـد برخه وي، هغه په هر حال را پيدا کېږي، حتا که یوه ټولنه بيخي هيڅ دين هم ونه لري. مثلن: د فقر او بېکارۍ ستونزه له دين او بـې دينـۍ نـه ده را ولاړه شوې، د منابعو بې عدالت وېش دې ته لار جوړه کړه چې یوه ډلـه خلك هر څـه پـه لاس کـې واخـلي او غـوڅ اکثريـت انسـانان د فقـر او بېکارۍ په داسې جهان کې لالهانده پرېـږدي چـې نـه مـري نـه رغېـږي، هغوی د خپل نيم ژوانده حالت د ساتلو لپـاره د همـدې ثروتمنـې طبقـې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډول ډول غلامۍ ته غاړه ږده او دا طبقاتي وېش او د منابعو ناسم تقسیم، مدریت او مصرف په ټولنه کې د خورا ډېرو او جدي ستونزو د را پیدا کېدا سبب کېږي. که اوس له مرتجیعنو یا شاتګپالو پوښتنه وشي چې ستاسو د اسلافو په دیني تعبیر کې د دې ستونزې د حل لپاره تاسو څه حل لار لرئ؟ نو د ډېریو ځواب یې دا وي چې دا خدای همداسې طبقې طبقې پیدا کړې ده، څو انسانان امتحان کړي، ښه او بد یې سره بېل کړي او هر یوه ته د خپل عمل سره مناسبه بدله ور کړي. د ځواب او حل لارې لنډیز او خلص یې همدغه دی.

اوس بله پوښتنه باید ترې وشي چې تاسو نارې سورې وهئ چې ستونزې له بې دینۍ را پیدا دي، که دین ته مخ کړئ خپله به هوارې شي او سوکاله اسلامي ټولنه به ولرو، نو اوس د منابعو د غیر منصفانه وېش او ټولنې د طبقاتي سیستم په اړه ستا رایه همدا ده چې خدای همدا غواړي، نو دا یې ستا په دیني تعبیر عمل، ستونزې خو دې بیا هم پر ځای پرېښودې، بلکې لا دې دیني توجیه ورته وکړه او ډېرې ستونزې پر طبقو د ټولنې له وېش او د منابعو له نا عدلانه تقسیم څخه سرچینه اخلي. د دې ستونزې د حل لپاره د شاتګپالو په دیني تعبیر کې هیڅ ډول حل نه شته.

دوی هر څه ته په یوه سترګه ګوري، د هر شي لپاره یو ډول عینکې لري، تر هغو ور ګوري، هغه لیدلورې د هغوی د اسلافو دیني تعبیر دی چې باید ټکي په ټکي یې پیروي وشي، بس خلاص!

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوی ته تر ماهیت شکل مهم دی، تر واقعیت ورته خپله اسلاف پرستي ارزښتناکه ده، تر حال ورته ماضي د قدر وړ وده، د واقعیت تر درك ورته په خپل زوړ تعبیر کې ورکېدل خوند ور کوي، د ستونزو تر واقعي حل ورته د حل تشې ادعاوې او لاپې خوندورې برېښي، د دې پر ځای چې له عینیت څخه مسوولانه درك ولري، نن ته د پرون په هنداره کې داسې وګوري چې د ستونزو درك یې ورته ممکن کړي، دوی نن د پرون په میزان کې تلي، که بې وزنه شوه، د پرون پر تله یې برابروي، چې هغه وار په وار خپل وزن نور هم بایلي. دې ته فکر نه کوي چې د مسلمانانو نن بده ورځ سبا بدتره کېږي او په دې کې زموږ د اسلاف پرستۍ او کلېشه دیني تعبیر مهم رول دی، بس لکه ونه مستقیم پر خپل مکان دي، نه د ستونزو په دې لوی سیلاب کې خپلو خطاو ته متوجې کېږي او نه د خپل مقابل لوري فشار و پرلپسې نیوکې یې یو ګام مخته تلو اړ کولای شي.

زموږ د اسلافو هڅې پر خپل ځای د قدر وړ دي، هغوی د خپل وخت او ټولنې غوښتنو ته په کتو له دینه دغه تعبیر کړی دی، له یوه کس څخه هم دا نقل قول نه دی شوی چې زموږ په تعبیر دې راتلونکې نسلونه خپلې ستونزې اوارې کړي، دا تعبیر د هر وخت لپاره کفایت کوي او راتلونکي نسلونه د دې حق نه لري چې بل تعبیر ته لیڅې را ونغاړي.

د هغوی دیني تعبیر تر هغه ځای د منلو او پیروي حقدار دی چې زموږ د وخت ستونزو ته ځواب وایي، موږ ته د پرون په اینه کې د نن

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورځې تصمیم نیول را وښيي، خپلو حالاتو ته په کتو زموږ په دیني تعبیر کې د لا ښه فهم وسیله شي، علمي ذخیره مو په بډایه شي، د خپل تاریخ د هرې کړۍ کړۍ ښه زرین انځور راته وړاندې کړي، زموږ د حال و د ماضي د تنسیق ذریعه شي، د اسلامي ټولنې په هره ارتقایي دوره کې زموږ د تکاملي سیر چټکوالی په وشي، که د هر وخت تعبیر په همدې تول پوره وي، هغه د قدر وړ دی، البته که د یادو ټکو د هر یوه پر ځای یې برعکس رول ادا کړی وي، بیا یې نو پیروي، ورته دعوت، په دغه توگه دینپالنه، ساتنه، احیاء، د بې دینو له نیوکو خلاصون او د خپلو خلکو پر دین پاته کېدل د بادرکه خلکو چاره نه ده، هغوی به دا کار کوي چې نه له دینه سم فهم ولري، نه د ټولنې، وخت او ځای غوښتنې په نظر کې نیسي، نه د ماهیت او شکل په مسله پوه وي، نه د انساني ژبې په دې راز پوهېدلي وي چې د ژبې په قاموس کې دا اصل ثبت دی چې د ژوند او ټولنې تغییر د الفاظو او اصطلاحاتو په تغییر کې لاس لري، که یو لفظ/اصطلاح پرون یو مفهوم ور کاوه، نن لازمي نه ده چې هغه لفظ دې پر خپل زاړه مفهوم پاته وي، بلکې د مفهوم له مخې د الفاظو دایره پراخېږي، حتا دا لا مشلکه کېږي چې په دیني متن او پخواني تعبیر کې دغه لفظ یا اصطلاح زموږ د نوي مفهوم لپاره کارېدلې ده که یوازې زاړه مفاهیم پکې نغښتي دي؟ دواړه را نغاړي او که اساس یې د همدې نوي مفهوم لپاره شوی دی چې د هغه وخت لپاره به د متشابهاتو له جملې بلل کېدی او زموږ علمي پرمختگونو به یې له مخې پرده پورته کړې وي، هغه علمي حقیقت به یې زموږ د سترگو او عقل په وړاندې مجسم کړی وي

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې د هغه وخت سترګې او عقل يې له ليدو عاجز ول او د متشابه ګومان يې پر کړی و؟ يوه يادونه بايد وکړم چې د الفاظو او اصطلاحاتو د مفاهيمو دايره پراخېدل داسې نه ده چې متعين تاريخ لري، خو پر ژبو ډېر ګرځېدل يې دا ثابتوي چې دغه پخوانی لفظ/اصطلاح له زړو مفاهيمو سره د دې نويو لپاره هم کارېږي، له دې امله نو دا معلومول چې د دې فقيه عالم په وخت کې به دغه مفهوم ته کارېدلی وي که نه؟ دقيق نه شي معلومېدلای.

د ارتجاع پلويان د دين تجدد هم دا بولي چې بېرته يې پخوانی تعبير را تازه شي، خلك پر پخواني تعبير تلو ته وهڅېږي، هماغه زوړ مفهوم بېرته تکرار شي، نه دا چې نوې جامه ور واغوستل شي، له حالاتو سره تطابق يې حتمي شي، له دې ښکاري چې دوی د تجدد لفظ په مفهوم کې هم ستره تېروتنه کړې ده، نه يوازې د لفظ سمه معنا يې نه ده فهمولې، بلکې د واقعيتونو له درك څخه هم عاجزه دي.

لنډه دا چې ديني تعبير د ارتجاع او تجدد ترمنځ په راګېرېدا کې د ستونزو په وړاندې له خوب ويلو څخه پاته دی، دوی په واقعي ډول د عينيت له مسلې څخه بيخي غافله دي، دواړه ډلې يو له بل سره ښکر په ښکر دي، خپله ټولنه، ستونزې، دين او دنيا ټول ځنې پاته دي، دغه اختلاف ښايي پر دين د ټولنې باور راکم کړي، جدې ننګونې يې په وړاندې وټوکوي، شته ستونزو ته د حل پر ځای نورې ګڼې نوې ستونزې را ولاړې کړې، زما په نظر فعلن دوی نه د دين ژبه او موخه سمه فهمولې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده، نه يې د خپلو اسلافو تګلاره په رښتنې معنا تعقيب کړې ده، ځکه هغه د ابتکار وه نه د زاړه فکر د تکرار، نه خپله ټولنه پېژني، نـه يـې غوښـتنې معلوموي، نه ژبني تغيراتو باندې علم لري او نه ور څخه په را پېښېدونکو مسايلو باندې يې سر خلاصېږي، نه د ستونزو د حل کيلي ورسره ده او نه يې هغه عوامل ور معلوم دي چې ستونزې ور څخه پېښې دي، تر دې بې ځايه شخړو به ښه دا وي چې د ټولنې له مخې دغه خنډونه ايسته کـړي، څو دغه جمود مات شي او د زماني غوښتنې خپلـه د انسـاني وړتيـاؤ پـه غوړولو اينده هغه خلك را پيدا کوي چې هم په دين پوه شي هم په دنيا، د هر يوه د استعمال او استفادې مواقع به په ګوته کړي، نه بـه ديـن د نيـا وسيله کړي او نه به دنيا په دين خرابه کړي، تر هغو چې مـوږ بـې ځايـه ديني مسايل له دنيوي هغو سره خلطـو يـا هـم دينـوي سـتونزو تـه دينـي ناسمې نسخې وړاندې کوو، تر هغو به زموږ بده ورځ سمه نه شي بلکـې لا به خرابه شي.

۲۰۲۲/سپتمبر/۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ په دیني تعبیر کې د عقلانیت خلا

عقل په انسان کې هغه امتیازي ځانګړتیا ده چې انسان له نورو حیواناتو بېلوي، د بشر هر څه لاس ته راوړنې د همدې عقل په مټ دي، انسانان په خپله ټولنه کې هغه چا ته لېونی، ماتو یا دې ته ورته نور الفاظ کاروي چې عقل نه لري یا که د چا عقل وده نه وي کړې، هغه ته کمعقل یا بې عقل وایي، له دې ښکاري چې عقل په بشري ټولنه کې څومره مهم دی.

د خپل چاپېریال په شاوخوا کې فکر وکړئ، د بشر په لاس جوړ هر څه چې تاسو وینئ هغه د عقل په مټ جوړ شوي دي، که نه یو لېونی هیڅکله هم تولید نه شي کولای او حیوان یوازې د ځان د مړولو او له ځانه د دفاع شعور لري، د تغییر او ابداع وړتیا یوازې انسان ته د عقل په ور کولو ور کړل شوې ده.

هغه کسان چې له ور کړل شوي عقل څخه کار نه اخلي، قران کریم سخت غندل دي:

{ لَهُمْ قُلُوبٌ لَا يَفْقَهُونَ بِهَا وَلَهُمْ أَعْيُنٌ لَا يُبْصِرُونَ بِهَا وَلَهُمْ آذَانٌ لَا يَسْمَعُونَ بِهَا أُولَئِكَ كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ أُولَئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ} [الأعراف: ۱۷۹]

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: هغوی زړونه لري، د پوهاوي په برخه کې ګټه نه ور څخه اخلي، سترګې لري، لیدل نه په کوي، غوږونه لري، اورېدل نه په کوي، دوی لکه حیوانات بلکې تر حیواناتو هم ډېر غافله دی.

حیوان ته چې کوم شعور ور کول شوی دی، هغه په کامله توګه له خپل شعور څخه کار اخلي، د خپلې دفاع حس، ځان مړول اوبه کول، له یخه ګرمي له ګرمي یخ ته کېدل، د ډار له ځایه ځان کښل او خپل نسل اضافه کول، دا د هغو کار دی او په سم ډول یې مخته وړي. د اوزې سېرلي ته چا خوراک نه دی ښودلی، چې پیدا شي، بس د خپلې مور شیدې روي، پر پښو د ولاړې هڅه کوي او واښه خوري، د زمري زوی بیا غوښې خوري، واښه نه خوري، دا شعور هغوی ته په فطرت کې ور کول شوی دی، نو نه د اوزې بچی غوښه خوري او نه د زمري بچی واښه، هر یو په خپل کار ښه پوهېږي، بل خوا انسان ته له شعور سره عقل ور کول شوی دی، د عقل برسېره وحې او رسول ورته راغلي دي، هغه ته یې د ژوند لار ښودلې ده، مګر بیا هم خپل کار په هغه توګه نه کوي لکه حیوان چې یې کوي، له دې امله دغه ډول انسانان تر حیواناتو هم غافل بلل شوي دي.

د دین او مشاهدې له مخې د عقل له دومره ډېر اهمیت سره زموږ په دیني تعبیر کې عقل منزوي شوی دی، دا ډېر جالب تناقض دی چې دوی په کومو دلایلو د عقل منزویتوب ته دلایل تراشي، هغه ټول د

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدې عقل په مټ باندې کوي، چې دوی یې منزوي کولو ته مټې رانغښتې دي!!!

اصلن د خدای د وجود اقرار، په دین پوهاوی، د رسول په دعوت پوهېدل، د قران کریم پیغام درک کول او په ټولو دیني او دنیوي پدیدو پوهېدل د همدې عقل په مټ ممکن شوي دي، که عقل نه وای، نو دا هیڅ به هم نه وای. که د اسلام تر ټولو معتبر متن قران کریم وکتل شي، له ګڼو ایاتونو یې بیخي په وضاحت ښکاري چې عقل ته مخاطِب دی، قران کریم وایي چې دا د عقل د خاوندانو لپاره دی، د عالمانو لپاره دی، د تفکر، تعقل، تدبر ذکر خو یې ځای پر ځای کړی دی، د خپلې ادعا د اثبات لپاره یې خورا زیات د عقل د تجربې په تول پوره دلایل ویلي دي، د کایناتو لور ته یې زموږ پام اړولی دی، دا هر څه په عقل ممکن دي، که عقل نفې شي، هر څه ورسره نفې کېږي.

البته دا خبره سمه ده چې ځینې موضوعات داسې دي چې د هغو حکمت ظاهرن په عقل نه ښکاري، د هغه لپاره عقلي توجیه یا هغه وخت ګرانه وه یا ښایي نن هم ځینې مسایل په عقل حل نه شي، قران کریم یې حل وړاندې کړی دی او موږ یې له دې پرته چې په اصل حقیقت یې سل سلنه پوه شو، منو او ایمان پرې لرو، خو دا خبره بیا هم په عقل درک کوو چې دلته زموږ د عقل ځواب ممکن نه دی، موږ نه پوهېږو زموږ علم او تجربه ځواب راکوي، دا حقیقت هم بېرته په عقل درک کوو، تر دې وروسته چې دلته وحې څه راته وایي بیا یې هم په عقل حقیقت

(c) ketabton.com: The Digital Library

معلوموو او تر پوهاوي وروسته ایمان پر را وړو، نو دلته هم عقل خپل رول ادا کړی دی، که عقل نه وای، دغه اوس چې موږ څومره په همدې پیغام پوه شوي یو، دغه پوهاوی او دغه ایمان و باور به هم نه وای.

له بده مرغه زموږ د زمانې دیني تعبیر کې عقل ته خپل ځای نه دی ور کول شوی، دوی که مازې عربي توري ولیدل، په هغو پسې مبتلي، نور دې ته نه ګوري چې یا له علم سره ټکر دي، یا تر خپل منځ سره ټکر دي، یا له واقعیت سره اړخ نه لګوي، یا ټولنې ته زیان رسوي، یا هم عقل یې نه مني، دوی ته عقل نه دی مهم، دلیل یې دا وړاندې کوي چې په دین کې نقل مهم دی عقل نه چلېږي، د عقل له مخې جنت او دوزخ څنګه ثابتوې؟ دا خبره پر خپل ځای سمه ده چې نه په عقل جنت ثابتېږي او نه دوزخ، دې ته ورته نور مسایل هم شته چې تش عقل په هغه میدان کې کفایت نه کوي، بلکې وحې باید ورسره ملګرې شي او د هغه سوال ځواب ته ووایي، مګر زموږ مشکل له دې سره نه دی چې جنت دې په عقل ثابت شي که ثابت نه شو، موږ یې نه منو، یا دې په دې کې له نقل سره عقلي دلایل هم ملګري شي، خبره داسې ده چې په کوم ځای کې مسله منصوصې نه وي، اجتهاد او قیاس وي، یا د خبر واحد مسله وي، دلته باید هر څه د عقل په تول پوره وخېژي، که دلته هم عقل ته تېله ور کول کېږي، بیا نو دغه اجتهاد هم د عقل پر مټ شوی دی، دغه خبر واحد هم عاقلانو را نقل کړی او عاقل سړي له دې څخه مفهوم اخیستی دی، په دغه برخه کې یې ولې عقل معتبر ګڼې؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا امکان نه لري چې عقل دې د خپلې تجربې له مخې ثابته کړي چې شمسي نظام کې لمر محوري حیثیت لري، ځمکه پر هغه راگرځي، اما دلته زموږ په دیني تعبیر کې له قیاسونو او اجتهادونو یا روایاتو څخه دا ثابتوو چې نه بالعکس خبره ده، یا هم د ځمکې دوه گونی حرکت عقل په خپله تجربه ثابت کړي او زموږ تعبیروال د خپل اجتهاد او قیاس په مټ له دې چورلټ انکار وکړي، ساینس د هوا د حالاتو وړاندوینه وکړي، زموږ ملا صاحب وایي په دې څوك نه پوهېږي، هر څوك چې دا خبره مني کافر دی، ډاکټر د ښځې په نس کې د ماشوم په اړه معلومات ور کړي، ملا صاحب په خپله ناخبري کې د دیني تعبیر له زاویې بیا ټاپه را کش کړي او دا یوازې د خدای په صفاتو کې شمار کړي، که څوك یې د خبرېدو ادعا وکړي، هغه کافر وبولي، د ملا په تعبیر کې باران له اسمانه اوري، د علم له مخې باران له وریځې اوري، اوس به د علم خبره منو که د دیني تعبیر؟

دغه ته ورته په سلهاؤ نور موارد شته چې علم یو څه وایي، زموږ د تعبیروالو خبره بل څه وي، دوی دلته عقل ته په دې پلمه گونډه ور کوي چې د نقل په مقابل کې عقل نه چلېږي، په داسې حال کې چې د دوی کړی اجتهاد هم د عقل په مټ وي، نو څنگه ستا شوی قیاس د عقل په مټ دومره قوي او باوري دی چې تر تجربو وروسته ثابته شوې خبره به ستا د دیني تعبیر له مخې پاتېږي او ستا د فارمول پر بنیاد په نقل کې عقل نه چلېږي، سره له دې چې نه دلته نقل دغه خبره کړې ده او نه هغه نقل

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې د انساني عقل د لاربنوونې لپاره نازل شوی، داسې کېږي چې له عقل سره په ټکر کې واقع شي، هغه نقل هادي دی، لار ښود دی، انساني عقل ته هدایت کوي، ښه څنګه امکان لري چې عقل دې تر مخکې شي او له هغه سره دې په ټکر کې راشي؟

زموږ د دیني تعبیر یوه لویه خامي دا ده چې له مسایلو سره برخورد یې عاقلانه نه دی، منطقي چلند نه کوي، بلکې تر ډېره پرې د اسلافي پرستی اغېز دی، دغه یې د ضعف هغه نکته ده چې هم یې له دینه ناسم تعبیر ته لار جوړه کړې ده، هم یې ټولنې ته ستونزې په جوړې کړې دي، د علم مخه یې هم په نیولې ده، بلکې که ووایم دنیا ته یې هم ډم په اچولی او اخرت یې هم په زیانمن کړی دی.

دا خبره ډېره بې ځایه ده چې عقلانیت له دین سره ټکر دی، بلکې د الحاد او بې دینۍ بنسټ پر عقلانیت دی، عقل د هر شي بنسټ دی، دین او بې دیني دواړه په عقل کېږي، نه لېونی تر ننه چا لیدلی دی چې ډېر ښه دیني عالم و او نه چا ولید چې ډېر لوی فیلسوف یا ساینسپوه و.

حقیقت دادی چې عقل د هر شي لپاره معیار دی، دیني تعبیر چې پرې تلل کېږي هم عقل دی، که غیر دیني ایډیالوژي په تلل کېږي، هم عقل دی. موږ وینو چې کومو ټولنو له خپل ور کړي عقل څخه پر ځای کار اخیستی دی، نو ښه ژوند لري، ښه یې ټولنې دي، د دې برخلاف چې چا پر عقل پرده غوړولې، د نقل په کارتوس یې د عقل جنازه اخیستې ده، د نقل په تقدس یې د عقل سپېڅلتیا او ارزښت کم کړی

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی، نو هغه ټولنې په ډېرو بدو شرايطو کې ژوند کوي او په ډېرى ميدانو کې عقل پرستو ټولنو محتاجې دي.

له دې خبرې څوک انکار نـه شي کـولای چـې عقـل ټولـو مسـلو تـه ځواب نه شي ويلای، تر ننه د انسان او کايناتو د پيدايښت په اړه د عقـل په مټ فلسفي بحثونه کېږي، خو معقـولې نتيجـې تـه نـه دي رسـېدلي، د ټولنيز ژوند په اړه د هر هيواد او سيمې قوانين سره بېل دي، چې بيا هم د عقل لور ته ګوته پکې نيول کېږي، نه يوازې غير ديني ټولنې سره وېشـلې دي، بلکې ديني ټولنې هم په خپل تعبير کې سره يـوه خولـه نـه دي او د عقل په مټ کېدونکی تعبير يې سره جلا جلا دی، دا هر څه مـوږ تـه پـه زبات رسوي چې عقل د ټولو ستونزو حل نه وړاندې کوي يا يې پـه يـوه وخت کې نه شي وړاندې کولای، د وحې مشال ورته اړين دی، مګر لـه دې هر څه سره د عقل پر اهميت يوه ذره اغېز هم نه کـوي، ځکـه بېرتـه خبره هماغه ځای ته ځي چې که دين دی که دنيا ده، الحاد دی که دين پرستي، د ټولو بنياد پر عقل دی، هر يوه ته خپله تګلاره د همدې عقل په مټ ښايسته ده، له عقل پرته دا نړۍ ويرانه بويه، له عقله پرته د ديـن تعبيـر هـم د نـړۍ په برخليک اخته وګڼه او د تعمير پر ځای به تخريب ته لار جوړوي، انساني ټولنې تـه د ګټې او سوکالۍ پر ځای به تاوانانونه او مشقتونه را پيدا کوي، که موږ غواړو چـې لـه دين او دنيا دواړو سره منطقي او مناسب برخورد وکړو، عقل ته بـه پنـا وړو، نـو راځئ بېرته په خپل تعبير کې عقل ته هغه مقـام ور کـړو چـې د ديـن او دنيـا دواړو لـه مخـې ورته مناسب دی.

۴/۹/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ ماضي او حال؛ د عزت له مناره د ذلت تر کندې

هغه ټولنه چې بالفعله په بدو شرایطو کې واقع وي، خو ماضي يې ښه يادونه لري، نو دوی د خپل اوسني حالت د بدلون پر ځای، د ماضي پـه وياړونو بسنه کوي، د برتر قوم/ملت په وړاندې د خپل تېر بـرم خـبرې او کيسې يې نه خلاصېږي، حتا هغو ته پېغورونه ور کوي چې ستاسو اوسنۍ ترقي زموږ د اسلافو د کړيو خدمتونه نتيجـه ده؟! دا ډېـره جالبـه ده چـې دوی د خپلو ميراثخورو په توګه د خپلو اسلافو له کړو خدمتونو هغه ډول استفاده نه ده کړې لکه دښمن چې يې ځنې وکړه!!!

دا يو ډېر لوی تناقض دی چې زه د پستۍ په اخيري کنده کې پـروت يم، خو هغه څوک چې د ترقۍ پر معراج ولاړ وي، زما له پېغوره ځان نه شي خلاصولای چې دغه ترقـي دې زمـا د پـلار او نيکـه لـه کـړو علمـي خدمتونو تر لاسه کړې ده، نو که دښمن دومره ترقي په کـړې ده، تاسـو د هغوی د وارثانو په توګه ولې د ترقـي پـر ځـای شـاتګ وکـړ؟ دلتـه دوې خبرې دي: يا دا چې موږ د دې وړتيا نه در لوده او يا دا چې زموږ ادعـا بې بنسټه ده.

دلته زموږ ټولنه له يوه بل تناقض سره مخېږي، نه موږ په دې اعـتراف کوو چې هو د خپلو اسلافو نا اهله خلف يو او نه عملن دا ثـابتولای شـو

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې زموږ اسلافو دا هر څه کړي دي یا یې بنیاد ایښی موږ یې دا دی عملن ثابتوو چې دومره ترقي مو په دې بنیادونو سره کړې ده.

د مسلمانانو په تاریخ کې خورا زیاتې پېښې داسې ثبت دي چې د خپلې ټولنې هوښیار عالمان او مفکرین یې شړلي دي، تکفیر کړي یې دي، منفور شوي دي، بدنام کړي یې دي او حتا د مرګ فتواوې یې ور کړې دي، که اوس پوښتنه وشي چې په هغه شانداره ماضي کې هم زموږ د عالمانو او مفکرینو دغه حالت و او اوس چې بالفعله د پستۍ او ذلت په کنده کې پراته یو هم مو د زغم او صبر چنداني فرق له ماضي سره نه شته، خپل ټول مفکرین او عالمان مو یا ووژل یا مو بهر ته وشړل.

زموږ لیکوال او ویناوال چې د کومې شانداري ماضي یادونه د ژړا په لهجه کوي او پر اوسني حالت افسوس کوي، دوی اصلن د خپلې تېرې ټولنې سم انځور نه وړاندې کوي، دوی دا نه وایي چې د عباسیانو په خلافت کې ولې امام احمد بن حنبل رحمه الله پر یوه نظریاتي اختلاف ووهل شو؟ دا نه وایي چې امام ابو حنیفه رحمه الله ولې د اسلامي خلافت د خلیفه له لوري لومړی بندي او بیا په بند کې د وهلو له وجې مړ شو؟ امام بخاري دې ولې له خپلې سیمې وشړل شول؟ ابن المسیب دې ولې د خپلو چارواکو له لوري په دورو وهل کېدی؟ داسې نو بیخې ډېرې پېښې دي چې د هرې یوې یادونه دلته نه شي کېدلای. تر دې ښه ده چې د یوه بل حقیقت پانه را خلاصه کړو، امویانو د خپل خلافت بنیاد د ابن زبیر رض پر هډونو کېښود، عباسیانو د خپل خلافت ماڼۍ د امویانو پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

جسدونو وداني کړې، فاطميان د همدې دواړو د اختلافاتو په نتيجه کې را پيدا او د همدې عباسي خلافت ريښې يې د وينو په شان ووهلې او مصر کې يې ځان ځاى کړ، د خلافت په همدې نس کې چې زنگيان، ايوبيان، سلجوقيان، ملوکيان، برمکيان او شل نورې وړې و غټې واکمنۍ را پيدا کېدې، ان د خليفه د عزل او نصب واک يې له ځان سره در لود، د خلافت پر مرکز به يې لښکرې ور ځغلولې، تاج و تخت يې هر وخت د شخړو او اختلافاتو سبب شوى دى، د زر او زور لپاره يې هر د وخت د زرگونو او لکونو انسانانو ککرۍ الوزولې دي، د قدرت او ثروت په نشه کې د مستو چارواکو او خليفه گانو د حرم سرايونو پوښتنه دې څوک نه کوي چې هلته څه تېرېدل؟ د هغه دين په نوم يې د انسانيت غاړې ته د غلامۍ او ملوکيت طوق ور اچولى و چې د همدې غلامۍ د ختم او ملوکيت د زوال لپاره راغلى و، هغه دين چې ډلې ټپلې يې ممنوع اعلان کړې، رنگ، نژاد، وطن، ژبه او قوميت يې د شيطان لارې وگڼلې، د ټول انسانيت بشري کرامت ته تر قايلېدو وروسته يې مسلمانان يو امت وبلل او خداى ته يې هغه کسان ډېر نژدې وگڼل چې د هغه له قانون سره سم د دنيا او دين چارې په ښه توگه مخته وړي څو د تخريبي پايلو پر ځاى تعميري نتايج ور کړي، خو بل پلو مو د همدې شاندارې ماضي په هنداره کې وينو چې هغوى امت پر ډلو ووېشه، نژاد، رنگ، ژبه، قوم، گوند، مسلک او د طبقاتو لپاره هر بنياد يې معتبر وباله او د امت بېړه يې په همدې اختلافاتو ور غرقه کړه، د نن هر رنگه اختلاف د دوى د اختلاف نتيجه وه، نن که مسلمان د مسلمان په لاس تذليل کېږي، پرون

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم دغسې کېدل، کوم تېمور د عثماني خلیفه میرمن د هغه په مخکې هغه وخت بې عزته کوله چې خلیفه یې په کېپس کې لاس او پښې ولچک کړی او په سپینو سترګو یې د خپلې ښځې بې عزتي ته کتل، دواړه زموږ د ماضي شانداره ځلې دي، د مسلمانانو په تاریخ کې ځلانده ستوري دي، پر شخصیتونو یې لوی لوی کتابونه لیکل شوي دي.

د ماضي شانداره تصویر په ځینو برخو کې سم دی، مګر تر علمي خدمتونو مو بیا هم جنګي تاړاکونه زیات دي، نه یوازې له نورو سره بلکې په خپل منځ کې مو یو پر بل رحم نه دی کړی. دا خبره سمه ده چې په مسلمانانو کې علم ته کار شوی دی، تاریخ پوهان، ټولنپوهان، ساینسپوهان، سیاستوال او سیاست پوهان، د نظامي برخې ماهرین، بیخي کم یې عادل پاچاهان او خلیفه ګان د امویانو له دورې بیا د خلافت تر سقوطه تېر شوي دي، مګر ټوله ماضي شانداره بلل، له عدالته ډکه یې ګڼل، د علم او پوهې زمانه ورته ویل، پر ځای کار نه دی، اروپایانو به له موږ په ځینو برخو کې حتمن زده کړه کړې وي، موږ به هغه وخت علمي لاسته راوړنې در لودې، خو هغه هم په انفرادي توګه وې یا یوازې د پوره امپراتورۍ په یوه برخه کې کېدلې، که دغه وړې هڅې د دې وړ وي چې موږ نن پر نړۍ ویاړ په وکړو او هغوی ته د اوسنۍ ټولې ترقۍ پېغور ور کړو چې زموږ میراث یې وړی دی، نو دا خو اوس هم شته، اسلامي دنیا کې خورا ډېر علماء او پوهان لرو، د هرې برخې کادرونه لرو، اسلامي هیوادونه د علم نوموتي مرکزونه لري، په انفرادي توګه د هند عبد الکلام

(c) ketabton.com: The Digital Library

د یادونې وړ دی چې د خپل علم په مټ یې هند غوندې یوه هیواد کې ولسمشرۍ ته ځان ورساوه، د علم په نورو څانګو کې دومره خدمتونه شوي دي چې غټې نړۍ والې جایزې یې تر لاسه کړې دي، نو بیا ولې یوازې د ماضي یادونه کېږي؟ دا خو اوس هم شته، اسلامي دنیا خپل حکومتونه لري، د علم مرکزونه لري، علماء لري، خدمتونه کوي، ډېرى اسلامي هیوادونو د خپل ملت او وطن جوړولو ته توجو کړې ده او پخواني تاړاکونه یې ایله کړي دي، که دغه نکته د هغوی د ضعف وي، نو اوسني شرایطو کې دا د ضعف نکته نه بلکې د قوت نکته ده، خپل ځان ته کار کول، خپل قووت زیاتول، ځان بسیا کول، علم او اقتصاد ته کار کول، نن اصل کار او همدغه خدمت دی، نه دا چې نور هیوادونه لاندې کړه او د بشریت پر لمن تور داغونه تاریخ کې په خپل نوم ثبت کړه.

موږ ته ولې یوازې د ماضي هغه یادونه مهم دي چې زما خوښ دي هغه یې بیا نه کوم چې زه په شرمېږم؟ ما که له چینه تر اروپا امپراتوري در لوده، د پخوانۍ نړۍ زړه مې قبضه کړی و، بشري قوه مې در لوده، ثروت را سره و، یوه داسې امپراتوري وه چې نوره نړۍ مې ډارولې وه، دا خبرې ټولې پر ځای دي، خو په عیني حال کې دا پوښتنې هم کېږي چې له دومره امکاناتو او وسایلو سره مو څو فیصده خدمت وکړ؟ بشر ته تعمیري هڅې مو د خپلو همدې امکاناتو او وسایلو په نسبت څومره دي؟ له دې سره چې دومره لویه امپراتوري مو در لوده، بیا مو هم په خپله دومره لویه غېږه کې ځینې نابغه مسلمان علماء نه دي منلي، هغوی کله

(c) ketabton.com: The Digital Library

په شا له یوه ځایه بله ته کوچېدل او په همدې سره یې قیمتي وخت ضایع شو او زموږ اسلامي ټولنې په خپله غېږه کې را لـوي شـوي نابغـه ګـان لـه لاسه ور کول. په دومره لویه امپراتورۍ کې زموږ زور یـو د بـل پـر وهلـو وختی، له منګولیانو سره په جنګ کې لومړی خوارزم شاه یوازې مقاومت ته ولاړ و، د هغه تر ماتېدو وروسته یې د اسلامي نړۍ یوه یوه واکمني را ټینګوله او تبا کوله یې څو په همدې توګه تر مصره ورسېدل، که موږ پـه دومره پراخه امپراتورۍ نازېږو، نـو دا هـم بایـد یـاد کـړو چـې دغسـې د اسلامي امت خښتې یو د بل له وجوده بېلې وې، دا احساس یې نه در لود چې د یوه مسلمان واکمن په تلو دویم نوبت د هغه دی، حتا په مصر کې د منګولیانو تر ماتې وروسته د یوه مسلمان فاتح واکمن سلطان قطز ژونـد ته څنګه د هغه د یوه قوماندان بېبرس له لوري خاتمه ور کول کېږي او تر هغه وروسته څنګه د هغه پر تخت خپله کېني؟

حقیقت باید په رڼو سترګو ولیدل شي او د انکار پر ځای یې منل ډېر ښه دي، له واقعیته په سترګو پټېدو هغه نه تغییرېږي او نه لـه منځـه ځـي، بلکې زموږ له هر ډومره انکار او چشم پوشي سره واقعیت پر خپل ځـای پاتېږي او موږ له خپل چاپېریال سره په نه هرېغي کېدو، خپل ځانونه خپله له منځه وړو.زما په نظر زموږ ماضي هم ښه لري او هم بد، ښـه یـې بایـد وستایل شي او له بدو یې عبرت تر لاسه شي، په تاریخ، وینا او لیکنو کې د ټولو یادونه حتمي ده، ځکه ډېر وختونه له تعمیري کارونو عبرت دومره ښه نه اخیستل کېږي، لکه له تخریبي چې تر لاسه کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ که په ماضي کې ښه او بد دواړه در لودل، اوس یې هم لـرو، کـه مو ځمکه در لوده، اوس هم شته، که حکومتونه مـو قـایم ول، اوس یـې هم لرو، که علماء ول، اوس هم شته، که علمي مرکزونه موجود وو، اوس یې هم لرو، که بشري قوه مو در لوده اوس یـې پـه څـو چنـده لـرو، کـه ثروت او د ثروت منابع مو په لاس کې وې، نن یې په څـو چنـده زیـاتې لرو، نو بیا څه بلا را شوې ده چې د اوس پر ځای ماضي یادوو؟ د خپـل ظرفیت د لوړولو پر ځای د یوه تېر باظرفیته کس په یـادونو نـه مړېـږو؟ د خپل تېر برم یادونه کوو دا فکر نه کوو چې اوس هم وخت دی چې هغه برم بېرته را ژوندی کړو؟ د دې پر ځای چې د مـاضي پـر یـادونو یـوازې وژاړو، ولې عبرت نه ځنې اخلو؟ ولې د مـاضي پـه هنـداره کـې د خپلـو ځینو ستونزو عوامل نه تشخیصوو او حل لارې نه ورته وړاندې کـوو؟ او بالاخره د کمترۍ له اوسني حالت څخه د خلاصون لپاره ولې مـاضي تـه پنا وړو، ولې اوس پر خپلو وړتیاو او منابعو په خپله گټه کار نه کوو چې د ابد لپاره له دې کمترۍ خلاص او ښه انساني ژوند مو په برخه شي؟

ماضي که مو شانداره وه، نو د وحشت او بربریت هغه کیسې یې هـم په غېږ کې تازه ساتلې دي چې د هر بااحساسه انسان د بدن وېښـته ورتـه شخص درېږي، موږ که د تېر برم او تېرو ځلانده ستورو یادونه کوو، نو دا هم باید هېره نه کړو چې د هماغو ځینو ستورو د ناسمو اعمالو پـه نتیجـه کې موږ دا یو نن دلته د کمترۍ او خوارۍ په پسته ترینه کنده کـې پراتـه یو، زموږ د برم په نشه کې ځینې داسې کارونه مو کړي دي چې تر ننه یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

نور نسلونه نتایج زغمي، نه ټول تېر ښه دي، نه بد، نه اوس مکمل شر دی نه تېر مکمل خیر، نه یو مخیز موږ اوس ملامت یو نه تېر له یوې مخې سلامت، زموږ د نن ورځې د بدبختۍ ځینې عوامل له پخوا راپاته دي او ځینې یې موږ اوس ایجاد کړي، یو څه یې زموږ د خپل لاس کړلي دي او یو څه یې دښمن را باندې تپلي، یوه برخه یې زموږ له دینه ناسم فهم ته ور ګرځي لویه برخه یې له ناسمو دنیاوي پرېکړو را پېښه ده، نه باید داسې شي چې یو مخیز اوس ته په توجو کې تېر بیخي هېر کړو او نه داسې وکړو چې د تېرو په تذکرو اخته شو، حال را څخه هېر شي، نه د خپلو ټولو ستونزو پړه پر تېرو ور واچوو او ځان سلامت ترې وباسو او نه داسې وکړو چې هغوی سپینې ملایکې خپل ځانونه راته شیطانان ښکاره شي، د بشري ټولنو د تقاضا له مخې هم تېر اړین دی او هم اوس، بشر د دې جهان د تکاملي لړۍ یوه کړۍ ده، موږ ته له خپلو اسلافو ډېر څه په میراث پاته دي، چې واقعن هم زموږ د ویاړ سبب دي او وو، ډېر ناسم کارونه هم شوي دي چې زموږ د خجالت سبب دي او وو، که د تېر او اوس په لوبه کې داسې را ګېر نه شو چې خپل ښه او بد را څخه ورک کړي، نو تېر ټول باید د عقل او واقعیت په ترازو کې وتلو، وزنداره به یې منو او بې وزنه به یې ملامتو، د ښو به یې پیروي کوو او له ناسمو به یې عبرت اخلو، د عقل تقاضا همدا ده چې خپل تېر او اوس ټول د همدغه معیار له مخې وتلو، هم له تېر سره عاقلانه برخورد وکړو او هم له اوس سره، حال مو له ماضي سره وتړئ، د ښو یې تسلسل په کار دی او له بدو یې اجتناب، د خپل حال لپاره حتمن د ماضي بنیاد لټول ناسم کار دی او

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ ټولنه انجماد ته بيايي، بشري ټولنه د تغيير لـه باثباتـه اصـل سره مـخ ده، هر وخت تېر بنيادونه زموږ د حال ماڼۍ ثابته نه شي ساتلای، بلکې نوی بنياد غواړي او د اتباع و تکرار پر ځای ابتکـار او ابـداع غـواړي، را ځئ د تېر او بېر تر کشالې تېـر شـو، لـه هـر څـه سره عاقلانـه برخـورد را واخلو، ټول پر همدې معيار وتلو، کم ته يې کم ووايـو او زيـات تـه يـې زيات، سالم يې سلامت وبولو او ناقص يې ملامت، له خپلو اسلافو په را پاته ميراث کې هغه څه را واخلو چې نن هم زموږ په کار راځي، زموږ له واقعيت سره سمون خوري، زموږ ستونزې په اوارېـږي او ټولنـه مـو ورتـه اړتيا لري، هغه څه چې دوی يوازې د خپلې ټولنې او وخت د تقاضـا لـه مخې کړي دي، هغه د ماضي په يادونو کې يوازې د هغوی د کارنامو پـه توگه يادگار وساتو او بس، له نويو ستونزو، مسلو او حـادثو سره د ابتکـار تگلاره لار واخلو، وېره ځنې ونه کړو، هره ستونزه حل لري، د هر څه تـر شا علت شته، هر څه د يوه قانون له مخې کېږي، د هغـه قـانون کشـف د انسان په وس کې شته، که څه هم نن نه وي کشف شوی، خو سبا حتمن کېږي، نو همت را کش کړو، له نويو حالاتو سره په نوي فکر مخ شـو، د تېر د اتباع پر ځای له خپـل بشري وس څخـه پـه اسـتفادې ابـداع تـه را وړاندې شو او په خپله ټولنه کې زموږ له لاسه را پېښو مسلو تـه پـه خپـل لاس او توان حل پيدا کړو، بيا به نه د ماضي په شانداره خوبونو کې ورک يو او نه به په حال کې د کمترۍ احساس را څخه د ژوند خوندونه تروړلي وي.

۴/۹/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

طالبانو ته اخطار

په هیواد کې د جمهوري نظام تر سقوط وروسته په جنګي او لـه کړکېچه ډکو حالاتو کې په زور د طالبانو واک ته رسېدلو هغوی ته په کور دننه د دوو ډلو وسله وال مخالفت را وټوکاوه، یوه یې اسلامي دولت او بله یې د مقاومت جبه ده او په نړۍ واله کچه یې مکمل منزوي کړل. کـه طالبانو د جذبې پر ځای له هوښه کار اخیستی وای، دغه ګواښ به نه وای رامنځته شوی او نړۍ به نه ګوښه کول. زموږ یو بد عـادت دا دی چـې د ننني بریا په نشه کې مو د پرون شکست هېر وي، د نـن خـوږې شـېبې د پرون ترخې لحظې را نه هېرې کړي. طالبانو ته هم د نن بریا د دې سـبب شوه چې پرونی وضعیت یې هېر شي.

د طالبانو د تېر واک په اخیر کې، دوی د امریکا په مشرۍ نړۍ والو ته زاری کولې چې د هر ډول ستونزو د حل لپاره دې خـبرې وشي، جنـګ دې د حللارې په توګه نه غوره کېږي، له امریکا سره د مخالفت یو عمده ټکی د اسامه او ډلې شتون یې وو چې په کابل کې د امارت په بلنه راغلو علماؤ له اسامه وغوښتل چې هیواد پرېږدي او زموږ له خاورې پټ ووزي څو موږ له نړۍ سره په شخړه وانه ړوي، خو د دغه اقدام مخالفـت یـې د طالبانو امیر وکړ، لنډه دا چې جنګ پیل شو، په درې اونۍ کې طالبان لـه واکه ګوښه شول، بیا یې د ژوندي پاته کېدا لپـاره هـره لار وړه، خـو هـره غلطي چې وه هغوی د پاکستان منګولو ته ولوېدل او د جمهوري نظام پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

ضد يې وکارول، تر دې چې بيا له طالبانو سره خبرو اترو تـه جمهوريـت پالو زاړې کولې خو طالبانو هيڅ نه اورېدل، د ملت، نړۍ او حکومت هر ډول غوښتنې يې يوازې اورېدې، نور يې د عمل په ميدان کې هغـه څـه کول چې دوی غوښـتل. لانـدې ځينـې هغـه ټکـي لـيکم چـې ممکـن د طالبانو لپاره د نابودۍ په قيمت تمامې شي.

واک ته تر رسېدو وروسته هم طالبان هماغه څه کوي چې په تېرو شلو کلونو کې يې کول، دوی اوس هم د هـر ډول مخالفـت د خپـل ځـان پـه نابودي حسابوي، نو ځکه هر مخالف کس د زندان ميلمه کوي، د ښـځو په اړه يې نړۍ او ملت ته ژمنه ور کړې وه چې د کار له ساحې به يـې نـه منعه کوي، مگر واک ته تر راتلو وروسته يې له محـرم پرتـه پـر راوتلـو لا بنديز ولگاوه، کار خو د هر ډول هېر شو.

د نجونو پر زدکړو يې هم ډېر وعدې کړې وې، توافقات يې لاسليک کړي وو، اما قدرت ته تر رسېدو وروسته يې د نجونـو لـه ابتـدايي تعلـيم پرته متوسطې او عالي ليسې تعليق تـه واچـولې، پـه يـوه او بلـه پلمـه يـې دروازې بندې کړې او نجونې د تعليم حق نه لري.

د اردو جوړ چوکاټ يې خراب کړ، د پوليسو تيار نظام يـې لـه منځـه يووړ، د ملي امنيت اداره يې له بيخه وکښه، د حکومت پـه ملکـي برخـه يې تر اوسه غوښنه برخه نيولې ده او لا هم لگيا دي نور هم په دې برخـه کې خپل نااهله کسان ځايوي او مسلکي کسان رخصتوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خدماتو برخه يې ډېره کمزوې ده، دوی هر وخت ملت ته دا غورې کوي چې موږ نوي يو، هر څه به سوکه سوکه سم شي، خو د يوه کال په پوره کېدو لا هم حتا خلك له بانکه خپلې پيسې نـه شي ايسـتلای، نـور خدمات يې پر ځای پاته.

د فساد په برخه کې دوی تل د جمهوري نظام پر لمن داغ لګاوه چې مفسد نظام و، دا خبره يې سمه ده، د هغـه نظـام پـه رګ رګ کـې فسـاد داسې ځای نيولی و، چې اصلاح يې يا يـو مخيـز لـه منځـه تـګ بانـدې ممکنه وه لکه طالبانو چې يو وړی يا هـم دا چـې طالبـان ورسره يوځـای شوي وای، د جنګ بوج پر کم شوی وای، نو که په مشرتابه کـې يـې د اصلاح اراده وای، نو سخته وه، خو له امکانـه نـه وه وتلـې، يعنـې يـوې پرېکنده ارادې چې تـر شـا يـې قـوي ځـواك هـم ولاړ وای، د دې کـار شونتيا رامنځته کوله، خو له بده مرغه چې طالبانو دا کار ونه کړ. دلته يـې هم د نړۍ او ملت خبرو ته غوږ ونه نيوی.

بل لور ته يې د فساد په پلمه د ايسته کړي مفسد نظام پر ځای بيا هم د يـوه بـل مفسـد نظـام بنيـاد کېښـود، دوی لـه هـر ډول تخصـص او مسلکيتوب پرته خپل کسان پر لوړو بستونو ګوماري، سياسي، نظـامي او تخنيکي برخې يې ټولې په خپلو کسانو ډکې کړې دي چې د فساد بنسټ له دې ځايه پيلېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملي سيمبولونه يې ختم کړل، لکه بيرغ، ملي سرود او د جمهوريت نوم. ملي بنسټونه يې له بيخه وکښل، لکه اردو، پوليسي ـ، استخبارات، ملکـي دولتـي چوکاټ، او د ادارو چـور تـه دوی کسـان ايلـه کـړل، د همدوی کسان د دې ادارو وسايط ګاونډيو ملکونو ته وړي، له ځانو سره يې پټوي او د دې هيڅ يوه عامل ته علني سزا نـه ده ور کـړل شـوې. پـه داسې حال کې چې د ملت غوښتنه وه، چې دا هر څه دې پر ځـای پاتـه شي، مګر طالب بيا هم د ملت غوښتنې ته غوږ ونه نيوی.

د ټول شموله حکومت جوړول، نه يوازې د افغانانو قانوني، بشري او اسلامي حق دی، بلکې له نړۍ سره يې توافق هـم کـړی و، د نـړۍ والـو غوښتنه هم وه چې ټول اقشار او قومونه به د طالبانو په نظـام کـې ځانونـه ويني، خو دوی واک يوازې طالب شموله کړ، هر څـوک چـې د دوی د فکر او ليکو کس وي، هغه په دې نظام کې ځـان وينـي، کـه د دوی لـه ليکو بهر، د دوی له فکره مخالف، د دوی په جامه کې نه وی، هغـه کـه مسلکي هم وي، متخصص وي، کاري تجربه ولـري، لـه هيـواد او ملـت سره اخلاص ولري، هيڅ بده او مفسده سابقه ونه لري، بيا هم د دوی پـه اند يو اخوند يوازې له دې امله پرې ښه دی چې د دوی ملا فلانی اخوند دی، دغسې يو شرمناک، بې اصـولو، غيـر متـوازن او بـې سـابقې معيـار رامنځته کول تر ټولو لوی فساد دی، له قانونه بغـاوت دی، د الله پـه ديـن کې حرام دی او د بشري اخلاقو له مخې سنګين جرم دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ورو شیانو کې دومره مصروفیت چې مهم او اساسي کارونه ځنې هېر شول، د ښځو د مخ پټولو موضوع ته دومره هوا ورکول چې حتا نړۍ پر ورغېده، خو په هیواد کې د فقر، بېکارۍ، له هیواده د خلکو د وتلو ستونزه، وچکالي، د نرخونو جګېدل، لوږه، ناروغۍ، غلاوې، فساد، د خدماتو ځنډ، له نړۍ سره خرابې اړیکې او ګڼې نورې ستونزې ټولې پر ځای پاته دي، دوی د نجونو ښوونځي ته کمېسیون تعین کړ، د امر بالمعروف ادارې ته واک ور کړي چې ښځې په زور مخ پټولو ته اړې کړي او داسې نور نمایشي کارونه.

له هیواد سره د ګاونډیو ملکونو پر پولو زمونږ له وطنوالو سره غیر انساني کړنې او بد اخلاقۍ بل هغه پواینټ دی چې که طالبانو یې د حل لپاره لاس په کار نه شي، نو خلکو ته به چانس ور کړي چې له داعش او مقاومت جبهې پرته د طالبانو پر بل بدیل فکر وکړي.

طالبانو په خپل شل کلن جنګ کې د خپلو افرادو ترمنځ یو نوښت وکړ چې د ځانمرګو فکټري یې فعاله کړه، نور یې ټول توان پر دې صرف کړ چې خپل کسان څنګه د جنګ لیکو ته سوق کړي، دوی چې کله د یوې جنګي ډلې پوست کېښ او د یوه باصلاحیته ملي دولتي خپلواک نظام؟! په شکل را څرګندېدل، نو دغه ظرفیت یې نه درلود، شعور یې دومره تکامل نه وو کړی چې د یوه دولت ځای ډک کړي، د دولت مقام وپېژني، د همدغه مقام صلاحیت ته په کتو له نورو نظامونو سره مناسب برخورد وکړي، دغه مقام ته راجع ملي او نړۍ والو مسوولیتونه وپېژني، له

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګاونډیو سره د یوه همسایه په توګه داسې تعامل وکړي چې هم يې خپل ګاونډی سم درک کړی وي او هم يې خپل زور او ځواک معلوم کړی وي، دوی نه د همسایه ځواک درک کړ، نه يې خپل، له تاجکستان، ایران او پاکستان سره اخته شول، د ګوانښ په ژبه يې خبرې ورته وکړې او د ځان په اړه په نړۍ کې رامنځته شوی مثبت انځور يې د ځینو په ذهنو کې تت او د نور په اذهانو کې ختم کړ او ځای يې منفي ونیوی.

د کانونو بې سابقې استخراج د طالبانو کمال نه دی، بلکې د ملي شتمنۍ چور دی چې یوازې يې ګاونډي ته ګټه رسېږي، دا ټکی باید په یاد ولري چې په دې کانونو کې نه یوازې د ملت د ټولو اقشارو او قومونو سهم شته، بلکې راتلونکي نسلونه هم په دې کې ونډه لري، چې د قانون او اسلام دواړو له مخې ورته ثابته ده. دغه ټکی پر طالبانو د ملت منفي فشار زیاتوي، په تعمیر کې يې نه په تخریب کې شمارل کېږي او له دوی څخه د ولس هغه ډول خپګان رامنځته کوي چې پایله به يې د دوی له منځه تګ وي.

د ملت له احساساتو سره لوبې کول، بله هغه نکته ده چې د طالبانو په زوال به تمامېږي، نه د انتخاباتو غوښتنه مني، نه د نورو اقشارو او قومونو روا بشري هیلې په نظر کې نیسي، د هر قوم خپه کول به د دوی واک ته ډېرې جدي ننګونې را پیدا کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په خپل واک او ځواک باندې د تکبر تر حده مغروره کېدل، د دوی بل منفي ټکی دی، د همدې خمار په ټس کې نه له ملت سره سمه خبر کوي، نه له نړۍ سره، دوی فکر کوي چې نه په ملت کې نور داسې ځواک پاته دی چې د هغوی د ځواک په وړاندې ودرېږي او نه نړۍ کې څوک شته چې د هغوی په مقابل کې یو بل مخالف ځواک حمایه کړي، خو دا فکر یې ډېر بې ځایه ده، هم ملت د دې وړتیا لري چې دغه ډول ځواک تولید کړي او هم نړۍ د دې وس لري چې په کمه موده کې د طالبانو ښه یا بد بدیل پیدا او ځای ناستی کړي.

د طالبانو په وړاندې د یوه داسې ملي او افغان شموله محور نه شتون دې طالبانو ته دا احساس ور نه کړي چې ملت په هر حال راضي دی او نړۍ زموږ د هیڅ ډول عمل په وړاندې یوازې د خبرو له عکس العمل پرته د بل عکس العمل وړتیا نه لري. ملت نه دی راضي، ستونزه داده چې ملت د طالبانو پر یوه ښه بدیل غور کوي او دا ښه بدیل یې په سترګه نه دی ورغلی، داعش د دې ظرفیت نه لري چې د طالبانو خلا ډکه کړي دا خو پر لویه لار پرېږده چې د یوه دولت خلا دې ډکه کړي، نه بشري قوه لري او نه ظرفیت. په فکري لحاظ تر طالبانو هم ډېر سختدریځي دي، په ملت کې نفوذ نه لري، له فکر سره یې ملت جوړ نه دی، د مذهب له مخې دلته بستر ورته هوار نه دی، نو هغوی د طالب په وړاندې یو کمزوری، بې انډوله او بدتر بدیل لا هم نه شي کېدای.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دویم بدیل په توګه یې سمدستي د مقاومت جبه د افغانانو ذهن ته ورځي، چې په هیڅ توګه تر طالبانو ښه نه دي، بلکې ډېر بد بدیل یې ګڼلای شو. هغوی اصلن د نورو د لاس اله ده، له نظام سره د دې لپاره لاس او ګرېوان نه وي چې اصلاح غواړي، بلکې دوی د خپل واک او جیب غم اخیستی او په نتیجه کې یې ملي خپلواکي هم د نورو په لمن کې د سوغات په توګه ور کوي.

که وضعیت همدغسې دوام وکړي، نو ملت او نړۍ به د یوه بهتر بدیل لپاره حتمي جدي هڅې پیل کړي چې په نتیجه کې به یې طالب نه یوازې له قدرته پرزول کېږي، بلکې ډېر مالي او فزیکي تاوانونه به هم ورسره مله وي، چې ملت او هیواد دواړه به هم لازمي زیان ویني. داسې یو تحول به وي چې د طالب د اینده سیاسي او نظامي وجود لپاره به وروستی ټکی کښېږدي، د خپل بد تاریخ او ناوړه نوم له ایله کولو سره به اسلامي دین ته هم ډېره سخته صدمه ورسوي چې جبیره کول به یې له اسلامپاله اصلاح غوښتونکو داعیانو څخه لسونه کلونه جدي هر اړخیزه هڅې وغواړي.

طالبان باید په دې پوه شي چې د هر چا مخالفې خبرې نه د هغوی د دښمنۍ معنا لري او نه د هغوی واک ته جدي ګواښ متوجې کوي، ځینې وخت نیوکې او مخالفتونه د سمون لپاره وي، هر مخالف کس د یوه وسله وال جنګیالي په تله باید ونه تلل شي، له هر مخالف افغان سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دښمن چلند غوره کول د طالبانو پر تنګنظري، بې زغمي او کمظرفيتي دلالت کوي.

دوی چې پر کوم مسند ناست دي، بايد هغه سم درک کړي، که د دې مسند څخه سو استفاده وکړي، نو د هر ډول ناوړه پېښو مسووليت به د طالب پر اوږو پروت وي، طالبان دې ملت او نړۍ دې ته نه مجبوروي چې لازمي د طالب پر غوره او همه شموله بديل فکر وکړي، دا اوس هم که دوی سياسي بصيرت ولري په دې به پوهېږي چې د هغوی هر ناسم ګام د يوه افغان شموله سياسي محور جوړېدو ته لار جوړوي، د ځوانانو يوه کتله په همدې فکر ده، هغوی د دې لپاره هڅې هم کوي، حتا د وسله والې مبارزې ملاتړي هم دي، تاسو به يې حتمن پېژنئ، خو زما په شمول زرګونه نه لکونه کسان دغه حالت نه شي زغملای او جنګ هم نه غواړي، موږ دغه د جمود حالت نه غواړو، اقتصادي او علمي رکود زموږ اينده ګواښي، له ملت سره د مور او ميرې چلند د هيواد تجزيې ته لار جوړوي، د خلکو پر افکارو بنديز ناسم اقدام دی، د مذهبي لښکيو سره غير منصفانه چلند له اسلامي لارښوونو سره مخالف عمل دی، دا ټول کارونه بايد اصلاح شي او ژر اصلاح غواړي، د مکتبونو دروازې به حتمي خلاصيږي، ښځو ته به د تعليم، کار، تلو راتلو او ټولو بشري اسلامي حقوقو ور کول تضمينيږي، له نړۍ سره به د اړيکو پر رغولو جدي کار کيږي، زموږ د هيواد ګوښه پاتېدل زموږ د ملت او هيواد سره ستر ظلم دی، دغه ډول انزوا ته ټېله کول، ستاسو پر عدم بصيرت دلالت

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوي، چې په نتیجه کې به یې ملت او نړۍ دواړه په دې باوري شي چې تاسو د دې مسند اهل نه یئ، نو بناءن باید ایسته شئ.

زه بیا هم وایم چې له طالبي فکر سره په ډاګه مخالفت لرم، د نظام له سټرکچره، تر ملي مسایلو، د دین له تعریفه بیا د فرعي مسلو تر حله په هره برخه کې ورسره مخالف یم، دا زما انساني او اسلامي حق دی، زه چا ته حق نه ور کوم چې له ما مې خپل حق واخلي، د دې ټولو باوجود د دې پلوي نه یم چې په اوسنیو حالاتو کې د طالبانو پر ضد دې وسله واله مبارزه وشي، دغه فکر اوس د زیاتره ځوانانو دی، ډېر کم کسان د وسله وال مقاومت ملاتړي دي، خو که حالات د اوس په شان دوام وکړي، نو دغه شمېر زیاتېږي، د دې فکر ملاتړي ډېرېږي، مقاومت له یوې سیمې بلې ته پراخېږي، د ملت، سیمې او نړۍ په کچه یې حمایت حتمي کېږي، پایله به یې ستاسو له واکه د سیمو وتل وي، چې یا به ستاسو د مخالفو کسانو لپاره ستاسو په څنګ کې دویم ملک جوړېږي او یا به ټول افغانستان ستاسو له وجوده پاکوي، هر څه که کېږي، مسوولیت یې یو مخیز ستاسو دی، پر خپل ځان، ملت، هیواد او دین رحم وکړئ، مه ځان ته ګواښونه زیاتوئ، مه د درست ملت په سرنوشت لوبې کوئ، جالبه ده یوه وړه ډله د خپل ناسم فکر په پلي کولو هر وخت د دې سبب شوې ده چې هم ځان ته زیان ورسوي، هم ملت او وطن ته، ستاسو فکر د ټول ملت فکر نه دی، ستاسو پرېکړې د درست ملت فیصلې نه دی، څه وخت به تاسو دا حقیقت درک کوئ او منئ چې تاسو د دې ملت یوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

برخه یاست، ټول ملت نه یاست، نو بناءن خپلې پرېکړې او فکر پر ملت مه تپئ چې هر وخت یې نتیجه منفي راوتلې ده. له تاریخ څوک عبرت اخلي، خو موږ یې د عبرت پر ځای بیا تکرار وو، هیڅ یوه نظام دا کار ونه کړ چې خلکو ته غېږ خلاصه کړي، ټول په غېږ کې ونیسي او هیچا ته د پردیتوب احساس ور نه کړي، په مساوي توګه د دې ملت ټولو خلکو ته د خدمت، کار، تعلیم، ژوند او نورو چارو زمینه برابره کړي، زموږ هر نظام چې راغلی دی، بس یوازې یې انتقام ته کار ویلی، د خپل همفکره کسانو ګومارنې یې خپل حق بللې دي او د خپل ځان اینده ثبات یې یوزاې په وسله کې لیدلی دی، چې دغه فکر یې تل د خپل ځان په مرګ او ملت په زیان تمام شوی دی.

هیله ده طالبان له خپلې دې تګلارې تېر شي، ملت محکوم نه کړي، بلکې د خپل قدرت د مشروعیت مرجع او د خپل ځان د بقا ضمانت یې وګڼي، د پردیو په زور د واک ساتل همیشه نه وي، د بل کټ تر نیمو شپو وي، خپل ملت ته د پردیتوب احساس مه ور کوئ، که نه تاسو به له دې وطن او ملت څخه خپل ځانونه پردي کړئ، دا یوه حتمي پایله ده، چې هم تجربو ثابته کړې او هم الهي نه بدلېدونکي سنت دي.

۲۰۲۲/جون/۱۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګڼ ودونه(تعدد زوجات)

ما داسې کور نه دی لیدلی چې هلته دې د یوه سړي دوې میرمنې وي، هغوی دې په ارامه ګوله پورته کړې وي، نه مې تر اوسه په کتابونو کې لوستي دي، چې په یوه کور کې د یوه سړي څو میرمنې وې، هغوی ښه ارام ژوند سره کاوه، بلکې ګڼو ودونو هر ځای د خلکو شخصي ژوند د دوزخ ژوند ګرځولی دی، نه یوازې دا چې د ښځو ترمنځ ستونزې وي، له مېړه سره یې اختلاف او جنجالونه وي، بلکې د دوو بنو د کورنیو ترمنځ هم نفرت وي، د اولادونو کرکه یې هم د هېرولو نه وي او له هرې ښځې سره چې څوک تعلق لري، د هغې ملګرې او اړیکپاله ښځې لا د هغې له بنې څخه بد وړي.

ګڼ ودونه انسانانو ته د ستونزو سبب شوي دي، ما چې څومره کسان پوښتلي دي، لومړي سر کې دویم واده ته پلمې لټوي، خو چې خپله یې تجربه کړي، بیا توبې کاږي. له دې سره چې نتیجه یې خوندوره نه ده، بیا ولې په اسلام کې ګڼو ودونو ته اجازه ور کول شوې ده؟

دا ډېره مهمه مسلمه ده، ټولنې ته له دې اړخ ګڼې ستونزې ور پېښې دي، په خورا دقت یې څېړل او تر خپله وسه داسې هڅه کول چې د ټولنې له اغېزه په دې برخه کې خپل ذهنیت پاک شي او بیا په دې اړه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

قران کريم پر هداياتو فکر وشي، نو به خبره روښانه شي چې قران هغه څه نه دي ويلي چې زموږ خلکو ترې اخيستي دي.

په اسلام کې ګڼو ودونو ته مطلق اجازه په هيڅ صورت نه ده ور کول شوې، قران کريم د مېړه او مايني په اړه وايي:

{ وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ} [الروم: ۲۱].

ژباړه: او د هغه د(قدرت او شتون) له نښو يوه داده چې تاسو ته يې له انساني نوعې ستاسو جوړې پيدا کړې دي چې تاسو د هغوی په خوا کې ډاډمن کېږئ، ستاسو ترمنځ يې مينه او رحمت پيدا کړی، د هغو خلکو لپاره چې پر دې د فکر وړتيا لري، د عبرت نښې شته.

په دې ايت کې که فکر وکړئ الله تعالی د مېړه او مايني ژوند يو بل ته د ډاډ وسيله وبالی، دغه زندګي يې د مينې او رحمت د پيدا کېدو ذريعه کړه او په دې توګه د ژوند تېرولو ښې نتيجې يې د مفکرينو په وړاندې ايښې دي چې تاسو د دې ټولنې او هغې ټولنې ترمنځ پر شته توپيرونو فکر وکړئ چې کومه يوه يې د پايلې له مخې د انسانيت په ګټه ده؟

تر دې وروسته که فکر وکړو چې د هيڅ ښځې بن نه خوښېږي، نو که د هغې له خوښې پرته بن کور ته راوستل کېږي، دا به د کور ډاډمنه، له مينې ډکه او د امن و خوشالی فضا حتمن تبا کوي، تاسو فکر وکړئ چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

قران کريم څنگه د يوه کور د تباهی اجازه ور کوي؟ قران کريم يو لورته د کور په اړه هغه پاسنی نقشه زموږ مخې تهږدي او بل لور ته بيا د هغې د ضد اجازه ور کوي؟

د نرانو د بې مهاره جنسي خواهشاتو د سړولو لپاره هغوی د ښځو د استعمال گڼې طريقې ايجاد کړې دي، په جنگونو کې د ميرمنو نيول او بيا ورڅخه بې قيده و شرطه جنسي استفاده، د دې بې مهاره جنسي سرېدنې ښه بېلگه ده، پر انسان چې له يوې خوا سختي را شي، بلې لارې ته تښتي، که يوه موکه خطا کړي، بل چانس ته پټ شي، په نړۍ کې چې د غلامۍ ظالمه ښه ختمه او د بشريت پر لمن د دغه داغ د ختمولو لپاره خلك لاس په کار شول، ورسره سمدستي په عقلي او مذهبي لحاظ د نرواکې ټولنې همدا وکمنه طبقه په دې لټه کې شوه چې د همدې تسکين لپاره يو بل حل پيدا کړي.

حل يې گڼو ودونو ته د اسلام بې قيد وشرطه اجازه وبلله، پر دې موضوع په عقلي لحاظ هم خلکو دلايل وړاندې کړل او له شرعي متن څخه هم د دې لپاره ډېر کار واخيستل شو. په ځينو اسلامي هيوادونو کې پر گڼو ودونو بنديز دی، خو نور بيا دا د اسلام يوه ښېگڼه بولي چې خلکو ته يې د ډېرو ودونو اجازه ور کړې ده، څو د بديو مخه ونيول شي او اسلامي امت ډېر شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د همدې استدلال مهال موږ دې ته نه ګورو چې که د بدیو مخه نیسو، نو هغه بدې به څنګه کوو چې له ګڼو ودونو په یوه کور کې را پیدا کیږي؟ که اسلامي امت په دې توګه ډېروو، نو د خوراك، تعلیم، کار، کور، صحت او ګڼو نورو اړتیاوو په اړه به څوك تضمین راکړي چې له ډېروالي سره یې موږ د دې شیانو غم خورو؟ که خبره د الله لور ته حواله کیږي، نو الله تعالی هیڅا ته په خوله کې ګوله نه ور کوي، نه یو مریض په خپله جوړیږي، وړی به ډوډۍ په خپله همت تر لاسه کوي، بیا به ځان په مړوي او مریض په ډاکټر ته ځي، هغه به دوا ور کوي، بیا به رغیږي، تر دې وروځنۍ مشاهدې وروسته، دا خبره کول چې الله یې ور کوي، یوازې احمق وګړي کولای شي، چې له عقل او فکر څخه هیڅ کار هم نه اخلي، څوك چې یوه ذره عقل ولري، هغوی د دې ګڼو ستونزو ځواب دا نه ور کوي چې الله یې ور کوي، هوښیارې ټولنې له دې زاویې را پیښو ستونزو ته حل لارې لټوي، زموږ خلك یې یوازې اسباب او علتونه چمتو کوي. موږ په خپله ټولنه کې هره ورځ خلك وینو چې د یوې ګولې لپاره سوال کوي، ښځې او ماشومان وینو چې بازارونو کې په دوکانو ګرځي او فقر کوي، ډېر کسان وینو چې په خوار ځواکۍ اخته دي او د کال په لکونو کسان مړه کیږي، که دا پوښتنه وشي چې خدای ولې دې کسانو ته خوراك او ښباك ور نه کړ، نو ځواب به مو چشی وي؟!

په دې برخه کې د رسول الله ص له ډېرو ودونو څخه هم په ناسم ډول استدلال کیږي، خلك یوازې دا ګوري چې رسول الله ص ډېر ودونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي وو، دا نه ګوري چې رسول الله ص څه وخت ډېر ودونه کـړي وو؟ پر دې چا فکر نه دی کړی چې رسول الله ص د خپل ژونـد اولـه مرحلـه کې له یوې کونډې سره واده وکړ، هغه هم تر ده په عمر مشره وه. تر هغو چې رسول الله ص له مکې هجرت کاوه، همدا یوه میرمن یې وه، د ژوند یو بل پړاو چې په مدینه کې تر هجرت وروسته پیل شو، رسول الله ص د ټولنې حالاتو دې ته اړ کړ چې خپل روش بدل کړي، قران کریم هـم پـه دې وخت اسلامي ټولنې ته د ګڼو ودونو اجازه وکړه، دا کومه مرحله وه؟ دا هغه مرحله وه چې مسلمانانو له ګڼو دښمنانو سره په جنګ اخته شول، په ټولنه کې ښځې د مېړه، پـلار، ورور او نـورو خپلوانـو لـه سـیوري بـې برخې کېدې، د یوې کورنۍ که به یو سرپرست موجـود و، د هغـه پـه لـه منځه تلو، یوه دوې، درې یا هم ګڼې ښځې له سرپرست پرته د مسـلمانانو ټولنې ته ور له غاړې کېدې، په دې وخت کې به یا نژدې خپلوانو هغوی ته لاس ور کاوه، یا به هغوی په فقر او بدکاریو خپل ځـان تـه یـوه ګولـه مونډله یا به اسلامي ټولنې په ګډه د هغوی ستونزو ته د حل لار مونډله، د رسول الله ص په وجود کې سوال نه پیـدا کېـده چـې یـوازې دوه لـومړي اپشنه دې فعاله شي، بلکې ټولنې په ګډه دې ستونزو تـه اوښـه ور کولـه، رسول الله ص له ټولنې ځان بر نه ګاڼه، هغه په هره مرحلـه کـې لـه خپلـو کسانو سره اوږه په اوږه ولاړ و، نه یې په جنګ کې ځان شاته کړ، نه پـه راحت کې مخته، نه یې له واکه د خپلو شخصي ګټو لپاره استفاده وکړه او نه یې د مسلمانانو په مال ځان او کورنۍ ته ماڼۍ جوړې کړې، هغه خپل ټول وخت د مسلمانانو د یوې پیاوړې، ډاډمنې، سوکاله، خپـل واکـې او

(c) ketabton.com: The Digital Library

الهي احکامو ته د پابندۍ ټولنې پر جوړولو صرف کړ، په دې لړ کې رسول الله ص هم ګڼ ودونه کړي دي او اصحابو رضي الله عنهم ته يې هم اجازه ور کړې ده. که د رسول الله ص د بيبيانو ژوند ليک وګورئ نو رسول الله ص له عائشې رض پرته ټولې کونډې ښځې کړې دي، هره يوه يې تر هغې وروسته کړې ده چې په ټولنه کې بې سرپرسته پاته شوې ده.

زه به يې دلته څو مثالونه ذکر کړم: د عمر فاروق رض لور تر هغه وروسته د رسول الله ص په نکاح شوه چې هغه کونډه شوه، يوه نژدې ملګري ته په دغه ډول دروند غم کې د مرستې لاس ور کول، د باهمته خلکو کار وي، رسول الله ص په دې غم کې خپل نژدې يار او ملګری يوازې پرېنښود، بلکې د هغه تر شکايت وروسته يې سمدستي ورته وويل چې ستا له لور سره زه نکاح کوم، په دې سره د هغه بې اطمينانې ختمه شوه او د رسول الله ص په دې وړاندېز ډېر خوښ شو.

د ابو سفيان رض له لور ام حبيبې رض سره يې تر هغه وروسته نکاح وکړه چې هغه په حبشه کې يوازې پاته شوه، د تاريخي رواياتو د اختلاف له مخې يا يې مېړه له دينه واوښت يا هم مړ شو، خو په هر حال هغې ته ډېره لويه صدمه ورسېده، هغه له مېړه جلا شوه، کورنۍ يې په مکه کې وه او له رسول الله ص سره يې سخت اختلاف در لود، ابو سفيان د هغو جنګونو مشري کوله چې د مسلمانانو د له منځه وړلو لپاره يې کول، نو په دې حال کې به د يوې ښځې څه حال وي چې په پردي وطن کې له خپل ملګري جلا شي او له هر ډول مرسته کوونکي محرومه شي؟ رسول

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله ص هغې ته د مرستې لاس ورکړ، هغه يې تر خپلـه ژونـده د احسـان پوروړې وه.

که د ټولو حالات يې بيان کړم، نو خبره بـه اوږده شي، پـه دې برخـه کې زما په نظر دا خبره بس ده چې رسول الله ص يوازې پـه مـدني ژونـد کې ګڼ ودونه کړي او هغه يې هم ټول له کونډو سره کړي دي، دا خپلـه په ژبات رسوي چې ګڼ ودونه په اسلام کې د جنسي خواهشاتو د سړولو لپاره نه دي شوي او نه ورتـه اجـازه ورکـول شـوې ده، بلکـې د اړتيـا او مجبوريت له مخې دې کار ته اجازه شوې او که هماغه ډول حالات پيدا شي چې رسول الله ص په مدني ژوند کې ورسره مخ شو، بيا هم خلک له دې اپشن څخه استفاده کولای شي، يا هم د يوه فرد لپاره سختې کـورنۍ اړتياوې، لکه: د يو چا اولاد نه کېږي، يا هم مېرمن يې ناجوړه وي او يـا هم دې ته ورته اړتياوې.

يوه نکته چې په دې برخه کې ډېره مهم ده او خلک ور څخـه غافـل دي، هغه وېره، شک او عدم اطمينان دی چې زموږ يـوه ښـځه بـه يـې د خپل مېړه په اړه هر وخت لري، زموږ ښځې به هـر وخـت دا فکـر کـوي چې نن به د يوې بنـې اواز را بانـدې وشي او سبا بـه رابانـدې وشي. نـه يوازې دا چې ښځې به له دې حالت څخه ډار لري، بلکې نران يې په دې سره ګواښي هم. تاسو فکر وکړئ چې پـه دغـه صـورت کـې بـه د يـوې ښځې په کور کې څه حالت وي؟ د دغه ډول يوه کور ميرمن بـه څـومره ډاډمنه، له شکونو خلاصه، په ارامه فضا کې ژوند کـوي؟ دا د دې نتيجـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده چې موږ خلکو ته بې قیده و شرطه له اسلامه د ګڼو ودونو جوازلیکونه د خدای او رسول په نوم ور کړي دي او زموږ ټولنه یې نن دې ځای ته را رسولې ده!!!

اوس به یو څه د هغه ایت تفسیر ته هم تم شو چې په دې برخه کې ور څخه د ګڼو ودونو استدلال کېږي:

{ وَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تُقْسِطُوا فِي الْيَتَامَى فَانْكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ مَثْنَى وَثُلَاثَ وَرُبَاعَ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تَعْدِلُوا فَوَاحِدَةً أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ ذَلِكَ أَدْنَى أَلَّا تَعُولُوا} [النساء: ۳].

ژباړه: او که تاسو ډار در لود چې د بې سرپرسته میرمنو په حق کې به بې انصافي وکړئ، نو چې ستاسو خوښې وي، له هغوی څخه دوې، درې او څلور په نکاح کړئ، که له تاسو سره د نه عدالت ډار وي، بیا یوه په نکاح کړئ او یا هم په ټولنه کې له شته مینځې سره نکاح وکړئ، دغه صورت ډېر دې ته نژدې دی چې تاسو ظلم ونه کړئ.

تاسو وګورئ چې قران کریم په دې ایت کې په څه ډول ګڼو ودونو ته اجازه ور کړې ده؟ په ټولنه کې بې سپرسته میرمنې پاته دي، که ټولنه کې باصلاحیته خلك یا هم واکمن کسان پر دې ډارېدل چې له هغوی سره په همدې حالت کې انصاف نه کېږي، یا د انصاف معنا دا چې خلك کم دي، ښځې په ټولنه کې زیاتې دي، اوس که یو سړی یوه ښځه وکړي، نو ښځې په ټولنه کې اضافه دي، هرې ښځې ته داسې مېړه نه پیدا

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېږي چې بله ښځه دې ونه لري، که دا بې سپرسته ښځې په ټولنه کې همداسې پاتېږي، دا هم انصاف نه دی او که مېړه ورته مونډل کېږي، نو داسې کسان نه مونډل کېږي چې بله ښځه نه لري، اوس به له دې ښځو سره څه کېږي؟ دا په ټولنه کې یو استثنایي حالت وي، دا عمومي قاعده نه ده چې هر څوك دوه درې یا څلور ودونه کولای شي، زمونږ خلکو دا یو عمومي حالت بللی دی، د ایت پای او سر ته یې پام نه دی کړی، یوازې یې هغه برخه عملي کړې ده، چې دوی یې د ځان په ګټه ګڼي.

تر دې وروسته په ایت کې راغلي دي چې ستاسو خوښې ښځې، له دې ښکاري چې د نکاح وخت تر بلوغ وروسته دی، ځکه ماشوم په دې برخه کې په هیڅ نه پوهېږي، خوښې او ناخوښې یې نه چلېږي، واړه ماشوم ته کوزده کول غیر اسلامي طریقه ده او وړه نجلۍ ور کول بیا هم له اسلام او عقلانیت څخه وتلې چاره ده. اسلام ښځو ته هم د خپل مېړه د انتخاب حق ور کړی دی(البقره: ۲۳۴) او نرانو ته هم په هغه لوړ ایت کې اجازه ده، زمونږ ټولنې وړو ماشومانو ته د نکاح کولو جواز له کوم ځای څخه تر لاسه کړی دی؟!

په همدې ایت کې ور پسې وایي چې که عدالت مو نه شوای کولای، د ګڼو ښځو حقونه مو نه شوای ور کولای، له خوارډه کوره جهنم جوړېدی، نو بیا یوه ښځه درته کافي ده، همدا د کورني ژوند په اړه د اسلام اصل هم دی، که له ازادې ښځې سره د نکاح وس نه وي، یا هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

بل هر عامل یې د مخنیوي سبب شي، کولای شئ چې لـه مینځـې سره نکاح وکړئ.

لکه په لومړي سر کې چې د بې انصافۍ له املـه د جـواز یـو صـورت وړاندیز شوی دی، همدغه ډول یې پـه اخیـر کـې لـه بـې عـدالتۍ بېرتـه عمومي حالت ته پنا وړې ده، په عامو حالاتو کې یوه ښځه ده، د اسـلام عمومي اجازه ده، که د نرانو د سر لو ګډ شو، ښـځې پـه ټولنـه کـې پاتـه شوې، د ټولنې باصلاحیته وګړو یې بله لار ونه لیده، نو کولای شي چې د خپلې خوښې له ښځو سره نرانو ودونه وکړي، هغه ښـځې چـې د خلکـو خوښې وي، ځکه نو به د کور چاپېریال نه خرابېږي، داسې هم نه کېـږي چې د سړي خوښه وي، خو د ښځې بیـا نـه وي خوښـه، قـران کـریم پـه میراث او زور د ښځو له وړلو منعه کړې ده(النساء: ۱۹)، کور یوه کوچنۍ ټولنه ده، یا هم که ووایم کور د ټـولنې بنیادونـه دي، کـه د هـرې ټـولنې بنیادونه محکم او پیاوړي وي، هغه ټولنه به هـم مضـبوطه وي، کـه دغـه بنیاد یې خراب او فاسد شو، ټولنه خپله ورسره شړېږي، له دې امله د مېړه او ښځې په انتخاب کې د اسلام له مخې څوک د مداخلې حق نـه لـري، یوازې مشوره ور کولای شي.

اوس نو د خپلې ټولنې له خلکو پوښتنه وکـړئ چـې د کـوم ایـت پـر بنسټ تاسو د ګڼو ودونو جواز تر لاسه کړی و، د هغه ایت په سر کې کوم شرایط بیان شوي دي او په اخیر کې یې څه راغلي دي، تاسـو چـې ګـڼ ودونه کوئ، یو مو هم په دې شرایطو پوره ختلی دی؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

بله خبره داده چې دا يوازې له دې حالت سره د مقابلې يو صورت دی، که د ټولنې وګړي يو بل صورت وړانديز کړي، نو حتمي نه ده چې خلک دې له ښځو سره ودونه وکړي، په دې شرط چې نه به د ښځو حقونه ضايع کېږي او نه به په ټولنه کې د اخلاقي فساد سبب کېږي، ځکه په اسلام کې د عفت ساتل يو مستقل ارزښت دی، چې په دې سره د انسان نفس پاکېږي، ترقي کوي او انسان د بدی پر ځای نيکۍ ته هڅوي، نو د عفت ساتنه په اسلام کې خورا لوی ارزښت لري، که د ټولنې د اخلاقي فساد سبب نه کېږي، لازمي نه ده چې بې سرپرسته ښځې دې حتمي ودونه وکړي، دا د هغوی خوښې ته پاته معامله ده، البته د ټولنې د ګټې په خاطر ممکن داسې صورت پيښ شي چې له ښځو سره په دې معامله کې د ټولنې باصلاحيته وګړي مشوره وکړي، ممکن هغوی ورته يو وړانديز وکړي چې د هغوی په اند د ټولنې په ګټه دی، حتمي نه ده چې هغه دې د ګڼو ودونو وي، مګر هغه چوکاټ به په نظر کې نيول کېږي چې نه به له ښځو سره ظلم کېږي او نه به د ټولنې د اخلاقي فساد سبب کېږي، که هر صورت د هغوی په ګټه وي، ورته وړانديز دې کړي، د اسلام له اړخه ستونزه نه لري.

۲۰۲۲/جولای/۳۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

مقدس متن نامقدس تفسیرونه

د انسان په ژبه نازل شوي اسماني کتابونه او هر راغلی پیغام د انساني کچې کتاب او پیغام وي، د خدای په کلام کې د دې ټولنې اړتیاوې په نظر کې نیول شوې دي، خنډونو ته پام شوی دی، انساني کمزوري یې له نظره نه ده اچولې، بېړنیو او عامو حالاتو ته یې ځانګړي احکام را لېږلي دي، نو که ووایم چې خدای خپل پیغام د انساني الفاظو په چوکاټ کې د انساني ټولنې د اړتیاؤ په نظر کې نیولو سره رالېږلی دی چې پیغام یې دوې برخې لري، یوه یې د احکامو برخه ده چې نه د زمانې قید پکې شته نه د مکان و ټولنې، یوه برخه یې هغه دي چې دې هر څه ته یې پام کړی دی، لومړۍ برخه یې د دین احکام دي او دویمه برخه یې د شریعت. دا پیغام هر شی د نوم په اخیستلو نه بیانوي، بلکې د عمومي فارمولو په بڼه یې زموږ مخې ته ږدي چې په دې توګه انسانانو ته د خپل برداشت او اجتهاد دروازه پرانیزي، څو دوی له دې عمومي قواعدو څخه د خپلې ټولنې، زمانې او اړتیاؤ سره سم قوانین جوړ کړي، دا قونین یې هم دوه ډله دي: یو؛ هغه قوانین چې د پوهانو ترمنځ پرې د نظر اختلاف وي، دویم؛ هغه قوانین چې پرې اتفاق نظر وي. لومړی ډول یې مختلف فیه دي، په دې کې د یو چا اختلاف ګڼ لاملونه لري، دا هم امکان لري چې وچ تعصب نیولی وي، البته دا د زړه معامله ده، څوک پرې ټاپه نه شي

(c) ketabton.com: The Digital Library

لګولای، دویمه کټګورۍ یې اتفاقي احکام دي چې تـر انکـار او تـرک عمل وروسته یې په اړه حکم ور کول کېږي.

هغه احکام او مساویل چې د پوهانو ترمنځ اختلافي دي، په هغو کـې یوه رایه ورکول او بیا په پوره شدت سره پرې درېدل، کـه څـوک یـې نـه عملي کوي، هغه ګمراه بلل، خپل فهم او برداشت ته مقدسه بڼه ور کول ناسم عمل دی، انساني فهم په هره کچه چې هم وي، بیـا هـم د خطـا او صواب امکان لري، هر شی چې دغه دواړه احتماله ولري، هغه د تقـدس درجې ته لوړول ناسم عمل دی، پـه دې توګـه دوی خپـل برداشـت او د دین و شریعت متن په یوه درجه کې سره ږدي، چې دا ډېره لویه تېروتنـه ده او له دې ځای څخه د ډېرې لویې ګمراهۍ بنسټ ښودل کېږي.

دا په خپله ذات کې سمه خبره ده چې د دین او شریعت متون مقدس دي، معصوم دي، محفوظ دي او تر کومه ځایه چې د یوه انسان فهم پـه ورسېږي، واجب الاتباع دي، مګر له انسـاني برداشـت سره عینـي معاملـه کول د دې دواړو مقامونه سره ګډول دي، د خدای د کلام او انساني فهم ترمنځ شته پوله په دې توګه له منځه ځـي، د کـومې ګمراهـۍ د لـه منځـه وړلو لپاره چې دا کتاب راغلی، بېرته د همدې کتـاب پـه تفسـیر هماغـې ګمراهۍ ته بنیادسازي کېږي، چې دا هم له الهي دین سره ظلم دی او هم د انساني ټولنې و افرادو په حق کې بې انصافي ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولې د یوه انسان فهم او برداشت ته د خدای د کلام درجه ور کول شي؟ په هماغه درجه مقدس، معصوم او واجب الاتباع وبلل شي؟ دویم په ټولنه کې ولې د یوې زمانې، یوې ټولنې او یوه شخصیت پـه اړه نـورو انسانو ته دا تصور ور کول شي چې د هغه فهم مقدس دی؟ برداشت یې حق دی؟ اتباع یې واجبه ده او ستاسو د وخت و ټولنې ټول مسایل یې په خپل فهم حل کړي دي؟ د بشر قووتو، فهم، ټولنې او محدودیتونو ته په کتو، دا امکان لري که هسې د خپلو ګټو په خاطر خلکو ته دوکه ور کوو او په دې نومونو یې یوازې غلوو؟

هر انسان خپلې وړتیاوې لري، هره زمانه خپلې اړتیاوې لري، هره ټولنه د خپلو ضرورتونو پر بنیاد تقاضاوې لري چې د پوره کولـو لپـاره یـې هـر وخت افراد او ټولنه دواړه انفرادي او اجتماعي هڅې کوي، همدا هڅـې رنګ راوړي او نوي ابتکارات کېږي، تولنـه مختـه ځـي، د دیـن او دنیـا دواړو په اړه نوي انکشافات کېږي او دا هر څه د انسان روح و جسم ته د سکون و ډاډ سبب کېـږي، دنیـا او اخـرت یـې ورسره جـوړېږي، بشري ټولنې ته یې خیر رسېږي، د شر لمـن ورسره ټـولېږي، علـم و شـعور وده ورسره کوي او انسان د خپل ژوند له پیله همـدا تکـاملي سـیر وهلـی دی چې نن پر همدې معراج یې ولاړ دی. نو له دې هـر څـه سره او دې هـر څه ته په کتو ولې پر نامقدس فهم و برداشت د مقدس نوم کښېږدو او بیا یې د ټولنې د هر پرمختګ په وړاندې خنډ جوړ کړو؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

ما دا خبره په خپلو نورو ليکنو کې هم کړې ده چې انساني ايډيالوژي که د تقدس پوښ يې پر غوړولی وي يا نه، دا په خپل ذات کې د ښه او بد، خطا او صواب، حق و ناحق، گټې او زيان، خير او شر دواړو احتمال په هر وخت کې لري، پاته شوه د خدای د کلام موضوع، هغه په خپل ذات، الفاظو او هماغه خپل متن کې مقدس دی، له خطا معصوم دی او هر څوك چې يې په هر څومره برخه پوه شي، په هماغه کچه واجب الاتباع دی، کله چې انسان له دې مقدس متن څخه خپله برداشت اخلي، گڼ عناصر پر همدې تفسير يې تاثير کوي، د انسان علم، زمانه، مکان، ټولنه، اړتياوې، اقتصاد، رواني حالت، د هغه پخوانی فکر، له يوه فکري متکب سره يې تړاو، جسمي امراض، ډار او... نو دې لوی فهرست ته په کتو ويل کېدای شي چې انساني برداشتونه مقدس نه دي، له خطا معصوم نه دي، حتمي د هر چا لپاره واجب الاتباع نه دي، نه پيروي يې د يوه چا د گمراهۍ سبب نه کېږي، څوك چې خپل برداشت کوي هر وخت بايد دې ته اماده وي چې د هغه برداشت به خطا لري او ممکن يو څوك يې ورته په گوته کړي، که اصل پنځونکی يې نه وي، متبع يا پيرو يې وي، هغه هم بايد په دې فکر وي، چې زما مسلك د خطا امکان لري، مقدس نه دی، څوك که عمل نه په کوي، د هغه د بې لارې کېدو وسيله نه ده، دا له ديني متن څخه د يوه انسان يا يوې ډلې خپل برداشت دی چې د گڼو عواملو تر تاثير لاندې حتمي راغلی دی، نو تر کومه ځايه چې موږ ته صواب ښکاري عمل په کوم او هر ځای چې يې خطا را برسېره شوه، پرېښودلو ته يې اماده يم، په دې توگه به د مقدس او نامقدس توپير

(c) ketabton.com: The Digital Library

جوت شي، خلك به پوه شي چې اصل حقيقت چشی دی، هغه څه بـه معلوم شي چې واجب الاتباع دي او دا به هم په ډاګـه شي چـې انسـاني ټولنه د تکامل پړاونه وهي، نو په دې لړ کې هر وخت د یوه فکر پـیروي ټولنه جمود ته بيايي چـې لـه دې سره جوخـت زمـوږ تکـاملي سـير ورو کېږي او دا پـر ټولنـه نـاوړه اغېـزې کـوي، انسـاني ټولنـه يـوه ژونـدۍ او خوځنده ټولنه ده، ژوندی شی هر وخت په نوي وضعيت کې وي او نوي شيان غواړي، فرد هم او ټولنه هـم، خوځښـت او حرکـت بايلـل د ژونـد بايلل دي، قران کريم ځينو همداسې ټولنو ته د مرګ الفاظ کارولي دي، د خوب حالت يې مرګ بللی دی، ځکه مرګ سکون دی، حرکت پکې نه وي، هره ټولنه چې په اجتماعي لحاظ له حرکته ولوېږي، هغه مـړه ده، که د دې مرګ لامل يې له دينه شوي برداشتونه وي، نـو دا نـه يـوازې دا چې په دې نړۍ کې د ذلت او رسوايي سبب شوي دي، په اخرت کې به تر دې هم د بـد ذلـت او خـوارۍ سـبب کېـږي. ديـن بشرـ اجتماعـي او انفرادي هڅو ته را بولي، هر څوک چې له دې انقلابي متن څخـه د بـې انقلابۍ پيغام را باسي، پر خپل فهم دې نظر ثاني وکړي، هر څوک چـې له دې متن څخه پر کاره ټولنه بېکارۍ ته را بـاسي، هغـه فهـم خطـا دی، هغه متن چې جنت او دوزخ دواړه ستا د عمل نتيجه بولي، لـه هغـه مـتن څخه ټولنې ته دا پيغام ور کول چې هر څه په ازل کې ليکـل شـوي دي، ستا هڅې په عيني شرايطو کې هيڅ بدلون نـه راولي، بـس لاس تـر زنـې کېنه او يوازې ننداره کوه چې څه پېښېږي، د دې فهم خاوند اصلن د هغه پيغام د راتګ په اساس نه دی پوه شوی، دغه خطاوې موږ په خپل ژوند

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې مشاهده کړې دي او اوس یې هم شاهدان یو، نو دا د هغه نامقدس فهم تېروتنې دي چې د خلکو د مخالفت له ډاره یې پرې مقدس پوښ غوړولی دی او په دې توګه یې د ساتنې لپاره شپه او ورځ ولاړ وي. دوی فکر کوي چې څومره نه فتح کېدونکې کلا یې ودانه کړې ده، څومره محکم او مضبوط فکري مکتب یې رغولی دی، دې ته بیا نه ګوري چې محکم او نه فتح کېدونکی بیا د یوې خښتې له تلو سره نه لوېږي، نه دومره څوک پر ډارېږي چې په څنګ کې یې څوک د ناستې او ارام لپاره هم نه ایله کوي.

اوس هم وخت دی چې له خپل دې ډول فکر څخه تېر شي، په دې توګه به هم له دین سره انصاف وشي او هم له مخلوق سره، خلکو ته به د فکر او عمل لار خلاصه شي، ټولنه به له جمود څخه ورسره ووزي او د دین کلېشه شوی تفسیر به نوی رنګ واخلي، را ژوندی به شي او نوې سا به واخلي، خلک به په حرکت شي او یوه نوي سالم انقلاب ته به لار جوړه شي چې د خدای پر ځمکه د خدای له قانون سره سم د بشر په ګټه یو داسې انسان محوره نظام جوړ شي چې د ګرده انسانیت خیر و فلاح یې د همدې قانون په چوکاټ کې د عمل د ابتدا او انتها سرخط وي.

۲۰۲۲/اګست/۲۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

د يهودو غندل شوي اعمال او زموږ ټولنه

يهودو ځينې داسې اعمال کول چې د هغو پـه نتيجـه کـې يـې جـوړه امپراتوري له منځه تللې ده، د خپل وخت ښه ژوند يې بايللی دی، د بې همتۍ هغه ځای ته رسېدلي دي چې حتا د خپلې قـومي خپلـواکي لپـاره هم مبارزې ته چمتو نه وو. د محکوميت او غلامۍ بدترين ژونـد يـې در لود، دومره د بادار ذهنيت تاثير پر کړی و چې د خپلې خپلواکۍ ازاد فکر يې لا نه شوای کولای، موسی عليه السلام چـې ورتـه د خپلـواکۍ پيغـام راوړی، په وارونو وارونو يې ورته پېغور ور کړل چې تر دې خپلواکه ژوند چې دومره ستونزې ورته ګالو هماغه د محکوميت ژوند لا ښه و.

دلته به يې لنډه يادونه او ورسره مل تبصرې راوړم چې په هنداره کـې يې موږ خپل حالات هم وليدلای شو:

۱ـ {وَإِنْ يَأْتُوكُمْ أُسَارَى تُفَادُوهُمْ وَهُوَ مُحَرَّمٌ عَلَيْكُمْ إِخْرَاجُهُمْ} [البقرة: ۸۵] او که به مو خپل خلك بنديان شول، تاسو يې فديـه ور کولـه پـه داسـې حال کې چې له خپلو سيمو پسې اخيستل يې درباندې حرام و.

غداره او رياکاره ټولنه يو څو کارونه د دې لپاره کوي چې د خلکو تر نظر ځانونه ښه ور ولي، خو اصلن د ټولو ستونزو ريښې دوی وي، يهودو د بدې ټولني بنيادونه ايښي ول، جنګ جګړې به يې کولې، خلك يې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

نورو محتاج کول، بیا به یې د هغوی د لاسنیوي لپاره له خلکو کومونـه را غونډول، قران یې دغه ریاکارانه کار غندلی دی.

۲ـ {أَوَكُلَّمَا عَاهَدُوا عَهْدًا نَبَذَهُ فَرِيقٌ مِنْهُمْ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ}

[البقرة: ۱۰۰]

او هر وخت چې دوی ژمنه کړې ده، نو د دوی یوې ډلـې بېرتـه هغـه ماته کړې، بلکې زیاتره یې اصلن پر الهي قانون ایمان نه راوړي.

له اصـولو مخالفـت او پـر خپلـو کـړو وعـدو نـه درېـدل، دا هغـه بـد خاصیت دی چې قران ګنې ځایونه غندلی دی، له دې امله هغـوی خپـل اعتبار بایللی و، له بده مرغه زموږ په خلکو کې دغه وبا بیخي زیاته شوې ده، نه یوازې افراد، بلکې مذهبي و نامذهبي ډلې مو ټولې په دغه مـرض اخته دي.

۳ـ { وَأَخْذِهِمُ الرِّبَا وَقَدْ نُهُوا عَنْهُ وَأَكْلِهِمْ أَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ}.

[النساء: ۱٦۱]

او دوی سود اخیستی، په داسې حال کې چې ځنې منعه شـوي ول او د خلکو مالونه یې تر خپل منځ په باطله طریقه خوړل.

سود او ناروا طریقې زموږ په خلکو کې هم کمې نه دي، بلکې د یتیم مال خوړل، له کونډې حق اخیستل، خوندو ته حق نه ور کول، د ظلم او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ناروا هغه طريقې په معاملاتو کې رواج کول چې په هغو سره شتمن نور شتمن شي او غريبان نور هم غربت وځپي.

۴ـ { أَكَّالُونَ لِلسُّحْتِ} [المائدة: ٤٢].

دوی هغه حرام مالونه خوړل چې په حرمت کې يې هيڅ شک نه و. سحت له بيخه د يوه شي کښلو يا سوکه سوکه بېلولو ته وايي، قران کريم وايي: {فَيُسْحِتَكُمْ بِعَذَابٍ} [طه: ٦١] هغه به داسې سزا در کړي چې يو مخ به مو تبا يا هم سوکه سوکه به مو له منځه يوسي. د محيط ليکوال د کليات په حواله کښلي چې سحت هغه حرام ته وايي چې ښکاره حرام وي او هيڅ شک پکې نه وي. نو يهودو مطلق حرام خوړل، زموږ ټولنه هم تر کمه نه ده، فساد، رشوت، قاچاق، غلاوې، په زور غصبونه او د ضعيفانو مالونه ځنې وهل يو عام رواج دی.

۵ـ {كَانُوا لَا يَتَنَاهَوْنَ عَنْ مُنْكَرٍ فَعَلُوهُ لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ}.

[المائدة: ٧٩]

د دوی په ټولنه کې چې بد کارونه کېدل له هغو يې منعه نه کول، دوی ډېر بدکرداره ول.

منکر يو ډېر جامع لفظ دی، په دې کې له شرعي قانونه واخله تر هغو رواجونو پورې چې د شريعت له چوکاټه بهر نه وي، ټول راځي، نو له دې هر څه مخالفت منکر دی، په هغوی کې دا وبا دومره عامه شوې وه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې هيڅوک يې شريعت او قانون ته پابند نه ول. لکه عين نن زموږ ټولنه، خلک نه د اخلاقياتو خيال ساتي، نه د قانون، نه د شريعت، نه د کلتوري رواجونو، بس د خپل مفاد لپاره تر هر څه پښه اړوي، دا ډېره لويه ټولنيزه بدي ده چې د ټولنې د زوال لوی عامل دی.

٦ـ {اتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ وَالْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا إِلَهًا وَاحِدًا لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ سُبْحَانَهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ} [التوبة: ۳۱]
يهودو خپل ملايان او پيران له الله ماسيوا خدايان کړي ول او د مريم زوی عيسی يې هم خدای بالی، په داسې حال کې چې دوی ته د يوه خدای د بندګۍ امر شوی و چې له هغه پرته بل معبود نه شته، هغه د دوی له شرکه پاکه دی.

ملا او پير څنګه خدای کېږي؟ حديث کې راځي: عَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ، قَالَ: أَتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَفِي عُنُقِي صَلِيبٌ مِنْ ذَهَبٍ. فَقَالَ: «يَا عَدِيُّ اطْرَحْ عَنْكَ هَذَا الوَثَنَ»، وَسَمِعْتُهُ يَقْرَأُ فِي سُورَةِ بَرَاءَةٌ: {اتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ} [التوبة: ۳۱]، قَالَ: «أَمَا إِنَّهُمْ لَمْ يَكُونُوا يَعْبُدُونَهُمْ، وَلَكِنَّهُمْ كَانُوا إِذَا أَحَلُّوا لَهُمْ شَيْئًا اسْتَحَلُّوهُ، وَإِذَا حَرَّمُوا عَلَيْهِمْ شَيْئًا حَرَّمُوهُ»(۱)

له عدي رض روايت دی، ده ويل: زه رسول الله ص ته راغلم په غاړه کې مې د سرو زرو صليب و، هغه ويل: عدي! دغه بت ايسته کړه. او له ده مې واورېدل، چې سوره توبه کې يې دا ايت تلاوت کاوه: هغوی خپل

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملایان او پیران له الله پرته خدایان کړي ول، ده ویل: حقیقت داسې دی چې هغوی یې عبادت نه کاوه، خو دوی چې به یو شی ورته حلال کـړ، خلکو هغه حلال بالی او چې هغوی بـه ورتـه حـرام کـړ، نـو خلکـو هـم حراماوه.

دین خپل اصل رنګ بایللی و، یوازې یو څو رسمي اعمال پاتـه ول، نور ټول د هغوی د ملایانو په خوله حرام او حلال ټاکل کېدل، پیران یې د خپلو ناسمو کړنو له املـه هغـوی مقـدس ګـڼلي ول، تـر مـذهبي جامـه لاندې یې هم د هغوی مالونه په ناروا طریقه خوړل او هـم یـې خلـک د خدای له اصل دین څخه را منعه کول، د التوبې په ۳۴ ایت کې الله تعالی همدا خبره کوي چې دوی مالونه په ناورا خوړل او خلـک یـې لـه الهـي لارې منعه کول.

۷ــ {فَخَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ وَرِثُوا الْكِتَابَ يَأْخُـذُونَ عَـرَضَ هَـذَا الْأَدْنَى وَيَقُولُونَ سَيُغْفَرُ لَنَا وَإِنْ يَأْتِهِمْ عَرَضٌ مِثْلُهُ يَأْخُذُوهُ} [الأعراف: ١٦٩]

(نو تر دې اولنو وروسته یې) داسې کسـان ځـای ناسـتي شـول چـې کتاب په میـراث ورتـه پـاتې شـو، د هغـوی چـې هـر ډول مفـاد تـه لاس رسېدی هغه یې(له هر ډول اصولو او قـانوني پابنـدیو پرتـه) اخیسـتی او ویل به یې چې د دې به موږ ته معافي وشي او که به بیـا هـم داسـې څـه ورته مهیا شول، بیا یې هم اخیستل(او لاس اړول نه ول، تر هره ځایه یې چې وس کار کاوه، هغه هر څه یې اخیستل).

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا ډېره غټه اخلاقي نیمګړتیا ده، دوی قانون ته نه کتل، اصول او ضوابط نه ول، بس لاس رسی ورته مهم و، که هر ډول مال ته به یې لاس ورسېدی، هغه یې اخیستی، یوازې دنیاوي ګټې یې په نظر کې نیولې وې، په دې اړه یې نه شرعي قانو ته کتل، نه ټولنیز عدالت ته، نه یې د اخلاقیاتو پاس ساتی نه د قومي او ملي قوانینو، هر څه ته یې یوازې د خپلو ګټو په رڼا کې کتل چې زموږ ملت هم په دې مرض اخته دی. خلك فکر کوي چې یوازې لمونځ کول، یو څو واره تسبیح ویل، ایت الکرسي ویل، روژه نیول او څو رکعته نفلي لمونځ دین دی او تر دې وروسته نو چې وس یې کار کوي هغه به کوي، نه به د چا د مال خیال ساتي نه د خپلوي، نه اخلاقیات، نه قانون، هر څه ته د چانس په سترګه ګوري، دا له دینه د ناوړې استفادې تر ټولو بد ډول دی.

۸ـ { لَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَفْرَحُونَ بِمَا أَتَوْا وَيُحِبُّونَ أَنْ يُحْمَدُوا بِمَا لَمْ يَفْعَلُوا فَلَا تَحْسَبَنَّهُمْ بِمَفَازَةٍ مِنَ الْعَذَابِ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ} [آل عمران: ۱۸۸]

ته فکر مه کوه چې کوم کسان په ور کړل شویو نعمتونو خوښي کوي او زړه یې غواړي چې پر ناکرده کارونو یې ستاینه وشي، بیا هم ته فکر مه کوه چې هغوی له عذابه وژغورل شي، د هغوی لپاره دردناکه عذاب دی.

شتمن او واکمنه طبقه زیاتره خپل شته د ځاني وړتیا محصول بولي، له دې امله غرور او فخر په کوي، له خلکو غواړي چې په ناحقه یې ستاینې او صفتونه وکړي، قران کریم دا ډېره بده ګڼي چې بې هیڅه دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو څوک وسایل شي، د قران کریم لـه مخـې جنـت او جهـنم تـه د تلـو معیار عمل دی، په دنیا کې د بریا او ناکامۍ معیار عمل دی، که عمل نـه وي، یوه دنیا هم نه رغېږي، ځکه نو هغو ته د عذاب اخطار دی چې لـه عمل پرته د ځان صفتونه غواړي.

۹ـ {وَلَقَدْ بَوَّأْنَا بَنِي إِسْرَائِيلَ مُبَوَّأَ صِدْقٍ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ فَمَا اخْتَلَفُوا حَتَّى جَاءَهُمُ الْعِلْمُ} [یونس: ۹۳]

او رښتیا موږ بني اسرائیل داسې ځای مېشت کړل چې هلتـه د ژونـد وسایل زیات وو، پاکه د عزت روزي مو ور کړه، نو دوی تر هغه وروسته اختلافات وکړل چې وحې/دین ورته راغی.

دین د اختلاف او شخړو وسیله جوړول ډېر بد عمل دی، اهل کتـاب له دې امله غندل شوي دي چې هغوی د خپل ځان ښودلو، فریبکـاري، شتمنۍ تر لاسه کولو، واک ته رسېدو او نورو دنیاوي کـارونو لپـاره دیـن وسیله کاوه، له همدې دین څخـه یـې د انسـانانو د اخـتلاف او جنګونـو ذریعه جوړه کړې وه، په داسې حال کـې چـې دیـن د اتحـاد، هـدایت، سمې لارې ته د رسېدو، خپل منځي مینې، ښو کارونو ته د تشویق او که لنډ ووایم د دې ژوند او بل ژوند د ښه کولو لپاره راغلی و، مګـر دوی د خپلو اهدافو وسیله کړ، بل ځای قران کریم وایـي: {وَآتَيْنَـاهُمْ بَيِّنَـاتٍ مِـنَ الْأَمْرِ فَمَا اخْتَلَفُوا إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْعِلْمُ بَغْيًا بَيْـنَهُمْ} [الجاثیـة: ۱۷] او موږ دوی ته د دین په اړه واضح او روښانه احکام ور کړل، دوی تر هغـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروسته د خپل منځي کینې له امله اختلاف سره وکړ چې دغه روښانه احکام ورته ورسېدل. قران کریم دا هم وايي چې دوی امت ټوټې ټوټې کړی و، پر ډلو ټپلو تر وېشل کېدا وروسته هره ډله په خپل مسلك خوشاله وه: { فَتَقَطَّعُوا أَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ زُبُرًا كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ} [المؤمنون: ۵۳] نو دوی د خپل دین له وجې اختلاف سره وکړ، هره ډله په هغه څه خوشاله وه چې ورسره وه. { وَلَا تَكُونُوا مِنَ الْمُشْرِكِينَ (۳۱) مِنَ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ وَكَانُوا شِيَعًا كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ } [الروم: ۳۱، ۳۲] او تاسو د هغو مشرکانو په شان مه کېږئ چې خپل دین یې ټوټې ټوټې کړ، دوی پر ډلو تر وېشل کېدا وروسته یې هره ډله په هغه څه خوشاله وه چې دوی عملي کول. دې اختلاف کې هرې مذهبي ډلې د خپل ځان د غالب ښودلو په پار د مقابل جانب مقابله کوله، که به هر څومره هم یوه خبره ورته حقه معلومه شوه له دې وجې یې نه منله چې بیا یې خپله ډله ناکامه کېده، همدا معامله زموږ د امت هم ده.

۱۰ـ {فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ يَكْتُبُونَ الْكِتَابَ بِأَيْدِيهِمْ ثُمَّ يَقُولُونَ هَـذَا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ لِيَشْتَرُوا بِهِ ثَمَنًا قَلِيلاً } [البقرة: ۷۹]

نو پر هغو کسانو ته افسوس دی چې په خپلو لاسونو کتابونو ولیکي، بیا وايي: دا د الهي شریعت کتابونه دي، څو دوی په دې توګه یو څه پیسې تر لاسه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا ډېر لوی افت دی، تېر امتونو هم ور څخه کړېدل او موږ هم، په دين کې دا لوی خيانت دی چې خپلو اجتهاداتو او ليکنو ته د الهي شريعت نوم ور کوي او پر خلکو يې داسې عملي کوي لکه د خدای شرعي احکام، دا خلك د افسوس وړ دي.

۱۱ـ {وَقَالُوا كُونُوا هُودًا أَوْ نَصَارَى تَهْتَدُوا} [البقرة: ۱۳۵]

او دوی ويل: يهوديان يا نصارا شئ، سمه لار به ومومئ. { وَقَالُوا لَنْ يَدْخُلَ الْجَنَّةَ إِلَّا مَنْ كَانَ هُودًا أَوْ نَصَارَى} [البقرة: ۱۱۱] او دوی ويل: له يهوديانو او نصرانيانو پرته به بل هيڅوك هم جنت ته ولاړ نه شي. {وَقَالَتِ الْيَهُودُ وَالنَّصَارَى نَحْنُ أَبْنَاءُ اللَّهِ وَأَحِبَّاؤُهُ} [المائدة: ۱۸] او يهوديانو و نصرانيانو ويل: موږ د الله زامن او د هغه دوستان يو.

دا چې ځانونه يې د خدای وليان بلل او عمل يې هيڅ نه و، جنت يې د يهوديت او نصرانيت په ټيکه بالی او بل څوك د خپلې ايمانداری په ګړځ کې نه ور معلومېدل او دا چې يوازې يې خپل ځانونه پر حق بلل ټول يې باطل ګڼل، دا هغه بنيادي تېروتنې وې چې هغوی يې په محرف دين غره کړي ول او دنيا و اخرت يې په خراب کړ. د خدای په دين کې نومونه، قومونه، نژادونه، سيمې، رنګونه او دې ته ورته هيڅ شی اعتبار نه لري، يوازې د قانون له مخې بريا او ناکامي ده، معيار معلوم دی، له هغه سره موافق يې بريالي او له هغه سره ناموافق يې نامراده، دا چې څوك ځانو ته يو نوم ږدي او دا حق بولي، بل بيا بل نوم ور کوي هغه حق، دا د

(c) ketabton.com: The Digital Library

حقانیت معیار نه دی، د دغه فکر بنیادي غلطي په دې کې ده چې د الهي دین سم معرفت یې نه دی تر لاسه کړی، له دې امله یې پر وسیله د هدف گومان کړی او په همدې کاذب ډاډ لاس تر زنې ناست دي، په خپل دې ژوند کې هم د ناسم فکر له امله بدې ورځې تجربه کوي او اخرت کې به هم.

۱۲ـ{ وَقَالُوا قُلُوبُنَا غُلْفٌ بَلْ لَعَنَهُمُ اللَّهُ بِكُفْرِهِمْ فَقَلِيلاً مَا يُؤْمِنُونَ}.

[البقرة: ۸۸]

او دوی ویل: زموږ زړونه قلف دي،(الله وايي) بلکې د هغوی د انکار له وجې الله لعنت پر کړی دی، نو ډېر کم به یې ایمان راوړي.

ړوند تقلید د انسانیت د تباهي سبب کېږي، دا چې خپل ځان درته سل سلنه حق ښکاري او حتا د بل خبرې اورېدو ته چمتو نه یې، دا ډېره ستره غلطي ده چې اهل کتابو وکړه، قران کریم وايي: { فَبَشِّرْ عِبَادِ () الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ أُولَئِكَ الَّذِينَ هَدَاهُمُ اللَّهُ وَأُولَئِكَ هُمْ أُولُو الْأَلْبَابِ} [الزمر: ۱۷، ۱۸] زما هغو بندگانو ته زېری ور کړه چې خبرې ته غوږ ږدي، بیا یې سمه خبره مني، همدغه کسان الله هدایت کړي او دوی د عقل خاوندان دي. د خبرې د منلو معیار دا نه دی چې که زموږ خپل همفکره کس وکړه، منو یې او که مخالف کس وکړه، باید رد یې کړو، قران کریم مسلمانانو ته دا ور ښيي چې ویونکی مهم نه دی، خبره په خپل ذات کې مهمه ده چې ښه ده که بده؟ سمه یې منئ او بده یې ایله

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوئ، اهل کتابو همدا تېروتنه کړې وه چې يوازې د خپلو کسانو خبرې ورته د منلو وړ وې، بل څوک يې د دې اهل نه بلل چې دوی دې د هغو خبرې واوري او ودې مني.

۱۳ـ {قُلْ إِنْ كَانَتْ لَكُمُ الدَّارُ الْآخِرَةُ عِنْدَ اللَّهِ خَالِصَةً مِنْ دُونِ النَّاسِ فَتَمَنَّوُا الْمَوْتَ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ () وَلَنْ يَتَمَنَّوْهُ أَبَدًا بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ () وَلَتَجِدَنَّهُمْ أَحْرَصَ النَّاسِ عَلَى حَيَاةٍ وَمِنَ الَّذِينَ أَشْرَكُوا}.

[البقرة: ۹٤ - ۹٦]

ووايه: که د اخرت کور د الهي ژمنې له مخې رښتيا هم يوازې ستاسو وي، له نورو خلکو پرته، نو که په دې اعتقاد کې رښتني يئ (د خدای په لار کې جدوجهد وکړئ) چې پر همدې مړه شئ، مګر دوی به د خپلو ناسمو اعمالو له امله هيڅکله د عمل ميدان ته ور مخکې نه کړې، الله په ظالمانو پوهېږي، او ته به د دوی په دې خاصيت پوه شې چې تر ټولو خلکو له ژوند سره ډېره مينه لري حتا تر مشرکانو هم.

دا هغه طبقه وه چې له عمل پرته يې د دنيا او اخرت د بريا ادعاوې کولې، قران کريم ورته چيلنج ور کړ چې که اخرت او بريا ستاسو وي، نو ونيسئ د خدای په لار کې جدوجهد ته را وړاندې شئ، که مړه شوئ، هم به مو بريا وي او که دنياوي عزت مو تر لاسه کړ هم به بريالي يئ، مګر دوی د بل په ډوډۍ پالل شوي کله دا کار کولای شي، هغوی چې د بل مالونه يې په ناروا توګه خوړل، هيڅ وخت د اجتماعي حرکت ملاتړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې نه کاوه، د خپل ژوند جوړولو له هڅو يې ځانونه کښل، نو هغه په في سبيل الله کې ځان ور کوي؟ دوی له مرگه ډارېدل، ځکه بد کرداره ول او د خير يې هيڅ کار نـه وو کـړی، لـه دې املـه يـې ژونـد خـوښ و او تـر مشرکانو لا هم ډېر پر ژوند او زندگي مين ول، پښتانه وايي چې مجـرم نـه يې له پاچا مه ډارېږه، نو چې د خدای پـه لار کـې خـدمت کـوې، بيـا د خدای حضور ته لـه تلـو ولـې څـوک وډار شي؟ دا چـې دوی د خـدای حضور ته د وړاندې کولو څه نه در لودل، له دې امله يې هغه مبـارزه نـه شوای کولای چې په هغه کې يې د سر خطر ليدی او ژوند ته يې ترجيح پر ور کوله.

۱۴ـ {أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَهُمْ أُلُوفٌ حَذَرَ الْمَوْتِ}.

[البقرة: ۲٤۳]

تا د هغو کسانو پر تاريخ فکر نه دی کړی چې له خپلو سيمو په داسې حال کې وتښتېدل چې شمېر يې زرگونو تـه رسـېدی يـوازې د مـرگ لـه ډاره(يې سيمه خوشي کړه او خپل عزت، شته او واک ټول يې پر دښمن ليلام کړل).

اهل کتابو دا ډېره لويه تېروتنه کوله چـې اجتماعـي هڅـو کـې بيخـي کمزوري ول، هغوی د ملت او امت په کچه کارونو کې برخه نه اخيسته، يوازې يې د خپل جيب مفاد ته کتل، که به هغه نه پکې ډکېدی، بيـا يـې کار نه کاوه، له دې امله په سخت ذلالت اخته ول، دوی به د زرگونو پـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

شمېر کې ول، له دښمنه به فراري کېدل چې مړه مو نه کړي، خو خپل وطن به يې ايله کړ، مالونه به يې ايله کړل، عزت به يې ختم شو، يوازې د دې لپاره چې ژوندي پاته شي، هيڅ انقلابي حرکت کې يې برخه نه اخيسته، خو ژوند اصلن د مبارزې نوم دی، که هر څوک د مبارزې هيلې وبايلي هغه ژوند هم بايلي، يوازې دا ژوند نه دی چې په انسان کې سا چلېږي، ژوند هغه دی چې د ژونديتوب پر معيار پوره وي، له هغه معيار سره ژوند يو نعمت دی او بې هغه ژوند يو عذاب دی، له دې امله هغه قومونه مړه دي چې په خپل ژوند کې يې دغه معيار نه دی پاللی. اهل کتابو خپل نبي ته ويل: {قَالُوا يَا مُوسَى إِنَّا لَنْ نَدْخُلَهَا أَبَدًا مَا دَامُوا فِيهَا فَاذْهَبْ أَنْتَ وَرَبُّكَ فَقَاتِلاَ إِنَّا هَاهُنَا قَاعِدُونَ} [المائدة: ٢٤] دوی ويل: اې موسی! موږ هيڅکله نه ور داخلېږو څو هغوی پکې وي، ته او مشر ورور دې ولاړ شئ وجنګېږئ، موږ به دلته نندارې ته ناست يو. د ازادۍ مبارزه زور غواړي، په دې لار کې حتمن سختۍ راځي، هر څوک چې دې ته ځان نه شي ټينګولای هغوی به ازادي هم ونه ګوري.

۱۵- {وَاسْأَلْهُمْ عَنِ الْقَرْيَةِ الَّتِي كَانَتْ حَاضِرَةَ الْبَحْرِ إِذْ يَعْدُونَ فِي السَّبْتِ}.

[الأعراف: ١٦٣]

او له دوی د هغه کلي پوښتنه وکړه چې د سمندر پر ساحل ودان و، هغه چې خلکو يې د شنبې په ورځ کې تېری کاوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه ډول ایاتونه د یهودو هغه خصایل بیانوي چې دوی د ډېرو وړو قانوني پابندیو خیال نه ساتی او د ټولنې نظم ته یې زیان رساوه، تېری، ناروا او له قانونه مخالفت یې عادت جوړ شوی وی، وړاندې مو هغه ایاتونه راوړل چې قوانین یې ټوټه ټوټه کول، د خپلې خوښې هغه یې منل او نور یې ردول. لکه زموږ خلك چې حتا د ترافیکي قوانینو عملي کول هم ورته سخت وي.

۱٦ـ {فَلَمَّا عَتَوْا عَنْ مَا نُهُوا عَنْهُ قُلْنَا لَهُمْ كُونُوا قِرَدَةً خَاسِئِينَ}.

[الأعراف: ١٦٦]

دوی چې له کوموکارونو منعه شوي ول، له هغو یې تېری وکړ،(عملي یې نه کړل) نو موږ د خپل قانون مکافات له مخې هغوی د ذلت او خواری مجسم سیمبول کړل.

قران کریم ګڼ ځایونه پر اهل کتابونو د لعنت او غضب خبره کړې ده، لعنت او غضب د هغوی د بدو اعمالو بدلې ته ویل کېږي، یعنې دوی مو د خپلو اعمالو په نتیجه کې د ژوند له خوشالیو او ښېرازیو څخه محروم کړل. د دغه ایت یو مطلب دا هم دی چې څوك خپل افکار نه شي تولید کولای، هغوی د نورو په افکارو کې د خپل ژوند لپاره د نجات لارې لټوي، له دې امله د خپلو قوانینو پابندي نه شي کولای، ځکه بل ځای تولید شوي افکار د هغوی له قانون سره موافق نه راځي، خپل رواجونه، د ټولنې عنعنات او کلتور د بل تر نظریاتو قرباني کړي، دوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

اصلن د ابتكار وړتيا بايللې وي، له دې امله تل د بل تقليد كوي، د هغوی په پيښو كې دومره مخته ولاړ شي چې د ټولنې خپل ټول ارزښتونه ورته مات كړي او په دې توكه له منعه شويو شيانو څخه سرغړونه رامنځته كيږي.

۱۷ـ {وَأَلْقَيْنَا بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ} [المائدة: ٦٤]

او تر ډېره وخته مو (د خپلو اعمالو له وجې) د دوی ترمنځ دښمنۍ او كينه را پيدا كړه.

هغوی خپل زور په همدې خپل منځي كشمكش كې اوبه كاوه، يوې ډلې به بله وهله، اختلاف و، فرعون هم د هغوی د اختلاف څخه ګټه واخيسته، دوی يې محكوم كړل، يوه ډله چې د ازادۍ او خپلواكۍ حس يې در لود وټكول، كمزوري يې كړل، وې وژل او بله ډله چې د فرعون خدمت ته يې تن ور كړی وو، ونازول، قارون هم د يهودو له ډلې و، مګر فرعون په خپل دربار كې ځای ور كړ، موسی او هارون عليمها السلام هم د بين اسرائيلو له جنسه وو، خو له هغوی سره يې دښمني كوله، دا عمل د هرې زمانې فرعون كوي، خلك سره ووېشه بيا حكومت پر كوه، يهود چې د خپلې خپلواكۍ لپاره سره په يوه خوله نه ول، څوك يې مبارزين وو او ځينې يې بيا د فرعون درباريان، چاګوښه والی غوره كړی و په هيڅ يې كار نه در لود، څوك يې بيا تر فرعون وړاندې د خپلو خلكو په ټكولو اخته ول، دغه ډول بې اتفاقه قوم به څنګه خپله خپلواكي

(c) ketabton.com: The Digital Library

وساتلای شي او د هغوی په خپلمنځي چارو کې به څوک څنګه مداخله نه کوي؟ بني اسرائیلو د خپل ضعف له امله په کور دننه ازادي هم نـه در لوده، د هغوی افکار، دین، شریعت او د عبادت طریقې لا فرعـون ورتـه ټاکلې، هر قوم چې سره بېل شي، هغـه بـل تـه محکـوم شي، د ازادۍ او خپلواکۍ لومړنی شرط دادی چې یو موټی کېږي به، د خپلو حقوقو لپاره مبارزه کېږي، حاکمه طبقه په خپله خوښه هیڅ کله ټولو خلکو ته د قانون په رڼا کې حقوق نه ور کوي، بلکې هغوی قانون د خپلو ګټو په رڼا کـې تفسیروي، د قانون وجود د دې لپاره وي چې د خلکو خولې پـه وتـړي، نور یې مساوي عملي کول، د انسانانو په ټولنه کې ډېـره سـخته خـبره ده، ځکه نو انسان حق لري چې د خپل حق لپاره مبارزه وکړي، خو فرعـوني قوتونه به یې هر وخت کوټې او په خپله کورنۍ کې به یې د اخـتلاف لـه امله دې ته نه ایله کوي چې سره یو موټی شي خپل بشري قانوني حقوق تر لاسه کړي.

۱۸ـ {وَمِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مَنْ إِنْ تَأْمَنْهُ بِقِنْطَارٍ يُؤَدِّهِ إِلَيْكَ وَمِنْهُمْ مَنْ إِنْ تَأْمَنْهُ بِدِينَارٍ لاَ يُؤَدِّهِ إِلَيْكَ إِلَّا مَا دُمْتَ عَلَيْهِ قَائِمًا} [آل عمران: ۷۵]

او ځینې اهل کتاب داسې ول چې که دې پر یوه درسته خزانه امانتداره وټاکل، نو سالمه به یې در وسپاري او نور یې بیا داسې ول چې که دې یو دینار ور کړ، تر هغو یې نه در کوي چې ورته شله نه شې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په امانت کې لاسوهنه خيانت دی، يهودو دا بد صفت در لود، په معاملاتو کې يې خورا لويه نيمګړتيا وه، موږ وړاندې ذکر کړل چې دوی د خلکو مالونه په باطله طريقه خوړل، سود پکې رواج و، حرام کاروبار يې کاوه، شتمنو يې مسکينان زبېښل، پر ټولنه يې (په اصطلاح) سرمايه داري نظام حاکم کړی و، د هغه په نيتجه کې يوه ډله پړسېده او بله يې خوارې ده، چې عملي نتيجه يې د بشريت تذليل، فقر، بېکاري، دوکه، خيانت، شخړې، لوږې او له دې راولاړې شوې ډېرې ټولنيزې ناخوالې وې.

۱۹ـ {إِنَّ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وَأَيْمَانِهِمْ ثَمَنًا قَلِيلاً أُولَئِكَ لَا خَلَاقَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ وَلَا يُكَلِّمُهُمُ اللَّهُ وَلَا يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا يُزَكِّيهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ} [آل عمران: ۷۷]

هغه کسان چې د الله په وعدو او خپلو قسمونو يو څه پيسې تر لاسه کوي، دوی په اينده کې (د خپل اعتبار په بايللو) هيڅ ډول برخه نه لري، نه به د الهي خبرو جوګه پاته شي(څکه دا پاک نفس غواړي)، نه به د اعمالو د بدلې پر وخت الله ورته نظر وکړي او نه به يې هم پاک کړي، د دوی لپاره دردناکه عذاب دی.

څوک چې په دروغو او چل ول له خلکو په کاروبار کې پيسې خوري، هغه کسان که هر څومره مالداره هم شي، اعتبار يې په ټولنه کې له منځه ځي، د دغسې ټولنې د وګړو بد ژوند په برخه وي، دوی هر يو بل ته په کمين کې وي، په دې ټولنه کې شتمن کېدل هم تر ډېره ناشاپې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي او بېرته مسکينېدل هم ناشاپي وي، ځکه ټول خلک ستا شتمنۍ ته غله وي، نه تا په قانوني توگه گټلې وي او نه يې بل په قانوني ډول در څخه وړي، ته يې هم په دوگه، فريب او چلول وړې، گټې او ډېروې او دوی هم عيني معامله درسره کوي، ځکه نو دا خلک خپل راتلونکی له خطر سره مخوي، د دې وړ نه پاتېږي چې د الله قانون ته غاړه کښېږدي، ځانونه له بدو پاک کړي، خدای رحمت پر وکړي او په ځان کې د خدايي صفاتو د را پيدا کېدو وړ شي، دوی سنگ دله شي، رحم او بخښنه يې هېره شي، خلکو ته روزي ور کول، خپلوي پالل، تر دنياوي مفاد بشر مهم بلل ورته غير مهم شي، هر سړی د خپل ځان لپاره لگياوي، دغه جهنمي ټولنه ده او دغه ژوند يې هم د دوزخ ژوند وي، دوی په گڼو عذابونو اخته وي چې له ژونده يې زړه ور تور کړی وي، که څه هم دوی به دا نه محسوسوي چې دا الهي عذابونه دي، خدايي عذابونه د انساني اعمالو نتيجه وي، خدای وايي چې موږ دفعتن د دې لپاره سزا ور کوو چې خلک متوجې شي او له خپلو بدو کړنو منعه شي، خو که دوام ور کړي، نو عمومي تباهي به يې په برخه وي(الاعراف: ۱٦۸) {ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ لِيُذِيقَهُمْ بَعْضَ الَّذِي عَمِلُوا لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ} [الروم: ٤١] په وچه او سمندر کې د انساني کړنو له امله فساد خپور شوی دی، څو انسانانو د دوی د ځينو اعمالو سزا ور کول شي ښايي له خپلو ناسمو اعمالو لاس واخلي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۰ـ {يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَلْبِسُونَ الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ وَتَكْتُمُونَ الْحَقَّ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ} [آل عمران: ۷۱]

اې اهل کتابو! ولې حق و باطل سره ګډوئ او له پوهاوي سره حق پټوئ؟

له واقعیت سره د زړه او خولې خبرې موافقت ته حق وايي، حق ربښتولۍ ته هم وايي، حق د خدای کتاب او دین هم دي، نو دوی نه یوازې دا چې په دین کې یې دوکه له خلکو سره کوله، بلکې د حق لفظ دا ښيي چې حق که د دین په برخه کې و یا د اموالو و صداقت په برخه کې، دوی پټاوه، دا کار یې په ناپوهۍ هم نه کاوه، بلکې ښه په خبر ول، بیا یې هم دا کار کاوه. زموږ ټولنه اوس پر دې معیار وتلئ، څومره خلک به د خپل قریب په مقابل کې ربښتیا ووايي؟ څومره کسان به سمه له واقعیت سره برابره شاهدي ور کړي؟ دا هم لوی مرض دی چې په اهل کتابو کې خپور شوی او اوس زموږ ټولنه هم په اخته ده. دانسته دین پټول، پر خلکو حق و باطل داسې خلطول چې خلک پر باطل هم د حق ګومان وکړي، خورا اوږده مخینه لري.

۲۱ـ {وَلَا تُؤْمِنُوا إِلَّا لِمَنْ تَبِعَ دِينَكُمْ} [آل عمران: ۷۳]

او یوازې پر هغه چا باور وکړئ چې ستاسو په دین وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اهل کتابو ځانونه دومره سپیني ملایکې جوړې کړې وې چې د بل چا خبره یې د دین په اړه بیخي نه اوریده، په ایت کې راغلي چې دوی یوازې او یوازې د خپلو خلکو پر خبرو او د دوی په اند علمي څېړنو باور کاوه، همدا خبره یې ترخپل منځ تبلیغوله هم چې پر بل چا باور مه کوئ. له بده مرغه چې په مسلمانانو کې د ګڼو ډلو تر پیدا کېدا وروسته عیني معامله روانه ده، یو کس له دې وجې حتمن بد دی چې شیعه دی، که هغه په خپل ذات او دیانت کې هر څومره ښه سړی هم دی، خو یوه اهل سنت ته له دې وجې بد دی، اهل تشیع ته بیا یو اهل سنت یوازې د همدې نوم له وجې بد دی، که په خپل ذات کې هغه هر څومره ښه کس هم وي.

۲۲ـ {هَا أَنْتُمْ هَؤُلَاءِ حَاجَجْتُمْ فِيمَا لَكُمْ بِهِ عِلْمٌ فَلِمَ تُحَاجُّونَ فِيمَا لَيْسَ لَكُمْ بِهِ عِلْمٌ} [آل عمران: ٦٦]

ستاسو دغه یهودو د هغه شي په اړه دلیل وایی چې پرې پوهېدئ، د هغه شي په اړه ولې(ناحقه) دلایل وایئ چې تاسو یې په اړه هیڅ علم نه لرئ؟

له پوهي پرته د یوه شي په اړه حکم ورکول، حق و باطل بلل، د ټولنې لپاره خیر او شر ګڼل، دا کار ډېرې بدې پایلې لري، ستا د استدلال میدان باید هغه وي چې ته پکې پوهېږې، کله چې د یوه شي په اړه پوهاوی نه لرې، بیا ولې په هغه کې ناحقه خبرې کوې؟ دلایل وایې او

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلک گمراهان کوي؟ کوم ضعف ته چې قران کریم گوته نیولې ده، راشئ یوځل یې پر خپله ټولنه عملي کړئ، بیا به درک در کړي چې لـه سېره څو ډوډۍ پخېږي؟!

۲۳ـ{وَقَالَتِ الْيَهُودُ لَيْسَتِ النَّصَارَى عَلَى شَيْءٍ وَقَالَتِ النَّصَارَى لَيْسَتِ الْيَهُودُ عَلَى شَيْءٍ وَهُمْ يَتْلُونَ الْكِتَابَ} [البقرة: ۱۱۳]

او یهودو ویل: نصارا پر هیڅ دین نه دي او نصرانیانو ویل: د یهودو هیڅ دین نه دی، په داسې حال کې چې دوی دواړو د کتاب علم هم در لود.

تر دې وروسته نو زموږ ټولنې ته نظر وکړئ چې څه حال دی؟ هلته خو یوې کتابوالې ډلې بله کتابواله ردوله، دلته د یوه کتاب خاوندان دې یو بل سره تکفیروي او یو بل سره لمونځ نه کوي، هر یې بل دوزخي او ځان جنتي بولي.

دا پر قران کریم د یوه سرسري نظر په ترڅ کې مې د هغو اعمالو لنډه تذکره وکړه چې له امله یې یهود تبا شوي او غندل شوي وو. دا هغه ټولنیزې او فردي، اخلاقي او له قانونه د مخالفت کړنې وې چې لـه امله یې هغوی د حاکم قوم په حیث پاته نه شول، بلکې وځپل شول، فقیر او ذلیل شول، خوار او محکوم شول، عزت و سلطنت یې ولاړ، د ځمکې په ډېره برخه کې وپاشل شول، دومره کمزوري شول چې پر خپل هر شي یې واک له لاسه ووتی، سیمه یې ولکه شوه، د هغوی منابع بل وکارولې،

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوی ته حتا دیني ازادي هم نه منل کېده، هغوی نور د ژوندي قوم په توګه مطرح نه ول، حتا حاکمې طبقې د هغوی د ذات په اړه لا د کمترۍ داسې احساس در لود چې کله موسی علیه السلام فرعون ته د دوی د ازادۍ او د یوه خدای د منلو له پیغام سره ورغی، نو درباریانو یې د پېغور په لهجه ورته وویل چې قوم یې زموږ محکوم او تر لاس لاندې دي، دی راغلی دی موږ ته دعوت راکوي{ فَقَالُوا أَنُؤْمِنُ لِبَشَرَيْنِ مِثْلِنَا وَقَوْمُهُمَا لَنَا عَابِدُونَ} [المؤمنون: ٤٧] د فرعون ډلې وویل: ایا زموږ په شان پر هغو دوو کسانو ایمان راوړو چې د دوی قوم زموږ غلامان دي؟ حاکمه طبقه په محکومه طبقه کې داسې کسان نه ایله کوي چې هغوی د اتبکار وړتیا لري، د محکوم قوم ټولې وړتیاوې خپل کېږي، بیا که هغوی یو نظر وړاندې کوي، نو حاکمه ډله ور پورې خاندي، اخیر هغوی د کمترۍ احساس واخلي، نور خپل نظریات نه شي وړاندې کولای، په هر شي کې د بل پېښې کوي، دوی فکر کوي چې په دې سړی ډېر ښه ښکارېږي چې د هغو کسانو او ټولنو پېرې وکړي چې د دوی په نظر لوړ او اوچت مقام لري، هغه حاکم او دوی یې محکوم دي، موږ فعلن په اسلامي نړۍ کې همدغه وضعیت وینو، خلک د غرب پېرې کوي، دوی فکر کوي چې له ښځې پرتوګ وکاږه دا پرمختګ دی، له ښځې پړونی ایسته کړه، دا تمدن دی، ښځه دې نیکر واغوندي، دا ازادي شوه او له دې سره هر څه جوړېږي، هره ټولنه ځان ته ارزښتونه لري، که پردیپاله خلک پر خپلې ټولنې د بل د کلتور تپلو هڅه وکړي، نو هم به ټولنه پراګنده کړي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او هم به خپله له نامرادۍ سره بدنام هم شي، باید د یوه ژوندي قوم حیثیت ته لومړی راشو، هغه معیارونه معلوم کړو چې په نړۍ کې یو قوم او ملت عزت په تر لاسه کوي، موږ چې تر څو د یوې مړۍ لپاره لاس بل ته اوږد کړی وي، هره دعوه مو دروغ بلل کېږي او هیڅوک مو پر یوه خبره باور نه کوي، خلک په موږ پوري خاندي چې موږ ورته دعوت کوو، موږ ازادي او خپلواکي لمانځو، په دې خپگان ښکاره کوو چې څوک ولې زموږ په چارو کې مداخله کوي، او دې ته ورته تشې ادعاوې نورې هم، زما په نظر ټوله اسلامي دنیا او په خاص ډول زموږ ملت او پښتون قوم په ژوندیو امتونو، ملتونو او قومونو کې اوس بیخي شمار نه دي، دوی د بل د ګټو لپاره سره جنګېږي، یو بل وژني، د خپل کور شته بل ته وړي، خپل ورور د بل لپاره وژني، د بل جنګ خپل کور ته راوړي، خپل منابع بل ته په واک کې ور کوي، د بل په اشارو چلېږي او د خپلو ګټو په رڼا کې له نړۍ سره تعامل ته نه دي راوړاندې شوي، تر هغو چې موږ د بل له اړتیا خلاص نه شو، دا که مادي اړتیاوې یا غیر مادي، موږ خپل تولید ونه لرو، افکار وي که وسایل، ابتکار د بل په لاس کې وي، موږ یوازې د هغوی پېښې کوو، هر څه ته د هغوی له عینکو ور ګورو، علم د هغوی په غېږ کې زده کوو، د حکومت موډل مې د هغوی وي، حتا فیشن مو هم خپل نه وي، د هغوی په فیشن ویاړ کوو، موږ نه ژوندی امت یو، نه مو نړۍ ژوندی بولي.

۲۰۲۲/اګست/۲۲

سرچینه:

۱)(سنن الترمذي، ابواب التفسیر، باب: ومن سورة التوبه، ح: ۳۰۹۵)

(c) ketabton.com: The Digital Library

تعقل، تفکر او تدبر په قران کې

قران کریم عقل ته ډېر ارزښت ور کوي، اصلن د دین بنیاد پر همدې عقل دی، که عقل نه وي، نو دین حقانیت نه ثابتېږي، د خدای وجود، د دین حقانیت، د رسول رسالت او د کتاب الله صداقت ټول له همدې عقل سره اړه لري. لېونی د دې یوه په حقیقت نه پوهېږي، ځکه عقل یې ګډوډ وي، سالم عقل انسان تر خپله منزله رسوي، له دې امله نو قران کریم د عاقلانو کتاب دی او هر ځای یې همدغه خبره په پرېګنده انداز کړې ده.

په دې مقاله کې به هڅه وکړو چې د قران کریم لـه مخې د عقـل، تفکر او تدبر پر اهمیت او ور څخه کار اخیستنې رڼا واچو، تـر هـر څـه لومړی د قران کریم دغه ایت ته مو پام غواړم:

{ وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ أُولَئِكَ كَـانَ عَنْهُ مَسْئُولاً} [الإسراء: ٣٦].

او د هغه څه پیروي مه کوه چې علم نه پر لرې، یقینن غوږونه، سترګې او زړه ټول پوښتل کېږي.

د دې ایت پیـل پـه دې شـوی دی چـې پـه نـاخبري کـې د یـوه شي تابعداري نه ده په کار، ور پسې درې شـیان ذکـر شـوي دي چـې د علـم لپاره وسیلې دي، غوږونه او سترګې معلومات تر زړه نقلوي او زړه تر فکر

(c) ketabton.com: The Digital Library

او تدبر وروسته يې په اړه پرېکړه کوي، چې دا سم دي، نو علـم شـو، او که يې له واقعيت سره اړه نه در لوده، نو ردوي يې او دا د وسايلو پر خطا حواله کوي، پـه اخيـر کـې وايـي چـې درې واړه د خپلـو اعمالـو پـه اړه مسوول دي، انسان د يوه با اختياره او اراده لرونکي ژوي په توګه بايد لـه ټولو وسايلو څخه پر ځـاى او سـمه ګټـه واخـلي، غـوږ پـر خپـل ځـاى وکاروي، سترګې همداسې او زړه يا ذهن پر خپل ځاى، که له دې هر يوه پر ځاى کار وانه خيستل شي، نو د ټولو مسووليت يې هـم خاونـد تـه ور ګرځي. قران کريم بل ځاى وايي:

{ فَبَشِّرْ عِبَادِ () الَّذِينَ يَسْـتَمِعُونَ الْقَـوْلَ فَيَتَّبِعُـونَ أَحْسَـنَهُ أُولَئِـكَ الَّـذِينَ هَدَاهُمُ اللَّهُ وَأُولَئِكَ هُمْ أُولُو الْأَلْبَابِ} [الزمر: ۱۷، ۱۸]

نو زما هغو بندګانو ته زېرى ور کړه چې خبرې ته غوږ نيسي-، بيـا يـې ښه خبره مني، دوى ته الله تعالى هدايت کړى او همدوى د عقل خاوندان دي.

ګورئ د غوږ مناسب کار دادى چې د خبرو له اورېدو ځـان ګـوڼ نـه کړي، بلکې خبرې په واورېدل، شي پر خـبرو تـر غـور وروسـته دا ثابتـه کړي چې دغه يې سمې دي او هغه يې ناسمې، نو سمې يې ومنل شي او ناسمې يې رد شي، دا د يوه سالم عقل تقاضا هم ده، له دې وجـې قـران کريم په اخير کې وويل چې دوى ته الله تعالى هدايت کړى او همـدو د عقل خاوندان دي، ځکه د خپل عقل پر مقتضا يا غوښتنه ولاړل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه کسان چې د عقل، سترګو او غوږو له کارولو ډډه کوي، الله تعالی یې په اړه داسې وايي:

{لَهُمْ قُلُوبٌ لاَ يَفْقَهُونَ بِهَا وَلَهُمْ أَعْيُنٌ لاَ يُبْصِرُونَ بِهَا وَلَهُمْ آذَانٌ لاَ يَسْمَعُونَ بِهَا أُولَئِكَ كَالأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ أُولَئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ} [الأعراف: ۱۷۹].

دوی زړونه لري، علم نه پرې تر لاسه کوي، او سترګې لري، لیدل نه پرې کوي او غوږونه لري، اورېدل نه پرې کوي، همدغه کسان د چارپایانو په شان دي، بلکې تر چارپایانو هم بې لارې او همدوی ناخبره دي.

په دې ایت کې وینو چې کوم څوک له عقل، فکر تدبر څخه کار نه اخلي، د معلوماتو په وړاندې له شته وسیلو (سترګو او غوږونو) کار نه واخلي، الله تعالی چارپایان هم ترې ښه بللي دي او دوی یې تر هغو هم ډېر غافله او بې خبره یاد کړي دي، بل ځای هم وايي:

{أَمْ تَحْسَبُ أَنَّ أَكْثَرَهُمْ يَسْمَعُونَ أَوْ يَعْقِلُونَ إِنْ هُمْ إِلَّا كَالأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ سَبِيلًا} [الفرقان: ٤٤].

او که ته ګومان کوې چې د دوی زیاتره حقایق اوري او په اړه یې فکر کوي، هغوی لکه حیوانات بلکې تر دې هم ډېر بې لارې دي.

دغه ایت موږ ته د غوږ نیولو او فکر کولو ډېر اهمیت په لاس راکوي، هغه څوک چې د یو چا خبره نه اوري، یوازې خپله یې تر سر نیولې وي، نه پر خپل کار فکر کوي نه د بل پر کار، هغوی داسې دي لکه حیوان،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځکه چې حیوان عقل نه لري، هغه یوازې شعور لري، له دې امله د یوه شي په اړه تعقل او تدبر نه شي کولای، د خبرې مفهوم نه شي اخیستای، له دې امله هره خبره هغه ته فقط داسې معلومېږي لکه د پسې اخیستلو یا را گرځولو لپاره چې اواز ورته وشي، دوی نور نه پوهېږي، مگر انسان چې له خپل عقل سره دا کار کوي، نو ځکه تر حیوان هم بدتر او بې لارې بلل شوی دی.

زموږ په دنیا کې چې هر شی جوړ شوي دي، دا ټول د عقل په مرسته جوړ شوي دي، که عقل نه وي هیڅ هم نه کېږي، عقل د علم وړتیا په انسان کې پیدا کوي، که نه تر ننه چا لېونی عالم لېدلی دی؟ د عقل وجود انسان دې ته هڅوي چې هم خپلې گټې خوندي کړي هم د نورو انسانانو، هم ځان ته فایده ورسوي او هم نورو ته، هم ملت ته گټور ثابت شي او هم وطن ته، هم خدای په وپېژني او هم دین.

د انسان بدن داسې جوړ دی که هر غړی یې ونه کاروي، هغه خپل ور کړی استعداد بایلي، که د پښو مزل ونه شي، بیا پر پښو تگ انسان نه شي کولای، که د مکتب یو استاد روزانې ته بوزې، یوه ورځ کار وکړي، نو ټول بدن به یې درد کوي، ځکه هغه ورسره نااشنا دی، یو کس چې زیاتې خبرې یې نه وي کړې، که یې ډېر وږغوي، د هغه پر سر درد کېږي، عقل هم دا ډول دی، که له عقل څخه کار وانه خیستل شي، هغه هم کمېږي، دغه ایاتونه چې مخکې تېر شول، دا ثابتوي چې دغو قومونو له عقله کار نه اخیستی، ځکه یې له عقل در لودلو سره فکر نه کاوه، په

(c) ketabton.com: The Digital Library

سترګو يې بد کارونه ليدل، خو ايله کول يې نه، په غوږو يې د نورو قومون کيسې اورېدې، خو عبرت يې نه ځنې اخيستی، له دې وجې الله تعالی وويل داسې دي لکه هيڅ چې نه لري او حيوانات لا تر ښه دي.

عقل د عمر له زياتوب سره مخ پر زوال کېږي، له دې وجې بايد د خپل عمر په اوله مرحله کې انسان له عقل څخه کار اخيستل پيل کړي، قران کريم وايي:

{وَمَنْ نُعَمِّرْهُ نُنَكِّسْهُ فِي الْخَلْقِ أَفَلَا يَعْقِلُونَ} [يس: ٦٨].

او که موږ چا ته زيات عمر ور کړو، نو هغه بېرته خپل اولني حالته بيايو، دوی پر دې فکر نه کوي؟

نکس پر بل مخ اړولو يا ړندولو ته وايي، عرب وايي: إِنْتَكَسَ فُلانٌ، پلانی سر پر چړی ولوېدی. نو د ايت د دې برخې معنا دا ده چې خپل اولني حالت ته يې بيايو، هغه وخت چې ماشوم وي، په هيڅ نه پوهېږي، نو که لوی شي او ډېر زوړ شي بېرته د ماشوم په شان کېږي، بل ځای وايي:

{وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ ثُمَّ يَتَوَفَّاكُمْ وَمِنْكُمْ مَنْ يُرَدُّ إِلَى أَرْذَلِ الْعُمُرِ لِكَيْ لَا يَعْلَمَ بَعْدَ عِلْمٍ شَيْئًا} [النحل: ٧٠].

او الله تعالی تاسو پيدا کړي ياست، بيا مو مړه کوي او ځينې مو هغه اخير عمر ته بيايي چې تر پوهاوي وروسته په هيڅ شي نه پوهېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د قران کریم په اړه غور:

{أَفَلاَ يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْآنَ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللَّهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلاَفًا كَثِيرًا}. [النساء: ۸۲].

ایا دوی د قران کریم په اړه فکر نه کوي چې که له الله ماسیوا د بل چا له خوا وای، نو دوی به ډېر اختلاف پکې موندلی وای.

دلته وینو چې د قران کریم په اړه الله تعالی مشرکانو ته بلنه ور کوي چې فکر وکړي، تر فکر وروسته به درته ثابته شي چې دا کتاب د الله له لوري دی، ځکه په **۲۳** کاله نزول کې یې هیڅ داسې مثال نه شته چې یو حکم دې له بل سره ټکر وي، یوه مسله دې له بلې سره تعارض ولري، یوه خبره دې له علمي ساینسي حقیقتونو سره په ټکر کې واقع شي، نو دا خبره د دې ثبوت ده چې دغه کتاب د الله دی، نه د بشر.

{أَفَلاَ يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْآنَ أَمْ عَلَى قُلُوبٍ أَقْفَالُهَا} [محمد: ۲٤].

ایا دوی د قران کریم په اړه فکر نه کوي او که یې زړونو ته نه کښته کېږي(زړونه یې بند دي)؟

مشرکان چې له عقله یې د دین په برخه کې کار نه اخیستی، قران کریم دلته ورته یادونه کړې ده چې زړونه مو ولې بند کړي دي؟ ولې پر قران کریم غور و فکر نه کوئ؟ تاسو خپل دین او د الله دین سره پرتله کړئ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیا سوچ پر وکړئ نو خپله د انصاف پرېکړه وکړئ چې کوم دین حق دی او کوم یې ناحق؟

{ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ} [البقرة: ۲۴۲].

په دغه ډول الله تعالی تاسو ته خپل ایاتونه(قوانین) بیانوي چې تاسو فکر پر وکړئ.

{ قُلْ لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا تَلَوْتُهُ عَلَيْكُمْ وَلَا أَدْرَاكُمْ بِهِ فَقَدْ لَبِثْتُ فِيكُمْ عُمُرًا مِنْ قَبْلِهِ أَفَلَا تَعْقِلُونَ} [یونس: ۱۶].

ووایه: که د الله خوښه وای(چې دا کتاب نازل نه کړي) نو ما به نه پرتاسو تلاوت کړی وای او نه به مې په خبر کړي واست، یقنن ما تر دې پخوا ستاسو په منځ کې ډېر ژوند کړی دی، تاسو غور نه پرې کوئ؟

که زه په خپله دعوه کې درواغجن یم، نو خورا ډېر عمر مې ستاسو ترمنځ تېر کړی دی، هلته مې ولې داسې دعوه نه کوله؟ دا چې تر ډېر وخت وروسته دا دعوه کوم، معلومه ده چې وحې راته شوې ده؟ او زه خپل ژوند ځکه په مثال کې راوړم چې ما په تېر ژوند کې نه دروغ ویل، نه مې بل بد کار، دا چې له خلکو سره په معامله کې مې دروغ نه ویل، نو له خدای سره په معامله کې به څنګه دروغ وایم؟

{الر تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ الْمُبِينِ (۱) إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ}.

(c) ketabton.com: The Digital Library

[یوسف: ۱، ۲].

الف، لام، راء، دغه د روښانه کتاب ایاتونه دي، موږ په عربي ژبه نازل کړی دی، چې تاسو پکې فکر وکړئ.

{لَقَدْ أَنْزَلْنَا إِلَيْكُمْ كِتَابًا فِيهِ ذِكْرُكُمْ أَفَلَا تَعْقِلُونَ} [الأنبياء: ۱۰]

یقینن موږ تاسو ته داسې کتاب نازل کړی چې ستاسو لپاره پند پکې دی، نو تاسو فکر نه پر کوئ؟

په دې قران کریم کې تاسو غور وکړئ چې د دې کتاب په احکامو عمل کول تاسو ته د دنیا او اخرت د ښېګڼو دروازه خلاصوي، تاسو ولې عمل نه په کوئ او له منلو څخه یې انکار کوئ؟

{قَالَ أَفَتَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنْفَعُكُمْ شَيْئًا وَلَا يَضُرُّكُمْ (۶۶) أُفٍّ لَكُمْ وَلِمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَفَلَا تَعْقِلُونَ} [الأنبياء: ۶۶، ۶۷]

(ابراهیم ع) وویل: نو ایا تاسو له الله ماسیوا د هغه شي عبادت کوئ چې نه ګټه در رسوي او نه زیان، پر تاسو او له الله ماسیوا ستاسو پر معبدانو دې افسوس وي، ایا دومره سوچ هم نه شته درسره؟

{ وَهُوَ الَّذِي يُحْيِي وَيُمِيتُ وَلَهُ اخْتِلَافُ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ أَفَلَا تَعْقِلُونَ}.

[المؤمنون: ۸۰].

(c) ketabton.com: The Digital Library

او دی هغه (ذات) دی چې ژوند ور کوي او دی يې مړه کوي، د شپې او ورځې يو په بل پسې راتګ د هغه په امر کېږي، ايا د دې نظام په اړه فکر نه کوئ؟

تاسو پر دې فکر ولې نه کوئ چې څنګه الله تعالی يوه انسان ته د مور په رحم کې ژوند ور کوي، هلته يې د ژوند لپاره اوکسيجن ور رسوي، د خوراک او څښاک انتظام يې ورته کړی دی، يو چيچی په هګۍ کې ژوندی کېږي او همالته ورته د خوراک ترتيب نيول شوی، يو دانه په ځمکه کې لوېږي، تر ځمکه لاندې شنه کېږي، وده کوي او اخير مېوه، بيا د دې هر ژوندي شي اخيري برخليک مرګ دی، دغه د ژوند او مرګ سلسله چا روانه کړې ده؟ شپې او ورځې ته نه ګورئ، چا دغه نظم ساتلی دی چې لمر راځي ورځ جوړوي، بيا لمر ځي، تياره کېږي؟ که دغه لمر تر خپل وخت ډېره موده په ګرمي کې ودرېږي، نو د ګرمۍ درجه به ځومره لوړه شي، ژوندي موجودات به ټول مړه شي، او که په يخ کې لمر وځنډېږي، د شپې موده اوږده شي، نو ځومره به يخ شي او د ژوندیو موجوداتو به څه حالت وي، دغه نظم چا برقراره کړی دی او تاسو و ټولو ژویو ته يې د ژوند چانس په لاس ور کړی؟ پر دې ټولو اړخونو يې فکر نه کوئ؟

{اعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا قَدْ بَيَّنَّا لَكُمُ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ}. [الحديد: ۱۷].

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې پوه شئ چې الله تعالی تر مرګ وروسته ځمکه ژوندۍ کوي، يقينن موږ تاسو ته واضح اياتونه بيان کړل چې ښايي تاسو فکر پر وکړئ.

ځمکه دلته د حاکمو قوانيو له مخې داسې کېږي چې يو وخت شيان پکې شنه کېږي، دا يې د ژوند حالت دی او بيا پکې يخ شي، ځمکه ورسره کنګل شي، هيڅ نه شنه کوي، دا يې د مرګ حالت دی، دغه قانون چا داسې جوړ کړی دی؟ فکر نه ور باندې کوئ!

{كَذَلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ} [يونس: ٢٤].

دغه ډول موږ خپل اياتونه د هغو خلکو لپاره تفصيلي بيانوو چې سوچ و فکر کوي.

{وَهُوَ الَّذِي مَدَّ الْأَرْضَ وَجَعَلَ فِيهَا رَوَاسِيَ وَأَنْهَارًا وَمِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ جَعَلَ فِيهَا زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ يُغْشِي اللَّيْلَ النَّهَارَ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ () وَفِي الْأَرْضِ قِطَعٌ مُتَجَاوِرَاتٌ وَجَنَّاتٌ مِنْ أَعْنَابٍ وَزَرْعٌ وَنَخِيلٌ صِنْوَانٌ وَغَيْرُ صِنْوَانٍ يُسْقَى بِمَاءٍ وَاحِدٍ وَنُفَضِّلُ بَعْضَهَا عَلَى بَعْضٍ فِي الْأُكُلِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ} [الرعد: ٣، ٤].

دی هغه (ذات) دی چې ځمکه يې غوړولې ده، په دې کې يې غرونه پيدا کړي، وياله يې پکې جوړې کړې، هر ډول مېوې يې پکې پيدا کړې په ځمکه کې د مېوو دوې دوې جوړې پيدا کړې دي، پر ورځ شپه راولي، په دې ټولو نښو کې د غور کوونکو خلکو لپاره د عبرت نښې دي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او په ځمکه کې ځینې برخې یو له بل سره مښتې وي ورسره په خوا کې د انګورو باغونه وي، کښتونه وي او د خورما داسې ونې وي چې ځینې پر یوه تنه را شنه شي بیا سره بېل شي او نور یې جلا جلا را وټوکېږي، دا هر څه په یوه ډول اوبو اوبېږي او په خوراک کې مو ځینې مېوې له نورو جلا کړې دي، په دې هر څه کې د عقل لرونکو کسانو لپاره د درس سترې نښې دي.

په دغو ایاتونو کې د عقل لرونکو، فکر کوونکو او هوښیارو خلکو لپاره د الهي نظام خورا په زړه پوري او دلچسپ اړخ ذکر شوی دی، دا ځمکه څنګه پیدا شوې ده؟ غرونه او دریابونه پکې شته، د ځمکې د هوا په بدلون کې خورا لوی لاس لري، غرونه د ځمکې ذخیرې هم دي، د اوبو لویې زیرمې همدلته خوندي کېږي اوبه یا د کاریز و چینو په شکل را بهېږي، واورې نیسي او د ګرمي په موسم کې سوکه سوکه ویلېږي په ویالو او دریابونو کې را وبهېږي، دغه ډول دقیق نظام چا جوړ کړی دی؟ هر ډول مېوې په همدې اوبو پیدا کوي، دغه ځمکه یې د را زرغونېدو محل ده، جالب اړخ دادی چې مېوې هم جوړې لري، نر و ښځه لري، څکه یې په دې ایت کې الله تعالی یادونه کړې ده. تر دې وروسته د شپې او ورځې یادونه له حکمت څخه خالي نه ده، د مېوو په پخولو او خوږولو کې شپه او ورځ دواړه اغېز لري، ټول وخت که لمر وي هم به ګرمي زیاته شي چې مېوو ته ښایي له ګڼو اړخونو ستونزې جوړې کړي، او که شپه یوازې وي، بیا یخ ورسره زیاتېږي هم مېوو ته مشکلات

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایجادوي، دا چې دواړه شته، او په دې سره یې د نظام توازن ساتلی دی، نو دا کار چا کړی دی؟

څنګ پر څنګ ځمکې وي، په یو ډول اوبو اوبېږي، مګر یو لور ته د انګورو باغ وي، بل خوا کښتونه وي، له دې سره جوخت بیا خورماوې ولاړې وي، ګڼ شیانو نور هم په همدې یوه ځمکه کې زرغونه وي، دا سیستم چا پنځولی دی چې پر یوه ځمکه ولاړ باغونه په ډول ډول اوبو اوبېږي، خو بیا یې هم میوې له نورو سره توپیر لري، جلا جلا خوندونه لري، ځینې یې تر نورو په خوراک کې د انسانانو لپاره بهترې وي، چا ته یوه مېوه خوند ور کوي چا ته بله، دغه ډول دقیق او محاسبه شوی نظام کوم ځواک را منځته کړی دی، پر دې تاسو فکر نه کوئ؟

{ وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ () وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافُ أَلْسِنَتِكُمْ وَأَلْوَانِكُمْ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِلْعَالِمِينَ () وَمِنْ آيَاتِهِ مَنَامُكُمْ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَابْتِغَاؤُكُمْ مِنْ فَضْلِهِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَسْمَعُونَ () وَمِنْ آيَاتِهِ يُرِيكُمُ الْبَرْقَ خَوْفًا وَطَمَعًا وَيُنَزِّلُ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَيُحْيِي بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ} [الروم: ۲۱ - ۲٤].

او د ده د قدرت له نښو داده چې تاسو ته یې له خپلو ځانو جوړې پیدا کړې چې تاسو ور سره ډاډ پیدا کوئ او ستاسو ترمنځ یې دوستي و رحمت پیدا کړی دی، یقینن په دې کې د فکر کوونکو خلکو لپاره د

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبرت نښې دي، او د قدرت له نښو يې د اسـمانو و ځمکـې پيدايښـت، ستاسو د ژبو او رنگو اخـتلاف هـم دی، پـه دې کـې د جهانيـانو لپـاره د عبرت نښې دي، او دا يې هم د قدرت نښه ده چې پـه شـپه کـې خـوب کوئ او ورځ کې يې د فضل لټه کوئ، پـه دې کـار کـې بيـا هـم د هغـو خلکو لپاره درس دی چې خبره اوري، د هغه يوه بله نښه دا هم ده چې تاسو ته برېښنا د ډار او تمې دواړو لپاره در ښکاروي، له لوړې خوا اوبـه را نازولي او په دې سره ځمکه تر مـرگ وروسـته ژونـدۍ کـوي، د فکـر کوونکو کسانو لپاره دې کې هم د عبرت نښې دي.

{وَسَخَّرَ لَكُمْ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مِنْهُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَـاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ} [الجاثية: ۱۳].

او تاسو ته ده د اسمانو او ځمکې هر څه په خپله مسخر کړي دي، په دې کې فکر کوونکو خلکو لپاره غټې نښې دي.

اسمان او ځمکه کې هر شی د قانون تـابع دي، کـه تاسـو وغـواړئ د هغو قوانينو تر کشف وروسته يې د خپلې گټې لپـاره اسـتعمالولای شـئ، دلته ټول کاينات د فطرت له مخې همداسې پيدا شوي دي، انسـان تـه دا وړتيا ور کـول شـوې ده چې دغـه قـوانين کشـف او پـه خپلـه گټـه يـې وکاروي، لکه نن چې د ساينس په مټ انسان همدغه کار کوي.

{ لَوْ أَنْزَلْنَا هَذَا الْقُرْآنَ عَلَى جَبَلٍ لَرَأَيْتَـهُ خَاشِـعًا مُتَصَـدِّعًا مِـنْ خَشْـيَةِ اللَّهِ وَتِلْكَ الْأَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ} [الحشر: ۲۱].

(c) ketabton.com: The Digital Library

(د مثال په ډول) که موږ دغه قران پر غره نازل کړی وای (او هغه ته مو د دې احساس ور کړی وای)، نو تا به غر لیدلی وای چې د الهي ډار لـه کبله به لړزره پر راتله او چاودلی بـه وای، دغـه مثالونـه مـوږ د دې لپـاره خلکو ته بیانوو چې هغوی فکر پر وکړي.

دغه ایت فرضي مثال بیانوي، چې که موږ غره ته د قران کـریم پـه اړه احساس ور کړی وای، نو هغه به د مخالفت په صورت کې د الهي ډار له کبله لړزېدلی او چاودل شوی به وای، مګر انسان د خپل ډېر واړه صورت په در لودلو سره بیا هم د قـران کـریم پـه وړانـدې نـه ټیټېـږي او د الهـي احکام تعمیل ته غاړه نه ږدي، سره له دې چې انسان ته شعور او عقل ور کول شوي، وړتیا یې لري او له دې سره الهي پیغام هم ورته راغلی، مګـر بیا هم د خدای د کـلام پـه وړانـدې یـې نرمـي غـوره نـه کـړه او پرلپسـې مخالفت کوي.

دغه مثالونه د تعقل، تفکر او تدبر یوازې یوه نمونه دي، په قران کریم خورا ډېر ځایونه الله تبارک وتعالی زموږ پام دې شیانو ته را اړولی دی، د اسمان، ځمکې، ونو، اوبو، مرګ و ژوند او دې تـه شـیانو یـادول دا پـه ګوته کوي چې قران کریم انسانانو ته پر دې ټولو شیانو د غور او فکر بلنه ور کوي، انسان د دې هر څه وړتیا لـري، پـر دې هـر څـه فکـر تـر علـم وروسته کېدای شي، انسان چې پر همدې شیانو تجربـې کـوي او خپلـې تجربې راتلونکي نسل ته ایله کوي، په دې توګه اخیر انسان هغه ځای ته رسېږي چې الله تعالی یې ځنې غواړي، قـران کـریم یادونـه وکـړه چـې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسمان او ځمکې هر څه په قانون کې دي او مخالفت يې نه شي کولای، په دې توگه ستاسو لپاره اېل شوي دي، نو علم وکولای شول چې د دې کايناتو ترمنځ شته قوانين کشف کړي او د لمر د تورېدو وړاندوينه وکړي، د سپوږمۍ د تورېدو وړاندوينه وکړي، د باران اټکل وکړي، د مور په نس کې د ماشوم حالت بيان کړي، د انسان د مرضونو تشخيص وکړي، د مرض لپاره مختلف ډولونه دواوې د تداوي لپاره جوړې کړي.

د کايناتو په اړه د قران کريم دې يوه ايت ته پام وکړئ:

{ وَكَأَيِّنْ مِنْ آيَةٍ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ يَمُرُّونَ عَلَيْهَا وَهُمْ عَنْهَا مُعْرِضُونَ}.

[يوسف: ۱۰۵]

او په اسمانو و ځمکه کې د الهي قدرت داسې ډېرې نښې شته چې دوی پر تېرېږي او له دې نښو څخه غافله دي.

دغه ايت څومره ډېر وخت مخکې دې ته اشاره کړې ده چې په اسمان او ځمکه کې د قدرت نښې دي، انسان به پر تېرېږي، ور لوړ به شي، پر وبه درېږي، له دې هر څه سره به د دې نښو له خالقه غافل وي، د هغه قانون به نه مني، دې ته به فکر نه کوي چې په دغو کايناتو کې د چا قوانين جاري دي؟ که دغه څواک دومره لوی نظام د خپلو قوانينو په مټ درولای شي، نو انسان ته يې هم بايد ژوند تېرولو لپاره قانون لېږلی

(c) ketabton.com: The Digital Library

وای، هغه قانون قران کريم دی، خو د نړۍ څومره ډېر انسانان لـه دې حقيقت څخه غافل دي؟

وګورئ دغه ايت ډېر په خوا د کايناتو لـوړو تـه د پورتـه کېـدو خـبره کړې ده، دا کار څه وخت ممکن دی؟ کله چې موږ علم وکړو، کله چې ساينس زده کړو، هغه وخت چې په کاينـاتو کـې طبيعـي قـوانين کشـف کړو، تر دې وروسته موږ کولای شو چې د قـران کـريم دغـه وړانـدوينې نړۍ ته ثابتې کړو او د الله کتاب د يوه رښتني کتاب په توګه را مطرح کړو، که موږ په هره برخه کې د نړۍ نامسلمانو ته سترګې نيولې وي، نـو دقـران کريم دغه حقايق به هيڅ وخت را برسېره نه شي او خلکو ته به يـې حـق دعوت هم ونه رسېږي.

{وَجَعَلْنَا السَّمَاءَ سَقْفًا مَحْفُوظًا وَهُمْ عَنْ آيَاتِهَا مُعْرِضُونَ} [الأنبياء: ٣٢]

او موږ اسمان(شاوخوا کاينات) د يوه خوندي چت په توګه جوړ کړي دي او دوی د اسمان له دې حقيقت څخه په ناخبري مخ اړوي.

دا څومره لوی ساينسي انکشاف دی؟ نن د ساينسي برخې علماء موږ ته وايي چې ځمکه په خورا ښه ډول له اسماني اجرامـو او لمرينـو زيـان رسونکو وړانګو څخه خوندي شوې ده، که دغه لوړ چت ورته نـه وای، ښايي له ځمکې سره ډېرې لويې اسماني ډبرې ټکر شوې وای چې دلتـه به يې قيامت جـوړ کـړی وای، يـا هـم د لمـر تېـزې سـوځونکې تـاواني وړاندې تر ځمکې راغلې وای، انسانيت بـه يـې تبـا کـړی وای، ژونـدي

(c) ketabton.com: The Digital Library

شيان به يې يو مخيز هلاک کړی وای، دلته به يې د زراعت او کښتونه مخه نيولې وای، دا چې د دې هر څه لپاره چا زمينه برابره کړه؟ قران کريم ددې ځواب وايي او انساني علم ورته زموږ په بشري نړۍ کې شواهد پيدا کوي چې دا خبره نوره هم باوري او يقيني کړي.

يو بل ځای وايي:

{ يَا مَعْشَرَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ إِنِ اسْتَطَعْتُمْ أَنْ تَنْفُذُوا مِنْ أَقْطَارِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ فَانْفُذُوا لَا تَنْفُذُونَ إِلَّا بِسُلْطَانٍ} [الرحمن: ۳۳].

اې جنياتو او انسانانو! که ستاسو په وس پوره وي چې د اسمانو او ځمکې اطرافو ته ووزئ، نو دا کار وکړئ، مگر تاسو يې له قوت او زور پرته نه شئ کولای.

په دې ايت کې دا خبره شوې ده چې که تاسو د کايناتو په منځ کې پرواز کوئ، نو د دې لپاره قوت ته اړتيا ده، بايد هغه قوت تر لاسه کړئ چې همدا کار په وکړئ، ځکه هلته به له داسې څه سره مخ شئ:

{ يُرْسَلُ عَلَيْكُمَا شُوَاظٌ مِنْ نَارٍ وَنُحَاسٌ فَلَا تَنْتَصِرَانِ} [الرحمن: ۳۵].

(که لوړ ولاړ شئ) نو بې دوده اور سره به مخ شئ او (که په ځمکه ننوزئ) نو هلته به د مسو (گرم ويلې) کانونه ستاسو مخه ونيسي، نو تاسو به بريالي نه شئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دواړه ایاتونه په خورا لوړه کچه د نن زمانې ساینسي انکشافاتو ته ګوته نیسي ـ، اول یې دا خبره وکړه چې که تاسو تګ غواړئ نو په سلطان(ټیکنالوجي) سره کولای شئ چې ولاړ شئ، مګر د دې لپاره ستاسو په وړاندې دوې ستونزې دي: یوه یې په اسمان کې ده چې تاسو به له سخت اور او ګرمۍ سره مخ شئ دویمه یې په ځمکه کې ده چې کانونه او مس همداسې ویلې پراته دي، که په ځمکه کې ځئ یا هم اسامان ته باید د ځان حفاظت په داسې توګه وکړئ چې هلته مو ژوند بچ کړي، که نه دواړه ځایونه به ویلې شئ او د بېرته راتلو یا راختو وس به در پکې نه وي.

سلطان په قران کریم کې بل ځای هم د غلبې یا قوت لپاره کارېدلی دی:

{ وَمَا كَانَ لِيَ عَلَيْكُمْ مِنْ سُلْطَانٍ إِلَّا أَنْ دَعَوْتُكُمْ فَاسْتَجَبْتُمْ لِي}.

[إبراهيم: ۲۲].

ما پر تاسو هیڅ غلبه و زور نه در لود، مګر دا چې ما تاسو ته دعوت در کړ، تاسو را سره ومانی.

{إِنَّ عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ} [الحجر: ٤٢]

زما پر بندګانو ته هیڅ ډول غلبه او زور نه لرې.

دا چې انسان قوت او زور پیدا کړي، بیا کله ناکله د شر کارونو ته مخه کوي، له دې امله په قران کریم کې ګڼې لارښونې ورته شوې دي چې که

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاسو د خدای له قانون سره سم عمل وکړئ، علم ته ترقي ور کړئ، خپل استعدادونه وغوړوئ، په کایناتو کې شته قوانین چې تاسو ته مسخر دي، کشف کړئ او ګټه ځنې واخلئ، نو تاسو سره به دلته ټول الهي قوانین هماهنګه شي، موفقیت او بریا به ستاسو وي، الله به مو غیبي مرسته وکړي، خو تاسو مخالفت ته مخه کړئ، نو نه یوازې دا چې د الله په عذابونو به اخته شئ، بلکه دلته له شته قوانینو سره نه همږغي به تاسو تبا او برباد کړي، له دې امله انسان ته په کار ده چې تر خپلو حدودو ونه وزي، د خپل علم په مټ د الهي قوانینو مخالفت ونه کړي، انسان د علم او وسایلو په برخه کې یې له خورا ډېرو محدودیتونو سره مخ دی، نو د انساني علم لپاره د الهي وحې د ډېرې خورا ډېره اړتیا ده چې هغه په تیارو کې ورته رڼا وکړي او خپل منزل ته ځان په ورسوي.

خیر ښېګڼه ده او شر بدګڼه ده، په مجموع کې خیر له الهي قانون سره سم تګ دی او شر یې مخالفت دی، که هر څوک د خدای له قانو سره سم تګ وکړي، نتیجه به یې هم ښه وي: مثلن: انسان ته د اوکسیجن اړتیا ده، که څوک پر ځان اوکسیجن بند کړي، حتمي به مري او دا د هغه لپاره شر دی، که څوک له لوړ ځای څخه ځان را ایله کړي، نو د ځمکې جاذبه قوه یې کښته کشوي او هغه به ځان ووژني یا به سخت خوږ شي، دا یې د ځان په خیر کار ونه کړ بلکې شر دی، همدا شان اور سوځول کوي، که څوک په اور کې ځان واچوي، نو دا شر شو، خو که بل کار وکړي، له اوبو د تندې ماتولو کار واخلي، دا خیر دی، له لوړ ځای څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د را ټوپ وهلو پر ځای پر ځینه(زینه) کښته شي یا هم د رسۍ په مټ کښته شي، نو روغ به ولاړ شي او له دې قوانینو سره دا هماهنگي به یې په خیر تمامه شي، اور زموږ د ژوند له بیخي نه جلا کېدونکو اجزاؤ څخه دی، مگر د انسان د مرگ او سوځولو سبب هم کېږي، که ناسم یې استعمال کړو شر پیدا کوي، مثلن: کور په وسوځو، بازار ته اور ور کړو یا بل همداسې کار، نو دا له الهي قانون څخه سرغړونه ده او نتیجه یې شر ده، خو همدغه اور د انرژۍ د پیدا کېدو سبب ده چې انسان ته سوکالي ور کوي، په دې توگه دلته ټول هغه قوانین چې الله تعالی د دې نظام په منځ کې وضع کړي دي، که موږ ورسر هماهنگي وکړو، په خیر مو دي که ور سره ټکر وکړ، شر راته پیدا کوي، په همدې توگه د انسانانو خپل منځي روابط دي، معاملات دي، سیاست دی او داسې نورې برخې د دې هرې برخې لپاره الله تعالی ځینې کلي فارمولې بیان کړې دي، چې د هغو په رعایت کولو زموږ ژوند ښه کېږي او د هغو په نه رعایت له نړۍ څخه ځنگل جوړېږي چې هر زورور به کمزوری پکې خوري او دغه کُره به د انسانیت لپاره جهنم جوړه کړي، لکه نن چې موږ د دې هر څه شاهدان یو.

{إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ لَآيَاتٍ لِأُولِي الْأَلْبَابِ (۱۹۰) الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلَى جُنُوبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَذَا بَاطِلًا سُبْحَانَكَ}.

[آل عمران: ۱۹۰، ۱۹۱]

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اسمانو او ځمکې په پیدایښت او د شپې و ورځې یـو پـه بـل پسـې راتلو کې د عقل خاوندان ته د عبرت غټې نښې دي، دوی هغه کسان دي چې د الله دین پاس په ولاړه، ناسته او پر اړخ په پروتـه سـاتي(یعنې ټـول وخت یې پرې نظر وي عمل په کوي) د کایناتو د لوړو او کښتو برخو په اړه تر فکر وروسته وایي: اې زما ربه! دغه ټول نظام دې بـې ګټـه نـه دی پیدا کړی، له بې ګټې کارو څخه ته ډېر لرې او منزه یې.

{أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ ثَمَرَاتٍ مُخْتَلِفًا أَلْوَانُهَا وَمِنَ الْجِبَالِ جُدَدٌ بِيضٌ وَحُمْرٌ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهَا وَغَرَابِيبُ سُودٌ (۲۷) وَمِنَ النَّاسِ وَالدَّوَابِّ وَالْأَنْعَامِ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ كَذَلِكَ إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ}.

[فاطر: ۲۷، ۲۸]

دې ته دې فکر نه دی کړی چې الله له اسمانه اوبـه نـازلوي، مـوږ پـه همدې یو رنګه اوبو ګڼ رنګه مېوې را پیدا کوو، غرونو ته دې پام نه دی کړی چې ځینې تکسپین، نـور یـې سره او یـو بـل ډول یـې تکتـور دي، څنګـه یـې رنګونـه سره مختلـف دي، همـدا شـان خلـک، خزنـدې او چارپایان هم بېلابېل رنګونه لـري، بېشـکه چـې یـوازې د الهـي حقیقـت پېژندونکي بندګان د هغه په وړاندې خپل ځانونه کم بولي.

دغه دواړه ایاتونه د هغو شیانو د علم یادونـه کـوي چـې ټـول یـې لـه ساینس سره تړلي دي، د ایت په پای کې یې یو ځای د عقل خاوندان او بل ځای هغه علماء بللي دي چې د خدای عظمت په خپلو سترګوویني،

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر دې وروسته خپل ځان د هغه په وړاندې کم ګڼي او د علـم، معرفـت، سمې پېژندنې او مينې له مخې د هغه قوانين عملي کوي او ځان ته دا حق نه ور کوي چې د داسې يوه ستر او عظيم رب له قوانينو مخالفت وکړي. د يخشى اصل معنا هم دغه ده چې د يو چا د عظمت تر پېژندلو وروسته خپل ځان دهغه په وړاندې کم وبلل شي؛ که څه هم په عربي کې ځينـې الفاظ د نورو پر ځای کارېږي، مګر يو د لفظ خپله اصلي معنا وي او بله يې مجازي، د يخشى اصل معنا همدغه ده او که بل ځای د خوف لپـاره وکارېږي، نو هغه به يې مجازي معنا وي.

۱۴/۹/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا په اسلام کې مذهبونه یوه اړتیا ده؟

د اسلام له پیل را وروسته یوازې د رسول الله ص زمانه هغه موده وه چې په اسلام کې دننه د اسلام په نوم ګنې ډلې او مذاهبو وجود نه در لود، د هغه تر مړینې وروسته د اصحابو له زمانې فکري اختلاف پیل شوی دی چې په را وروسته پېړیو کې دې اختلافاتو دومره شدت ومونډ چې مسلمانانو یو له بل څخه لارې جلا کړې، یوې ډلې خپله لار سمه وګڼله او بله یې رد کړه، حتا سره تکفیر یې کړل او جنګونه وشول.

فکري اختلاف خو د بشري ژوند یوه برخه ده، اختلاف تنوع ده او بې تنوع ژوند خوند نه کوي، بلکې ژوند ورسره درېږي، اختلاف که تنوع ته لار جوړوي، ابتکار را منځته کوي، کلېشه شوی فکر ځای نوي ته په دې توګه ایله کړي، نو بد نه دی، بلکې هدف دی.

مګر که اختلاف شدت ومومي، فزیکي شخړو ته ورسېږي، جمود ته لار جوړه کړي او د تنوع پر ځای د جمود داسې یو وضعیت را پیدا کړي چې هر څه ورسره ودرېږي، د انساني ذهن د فکر برخه ورسره فلج شي او وچ کلک ړوند تقلید کې خلک په ځنځیرونو تړلي خوشاله وي، دغه ډول اختلاف یې مردود دی او پایلې یې هم بدې راوزي.

موږ دواړه ډوله اختلاف وینو، خو لومړی ډول یې په کمه کچه دی او دویم ډول یې په لویه پیمانه شته. په ژوند کې اصلن لومړی اختلاف

(c) ketabton.com: The Digital Library

هدف وي او دويم يې مردود، موږ مردود اختلاف ته لار جوړه کړې او هغه ښه مو ايله کړی دی. له اختلافه تېښته نه شته، ځکه انساني افکار، استعدادونه، پوهه، د ژوند شرايط، رواني حالت، له خپل چاپېريال او نړۍ څخه معلومات او پر بنا يې ليدلوری، په ديني متن پوهه او تر څنګ يې د هغې ژبې علم، مذهبي تعصب او ګڼ نور عوامل ټول توپير سره لري، له دې امله اختلاف حتمي دی او د تېښتې هيڅ لار څنې نه شته.

تر دې پاسنيو عواملو ور هاخوا انساني ژبه هم هر وخت د تغيير په حال کې وي، الفاظ يې د وخت، ځای او ټولنې په بدلېدو خپل مفهوم بدلوي، له دې حقيقته هم سترګې نه پټېږي چې له يوه متن څخه ګڼ خلک ګڼ مفاهيم را باسي، دا د انساني ژبې يو داسې خصوصيت دی چې هم ښې پايلې لري او هم بد عواقب. بيا د ديني متن نزول په يوه خاصه زمانه کې کېږي چې د هغه زمانې، مکان او ټولنې ځانګړی تاثير پر حتمي دی، ځکه د هغوی په ژبه وي، اصطلاحات، محاوره، متلونه، مجاز و حقيقت، تفصيل و اجمال او ګڼ ورته ژبني مسايل يې ټول په پام کې نيول کېږي، که داسې ونه شي، نو د يوې نوې ژبې اختراع به کوي چې په هغه ژبه بيا د انسانانو پوهاوی ممکن نه دی، سره له دې چې دغه ديني متون اساسن د انساني پوهاوي لپاره راغلي دي، نو که د انسانانو د ژبې ټول مسايل په پام کې ونه نيسي، بيا زموږ پوهاوی ور باندې ممکن نه دی او اساسي هدف يې له منځه ځي، نو دا خبره يو روښانه حقيقت دی چې د ټولنې کلتور د دين پر ژبه، احکامو، عملي طريقې ټولو باندې

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاثیر لري، دا چې دین په څنګه شرایطو کې نازلېږي، دا یو اړخ، او بل یې دا دی چې وروسته انسانان د دغه وخت په شرایطو پوهېږي که نه؟ له دیني متن څخه خپلې ټولنې ته په کتو فهم اخلي، هغه د نزول د وخت شرایط یې یو مخیزه له پامه اچوي او که دواړه په نظر کې نیسي، وروسته فهم ور څخه اخلي، یا هم یوازې د نزول وخت ته پام کوي، د دوی ټوله هڅه دا وي چې دیني متن پخوانی زمانې ته کش کړي، د هغه وخت خلکو چې څنګه فهمولی وي، دوی یې هماغه ډول فهم کافي بولي، تر دې وروسته بله ډېره جدي ننګونه را منځته کېږي، هغو کسانو چې له دې متن څخه فهم اخیستی دی، ایا هغوی خپلو حالاتو او غوښتنو ته په کتو برداشت ځنې کړی او که د نزول د وخت شرایط یې ورسره رعایت کړي یا هم یوازې د پخوانی زمانې شرایط یې مدنظر نیولي، ورسره جوخت دا مسله پیدا کېږي چې دوی د هغه وخت په حالاتو څومره سم خبر شوي دي، دغه انتقال د هغوی تر زمانې څومره دقیق شوی دی او دوی څومره په ښه توګه ور باندې پوه شوي دي؟ د هغوی له برداشتونو څخه بیا زموږ برداشت اخیستل هم دوه حاله لري، یو یې زموږ د وخت شرایطو ته په کتو ور څخه فهم اخیستل دي او بل د هغوی حالت ته په کتو فهم دی، دا خبره چې په دې توګه څومره سره اوږدوې، همدومره ستونزې ایجادوي او قرن پر قرن خبره سختېږي، پېچلېږي کېږي، له خلکو څخه دیني ماهیت ورکېږي او حتا د تېرو خلکو برداشتونه هم د ګڼو تعبیرونو له امله ګنې جوړېږي او د یوه مسلك د بنسټګر اصل خبره هم په ګڼو تعبیرونو کې ورکېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې ټولو ستونزو سره نو د مذهب څومره اړتیا پاتې ږي؟ هو دا خبره هم حقیقت ده چې اختلاف اړین دی بې اختلافه هم نه کېږي، اوس پوښتنه داده چې بیا خو مذهب سهي شو، له دې سره چې مخکې یې په وړاندې د غرونو غوندې غنډونه موږ بیان کړل، مگر دا چې اختلاف حتمي دی، نو تر اختلاف او ځان ځانی ښه خبره داده چې مذهب جوړ شي او خلك په یوه تار وپیيل شي، څو ناوړه وضعیت رامنځته نه شي.

مگر زه په دې نظر نه یم، د اختلاف د ختمولو لپاره مذهب او بیا په پوره شدت پرې درېدل یې حل لار نه ده، دا سمه ده چې اختلاف به حتمي وي او ډېر زور ور کول، فزیکي شخړې را منځته کول یا زموږ د وخت ډلو ډلبازیو ته یې رسول، هم یو ډېر بد عمل دی، ښه نو کومه لار به غوره کوو، دا خو سمه د پاڼ او پړانگ ترمنځ شوه؟! هر سړی چې خپل لیدلوری ولري، د هغه یو څه پیروان پیدا کېږي او دغه د مذهب بنیاد دی، دا تسلسل پسې اوږدېږي او د نني مذهبپالنې بڼه اخلي، په دې کې څه خرابي ده، لوړو تشریحاتو ته په کتو خو دا یوه حتمي پایله نه ده؟

زه وایم: ده؛ مگر په دغه توگه نه لکه اوس چې رواج ده. مذهب اړین دی، له دې عوام خلك هیڅ چاره نه لري، خو یوه خبره بېرته شته، له دیني متن څخه چې د مذهب امامان برداشت کوي، د هغوی په متن څوك پوهېږي؟ که هر سړی د هغوی له متن څخه تشریح او ترجمه کوي، هغه بېرته همدې پاسنیو مشکلاتو سره مخېږي، نو که دا تسلسل پسې اوږد شي، بیا یې هغه غرونه خنډونه په وړاندې درېږي لکه وړاندې

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې مې لنډه اشاره ورته وکړه، تر دې دا ښه ده چې پوهان خلک دې په هره زمانه کې د نویو مسلو د ځواب لپاره د شریعت متن ته رجوع وکړي، له خپل فهم او بشري توان سره سم چې یې څه برداشت ځنې واخیستی، دا به تر هغه ښه وي چې د پخوانو پر فهم تکیه کېږي، دا کار دې یوازې پوهان کسان کوي نه عوام الناس، هغه کسان چې د اجتهاد په شرایطو پوره وي، په دې کې به هم نویو مسلو ته نوی حل ومونـدل شي، نـه بـه مذهب په دومره سخته ښه عملي کېږي لکه نن چې یې موږ وینو، قران او سنت پاته وي، خلك په مذهبي اختلافاتو اختـه وي او د دینـي مـتن پـر ځای خلك د نورو په لاس لیکل شوي متون په شد او مـد زده کـوي. دا خبره هم باید یاده شي چې له اجتهاد څخه هم اوخ باید جوړ نه شي او نه دې عنقا مرغه جوړوي چې پخوا یې وجود و اوس ختـم شـوی دی، تـر هغو چې ژوند وي، اجتهاد به وي، خو نه د سفلیانو په شان چې نالوستی یې هم مجتهد وي او نه د مذهبیانو په شان چې لوی نومور علماء یې هم د واضح نص په مقابل کې د یوه فقیه د کتاب تر متن نه شي تېرېدای، نه باید د سلفیانو په شان وي نه د مذهبیانو، بلکې بین بین لار به ورته غوره وي.

زما په نظر ښه حل لار ورته دا ده چې هر کس و ناکس دې لـه مسـلو بند شي، بلکې یو کس ته دې د مسلو ور کولو اجازه نه ور کول کېږي، د مسلمانانو په هیوادونو کې دې ځانګړې اداري جوړې شي چې د دولـت تر چتر لاندې به فعالیت کوي، عوام خلك دې له رسمي ادرسونو پوښتنه کوي، که مسله په واضحو نصوصو ثابته وي، بیـا دې لـه همـدې ځـواب

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي، که اجتهادي وي، بیا دوې لارې دي: نوی اجتهاد دې ورته وشي یا دې هم د پخوانو په اجتهاد حل کړي، په دې شرط چې نه اوس ستونزې وټوکوي او نه په مجموع کې له دیني پیغام او ماهیت سره تصادم ولـري، پـه دې توګـه بـه خالصـه اسـلاف پرسـتي ختمـه شي، خلـک بـه د دیـن تابعداري شروع کړي، د هر چا خبرې به د دین په توګه نه منل کېـږي، د فتوا مرجع به معلومه وي، له رسمي ادرسونو یې نشر و اشاعت به خلـک مطمـئن کـړي، اختلافـات بـه کـم کـړي، د دیـن پـه نـوم سـوداګرۍ، دوکانداري، مناظرې، د تکفیر ټاپې، شخړې او حتا وژنې به ورسره ختمې شي، د خلکو له لارې باید ټول خندونه ایسته شي، په خلاصه فضـا کـې دغه اداره پر ټولو مسلو بحث وکړي او هر څه چې دیني جنبه لري، راسن دې یا په دیني نص ثابت کړي یا دې هم داسې اجتهادي لار غوره کـړي چې نه پکې دیني پیغام تر پښو لاندې شي، نه کلیات د جزئیـاتو پـه تـول خرڅ شي، نه ځانګړي احکام عمـومي شي او نـه عمـومي ځـانګړي، نـه مقید مطلق شي او نه مطلق مقید، په دې توګه به خلک له دیني مـتن سره ډېره اړیکه پیدا کړي، مسایل به درست شي، دیني و غیر دینـي امـور بـه سره بېل شي، د خدای او دین په لار کې یې ولاړ پاڼونه به ونړېـږي او د اسلاف پرستۍ پر ځای به د دینپالنه را منځته شي او د مسـلکونو پـه نـوم شخړې به ورسره پای ته ورسېږي.

۱۰/۹/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

اساسي او فرعي قوانين

د نظام لپاره اسلام ځنيې اصولې لارښوونې کړې دي، يو نظام بايـد د هماغـه اصـولي هـداياتو پـه عمـلي کولـو د فرعـي مسـلو، قضـاياوو او موضوعاتو لپاره د وخت له غوښتنو سره سم قوانين جوړ کړي.

د فرعي قوانينو لپاره دې اساس هماغه د اسلام اصولي او کلي هدايات شي، د اسلام دغه اصولي لارښوونې دې د نـورو قوانينـو لپـاره د اسـاسي قانون حيثيت ولري، بلکې د اساسي قانون په مادو کې دې ځای پر ځای شي، له دې ماسيوا قوانين به ټول پر هماغه معيار ليکل کيږي چې اساسي قانون يې ورته ږدي، په دې توگه به هم يو نظـام اسـاسي اسـلامي قـانون ولري او هم به يې د وخت لـه غوښـتنو سره سـم د ټـولنې سـتونزو تـه لـه قانوني پلوه رسېدگي کړې وي.

يو نظام په دې نه اسلامي کيږي چې يوازې د اسلامي نظام نوم پر ولاړ شي، اسـلام د ټـولنيز او فـردي ژونـد لپـاره لارښـوونې لـري، کـه هغـه لارښوونې يې عملي نه شي، هر څـو چې يـو فرد/ډله/ټولنـه د اسـلاميت نارې ووهي، څوك يې نه ورسره مني او نه د الله په دربار کـې د قبوليـت مقام خپلولای شي.

اسلام د يوه دين په توگه له سياسته، بيا تر سولې، اقتصاده، نـړۍ والـو اړيکو، فردي او ټولنيزه ژونده ځيني اصولي او کلي لارښوونې کړې دي، چې پېژندل او عمل په کول بيخي اسانه کار دی.

که داسې ووايم چې د قران کريم دغه لارښوونې د نورو موضوعاتو د حل لپاره د قوانينو ايجاد ډېر اسانه کړی دی، مثلن: قران کريم عـدالت د ټولنې/فرد لپاره لازمي بولي، د پرېکړې پـه وخـت کـې يـې خلکـو تـه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

عدالت امر کړی دی، خو عدالت يې نه دی تعريف کړی، په دې توګه يې موږ ته يوازې يو اصل راکړ، دا چې هره ټولنه ممکن د عدالت لپاره بېل تعريف ولري، نو په فرعي قوانينو کې به يې هم توپير حتمي ترسترګو کېږي، دا پروا نه لري، خو چې هغه ټولنه د عدالت پر همدې معيارونو سره متفقه وي، خلك پکې متضرر نه وي، قران د همدې امر کړی دی او ټول افراد يې په رعايتولو مکلف دي. نو هر قانون چې جوړېږي، عدالت به په نظر کې نيسي، دغه ډول نور هدايات هم.

په دې سره به هم اوس د بې قانونۍ خلا ډکه شي، هم به د خلکو ستونزو ته د قانون په چوکاټ کې د حل مرجع وموندل شي.

نور هغه وخت تېر دی چې ټولنه به په هر ډول مسايلو کې د يوه ملا او مفتي په فتوا چلېده، په نړۍ کې ددې لپاره نن قوانين موجود دي، د هغو قوانينو لپاره دې د قران کريم اساسي کلي ټکي معيار شي او نور دې په ازادانه توګه قوانين وليکل شي، اسلام يې ممانعت نه دی کړی، بلکې د ټولنې اړتيا ته په کتو بايد دا کار حتمي شي .

د عباداتو په برخه کې دې يوازې يوه مرجع وي چې ټول علماء يې منل شوي ديني عالمان، تقوا داره، د زمان، مکان او ټولنې له شرايطو باخبره کسان وټاکل شي چې هم د خلکو پوښتنو ته ځواب وويل شي او هم د اختلاف مخه ډب کړي.

ټولنه قانون ته ډېره اړتيا لري، له نړۍ سره اړيکې، سياست، نظام، اقتصاد، ملي مسايل، د مشر ټاکنه، د واك موده، د چارواکو صلاحيتونه او ګڼ مسايل خو د ملا په فتوا نه حل کېږي، د دې لپاره خو د قوانينو اړتيا ده چې هر څه په مکمل ډول تشريح کړي، داسې خو نه کېږي چې له نړۍ سره د اړيکو لپاره يو ملا فتوا در کړي، نو که يوه ملا يوه فتوا در کړه او بل بيا بل ډول، بيا به څه کېږي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا ډېره د شرم خبره ده چې په معاصره نړۍ کې د قانون پر ځای زمـوږ د هیواد چارواکي حکومتداري او سیاست د ملا په فتـوا کـوي، دا نـه پـه اسلام کې اساس لري او نه د قانون له مخې جواز.

د عالم فتوا دې یوازې عبادت اړخ مسایلو پاتـه شي چـې هغـه هـم د دولت له دار الافتاء څخه حل و فصل شي، د هیواد ټولـو علـماء دې پـه دې مکلف شي چې یوازې دې همدا فتوا بیان کړي، په دې سره به هم د خلکو پوښتنې ځواب شي او هم به د اختلافاتو مخه ونیول شي.

یو شمېر کسان فکر کوي چې موږ ته را پاته علمي فقهي میراث دومره بډایه دی چې د هر ډول مسایلو حل یې وړاندې کړی دی، د هر وخـت او هر ځای لپاره بسنه کوي او هره ټولنه خپلو مسـایلو تـه پـه کتـو لـه دې میراث څخه ګټه اخیستای شي او ستونزې یې په اوارېږي.

دا خبره تشه ادعا ده، نه یوازې دا چې حقیقت نه لـري، بلکـې غلطـه هم ده، حتا که ووایم دغه ډول ادعا ناروا ده. ولې؟ ځکـه یـوه لـور تـه د انسان ګڼ محدودیتونه دي او بل لور ته پـه ژونـد کـې لا یتنـاهي مسـایل دي، نو څنګه امکان لري چې مسایل دې پیدا شوي نـه وي او یـوه فقیـه دې پخوا لا حل ورته موندلی وي؟ که داسې وي، نو د نویو مسـلو لپـاره دې د اجتهاد دروازه بنده کړي، قرضـاوي، غـزالي، وحیـد الـدین، ذاکـر نایک، غامدي، سروش، محق او دې ته ورته د نړۍ پـه سـلګونو علـماء دې د نویو مسایلو د حل لپاره سرګردانه کېـږي نـه، بلکـې دا هـر څـه پـه همدې میراث کې حل و فصل پراته دي، زموږ د کلي ملا لا په خبر دی، نو ولې یې له قران او سنت څخه د بیا حل لپاره مجلسونه کېږي، غونـډې دایرېږي، اجتهادونه کېږي او نوې فتواوې صادرېږي؟ هغه ادعا دغه عمل په خپله ردوي!!!

(c) ketabton.com: The Digital Library

ناسمه ځکه ده چې ډېرې مسایل اصلن دیني جنبه نه لري، نـو څنگـه به یوه فقیه له وړاندې چې مسایل لا پیدا شوي نه وي او نه هم له دیـن و شریعت سره سر و کار ولري، حل ورته پیدا کړی وي؟ که د اسلامي نړۍ په ډېرو پرمختللو هیوادونو کې موږ وگورو نو هغوی د دې وړ مسلو لپـاره نور وضعي قوانین جوړ کړي دي څو غیر شرعي مسایل پر هماغو قوانینو حل و فصل کړي. د دې لپاره خپل زموږ په فقه کې هـم د اسـتناد تـوکي شته، موږ چې کوم مسایل په قیاس او اجتهاد حل کوو، د هغو یوه برخه د علت مشترکه له امله سمه ده چې شرعي مبنا پیدا کولای شي، مگر داسې هم شته چې هسې په زور یـې سره تـپلي دي، ځکـه هغـه د شریعـت پـر همدې مبنا نه جوړېږي، له دې امله یې ترمنځ خورا ژور اختلافـات وي، دوه کسان یې پر یوه لار نه سره ځي، وجه یې داده چې اساسن هغه دیني نه دي، دوی په زور له دین سره تړلي دي، ښه نو یو شی یا ستونزه چې له دینه را پیدا نه وي، او موږ یې په لوی لاس په دین پوري تړو بیا یې حل نه شو وړاندې کولای، د دې اړتیا څه ده؟ رسول الله ص واضح ویلي دي چې اوتیت جوامع الکلم، زه فارمولې بیانوم، موږ ته غـټ چوکاټونـه دیـن ایښي دي، د هغو په رڼا کې او د همدې چوکـاټ پـه رعـایتولو سره مـوږ حق لرو چې ځینې قوانین نویو مسایلو د حل لپاره جوړ کړو. د فقهې دغه تعزیري مسایل د کوم ایت یا حدیث پر بنا ور کول کېږي؟ یوه کـس تـه نغدي جریمه ور کول کېږي، بل ته له جریمې سره بند هم، یو کس وهل کېږي او بل له وهلو سره بندي کېږي هم؟ دلته خو شریعت یوازې فارموله در کړې ده، د هغه لوی چوکاټ ته په کتو تاسـو د همـدې جزیـو پـه اړه خپله پرېکړه کوئ، حالات، ټولنه، وخت، ځای، مجرم، جـرم او دې تـه ورته نکتې ټولې په نظر کې نیسئ او پرېکړه کوئ، دې ته تاسـو حـتمن د شرعي مسلې نوم ور کوئ، خو که یو څوک د شریعت له همدې فـارمول

(c) ketabton.com: The Digital Library

څخه په استفادې د شرعي چوکاټ په رعایت سره د مدني قانون پـه نـوم یو قانون جوړ کړي او د هغه قانون په ساحه کې مسایل په حل کړي، نـو ستا ورسره څه مشکل دی؟ که یو فقیه د خپل اجتهاد پـه مـټ سـل، دوه سوه، درې سوه ان زر کاله مخکې د یوې مسلې په اړه نظر ور کولای شي چې لا هم هغه مسله ایجاد شوې نه ده، نه یـې ټولنـه پـه نظـر کـې نیـول شوې، نه یې نوعیت ته پام شوی، نه وخت ورته مطرح دی، نه ځای، نو ستا عقل څنګه دا اجازه هغه چا ته نه ور کوي چې هم ټولنه په نظـر کـې ساتي، هم وخت او مکان ورته مطرح دي، هم نوعیت تـه توجـو کـوي، هم د تېرو علماؤ تعبیر د هغوی په وړاندې دی، هم د خپل وخت علمـي پانګه ورسره ده او له دې ټولو سره د یوه فقیه یا قانون پـوه پـر ځـای یـوه درسته کمېټې دغه کار ته اوږه ور کوي، که څه هم دا کار د فقهې په نوم نه کوي، د وضعي قانون په نوم یې کوي، نـو سـتا یـوازې پـر نـوم ورسره شخړه ده او که تاته یوازې اسـلاف پرسـتي خونـد در کـوي د نـن زمـانې علماء درته علماء نه ښکاري؟ ته مسایل او ستونزې حل کـول غـواړې او که په دې توګه نه یوازې ایجاد شوې ستونزې نـه حلـوې، بلکـې د نـورو ایجاد ته زمینه سازي کوې؟ له دې سره ته هم د یوه فقیه په کتاب یا فکـر عمل نه کوې، د امام صاحب د مذهب په نوم دې مسلک کې څـو سـلنه مسایل د هغه خپل دي؟ څومره فقهي اصول د هغه لیکل شوي دي؟ څـه دا شاګردان به هم د هغه په شان فرض کړو، څومره مسایل ته اوس د هغه وخت د علماؤ په تعبیر حلـوې؟ ایـا تاسـو اوس نـوي اجتهادونـه نـه دي کړي؟ تا له یوه مسلک څخه بل ته منډه نه ده کړې؟ د مفقود په مسله کې پر خپل مسلک ولاړ یې که د امام مالک په مذهب دې عمل پیـل کـړی دی؟ که تاسو دا حق لرئ، نو نورو ته ولې نه یاست په قایل؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

که دغه قانون مقدسه جنبه نه لري، نو ستا اجتهادي قوانین یې هم نه لري، ځکه دا خو له شرعي متن څخه د یوه انسان فهم دی، د هغه برداشت دی، انساني فهم او برداشت ته څنګه مقدسته صبغه ور کوې؟ تاسو په دې توګه دوه سنګین جرایم کوئ: یو د شریعت له مقدس متن سره خپل برداشت/فهم/کتاب په یوه درجه کې بردئ او دویم دا چې په دې سره د خلکو خولې بندوئ او د واقعیت له درک پرته ستونزو ته ستاسو په اند رسېدګي کوئ چې د حل پر ځای یې نوره خرابي را منځته کوئ، دا تجربو ثابته کړې ده او هسې خوشي چټي ادعا نه ده!!!

دا خبره باید ومنل شي چې فقه د اسلامي امت یو ډېر غوره علمي میراث دی، پر خپل ځای له پوره اهمیت څخه برخمن دی، مګر د یوه شي تاریخي اهمیت دا معنا نه لري چې حتمي باید اوس هم نافذ شي، هغه تاریخي میراث موږ ته د خپلې ماضي په اړه معلومات راکوي، د هغوی د ټولنې، کلتور، علمیت، مسایلو، ستونزو، حل او فصل، حکومتداري، اقتصاد او نورو په اړه له موږ سره د موادو یوه بډایه ذخیره ده، خو له دې ټول اهمیت سره سره د اوس مسایلو ته له ځواب ور کولو عاجزه ده. دا اقعیت که درک نه شي، نو هم به د ځان تاوان وکړئ، هم د ملت و وطن او په خاص ډول دین ته به ځانګړې ضربه ور کړئ، تر کومه ځایه چې د پخوانو پوهانو تعبیر د اوس وخت له مسلو سره ربط لري، ځواب یې وایي، نافذ یې کړئ ستونزه نه لري، ورسره دا واقعیت باید ومنئ چې ډېر داسې مسایل شته چې نوي قوانین غواړي، دا قوانین دې ولیکل شي، بیا د فقهې نوم پر بردې که د قوانینو، هغه ستاسو کار دی، مګر هو چې مسایلو ته یې سمه معقوله رسېدګي کړې وي، نه وخت صرف نظر شوی وي، نه مکان، نه ټولنه، نه اړتیاوې، مسایلو ته یې حل

(c) ketabton.com: The Digital Library

وړاندې کړی وي، داسې نه چې یوه حل کوي، لس نورې را ولاړې کړي، دا حل نه دی بلکې لا زیاته خرابي ده.

که په اخیر کې یو څه سپین وږغېږم نو فقه په خپل وخت کې د پوهانو له لوري د وخت مسایلو ته د حل یوه هڅه وه چې هغه وخت ورته فقه ویل کېده او اوس یې خلک د اساسي، مدني، حقوق تجارت او پلان و پلان د قوانینو په نوم پېژني، نور یې ماهیت یو شی دی، که څه هم نوم به یې سره جلا وي، د شکل له مخې ممکن یو او بل ډول اوډل شوي یا لیکل شوي وي، خو ماهیت، ماهیت دی په دې شیانو له منځه نه ځي. نو تر اشکالو را تېر شئ، ماهیت وپېژنئ، تېر ایله کړئ، په حال کې ژوند وکړئ، خیالونه پرېږدئ واقعیت درک کړئ، د خپل غرور له بامه را کښته شئ له ملت سره د ځمکې پر همدې متواضع مقام یوځای کېنئ، ستا د فهم تقدس او زما د فهم ناتقدس، تر دې کیسو تېر شئ ټول غیر مقدس دي، راځئ په ګډه د دې ملت د خادمانو او دې خاورې د ساتونکو په توګه یو بل ته لاسونه ور کړو، ستونزې حل کړو او د خپل دې ژوند او اینده ژوند لپاره یوه کارنده، معقوله نقشه تیاره کړو چې ستونزې راته ایجاد نه کړي، بلکې په عملي کېدای یې د ښه ژوند خاوندان شو.

۲۰۲۲/جولای/۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

د علم کتاب د بې علمو په لاس کې

پښتانه وايي: د زرو قدر له زرگر سره وي؛ سم وايي، ځکه يو ماشوم د زرو په گوتمۍ څه پوهېږي، يو کس د هسې ژړو او زرو څه توپير کولای شي، گڼ کسان مې ليدلي دي چې په همدې توگه بازار کې چلبازو دوکه کړي وي او ژړ يې د زرو په نوم پرې تېر کړي وي.

د خدای د کتاب په حق کې له موږ سره همدا د زرگر او نازرگر معامله کېږي، تاسو فکر وکړئ چې له نن څخه شاوخوا ۱۴۰۰ کاله وړاندې د يوه کتاب د نزول پيل د لوست په الفاظو وشو او وسره په خوا کې يې د علم يادونه د يوه نعمت په توگه وکړه، بيا يې د خپل نزول په تدريجي مراحلو کې گڼ ځايونه پر انسان د خدای د دې نعمت يادونه وکړه چې د علم تر لاسه کولو وړتيا يې ور کړې ده، د علم په وسيله قلم يې قسم وکړ، قران کريم يې د پوهانو لپاره د خدای وروستی کلام او حجت وباله(البقره: ۲۳۰، الانعام: ۹۷، الانعام: ۱۰۵، الاعراف: ۳۲، التوبه: ۱۱، يونس: ۵، النمل: ۵۲، فصلت: ۳).

د عربو په خرافاتي ټولنه کې يې د علم ډېوې بلې کړې، ښځو ته د انسانيت له لاسه وتلی مقام يې بېرته ورکړ، د نرانو په څنگ يې د علم پر ميدان ودرولې، هغه عرب چې د لور پيدايښت ورته د شرم و عار سبب و، اوس يې د خپلو لوڼو په کارنامو وياړ کاوه، د عائشې صديقې رض نوم د علم په ډگر کې له هيچا پټ نه دی، د تقوا او زهد په ميدان کې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

رابعه بصري نوم د تاریخ په پاڼو کې ثبت دی، په نبوي دور کې د کار له میدانه، بیا تر جنګ، سیاست، عبادت، علم، تجارت، ټولنیز او اجتماعي کارونو پورې نر او ښځه یو له بل سره اوږه په اوږه روان شول او پـه لسـو کلونو کې یې یوه داسې ټولنه رامنځته کړه چې د هغـه وخـت لپـاره یـوه نمونه وه. د تاریخ په پاڼو کې دا هم ثبت دي چې د عمـر فـاروق رضي الله عنه غوندې یوه هیبت لرونکي خلیفه چې د جمعې په خطبـه کـې لـه نبوي منبره خلکو ته وویل: زما په نظر که د ښځو په مهرونـو کـې دا ډول اصطلاحات راولو، نو یوې ښځې تر بل هر چا وړاندې د قراني کریم لـه یوه ایت په اجتهاد د هغه پر خبره نیوکه وکړه. دا هغه ټولنه وه چې تر دې لس و شل کاله وړاندې یې همدا ښځې په خاورو کې پټولې خو لس کاله وروسته له خلکو په ډک جومات کې د وخت خلیفه ته خبره ور ګرځوي او د خپل ورسره علم په مټ عمر رض بې ځوابه کوي.

د حدیثو په کتابونو کې داسې ډېر روایات شته چې د یـوې مسـلې د ځواب لپاره لویو اصحابو له نبوي میرمنو د پوښتنې لپاره خلک لېږلي دي او په دې سره یې د هغوی علمي ستر مقام ته درناوی کړی دی.

د خدای د کتاب غوښتنه وه چې لـه نبـوي کـاروان سره بـه هـر ځـای مسلمانې میرمنې همرکابه وې، د بـدر او احـد جنګـي میدانونـه وو کـه د حجة الوداع د سخت عبادت ډګر، په کور کې د علم د زده کړه وه که پـه اجتماعي کارونو کې فزیکي حضور یا هم د مالي مرستې اړتیا به یـې وه، ښځو ځان نه دی سپمولی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا ستر انقلاب د هغه کتاب معجزه وه چې نن هم زموږ په کورنو کې را سره پروت دی، مگر د دې پر ځای چې خپلې ټولنې د سوکالۍ تعبیر ځنې وکړو، موږ داسې تعبیر ځنې کوو چې حتا نیم ملت ته د کار، تعلیم او اجتماعي عبادت اجازه نه ور کوو!

علم یوازې هغه نه دی چې زموږ تعبیروال یې معرفي کوي، د قران کریم له مخې د علم میدان ډېر پراخ دی، تاسو پر دې دوو ایتونو فکر وکړئ:

{إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ لَآيَاتٍ لِأُولِي الْأَلْبَابِ (۱۹۰) الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلَى جُنُوبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَذَا بَاطِلًا سُبْحَانَكَ}.

[آل عمران: ۱۹۰، ۱۹۱]

د اسمانو او ځمکې په پیدایښت او د شپې و ورځې یو په بل پسې راتلو کې د عقل خاوندان ته د عبرت غټې نښې دي، دوی هغه کسان دي چې د الله دین پاس په ولاړه، ناسته او پر اړخ په پروته ساتي(یعنې ټول وخت یې پرې نظر وي عمل په کوي) د کایناتو د لوړو او کښتو برخو په اړه تر فکر وروسته وایي: اې زما ربه! دغه ټول نظام دې بې گټه نه دی پیدا کړی، له بې گټې کارو څخه ته ډېر لرې او منزه یې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

{أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ ثَمَرَاتٍ مُخْتَلِفًا أَلْوَانُهَا وَمِنَ الْجِبَالِ جُدَدٌ بِيضٌ وَحُمْرٌ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهَا وَغَرَابِيبُ سُودٌ (۲۷) وَمِنَ النَّاسِ وَالدَّوَابِّ وَالْأَنْعَامِ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ كَذَلِكَ إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ}.

[فاطر: ۲۷، ۲۸]

دې ته دي فکر نه دی کړی چې الله له اسمانه اوبه نازلوي، موږ په همدې يو رنګه اوبو ګڼ رنګه مېوې را پيدا کوو، غرونو ته دې پام نه دی کړی چې ځينې تکسپين، نور يې سره او يو بل ډول يې تکتور دي، څنګه يې رنګونه سره مختلف دي، همدا شان خلک، خزندې او چارپايان هم بېلابېل رنګونه لري، بېشکه چې يوازې د الهي حقيقت پېژندونکي بندګان د هغه په وړاندې خپل ځانونه کم بولي.

دغه دواړه اياتونه د هغو شيانو د علم يادونه کوي چې ټول يې له ساينس سره تړلي دي، د ايت په پای کې يې يو ځای د عقل خاوندان او بل ځای هغه علماء بللي دي چې د خدای عظمت په خپلو سترګو ويني، تر دې وروسته خپل ځان د هغه په وړاندې کم ګڼي او د علم، معرفت، سمې پېژندنې او مينې له مخې د هغه قوانين عملي کوي او ځان ته دا حق نه ور کوي چې د داسې يوه ستر او عظيم رب له قوانينو مخالفت وکړي. د يخشی اصل معنا هم دغه ده چې د يو چا د عظمت تر پېژندلو وروسته خپل ځان دهغه په وړاندې کم وبلل شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې سره چې قران کریم د علم پر ټولو برخو ټینګار کړی دی، مګر زموږ تعبیروال یوازې د فقهې کتابي پوهي ته علم وایي، هغه ته یوازې ځان عالم ښکاري، څوك چې ریاضي پوه وي، یا فزیك پوهي یا هم ټولنپوه، دوی ته عالم نه ښکاري، بلکې په خپلو مجلسونو کې یې امي (نالوستی) بولي، له ځانو ماورا ټول ورته امیان ښکاري، هغوی ګرده خلك امیان بولي، که تاسو ورسره خبرې وکړئ، نو دوی په خپلو خبرو کې له ملایانو ماسیوا د هر چا لپاره د امي لفظ کاروي، له دې ښکاري چې د خدای له علمه ډك کتاب څنګه ناخبره عالمانو؟! ته په لاس ور غلی دی!

زموږ تعبیروال د علم له همدې جالب کتاب څخه تر اوسه پر دې مسلې سره یوه خوله نه شول چې ایا دغه کتاب ښځې ته د یوه بشر په توګه د علم زدکولو او کار اجازه ور کوي که نه؟ که ور کوي یې نو طریقه یې څه ده؟ دا چې د طریقې بیان یې نه دی راغلی، نو حتمي خبره ده چې ښځه یا د کور ده یا د ګور، د علم او کار له میدان به یې باسو، ځکه قران کریم ویلي دي!!!

اصلن د قران کریم له رویه د ښځې د کار او علم مسله د بحث وړ نه ده، قران کریم د ګرده بشر لپاره دی، نران او ښځې ورته علی السویه دي، که د لمانځه امر کوي، نو هر وار ښځې ته نه وایي، که د روژې امر وي، حتمي نه ده چې هرې نوعې ته جلا امر وکړي، بلکې ټول د هغه د احکامو په وړاندې برابر دي، د قران کریم په رڼا کې علم ډېر ګټور دی،

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلک يې ورته هڅولي دي، دا توپير يې نه دی کړی چې نران دې وکړي او ښځې دې په کور کې بندې کېني!

ښځه د يوه انسان په توګه د کار، تعليم، تجارت او ګرځېدا راګرځېدا حق لري، قران کريم د عبرت تر لاسه کولو لپاره انسانانو ته امر کړی دی چې تاسو په ځمکه کې سفر وکړئ، د عبرت او درس تر لاسه کولو ډېرې نښې به ومومئ، نو ايا دې ښځه حق نه لري؟ قران کريم بايد ښځو ته ځانګړی امر وکړي او بيا يې د سفر طريقه هم بيان کړي، که نه ملا صاحب بنديز پر لګوي؟!

څوک چې په قران کريم رښتيا خبر وي، د هغه په تعليماتو او پيغام پوه شوی وي او تر څنګ يې په رښتني ډول ۲۱ پېړی کې ژوند هم کوي، هغه ته بايد دا موضوع بيخي د بحث وړ نه وای چې ښځه د وتلو، تعليم، کار، تجارت، مشري او نورو کارونو اجازه لري که نه؟

دا چې تر اوسه هم دا مسله حل نه ده، او خدای مه کړه د ابد لپاره يې فتوا او عمل همداسې نه شي، له دې ښکاري چې د علم پالونکی، ستايونکی او هڅونکی کتاب د څنګه خلکو تعبير او تفسير ته پاته دی!!!

۷/۹/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبادات او له ژوند سره يې تړاو

موږ عبادت د يوه عادت له مخې كوو، ځكه نو نه په عبادت كې شته پيغامونو ته متوجې كېږو او نه يې له عملي ژوند سره په تړاو پوهېږو.

قران كريم د عباداتو په اړه ويلي دي چې د دې كارونو په كولو له بدو را منعه كېږئ[العنكبوت: ۴۵)، ښه انسانان در ځخه جوړېږي(البقره: ۱۸۳)، د خداى د قوانينو پابند مومنان در ځخه جوړېږي، له دې معلومېږي چې عبادات د انسانيت لپاره ځانګړي پيغامونه لري او د كولو فلسفه يې هم په همدې پيغامونو كې ده، كه نه الله د يو چا لمونځ ته څه اړتيا لري او روژه يې څه كوي؟ عبادات په خپل ذات كې هدف نه دي، خو مهم دي.

د زمانې په يوه مقطع كې عبادت كول د ټول ژوند لپاره تمرين دى، لكه پوځي چې د خپل ټول ژوند لپاره يوه ټاكلې موده تمرين كوي، مسلمان هم د خپل ژوند لپاره عبادات د تمرين په توګه كوي .

د لمانځه لپاره طهارت او نظافت څومره مهم دى؟ په ټول ژوند كې همدومره مهم دى، په دې حركاتو پوهېدل څومره اړين دي؟ د خداى په دين پوهېدل هم اړين دي، ورته خاصه توجو او عملي كول يې څومره ارزښتمن كار دى؟ د خداى احكامو ته توجو او عمل په كول هم په دغه كچه ضروري دي. د عبادت ياد او كول يې بايد هر وخت موږ د الهي احكامو لور ته متوجې كړي، عابد بايد هر وخت د خپل بادار د احكامو پابندي وكړي، موسى عليه السلام ته وايي: **اقم الصلاة لذكري**، دغه مفهوم نه ور كوي چې زما د ياد لپاره لمونځ كوه، هدف يې دادى چې ستا لمونځ دې زما د نور دين او احكامو د پابندي سبب شي، نه دا چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوازې لمونځ وي، خو اخلاق نه، معاملاتو کې بد کرداري، زموږ یوه بدبختي داده چې د خپلو چټلو اعمالو د جبران لپاره روژه نیسو، لمونځ کوو، حج ته ځو، عمره کوو، په داسې حال کې چې دغه عبادات باید ددې سبب وای چې موږ ناسم معاملات نه کولای، اخلاق مو سم وای، له ټولنې سره مو ښه تعامل وای، خلکو ته مو ګټه رسېدلای، د درست انسانیت لپاره تعمیري کارونه کولای، د قران کریم پیغام پر همدې شیانو را څرخي. له بولو یا نجاسته د جامې پاکې د لمانځه لپاره شرط ده، نو ایا د غلا په جامه کې لمونځ کېږي؟ دا چې له خپلو بولو ځان ساته، نو دا معنا لري چې د بل مال او د بل حق به هیڅ وخت نه دراخلې، غلا به نه کوې، په ناسم ډول د بل حق وړل تر هغه لوی نجاست دی چې د لمانځه پر وخت یې له جامې د لرې کولو امر راته شوی دی. دغه تمرین دی، له خپل ژوند سره تړاو ور کړئ، که لمونځ په پاکه جامه کوئ، نو د غلا او ناسم کاروبار په پیسو اخیستې جامې کې یې هم مه کوئ، د لمانځه لپاره پاک ځای شرط دی، نو دا هم ورته شرط ده چې ځمکې به نه غصبوي، جومات به دې د غصب پر ځمکه نه وي جوړ، که وخت پېژندل ورته لازمي شرط دی، نو د په ټولنه کې د کارونو لپاره د وخت تنظیم هم درښيي، که د جومات پاکوالی د اسلام لارښوونه ده، نو د کور، کلي، ښار، لارې او بل هر ځای د نظافت تعلیم هم در کوي، که د خدای په وړاندې په لمانځه کې د باادبه درېدو درس در کوي، نو د خدای د مخلوق په وړاندې هم باید ادب او احترام ولرې، که عبادات د خدای امر دی، په وړاندې یې تسلیم یې، نو له دې پرته نور الهي وامر او نواهي هم شته چې د هغو په وړاندې هم باید د تسلیمۍ سر ټیټ کړې او په ټولنه کې د نظم په خاطر نور قوانین هم شته، د هغو پاسداري هم باید له دې وړوکي تمرین څخه زده کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبادات بیخي ډېر تړاو له عملي ژوند سره لري، دا د الهي دین شعایر دي، شعار نښې ته وایي، دغه عمل کول د دې نښه ده چې ته نو په ټول دین عمل کوې، ته مومن یې، د خدای د احکامو په وړاندې دې سر ټیټ کړی دی، ځکه لمونځ له دې وجې کوې چې الله ویلي دي، نو غلا، فساد، رشوت، تخریب، بد اعمال او ټولنې ته ضرر رسونکې کارونه هم له دې امله نه کوې چې الله یې د نه کولو امر کړی دی، ستا لمونځ ستا د دې ټولو کارونو لپاره شعار دی، ته لکه یو پوځي چې خپل مشرته سلامي کوي، لومړی وار لمانځه ته په داخلېدو سلامي کوې، بیا په خپل لمانځه کې د خالق د دومره کارونو یادونه کوې چې اخیر یې تر تاثیر لاندې په راتلو ورته ټیټېږې او په دې دې هم زړه نه یخېږي، سجده ورته کوې، د هغه تسبیح وایې، سبحان ربي العظیم او سبحان ربي الاعلی، یعني هغه ستر پالونکی، تربیه کوونکی، روزونکی ذات ستر او اوچت دی، په دې توگه لکه یو ځوک چې تر ډېرې ملامتیا وروسته د یو انسان پښو ته ور لوېږي، موږ د خپل خالق په وړاندې په سجده کې همدغسې حالت ته ځو، تر دې دومره تمرین وروسته که ځوک بیا هم غلا کوي، ناسم کارونه کوي، خلکو ته زیان رسوي، بد اخلاقه وي، د تعمیر پر ځای یې تخریب زیات وي، هغه نه د سجدې، رکوع، لاسونو پورته کولو، قران لوستلو او ټول لمانځه په پیغام او فلسفه پوهېږي، نه د درست دین فلسفه ورته معلومه ده او نه هم د انسان ارزښت باندې قایل دي.
دوی یوازې میراثي مسلمانان دي، د خدای دین یې له دې امله نه دی منلی چې په هغه کې یې د حقانیت نښې لیدلې دي، پر تول پوره ختلی دی، دوی له دې امله مسلمان ځان نوموي چې دمسلمانانو په کور یا ټولنه کې پیدا شوي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ ورځ ځکه بده ده چې موږ شعوري مسلمانان نه یو، زموږ د نوي فیصده خلکو د لمانځه ترجمه هم نه ده زده، دا خو پرېږده چې د دین او عبادت په پیغام ځان پوه کړي، موږ ته هغه ګټه مهمه وي چې زما لاس ورته رسېږي، که څه هم په دې کار کې د ټولنې زیان وي، هغه ګټه چې د ټولنې تر اصلاح وروسته په مجموع کې زه هم ور څخه برخمنېږم، هغې ته انتظار نه شم کولای، زموږ هر سړی په خپل فردي ژوند کې یوازې د ځان ګټې غواړي، که په دې توګه ټولنه بد وضعیت ته ځي، هم یې پروا نه کوو، له دې امله زموږ ټولنه تر ښې بدې ورځې ته نږدې کیږي، زموږ تخریبي اعمال تر تعمیري هغو ډېر دي، موږ د اخلاقیاتو په لحاظ په اسفل السافلین کې پراته یو، هیڅ ډول اخلاقي معیارونو ته ژمن نه یو او هر هغه کار کوو چې په وس مو پوره وي، زموږ تقوا، دین منل، عبادت او اخلاق یوازې تر رسمي چوکاټه محدود دي، که زه پر خپل ځان ونه ډارېږم، د زیان وېره را سره نه وي، نو هیڅکله به ښه انسان ونه اوسم، موږ ځکه د ښه انسانیت تظاهر کوو چې نورو ته ځان ښکاره کوو، له خپله ځان د اذیت مخه نیسو، پر لمن مې د تور داغ لګولو مخنیوی کوم، های که له ما سره د دې هیڅ وېره نه وای یا هم څوک په ما نه خبرېدلای، نو انسان به هغه کارونه کړې وای، چې حیوان به هم ورته ګوته په غاښ کړې وای.

موږ اهداف ورک کړي دي، وسیلې مو هدف جوړې کړې دي، ما وړاندې وویل چې عبادت هدف نه دی، دا لکه د یوه حکومت ځینې شعارونه، لکه بیرغ، ملي سرود، مشر ته سلامي، په اصل کې هدف دا وي چې په ټولنه کې نظم براقرار وي، خلکو ته خپل حقوق ورسېږي، هیڅوک پر بل ظلم ونه کړي، د مظلوم لاسنیوی وکړي او د ظالم مخه ډب کړي، خلکو ته خدمات وړاندې کړي، تعمیري ټولنه جوړه کړي د

(c) ketabton.com: The Digital Library

تخریب په هره ممکنه وسیله مخه ونیسي، کـه څـوك یـوازې بیـرغ تـه د خلکو په مخ کې احترام وکړي، خو د ټولنې براقرار نظم بیا اخلالوي، نـو دا بد سړی دی، دغه اصلن د هغه بیرغ احترام هم نه دی کړی، که احترام یې ور ته در لودای، نو د همدې بیرغ چتر لاندې جغرافیه کې به یې فساد نه کولای، ځکه دا د هغه بیرغ قدر او درناوی پـه خلکـو کـې کمـوي، د ملك او هیواد بې عزتي یې ده، د پاچا او مشرانو بې قدري یې ده.

نو زموږ عبادات هم شعارونه دي، اهداف لـه دې ور هـاخوا دي، تـر ټولو لوی هدف پر خدای ایمان دی، که یو څوك سل سلنه بـاور ولـري چې زما اعمال څارل کیږي، یو څوك شته چې ما ته سزا راکوي او که ښه کار وکړم ښه بدله یې راکوي، نـو بیـا تعمیـري کارونـه کـوي تخریـب نـه کوي، عینن کله د یوه پاك نظام، که څوك یې په ساحه کې غیر قـانوني کار وکړي، نو د هغه نظام پاسداران یې نیسي، له قانون سره سمه سـزا ور کوي، په دغسې ټولنو کې ولې جرایم کم وي؟ ځکه د دوی د باور کچـه پخه ده چې زما پر تخریبي عمل حتمن ما ته سزا را کـول کېـږي، لـه دې امله یې نه کوي، که عبادت په مسلمان کې پر خدای باور او ایمان راسخ نه کړ، هغه عبادت بې ګټې دی، که یې له عبادت سره تر تعمیر تخریـب ډېر وي، ټولنې ته د ګټې پر ځای یې زیان زیات وي، دا نـو دینپـالی نـه دینکاری دی، چې یوازې د خدای په نوم د خدای مخلوق تـه دوکـه او فریب ور کوي، له دوی څخه هر وخـت ځانونـه خونـدي کـوئ، ځکـه دوی یوازې چانس ته په تمه ناست دي، که یې د هر ډول تاوان او زیان چانس تر لاسه کړ، نو ځنډ به ونه کړي.

۲۰۲۲/جولای/۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

فقه که قانون

له دې سرلیک څخه زما هدف د فقهې او قانون ترمنځ تقابل او تعارض نه دی، بلکې موخه مې یوازې د همدې دوو لفظونو پر انتخاب ده چې له دیني متن څخه زموږ دغه علمي تفسیري میراث ته د فقهې نوم کارول ښه دي که د قانون؟

که د دغه تعبیر شالید په پام کې ونیول شي، نو جوتېږي چې په فقهې کتابونو کې راغلي ټول مسایل راسن واضحه دیني منبع نه لري، حتا ډېر داسې مسایل لا هم شته چې اصلن دیني ریښه نه لري، بلکې زموږ تېرو فقهاؤ په لوی لاس دین رنګ ور کړی دی او په خپلو کتابونو کې یې ځای ور کړی.

پر دې خبره ټول مسلمانان سره یوه خوله دي چې دین د رسول په وسیله خلکو ته ښودل کېږي، عملي بڼه یې رسول وړاندې کوي، دا هم اتفاقي خبره ده چې محمد رسول الله ص وروستی نبي دی(۱)، تر هغه وروسته بل نبي نه شته، دې ته د ختم نبوت اصطلاح کارېږي، یعنې اوس نه نوی شریعت نازلېږي او نه څوک دغه ادعا کولای شي، مګر له دې اتفاق سره، د مسلمانانو لویه برخه مفکرین په دې باور دي چې د شرعي مسلو د حل لپاره له قران او سنت سره په خوا کې د امت اجماع، قیاس یا اجتهاد، مصالح مرسله، قول صحابي، ادیان سابقه او ګڼ نور شیان د سرچینې په توګه کار ور کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلته خورا ژور تناقض موجود دی، که ختم نبوت سهي وي، نو بيا د بل چا قول څنگه ديني سرچينه کېږي؟ زما په نظر دې يادو شيانو کې يوازې د تېرو اديانو را پاته سنت زموږ لپاره د يوې ديني سرچينې ارزښت لري څکه قران کريم يې هم يادونه کړې ده(الانعام: ۹۰)، البته چې له قران کريم سره ټکر ونه لري، نور اجماع، قياس، مصالح مرسله، قول صحابي او هر بل شی چې په هر نوم يادېږي، ديني سرچينه نه شي بلل کېدای، اجماع به د هغوی لپاره چې کوي يې، پر هماغه مسلو د حجت کار ورکوي چې دوی يې په حل و فصل کړي، مگر د بل چا لپاره ځکه حجت نه ده چې هغه يې نه په استدلال پوهېږي، نه يې د اخذ اصل مصدر ور معلومېږي او نه په دې خبر دی چې اجماع رښتيا هم شوې ده که نه؟ د دې په مقابل کې قران کريم امر کوي چې په ناپوهي به د يوه شي تابعداري نه کوې(الاسراء: ۳۶)، دا چې د اجماع په اړه گڼې پوښتنې لا هم لا ينحل پرتې دي، نو دا يوازې د هغه چا لپاره کار ور کوي چې خپله يې وکړي، نه دا چې نور خلک يې هم د يوه مستقل مصدر په توگه د حرمت او حلت لپاره وکاروي.

دغه ډول اجتهاد يا قياس، هغه څوک چې اجتهاد کوي، هغه تر خپل کوښښ وروسته همدې نتيجې ته رسېږي، دا چې په دين کې تر وس بالا مکلفيت نه شته، نو همدې اصل ته په کتو، د هغه لپاره يې خپل اجتهاد يا قياس سهي دی، مگر دا چې د يوه چا په قياس دې نور کسان وروسته د حلالو او حرامو پرېکړې کوي، دا نه شرعي بنسټ لري او نه يې عقل مني.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدا لامل دی چې ځينو فقهاؤ اجماع او قياس يوازې کاشف بـولي، يعنې په ديني متن کې د مسلې لپاره د دليـل مونـدونکي دي، نـه دا چـې خپله مستقل مصدر دي، دوی وايي:

أَمَّا الإِجْمَاعُ - إِذَا تَحَقَّقَ - فَهُوَ كَاشِفٌ عَنْ حُكْمِ اللَّهِ سُبْحَانَهُ وَتَعَـالَى؛ لأَنَّ الأُمَّةَ لاَ تَجْتَمِعُ عَلَى ضَلاَلَةٍ.

وَأَمَّا الْقِيَاسُ - عِنْدَ مَنْ يَقُول بِهِ - فَهُوَ كَاشِفٌ عَنْ حُكْمِ اللَّهِ تَعَـالَى فِي ظَـنِّ الْمُجْتَهِدِ.(۲)

اجـماع-کـه وشي-د الهـي حکـم ځرګنـدونکې ده، ځکـه امـت پـر ګمراهي نه را غونډېږي، او قياس-د هغه چا په اند چې حجت يې بولي-هم د مجتهد په ګومان د الهي حکم ښکارونکی دی.

په دغه عبارت کې څو مهم ټکي دي: اجماع کـه وشي، دا جملـه پـه دې اختلاف ته اشاره کوي چې ځينې کسان يې اصلن نه مني، بل خوا د ټول امت له لوري د اجماع ناممکنوالي ته اشاره کوي، دويم ټکـی پکـې دا شو چې که وي هم يوازې د کاشـف درجـه ده، خپلـه مصـدر نـه شي کېدای، د قياس په اړه هم وايي څوک چې يې حجت بولي، دا معنا لري چې ځينې يې نه مني، او بيا پسې وايي چې د مجتهـد پـه ګومـان هغـه د الهي حکم کاشف دی، نه ځانګړې سرچينه، دا چې مجتهد يې لا په اړه ګومان کوي، نو تر هغه وروسته به څنګـه د يـو چـا لپـاره بـاوري مصـدر

(c) ketabton.com: The Digital Library

کيږي؟ حرمت يوه باوري مسله ده چې سل سلنه باوري دليل غواړي، په ظنياتو او ګومانو نه شي ثابتېدای.

مصالح مرسله څه دي؟ فقهاء وايي:

فِي اللُّغَةِ: صَلَحَ الشَّيْءُ صُلُوحًا وَصَلاَحًا، خِلاَفُ فَسَدَ، وَفِي الأَمْرِ مَصْلَحَةٌ، أَيْ: خَيْرٌ، وَالْجَمْعُ: الْمَصَالِحُ.

وَالْمَصَالِحُ الْمُرْسَلَةُ عِنْدَ الأُصُولِيِّينَ: مَا لاَ يَشْهَدُ لَهَا أَصْلٌ مِنَ الشَّارِعِ لاَ بِالاِعْتِبَارِ وَلاَ بِالإِلْغَاءِ. وَهِيَ أَعَمُّ مِنَ الضَّرُورِيَّاتِ، لأَنَّهَا تَشْمَل الضَّرُورِيَّاتِ وَالْحَاجِيَّاتِ والتَّحْسِينِيَّاتِ..(۳)

په لغت کې د يوه شي اصلاح کول دي چې د فساد ضد دی، وفي الامر مصلحة، يعنې په دې کار کې خير دی، جمع يې مصالح ده، د اصولو علماء د مصالح مرسله په اړه وايي: هغه دي چې نه يې شرعي اصل د اعتبار شاهدي ور کوي او نه د رد. مصالح تر ضروریاتو عام دي، دا ضرويات، حاجتونه او تحسينيات ټول را نغاړي.

دلته وينئ چې شريعت يې نه د اعتبار لپاره اصل وړاندې کړی وي او نه د رد لپاره، نو له دې څخه ديني منبع جوړول د يو چا خپل شخصي-نظر دی، بل څوک دغه ډول امورو ته ديني بعد نه ور کوي.

قياس څه شی دی؟ دوی وايي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

الْقيَاس حجَّة من حجج الشَّرْع يجب الْعَمَل بِهِ عِنْد انعدام مَا فَوْقه من الدَّلِيل فِي الْحَادِثَة... هُوَ ترَتّب الحكم فِي غير الْمَنْصُوص عَلَيْهِ على معنى هُوَ عِلّة لذَلِك الحكم فِي الْمَنْصُوص عَلَيْهِ. (۴)

قیاس د شریعت له حجتونو یو حجت دی، که د پېښې په اړه تر دې د لوړې رتبې دلیل وجود ونه لري، په قیاس عمل لازمي دی... قیاس دادی چې د یوه مشترک علت له امله په نص د ثابتې مسلې حکم پر یوه داسې مسله منبطق شي چې په نص نه وي ثابت.

دلته وینو چې قیاس په هغه مسله کې حجت دی چې په نص نه وي ثابته، په دې کې خورا لوی اختلاف دی چې علت مشترکه په دې حکم کې چشی دی او په هغه کې چیش؟ د سود په اړه د مذاهبو ترمنځ دغه اختلاف دې ته رسولی دی چې د یوه مذهب له مخې یو شی سود دی او د بل له مخې نه دی سود، ځکه دوی د علت مشترکه په اړه یوه خوله نه دي، هر څوک یې له خپل اند سره سم معرفي کوي، چې طبیعي خبره اختلاف سره لري او دا اختلاف یې فرعي مسلو ته هم رسېږي.

دا ثابته شوه چې له قطعي الثبوته او قطعي الدلالته دلایلو پرته د نورو مسلو په اړه جدي اختلاف شته، په دې کې نو داسې اختلاف هم شته چې ځینې مسایل دیني بڼه لري که دنیوي؟ بس پر همدې موضوعاتو د وخت عالمانو خپل نظریات ور کړي دي چې هغه مهال د قوانینو د نه رواج له امله هر لیکل کیدونکی کتاب او قانون به د فقهې په نوم یادېدی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا څه بده خبره نه ده كه نن د همدې فقهې پر ځای مدني، اساسي، تجاري، حربي او نور قوانين وليكل شي، فقه هم د موضوعاتو پـه اعتبـار ګڼ تقسيمونه لري، فقه عبادات شته، فقه معـاملات شـته، فقـه السياسـت شته او... دغه نومونه چې دوی په خپل وخت كې د فقهې لپاره كـارولي دي، دا يو هم په شرعي نص ثابت نه دی، د هغوی د خپل وخت يو نوم و، دوی پرې پوهېدل او هيڅ بد كار نه و، دا چې نن دغـه نـوم بـدلېږي، څه ستونزه لري؟ احكام الحدود، والجنايات والتعزيرات يې بـولي، كـه د قانون الجزائي و الجنائي نوم وركوي، ستونزه ولې جوړه شي؟

همدا شان پخوا د مسلمانانو په قضايي سيستم كې د څارنوالۍ په نـوم شی نه و، عرب ورته نيابة وايي، لويه څارنوالي نيابة العامه بولي. زموږ پـه پخوانۍ فقه كې نيابت دې ته وايي چې يو څوك د بل پـر ځـای د هغـه دعوه مخته يوسي، يا ورته وكالت هم ويل كېږي، دا په هغه وخت كې د خپل تاريخي اجتماعي كړنو محصول و، اوس چې وخت ډېر تېر شـوی دی، نو د نيابت هماغه جزئي شكل اوس كلي شـوی دی، پخـوا بـه يـوه كس د بل كس نيابت كاوه، اوس يوه اداره چـې د يـوه خـاص مشرـتـر نظارت لاندې كار كوي، د يوه مجرم په وړاندې د ټول ملت نيابت كوي، په دې كې نو څه ستونزه ده؟ داسې هم نه ده چې په اوسنيو قوانينو كې نو متهم يا مظنون ته هيڅ ډول رعايت نه دی وركول شوی، بلكې هغه هـم له خپل ځانه د دفاع لپاره ډېرې وسيلې په لاس كې لري، كه يو څوك نن را ولاړ شي پخوانی نيابت شرعي وبولي او د فقهې په نوم يې يـاد كـړي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

مقدسه جنبه ور کړي، خو د نن نیابه(څارنوالي) په دې کوتک وهي چې دا غربي پدیده ده زموږ په فقهي تراث کې مخینه نه لري، ځکه یې بایـد منحل کړو؟! ایا هره غربي پدیده باید په همدې برخلیک اخته شي؟ کـه داسې وي، نو زموږ په فقهي تراث کې د بهرنیو چارو وزارت چېرې دی؟ دغه دولتي جوړښت چې نن یې لري، په کـوم فقهـي کتـاب کـې راغلـی دی؟ دا خبره ناسمه ده چې هر نوی شی یا غربي پدیـده بایـد رد شي، د یوه شي ګټور توب او ناګټورتوب ته کتل کېږي، که ښه وي، د ټولنې پـه خیر وي، باید ځای ور کړل شي، که نه رد دې شي.

دا فکر پر خلکو دومر غلبه کړې وه چې د قانون په بڼـه لیکـل شـوي کتابونه یې هم فقهي بللي دي، پاچا ته لیکل شوي د نظـام ځینـې اصـول هم په فقه کې شمارل شوي دي، هغه کتابونه چې مسایل یې له یوه کتابه د بل عالم کتاب ته په حواله خلاص کړي وي، هغه هم تر همدې مقدس پوښښ لاندې راغلي دي، زه دا نه وایم چې پخوانو ښه کار نه دی کړی، ممکن د هغوی به موخه دا نه وه چې تر دې نوم لاندې کتابونه ولیکي بیا یې په مقدس نوم پر خلکو داسې تېر کړي چې څوک یې د مخالفت فکر لا نه شي کولای، که څوک په دلایلو ور سره مخالفت وکـړي، نـو د بـې دینه په ټاپه یې ووهي او د ژوند له نعمته یـې محـروم کـړي، د هغـوی د وخت علمي کچه همدومره وه، هغوی تر ګڼو اعتبارونو لانـدې د فقهـې وېش کړی دی، د دلایلو په لحاظ، دموضوعاتو په اعتبار، د حکمـت لـه مخې، له یوه وخته بل ته یې ځینو نورو اصطلاحاتو هم تغییر کـړی دی،

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا چې په فقه کې موږ کوم پخواني اصطلاحات وينو، دا هم نه يو په قران کريم ثابت دی نه په سنت، بيا هم موږ ورته بدعت نه وايو، بلکې د يوه ضرورت پر بنياد يې لازمي بولو، نن بيا دا ضروري ده چې له اوسنيو حالاتو سره موافق ولاړو شو، په ټوله نړۍ کې همدا فقهي اصطلاحات په نويو اصطلاحاتو اوښتي دي، احکام الاسرة ته نن مدني قوانين ويل کېږي، فقه المعاملات ته نن قانون تجارت ويل کېږي، په دې کې هم د پخوانو فقهاؤ له علمي نظرياتو گټه اخيستل شوې ده او هم نوي پر اضافه شوي، دغه قوانين د يوه اسلامي هيواد لپاره ليکل کېږي او پر مسلمانه ټولنه نافذېږي، نو دا هيڅ امکان نه لري چې هغوی دې له شريعته مخالفت وکړي، شرعي مقاصد او د شرعي عمومي پيغاموه دې هېر کړي، هغه فقهي مسايل دې صرف نظر کړي فرضن اوس هم مسايل په حلېږي، دوی دې پر ځای نوي ايجاد کړي، بلکې له کاره لوېدلو ته نوی بديل لټوي، نوي مسايلو ته حل پيدا کوي، دا که پخوا د فقهې په نوم يادېدل، نن د مدني يا بل قانون په نوم ياد شي، نو څه اسمان خو نه را لوېږي؟ اصلن فقه هم د هغه وخت لپاره قانون و، دوی ورته يا په شرعي متن کې حل پيدا کاوه يا يې د اجتهاد، قياس، مصالح مرسله، قول صحابي او گڼو نونو لاندې حل پيدا کاوه چې همدغه يو نوم ورته کارېدی، اوس هم عيني کيسه ده يوازې يې ځينې مسايل نوي کېږي، په سيستم کې يې رد وبدل کېږي، او هغه پخوانی نوم يې په نوي بدلېږي، نه پخوانی فقه له خطا خالي ده، نه نن قوانين، دواړه د انساني دماغ او علم محصول دي چې د خپل وخت د ټولنې او گڼو نورو حالاتو وشرايطو اغېز پر جوت

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی، نو فقه قانون ده او قانون فقه ده، په دې کې زما په نظر هیڅ شی بـد نه دی، بلکې لا به ښه شي چې موږ له حالاتو سره موافق د خپلې ژبې په قاموس کې نويو لفظونو ته ځای ور کړو.

۱۵/۹/۲۰۲۲

۱)(الموسوعة الفقهية الكويتية، مصادر الاجتهاد: ۴۳/۱)

۲) الموسوعة الفقهية الكويتية (۱/ ٤۳)

۳) الموسوعة الفقهية الكويتية (۲۸/ ۲۰۸)

۴) أصول الشاشي (ص: ۳۰۸- ۳۲۵)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دین او ساینس

د دین او ساینس په اړه زه تر ډېره وخته په دې نظر وم چې دواړه یو له بل څخه دومره ګوښه دي چې یو د بل په چارو کې مداخله نه، بلکې مطلق کار نه لري؛ مګر اوس دې پایلې ته رسېږم چې نه له یوه بله مطلق په هره برخه کې بېل دي او نه سره یو شی دي، خو ترمنځ یې مشترکې نکتې شته.

قران کریم د خپلې مدعا لپاره یا تاریخي شواهد وړاندې کړي دي(النور: ۳۴)، یا یې هم د علم په مټ د خپلې مدعا د تللو بلنه ور کړې ده(یونس: ۳۹) یا یې هم ورته ویلي چې تاسو خپل کار کوئ موږ خپل، د کار او عمل نتیجه به دا په ډاګه کړي چې څوک پر سمه لار او څوک پر ناسمه درومي.(الانعام: ۱۳۵، هود: ۹۳، الزمر: ۳۹)

قران کریم د انسان په اړه دا خبره په ګڼو مواردو کې کړې ده چې هغه تلواره کوي او د هر شي پایله ژر او ځای پر ځای غواړي، البته عیني شرایط داسې نه دي لکه انسان په ذهن کې جوړه کړې نقشه، عیني شرایط د ډېر وخت په تېرېدو د یوه حقیقت د منلو لپاره، د یوه کار د نتیجې لپاره، د انقلاب د راتلو او یوه اوښتون لپاره سازګاره کېږي، نو له دې امله الله تعالی انسان ته د علم په میدان کې د خپلې مدعا د تللو بلنه ور کړې ده، خو تر څنګ یې دا هم ورته ویلي چې دوی تلواره کوي، د یوه شي نتیجه ژر غواړي، د هر شي په اړه داسې فکر کوي چې دلته هیڅ اصول نه شته او هر څه بس همداسې تصادفن را منځ ته کېږي، که یې غوښتنه پوره نه شي، د یوه قاطع حقیقت له منلو هم انکار وکړي، که څه هم د هغه د رد لپاره یوازې دومره توجیه کولای شي چې دوی یې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

حقیقت نه پوهېږي، الله تعالی وایي دوی د علم په میدان کې همدومره مخته تللي دي،(النجم: ۳۰) نور د هغې ادعا د رد لپاره هیڅ نه لري، یوازې خپله ناپوهي یې بانه کړې ده او د خپل شاوخوا له حقایقو ناخبره د زمري غوندي پر میدان ناست دی.

قرا ن کریم وي که بل هر کتاب چې د علم په میدان کې د درېدو توان ونه لري، هغه د دې وړ نه دی چې پیروي یې وشي، قران کریم که هغه پیغام د بشریت لپاره ونه لري چې د بشر۔ښېګڼې پکې شته، په تاریخي شواهدو یې خپله مدعا ثابته نه کړه، د علم په میدان کې د هغه کړې وړاندوینې د منل شوي حقیقت په توګه زبات نه شوې او په لارښونو تر عمل وروسته یې که د ښې او غورې نتیجې په بڼه د انسانانو مخته د خپل حقانیت شواهد وړاندې نه کړل، نو بیا قران کریم نه د الله کتاب دی او نه د علم په دې نړۍ کې د دې وړ دی چې پوهان، عاقلان، تجربه کاره او مفکرین خلك یې ومني .

اوسپنسکي وایي:"کوم مذهب چې ساینس رد کړي او یا هم ساینس مذهب رد کړي، هغه دواړه باطل او ناسم دي".

ډاکټر OTTO لیکي: «تر هغو چې یو دین د عقل او بصیرت عناصر له ځان سره لري، هغه به د تعصب او تصوف په ګنده ډنډ کې له لوېدو خوندي وي، دغه مذهب په ځان کې د بشریت شموله دین د جوړېدا وړتیا لري.»(۱)

قران کریم کله هم په ړندو سترګو خلکو ته دعوت نه دی ور کړی چې د هغه ادعاوې دې په پټو سترګو ومني، قران کریم د رسول الله ص په ژبه وایي:

قُلْ هَذِهِ سَبِيلِي أَدْعُو إِلَى اللَّهِ عَلَى بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي} [یوسف: ۱۰۸]

ووایه: دغه زما او زما د پیروانو لار ده چې په بشپړ بصیرت ورته بلنه کوم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو بل ځای قران کريم د احد تر ماتې وروسته مسلمانانو د الهي اصولو د بيان په لړ کې وايي:

إِنْ يَمْسَسْكُمْ قَرْحٌ فَقَدْ مَسَّ الْقَوْمَ قَرْحٌ مِثْلُهُ وَتِلْكَ الْأَيَّامُ نُدَاوِلُهَا بَيْنَ النَّاسِ وَلِيَعْلَمَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا} [آل عمران: ۱۴۰].

که تاسو ته زيان رسېدلی، نو دښمن مو هم عيني زيان ليدلی دی او د خلکو ترمنځ د (بريا و ناکامی) دغه وختونه د الهي اصولو له مخې بدلېږي او څو مسلمانان په همدې (حقيقت) پوه شي.

د بدر په ميدان کې بريا او د احد په ميدان کې ناکامي، تقريبن د يوه کال په اوږدو کې دوې يو د بل مخالفې حادثې وې، قران کريم پر دواړو تبصره کړې ده، د احد په اړه دغه تبصره کې راغلي دي چې دلته له نافذو قوانينو سره هماهنگي د انسانانو د بريا اسباب چمتو کوي، همدې نکتې ته بايد د همدې دوو پېښو په رڼا کې وگورئ او دغه حقيقت په مجسم شکل ستاسو مخې ته پروت دی، ولې په ډېرو کمو کسانو مو د بدر ميدان وگټی او له ډېرو کسانو سره مو د احد ميدان وبايلی؟ پر دې عواملو په فکر کولو تاسو پوهېږئ چې موږ ته قران کريم د څه ډول ژوند د منلو بلنه راکوي او موږ څنگه په دې حقيقت تر پوهاوي وروسته د ژوند پر سختيو بريا موندلای شو؟!

زما په نظر که دا معيار له منځه يوسو چې پر ساينسي حقايقو د قران کريم يا دين مدعا نه شو عرض کولای، يا په بل عبارت د دينـي ادعاؤ لپاره که داسې يو معيار ونه لرو چې پر هغه په تول کولو د دې دروندوالی او سپکوالی را معلوم شي، نو بيا يې حقوالی و ناحقوالی څنگه جوت شي او انسانان يې د کومو دلايلو و شواهدو پر بنياد ومني؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا چې مسلمانان ادعا کوي زموږ دین تر نورو حق دی، نو ایا یـوازې په دې حق دی چې لمونځ کوي، که د حج یا روژې له امله حق دی؟ که په دین کې دا راغلي چې دروغ مه وایه، غـلا مـه کـوه، زنـا مـه کـوه، لـه خلکو سره همدردي کوه، دا یـې د حقانیـت معیـار شـو؟ زمـا پـه نظـر دا خبرې او د عبادت یو ډول هر دین لري، نو بیـا هـر دینپـالی ویـلای شي چې زما دین هم حق دی، د دې هرې ادعا د اثبات لپاره خو باید داسـې یو معیار وجود ولري، چې پر هغه په تول سره سپک او دروند سره معلوم شي، که ساینس د دې لپاره معیار ونه ټاکو، نو بل هیڅ داسې تـول منلـی معیار تر اوسه وجود نه لري، چې پر هغه معیار سـپک شـوی دې خلـک سپک ومني او دروند یې خلک دروند وبولي.

قران کریم د خپلو خبرو د اثبات لپاره له تاریخي شـواهدو سره سره د کایناتو لور ته هم زموږ پاملرنه اړولې ده، د انسان خپل جسم او نفس تـه یې هم ګوته نیولې ده، د اسمان او ځمکې پـه لـوړو او ژورو کـې داسـې حقایقو ته یې هم زموږ توجو جلب کړې ده چې نن یـې مـوږ د علـم پـه مټ درک کولو ته نژدې شوي یو، قران کریم دې خبرې ته داسې اشـاره کړې وه:

سَنُرِيهِمْ آيَاتِنَا فِي الْآفَاقِ وَفِي أَنْفُسِهِمْ حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُّ أَوَلَـمْ يَكْـفِ بِرَبِّكَ أَنَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ () أَلَا إِنَّهُمْ فِي مِرْيَةٍ مِنْ لِقَاءِ رَبِّهِمْ أَلَا إِنَّهُ بِكُـلِّ شَيْءٍ مُحِيطٌ} [فصلت: ۵۳، ۵٤]

ژر به موږ دوی ته د خپل (قدرت او شتون) نښې په کایناتو او د دوی په نفسونو کې ور ښکاره کړو، څو دوی پوه شي چې قران کـریم حق (لـه واقعیتونو سره موافق) دی او ایا دا خبره بس نه ده چې ستا رب پر هر شي حاضر و څارونکی دی؟ حقیقت دادی چې دوی د خپل رب د ملاقـات

(c) ketabton.com: The Digital Library

په اړه شک کوي، خبره داده چې هغه د (خپلو قوانينو) په مټ پر ټولو شيانو احاطه کړې ده.

په دې اياتونو کې قران کريم د علم لور ته د خپلو مخاطبانو توجو جلب کړې ده، الله تعالی وايي تاسو لږ انتظار شئ، موږ به د خپل شتون او قدرت نښې په کايناتو او انساني نفسونو کې درته وښيو، د قدرت داسې نه بدلېدونکي او له يوې مرجع څخه کنټرولېدونکي قوانين به کشف کړئ چې ګوته په غاښ به ورته پاته شئ، هغه مهال به پوه شئ چې د کايناتو هيڅ شی هم د تصادف له مخې نه را منځته کېږي او نه د تصادف له مخې ختمېږي، بلکې دا هر څه د محکمو اصولو په رڼا کې ترسره کېږي، له دې اصولو نه کاينات مستثنا دي او نه انسانان، نه يو فرد ځان ترې خلاصولای شي او نه درسته ټولنه، د هر چا لپاره دلته اصول دي، هر څه د هغو اصولو په رڼا کې ترسره کېږي، هيڅوک دې بې وخته د يوه شي د تلو يا راتلو تمه نه کوي، پښتانه وايي؛ په تلواره اوګره نه سړېږي، نو په تلواره د کارونو نتيجه هم نه راوزي، د هر شي لپاره چې ذهني او عيني شرايط مساعد نه شي، هغه شی نه موجودېږي او نه په عالم خلق کې د الله تبارک وتعالی تګلاره داسې ده چې په يو دم هر څه ترسره کېږي، دلته که د کايناتو پيدايښت دی هم يې تر دې وخته پر وجود دومره زمانه تېره شوې ده چې انسان يې د ورځو او کلونو په شمار ستړی کېږي او که د انسان خپل پيدايښت دی هم داسې دی چې له يوې نکتې پيلېږي، په سوکه سوکه تدريجي ډول د خپلې ودې وروستۍ څوکې ته رسېږي، همدا ډول که زموږ په شاوخوا کې وګورو د هر شي لپاره همداسې د تدريج لار تعين شوې ده، حتا د انسان خپل افکار هم تاثيرات لري، قران کريم يې يادونه کړې ده:

}وَإِنْ تُبْدُوا مَا فِي أَنْفُسِكُمْ أَوْ تُخْفُوهُ يُحَاسِبْكُمْ بِهِ اللَّهُ{ [البقرة: ۲۸٤].

(c) ketabton.com: The Digital Library

او ستاسو په نفس کې شته افکار که ښکاره کړئ یا یې پټ وساتئ، الله یې درسره محاسبه کوي.

هدف ورځخه د الله قوانین دی، ستا خیالات او افکار خپلې پایلې لري، که عملي یې کړې هم به خپله نتیجه په خپلو سترګو وګورې او که ستا په ذهن کې پاته شي، هم به یې پایلې حتمي ووینې. تاسو نن د قران کریم دغه وینا د علم اصول النفس له یوه ماهر ځخه وپوښتئ چې هغه د انسان د لا شعور او تحت شعور له نړۍ ځومره جالبې درته کوي، بیا به پوه شئ چې زموږ افکار ځنګه زموږ په کړنو او وجود اغېز کوي او ځنګه یې محسوسې پایلې زموږ په وړاندې راځي؟

هغه ځوک چې د علم له میدانه قران کریم د خانقا تاریکیو ته لـه دې ډاره ځغلوي چې هسې نه د ساینس تحقیقات یې پر شویو ادعاګانو د بطلان چلیپا راکاږي، هغوی دې لومړی د قران کریم پـه مفـاهیمو، ژبـه، اصولو، بیان، دلایلو، د ادعا په حقیقت بیا یـې د ثبـوت لپـاره پـه طریقـه ځانونه پوه کړي، تر دې وروسته دې د علم لـه میدانـه هغـه ثابـت شـوي حقایق ورسره پرتله کړي چې د دې میدان اهـل ذکـر ور بانـدې د ثبـات اخیري ټاپه وهلې ده، بیا دې ترمنځ د توافق یا تضاد موندلو په فکـر کـې شي چې قران کریم د علم په تله کې خپل ځان ځنګه ثابتوي؟

د قران کریم د حقانیت لپاره ساینسي لاسته راوړنې، د بشریت علمـي وده او د سیاسـت و اقتصـاد پـه میـدانو د انسـانانو ورځ تـر بلـې علمـي تیوریانې او ور پسې یې په علمي ډګر کې ارزونې یو په یو د قران کریم د حقانیت او صداقت چیغې وهي، دا چې ځوک یـې لـه تعصبه نـه منـي، هغوی ممکن د خپل ځان له وجوده هم منکر شي، بل لور ته که مسلمان یې له قران کریم ځخه په ثابتولو کې پاته راغلی، دا د هغه پر نـاخبري او ناتواني دلالت کوي، په دې کې د قران کریم نقص نه شته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ملوکيت لپاره د تابوت جوړول د قران کريم وړانديز و، قران کريم د واک لپاره د مسلمانانو خپل منځي مشوره پيشنهاد کړه(الشوری: ۳۸) قران کريم د فرعون او دې ته ورته پاچاهانو په يادولو د دې د بـدوالي ښلگـې ور کړې دي، تر ډېرو تجربو وروسته انسانان هم دې پـايلې تـه ورسـېدل چې د ملوکيت پايلې د بشر په گټه نه دي، د ملوکيت دور يې ختم کړ. د غلامانو په نيولو لومړی نيوکې قران کريم وکړې، د انسانانو پيدايښـت يـې له يوه نفس وباله او ټول بشريت يې د احترام او درناوي وړ وباله، په ټولنه کې د شته غلامانو د ازادولو امر يې وکړ او انسـانان ډېـر وروسـته همـدې نتيجې ته ورسېدل. د روحانيت او ماديت په کشمکش کې انسـانانو يـا د افراط لوری نيوی يا هم تفريط ته يې پنا وړه، څوک به له ماديته په گوښه کېدو د رهبانيت لمنې ته په لوېدو د ماديت له لزتونو بـې برخـې شـول او څوک به دومره ماديت پرسته شول، چې په دې ټس کې به يې روحانيت بيخي هېر کړ، هر څه به يې ماده بلل، د ماده پرسـتانو ټـول اعـمال هـم د خلکو په وړاندې دي، داسې کارنامه يـې نـه ده کـړې چـې څـوک پـرې ووياړي، قران کريم د اعتدال لار ونيوه، نـه يـې يـو مخيـز خپـل پـيروان ماديت ته هڅولي او نه يې روحانيت ته، بلکې دواړه خواو ته يـې لازمـه پاملرنه کړې ده. نه يې له ماديته انکار کـړی دی، چـې ژونـد يـوازې تـر خانقا را محدود کړي او نه يې هر څه ماده بللي چې د روحانيت بيخ پـه وکاږي، بلکې اصول يې ور کړل چې همدې چوکاټونو ته په کتو دې لـه مادي نړۍ گټه واخلي او خپله روحاني دنيا دې په ودانه کړي، داسې نـه کېږي چې له ماديته په انکار روحانيت قوي کېږي او نه داسې حل راوزي چې روحانيت نفي شي يوازې ماديت دې هر څـه وبلـل شي. د مـذهبي ازادي په اړه لومړی قران کريم خپلو پيروانو تـه امـر وکـړ چـې اسـلام تـه راتگ او تگ هم د خلکو په خوښه دی او هر دين هم د دينپـالو کسـانو

(c) ketabton.com: The Digital Library

په خپله خوښه پوري اړه لري، د يو چا چې هر دين زړه غواړي، خوښ يې وي، هغه دې ومني، په دې لړ کې زور زياتی بايد ونه شي(البقره: ۲۵۶)، دا يادې يې يوازې يو څو بېلګې وې چې دلته مې يادې کړې، که نه په قران کريم کې دې ته ورته مثالونه بيخي ډېر دي.

قران کريم په قاطعانه توګه ځينو ساينسې حقايقو ته اشاره کړې ده چې له دې ډګره د قران کريم په ايستلو به کله هم هغه قراني حقايق را برسېره نه شي، د قران کريم د حقانيت معيار به د خرافاتو په ګرداب کې ورک شي او د الله له انقلابي کتاب څخه به يوازې يو څو خرافاتيان د خپلو خرافاتو د زباتت لپاره کار اخلي، چې هم انسانان له علمه په لرې کړي، هم يې په دنيا کې د دې په وسيله وشکوي او د اخروي ژوند له نعمتونو يې هم د خپلو خرافاتو په ذريعه محروم کړي. قران کريم د علم کتاب دی او تل به د علم په ميدان کې ځلېږي، هيڅوک نه شي کولای چې د خپلو خرافاتي باورونو د لزړېدو له امله پر قران کريم نيوکې وکړي او د قران کريم اهميت په دې سره کم کړي، قران تر بل هر چا د خرافاتو ډېره مقابله کړې ده، د عربو په خرافاتي ټولنه کې همدې قران کريم انقلاب راوستی، د علم ډېوه يې هغه وخت روښانه کړه چې پر نړۍ باندې د ظلم، جهالت او وحشت تورتم پروت و، دا ډېوه به تر هغو له همدې ځايه بله ساتله کېږي چې دا نړۍ په علماؤ او د عقل په خاوندانو ودانه وي.

۲۰۲۲/جولای/۳۰

سرچينه:

۱)انسان نې کيا سوچا؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر دیني سرچينو زياتونې او ترې کمونې

ديني متن د الهي کلام او کتاب په بڼه نـازلېږي، بيـا د همـدې کتـاب هداياتو ته عملي او تشريحي جنبه د همدغه خدای رسول ور کـوي، لـه دې امله په قران کريم کې وايي:

{هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَى وَدِينِ الْحَقِّ} [التوبة: ۳۳].

دی هغه ځـوک ذات چـې خپـل رسـول يـې لـه حـق ديـن او عمـلي تګلارې سره لېږلی دی.

دغه مطلب يې د الفتح په (۲۸) او د الصف په (۹) نمـبر ايـاتونو کـې هم بيان کړی دی.

هُدی چيش ته وايي؟ د عربي ژبې د لغت کتابوه وايي:

الطَّريق، الشَّريعة ".(۱)

لار، تګلاره.

ابن فارس په خپل کتاب کې وايي:

هدی: الهدی: خلاف الضلال...، وأصله التقدم.(۲)

هدی د ضلال(ګمراهي) خلاف دی... او اصلن وړاندېتوب ته وايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښکاره او روښان معنا هم لري، ورځې ته هم هم وايي. د ړانده په لاس کې لکړې ته الهادية وايي، نو د دې مادې بنسټيزې معناوې ښکاره، روښانه، وړاندې او تګلاره دي. له دې امله حرم ته روانه کړې قرباني هم هَدي بولي، ځکه د کاروان مخته روانه وي، لکړې ته هم وايي، ځکه تر ړوند وړاندې وي، په اوبو کې راوتلې ډبره هم هادِيةٌ بولي، لامل يې دادی چې له ورايه ښکاري، د حيوان د مخ حصه هم هادٍ بولي، تر نور بدن يې مخکې وي او ژر ښکاري.

په ايت کې چې الله تعالی د کوم هدايت يادونه کړې ده، هلته يې هدف تګلاره او لارښوونه ده، دين خو د ژوند لپاره عملي احکام او هدايات دي، نو رسول په دې مکلف وي چې دغه عملي بڼه په خپل عمل او کړنو سره امت ته وښيي.

تر هغه وروسته چې پر رسول الله صلی الله عليه وسلم احکام نازلېدل، هغه يې تشريح کوله، څه وخت چې احکام تکميل شول، نو په قران کريم کې د دې اعلان هم وشو او د رسول الله ص د رسالت دنده ورسره بشپړه شوه او د هغه د کوچ وخت را ورسېد، قران کريم وايي:

{الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا} [المائدة: ۳].

نن ورځ مې تاسو ته ستاسو دين پوره کړ، او خپل نعمت مې در باندې بشپړ کړ او تاسو ته مې اسلام د دين په توګه خوښ کړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر دې اعلان وروسته باید دا خبره روښانه شوې وای، چې کوم شیان دیني دي او کوم غیر دیني؟ په دې باید خلک پوه وای چې دین د الله وي، هغه یې نازلوي، حکم یې هغه کوي، هر څه یې د هغه په خوښه کېږي، له دې پرته پر بل شي د دین نوم ایښول ناسم کار دی.

یوه خبره باید واضحه وکړم چې یو انساني برداشت دی او یو اسماني دین، د دواړو ترمنځ فرق دادی چې انسان د خطا امکان نه شي ختمولای او په دیني متن کې دغه احتمال له لویه سره نه شته، په دین کې بیا یو هغه مسایل دي چې امت یې پر مفهوم اجماع لري، لکه: د الله وجود، د لمونځ فرضیت، د زنا حرمت، رشوت، سود او دې ته ورته کلي مفاهیم دي چې پر کلي مفهوم یې اجماع ده او دغه ډول کلي مفاهیمو کې اختلاف نه وي، دا له بدهیاتو څخه بلل کېږي، نو دغه هم مقدس دي که څه هم د انساني فهم او برداشت مالګه ورګډه شوې وي، یو هغه جزي مسایل دي، لکه په قسطونو کار سود دی که د بیې یو ډول؟ پر دې اختلاف دی او هیڅ ټول منلې فتوا د دیني سرچینو په ملاتړ نه شته، اوس د دې دویمې کټګورۍ مسایلو ته حتمي دیني رنګ ورکول او د لومړۍ برخې په شان یې مقدس بلل ناسم کار دی او ډېر غلط او ناقص افکار ور څخه سرچینه اخلي. هغه بدهیات حتمي یو داسې کامل فرد لري چې پر هغه یې ټول امت سره یوه خوله وي، خو له هغه سره د نورو په ورګډولو کې اختلاف رامنځته کېږي، مثلن: سود څه دی؟ له قرضدار څخه تر خپل اصل مال اضافه مال اخیستل سود دی، دا یې هغه اتفاقي فرد دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې ټول امت پر متفق دی، تر دې وروسته افراد یې مختلف فیه دي، زنا چیش ده؟ له نکاح پرته له ښځې سره د یوه نارینه د مخ په فرج کې جنسي اړیکې دي، دا چې متعه زنا ده که نه؟ په زور نکاح شوې زنا وبلل شي که نه؟ د بدل نکاح سهي ده که په زناکې شمار شي؟ دا ټول اختلافي دي، هغه اتفاقي مفاهیم یې حتمي دي، مقدس هم دي او دین هم بلل کېږي، ځکه دغه اتفاقي مفهوم یې له صدر اسلام څخه منقول دی.

په اختلافي مسلو کې حتمي نه ده چې یو څوک دې له بل چا سره د نظر اتفاق ولري، له دې امله موږ په اسلامي دنیا کې ډېر اختلافات او مذاهب وینو، ټول لمونځ کوي، ډېر څه یې سره مشترک دي، خو په جزئیاتو کې اختلاف لري، حج هم ټول کوي، غټ اعمال یې سره متفق دي، وړې مسلې یې اختلافي شته، خدای هم ټول مني، په اړه یې ځینې واړه اختلافونه له ناسمو برداشتونو څخه را پیدا شوي دي، دا هر څه د دې بېلګې دي چې اختلاف نه ختمېږي او د انسانیت په همدې متغیر ژوند او د دغو خاصیتونو لرونکې ژبه کې یې ختمول هیڅ امکان هم نه لري.

نو چاره څه ده؟ چاره یې زغم دی، یو څوک که خپل برداشت باوري بولي، هغه دې په خپل فهم عمل وکړي، پر یو چا یې باور شو، له هغه تر پوښتنې وروسته دې حکم عملي کړي، زما فهم دا نه لازموي چې زما پلار دې هم زما له فهم او فکر سره سم عمل وکړي، ځکه زه په خپل فهم مکلف یم او هغه په خپل وس او فهم، نو زه حق نه لرم چې خپل فکر مې پر نورو تحمیل کړم، مګر په دې مکلف یم چې تر خپله وسه په دین

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځان پوه کړم، هر سړی په مکلف دی، څوک به خپله وس لري، اصل سرچينې به يې د پوهانو له هداياتو او وسيلوي علومو سره يوځای کتلای شي، څوک به داسې وس نه لري، هغه به له نورو د پوښتنې په کولو پوهاوی تر لاسه کوي.

دين په اصل کې پر يوه سرچينه ولاړ دی، هغه سرچينه يې وحې ده، تر هغو چې الله تعالی يو حکم نازل نه کړي، رسول الله ص يې په عملي نمونې وړاندې کولو هم مکلف نه دی، تر هغه وروسته چې حکم نازل شي، رسول مکلف دی چې عملي نمونه يې خلکو ته وښيي، دغه دين شو او دغه يې عملي طريقه. دغه دواړه شيان که څوک په هر نوم يادوي پر وحې ولاړ دي او اصل دين له همدې ځايه سرچينه اخلي.

تر دې وروسته چې رسول الله صلی الله عليه وسلم وفات شو، د ديني احکامو د نزول زمانه ختمه شوه، دغه دروازه د ابد لپاره وتړل شوه، نور احکام نه نازلېږي، دين په خپل متن کې ځينې مسايل واضح بيان کړي دي، نور يې د يوه فارمول په چوکاټ کې ايښي دي او حکم يې واضح کړی دی، ځينې يې بېخي نه په چوکاټ کې شته او نه په واضحو لارښونو کې، دغه کټګوري مسايل يې په ديني رنګ نه دي رنګولي، زما په نظر ښه به وي چې ثابت مسايل يې ديني وبولو او غير ثابت يې ټول دنيوي، څو يې ترمنځ د بيلتون ښه واضحه کرښه وايستل شي چې خلکو ته يې تميز اسانه شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوس که یو څوک راځي پر همدې دیني سرچینو اضافه کوي، مثلن وايي: په قران کریم کې دا مسله نه شته، په سنت کې هم نه شته، تر یوه فارمول لاندې هم نه راځي، مگر د دې شي په اړه د حرمت پرېکړه دوه زره علماؤ کړې ده، نو دا شی ځکه حرامېږي چې اجماع حرام وبالی او اجماع یوه دیني سرچینه ده، لکه قران چې یو شی حراموي یا سنت، همدغسې اجماع هم د دغه شي په اړه د حرمت پرېکړه وکړه او اسلامي امت پر گمراهي نه را یوځای کېږي، نو معلومه شوه چې د دوه زره علماؤ اتفاق پر حق دی او د هغه شي د حرمت پرېکړه بالکل سهي ده.

زما په نظر دلته بنسټیزه تېروتنه دا کېږي چې پر دیني سرچینو زیاتوب کوي، دا که د اجماع په نوم وي چې مستقله سرچینه یې بولي، که د مصالح مرسله په نوم وي، یا د قول صاحبي په نوم وي یا بل هر نوم، دا له دین سره ظلم دی، دا پر هغه څه نه اکتفا ده چې الله او رسول ور باندې کړې وه. زما په اند باید له دې سرچینو هیڅ شی نه کم شي او نه هم پر زیات شي، هماغه دین الحق او الهدی دوې سرچینې بیخي کافي و شافي دي، الله د شارع او رسول ص یې د شارح په توگه زموږ لپاره د دنیا او اخرت د بریا ضامن دي، تر دې اضافه والی که په داسې توگه وشي چې مسایلو ته حل وړاندې کړي، یا له دیني متن او شرحې څخه د اجتهاد په توگه یا هم غیر له دینه د یوه قانون په توگه یې وړاندې کړي چې د هغه وخت خلک پرې اجماع وکړي، دا به تر هغه ډېره ښه وي چې په اجماع حل شوې مسلې ته کامل دیني رنگ ور کوي او اجماع یوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ديني مرجع معرفي کوي، ځکـه دلتـه دوی خلکـو تـه د اسـتدلال دروازه خلاصه کړه، هره ډله د خپلې مخالفې ډلې په مقابل کې چې لـه قـران او سنت څخه دليل نه شي موندلای نو اجماع ته پنا وړي او دا نو بيا څـوک ثابتوي چې په دې وخت کې ټولو خلکو اجماع کړې وه که نه؟ ايا شونتيا يې هم وه که نه؟ عقل يې مني که نه؟ بس ادعا وکړي چې پر دې مسله د امت اجماع ده، دا که وي که نه، يوه ډله يې د بلې په مقابل کې کـاروي او مثالونه يې د ګڼو مذاهبو په فقهي کتابونو کې تر شمار وتلي موجود دي.

زه دې جرأت ته حيران يم چـې د الله پـر بشـپړ شـوي ديـن زيـاتونې کوي، سرچينې يې ګڼې ور وړاندې کوي، يو شی د خلکو په خولـه يـوه ورځ حرام او بلـه ورځ حلالـوي، لـه دينـي احکـامو يـې د لوبـو وسـيلې جوړې کړې وي، توخدای دغه صيغه به يو څوک نن د خپلې خور، لور، وريرې، خورځې او بلې خپلوانې په حق کې خوښه کړي؟ کـه دا نـه شي برداشت کولای، نو د بل لوڼو ته څنګه فتوا ور کوي او په تاريخ کې يـې څنګه تر دې ډېرو پاکو ښځو او نرانو ته ثابتوي؟ بل مثال ته فکر وکـړئ! يوه ښځه له مېړه درې واره طلاقه شوه، د قران کريم د حکم له مخې نـور دغه مېړه او مانينه نکاح نه شي سره کولای، مګر په هغه صورت کې چـې له يوه بل مېړه څخه کونډه يا طلاقه شي، بيا که اول مېړه ته ځي، نکاح يې جواز لري، د دې حکم هدف دا نه دی چې يوه طلاقه شوې ښځه دې د هغې پخوانی مېړه تر لاس ونيسي، يوه مينده ته دې ور نکاح کـړي، هغـه دې ورسره جماع وکړي، بيا دې طلاقه کړي او بېرته دې اول مېړه ته نکاح

(c) ketabton.com: The Digital Library

ور وکړي، زموږ په وخت کې مـذهبي قِشر ـ دې تـه حلالـه وايـي، دا نـو حلاله نه ده سمه (ملعنه) ده، په دې کې ښځې له لومړي طلاقـه عـده نـه وي پوره کړې، دویم دا چې اول مېړه د هغې نور مېړه نـه شـو پاتـه، هغـه پردی سړی دی او دا پردۍ ښځه، هیڅ اړیکه نه سره لري، هغه څه واک لري چې تر لاس نیولې یې یوه مینده تـه دروي او بیـا یـې پـه زور نکـاح کوي؟ دواړې نکاوې بې مهره کیږي، د دویم مېړه نکاح فقط د یوه ګړي لپاره وي چې هغه له دې ښځې سره یوځای شي نور بس خلاص، هغه به یې حتمي طلاقوي، تر طلاقه وروسته ځای پر ځای اول کس ته په نکاح کیږي، عده او مهر سر خوړلی دی، ځکه د نر واکې ټـولنې یـوه فـرد پـه غوسه کې خپلې ښځې ته طلاق ور کړی، اوس یې بېرته ځان ته حلالوي نو سزا یې ښځې ته ور کوي؟ دا یوه زړه بږنونکې ډرامه نه ده، نـو چـیش ده؟ دغه کسان هم بیا پر منبر ناست وي، نارې وهي مخ یې سـور وي او غرب ته پېغور ور کوي چې اسلام ښځو ته حقوق ور کړي دي، تاسو خو د جنسي تندې اله ترې جوړې کړې ده؟! هغوی بـه الـه کـړې وي، مګـر تاسو خو هم اله کړې ده او هم مو په زور کـړې ده او دې کـار تـه مـو د خدای د دین نوم ور کړی دی، چې یوه مقدسه فحاشي ورته ویلای شو، د یوه انسان په زړه کې که یوه ذره انسانیت هم پاته وي، توخدای له یـوه انسان سره به دغه ډول معامله وکړي؟ دا یې نو مشت نمونـه خـروار دي، دغه ډول کیل تماشه والا مسایل نور هم په پیخر دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که د حلالې لپاره يو ناسم ديني استدلال نه وای شوی، خبره قانون ته تللې وای، تر دې په مراتبو ښه حل کېده او مېړه و مایـنـه دواړه بـه راضي وای او دين به پکې نه بدنام کېدای. د خدای لپاره دا مو دين ته په نسبت څه مقدسه لوبه او فحاشي پيل کړې ده؟

پر اصلي ديني سرچينو د نه درېدا به همدغه نتيجـه وي، څـوك چـې اضافې پر کوي، هغوی به حتمن له دين څخه داسې مسـخره شـی جـوړه وي چې هم به د ظلم سبب وي، هم د فحاشۍ، هم د بل د حق خوړلو او ګڼو نورو نارواؤ، ځکه اوله ناروا يې داده چې د خـدای پـر سرچینـو یـې بسنه ونه کړه او له دې ځای يې د ظلم بنياد کېښودل شو.

دوکتور يو سف قرضاوي پر خپل ټويټر پاڼه يوه ورځ ډېره ښه يادونـه کړې وه: «موږ د هغو پوښتنو حل له اسلامه غواړو چې هغه نه دي مطرح کړې او د هغو ستونزو حل لار پکې لټوو چې له هغـه مـوږ تـه نـه دې را پيدا، بلکې په خپلو لاسونو مو ايجاد کړې او نه مو له دې ستونزو د ځـان ساتنې هغه اسلوب غوره کړي چې اسلام يې سپارښتنه کړې».

له مسايلو سره که برخود داسې کړو چې پر ديني او دنيوي کټګوريـو يې وويشو، ښه به وي؛ په ديني نص ثابتې مسلې يې په همدې کټګورۍ کې شمار کړو او له دې پرته پـه نـورو سرچينـو ثـابتې مسـلې کـه پخـوا د همدې برخې ګڼل شوې هـم وي، اوس لازمـي نـه ده چې همدلتـه يـې شمار کړو، دغه برخه د اوس لپاره ښه ده چې ځنې بېله شي او د قانون په

(c) ketabton.com: The Digital Library

چوکاټ کې ورته حل ومونـدل شي، بيخي دې کټګورۍ ببله شي، په دې سره به هم مسايلو ته د هر وخت له حالاتو سره سم حـل مونـدل کېـږي، غير مقدس مسايلو ته به په وچ زور مقدس پوښ نه ګنډل کېږي، د الهي دين پر سرچينو به ناحقه زياتونې او کمونې نه کېـږي او پـه دې توګـه بـه دين له خرافاتو خلاص شي هم به د خلکو د کيل تماشه له ميدانه ووزي، د هرې مسلې د حل لپاره دين را وړاندې کول او بيا تر همدې نوم لاندې يې له بلې مرجع حل کول او بيا دې عمل تـه دينـي رنـګ ور کـول هغـه مسله ديني او شرعي بلل، د خورا ډېرو بدو پايلو سـبب کېـږي چـې حتـا خلک يې له دينه زړه تـوري کـړي دي، دغـه ټـول مزخـرف مسـايل لـه همدې ځايه سرچينه اخلي، د ملنګانو خرافات، د زيـارتونو کرامـات، پـه کامل دين کې نورو ته اختيارات او پر هغه څه اضافات چې الله يې اجازه نه ده کړې، ټول همدې بنستيزې تېروتنې ته ور ګرځي.

يوه ډېره جالبه اوس دا شوې ده چې که پر اصلينو سرچينـو خلکـو تـه سپارښتنه وشي، نو په بدو نومونو دې يـادوي، خـو دوی چـې پـر دينـي سرچينو اضافې کړې دي او له دې څخه په را پېښو ستونزو کې ګيـر پاتـه دي، دوی څوک نه يادوي، څومره ستر ظلم دی چې د خدای پـر بشـپړ شوي دين څوک اضافې کوي هغه د يوه ښه مسلمان په توګـه يـادېږي او څوک چې پر هماغه منزل دين بسنه کوي، هغه بيا بد بلل کېږي؟! زما پـه نظر له کتاب الله او سنت الرسول پرته هيڅ سرچينه بايد نه زياته شي او نه کمه، په ديني تعبير کې د ميزان مقام د الله د کتاب دی، ټول هغـه اقـوال،

(c) ketabton.com: The Digital Library

تعبيرونه، تفسيرونه، روايات، اعمال، عقايد او ټول دين تـه منسـوب څـه باید پر همدې ترازو وتلل شي، وزنداره يې د منلو دي او بې وزنـه يـې د ردولو.

له دې پرته نورې سرچينې دې وي، مګر ديني دې نه ګڼلې کېږي، له هغو څخه دې د مسلو پـه حـل و فهـم کـې کـار واخيسـتل شي، د يـوې وسيلې په توګه دې ځای ور کړل شي، مګر د حرمت او حلـت واک دې نه ور کوي، ثواب او عذاب دې نه په ټاکي، معيار دې نه ګرځوي، که اجتهادي مسايل علماء حل کړي، دوه اړخه لـري: دا چـې ديـن تـه يـې نسبت کېږي، نو ديني جنبه يې ردېدای نه شي او دا چې د خلکو فهم ور ګډ دی، نو خالص ديني نه دي، بلکې د خلکو برداشت پکې رول لري، له دې امله دې همدغه ډول مسايل د اوس وخت لپاره د هيواد په کچه يا سيمه ييزه کچه د پوهانو يوه کمېټه حل کړي، په دې توګه هـم ښـه حـل شي او هم به حساسيتونه نه پاروي يا به ټولنيز مشکلات نه ايجادوي، پـر خلکو دې په ديني بڼه نه اجباري کېږي، بلکې په قانوني توګه دې خلکو ته ور وپېژندل شي، ځکه منصوصي نه دي، بلکې اجتهادي بڼه لري او د کامل باور درجه نه لري، نو پر خلکو يـې د الهـي ديـن پـه توګـه جـبري کول، نه يوازې له دين سره بې انصافي ده، بلکې پر خلکو هم ظلـم دی، دوی به يې د ثواب په نيت کوي، په داسې حال کې چې سل سلنه به يې ثبوت قطعي نه وي، البته که داسې ورته وړاندې شي چې تاسو يې عملي کړئ، هيله ده چې بدله به يې درته ښه وي، ځکه که عيني ديـن نـه وي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو د یوه قانون بڼه لري، د مسلمان لپاره د خپل اولي الامر قانون منل چې له دیني چوکاټ سره ټکر نه لري، هم ښه کار دی، هیله ده الله یې بدله در کړي، په دې کې زما په نظر ډېر احتیاط دی، که دغه بعد یې په نظر کې ونیول شي، زما په اند ډېر به ښه وي.

۲۲/۹/۲۰۲۲

۱) معجم اللغة العربية المعاصرة (۳/ ۲۳۳۸)

۲) مجمل اللغة لابن فارس (ص: ۹۰۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دوو بنو د رضاعي اولاد نکاح

که یو سړی دوې ښځې ولري، یوه ښځه یې د بل چا هلک ته تی ور کړي او بله ښځه یې د بل کور نجلۍ ته تی ورکړي، ایا دغه هلك او دغه نجلۍ تر خپل منځ نکاح سره کولای شي؟

دا مسله اجتهادي بڼه لري، عیني هغه ډول نه ده لکه یو ماشوم ته چې ښځه تی ور کړي، د هغه ماشوم نکاح د دې ښځې له اولاد سره نه کیږي او نه یې له هغه کس سره کیږي چې عیني همدې ښځې هغه ته هم تی ور کړی وي، ځکه دواړه رضاعي وروڼه یا خوندې یا ورور او خور دي، په دې یاد صورت کې نوعیت یو څه تغییر کوي، دوې بیلې ښځې دي، مگر میړه یې یو دی.

که دې ته وکتل شي چې د یوې ښځې له لوري ماشوم ته تی ور کولو باندې د هغې میړه د ماشوم رضاعي پلار بلل کیږي، نو په دې صورت کې هم د دواړو ماشومانو پلار د هماغو دوو ښځو یو میړه دی، نو دغه هر او هغه نجۍ د یوه پلار رضاعي اولادونه بلل کیږي، احتیاط په دې کې دی چې دغه هلك او هغه نجلۍ نکاح سره ونه کړي.

زما له معلوماتو سره سم په دې مسله کې ټول فقهاء پر دې خوا دي چې نکاح یې جواز نه لري، حتا فقهاء دا هم لیکي چې که یو کس دوې، درې یا ځلور ښځې ولري، یوه ښځه یو ماشوم ته تی ور کړي، نو ټولې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښځې يې مندې دي، هغه سړی يې پلار دی او د هغه سړي هر څومره اولادونه چې له ټولو ښځو څخه دي هغه ټول يې ورونه او خوندې دي، څوك چې يې په مور او پلار دواړه ګډ دي هغه يې رضاعي سكيني ورونه يا خوندې دي او څوك چې يې يوازې په پلاره دي، هغه يې ناسكه رضاعي ورونه يا خوندې بلل كېږي. په الامام ابن باز سايټ كې د يوې پوښتنې ځواب ته هغه ليكي:

إذا كان للرجل زوجتان أو ثلاث أو أربع، فأرضعت احداهن طلفلة أو طفلاً في الحولين خمس رضعات أو أكثر، فان هذا الرضيع يكون ولدا للزوج، ويكون أخا لأولاده من النساء كلهن، يكون أخا لأولادهن جميعا، لكن أولاد المرضعة يكونون اخوانا أشقاء، وأولاد الزوجات الأخريات يكن إخوة لأب؛ لأن الفحل واحد.

فالتي أرضعت أولادها اخوة للرضيع من أمه وأبيه بالرضاع، وبقية الأولاد من الزوجة الثانية أو الثالثة أو الرابعة يكونون اخوة من الأب، كالنسب سواء، كمال قال النبي صلى الله عليه وسلم: يحرم من الرضاع ما يحرم من النسب.

كه يو كس دوې، درې يا ځلور ښځې ولري، يوه يې نجلۍ يا هلك ته په دوه كلنۍ كې پنځه واره/پنځه غوړپه يا زيات تی وركړي، دغه ماشوم د مېړه اولاد شو، د هغه له ټولو ښځو د اولاد ورور شو او د ټولو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښځو د اولاد هـم ورور دی، د تي ور کـوونکې ښـځې اولاد يـې سـکني ورونه او د نورو ښځو اولادونه يې له پلاره ورونه دي، ځکه پلار يې يو دی.

د هغې ښځې اولاد چې تـی يـې ور کـړی دی لـه مـور او پـلاره يـې رضاعي ورونه دي، له دويمې، دریيمې او ځلورمې ښـځې اولادونـه يـې يوازې پلرني ورونه دي، عيني د نسب په شان، لکـه چـې رسـول الله ص ويلي: رضاعت هغه څه حراموي چې نسب يې حراموي.

دغه ته ورته وضاحت په حنفي فقه کې هم ور کړل شوی دی، مـا پـه دې اړه تر اوسه هم د هيڅا اختلاف نظر نه دی ليدلی.

۱/۱۰/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرون او نن د مرېيتوب بڼې

د بشري تاريخ يوه ډېره ناوړه پدېده د بشر په لاس د بشر مرېيتوب هم ده، غلامۍ د پخوا زمانې يو رواج و، له نن څخه تقـريبن (۱۱۰۰۰)کالـه پخوا تر زراعتي انقلاب وروسته د غلامانو د نيولـو او سـاتلو کرغېـړن دود رامنځته شوی دی، غلامۍ پر اقتصاد ښه اغېز در لود، د همـدې غلامـانو په مټ پاچاهانو له مزدورۍ پرته نهرونه کښل، ودانـۍ يـې پـه جـوړولې، پوځ کې يې ګډول، خرڅول يې، د در بار کارونه يې په کول او ګڼ نور، ور سره جوخت يې د جنسي تنـدې د تسکين ذريعـه هـم وه، هغـوی د ښځو په توګه زياتې ميرمنې نه شوای کولای، پاچاهان، اميرانـو او د زر و زور خاوندان به خپله خېښې هم له خپلو کفو کسـانو سره کـولې، پـه دې توګه يې خپل کور ته نه داسې ميرمنې زياتې موندلای شوای او نه يې پـه کور کې د دغه ډول کورنۍ ميرمنې خپه کولای شوای، له دې امله به يـې مينځې راوستې، دا به يې هم د ښځې خادمان وې او هـم بـه دوی خپلـه جنسي تنده په ماتوله، د جنګ په ميدان کې د جنګي کسانو نيولو لړۍ او بيا يې غلامول ښايي د نورو عواملو تر څنګ په دې هدف را منځته شوې وي چې هم خپل دښمن ذليل کـړي او ور سره خپلـې اړتيـاوې پـه پـوره کړي، دا که د خدمت ضرورت وي، که په خرڅلاو يې د اقتصاد پياوړتيا وي يا هم جنسي تنده ماتول، د غلامۍ رواج خـورا ډېـره مخينـه لـري، د مصر په لرغوني تمدن کې هم د غلامۍ څرک ښکاري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اسلام د راتلو مهال په عربي جزيره کې غلامي ښه په خرپ رواج وه، د عربو په خوا کې دوې سترې امپراتورۍ وې چې هرې يوې کلونه کلونه له بلې سره جنګ کړی او په ضمن کې يې هرې يوې له بلې څخه جنګي بنديان نيول، هر ښار ته چې به فاتح ځواکونه ننوتل، نو د هغه ښار له خلکو سره يې د غلامانو سلوک کاوه، څوک چې يې خوښېدل، هغه يې غلامان يا منيځې کول، دغه غلامان به په ښارونو کې خرڅېدل، په دې توګه به عربو ته هم راتلل، نه يوازې دا چې په عربو کې بهرني غلامان موجود ول، بلکې عربي قبايلو هم يو پر بل بريدونه کول، هرې قبيلې له بلې قبيلې څخه ښځې او نران بندي کول چې وروسته به يې يا د دښمن په قبيله کې غلامي/مينځيتوب کاوه يا هغوی نورو ځايونو ته نقلول او هلته يې وسلې، خوراکي توکي يا د هغه وخت په چلېدونکو مالونو خرڅول، نو غلامي که يو خوا ځينو انسانانو ته د هلاکت او له ژوندون د لاس مينځو په معنا وه، بل خوا بيا اميرانو او د اشرافو کورنيو ته د زوی زېږی و.

د اسلام راتګ په عربي جزيره کې يو ښه اوښتون و، اسلام له پيله د غلامۍ او هغو موانعو غلام و چې د دين او خدای په نوم يوې طبقې پر بلې ور تپلي ول، قران کريم دغه موانع د اصر او اغلال (الاعراف: ۱۵۷) په نوم ياد کړل او رسول يې د دې اغلالو ماتونکی وباله، د محمد په سورت کې يې د جنګي بنديانو لپاره دوه اپشنه اعلان کړل، يو يې د احسان له مخې ايله کول او بل يې په فديه کې خوشي کول و (محمد: ۴)،

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې سره يې د غلامۍ سرچینه وچه کړه، بیا يې په ګڼو مواردو کې د شته غلامانو د خلاصولو فرمانونه ورکړل(النساء: ۹۲، المائده: ۸۹، المجادلة: ۳، البلد: ۱۳) فضایل يې بیان کړل او اخیر يې د نور په سورت کې امر وکړ چې د ټولنې په خیر ټول غلامان او مینځې ازاد کړئ او پر همدې کار له بیت الماله کومک ورسره وکړئ(النور: ۳۳)

۱۹ پیړۍ کې فردي غلامۍ ته د پای ټکی ور کول شو، عثماني خلافت، سعودیان، سوډان او ګڼ نور هیوادونه د غربي فشار په نتیجه کې دې ته اماده شول چې غلامي ختمه کړي، دا ډېر ښه کار وشو، له دې سره چې د اسلام په تر ټولو معتبر متن کې د غلامۍ پای له نن څخه ۱۴۰ کاله وړاندې اعلان شوی دی، خو مسلمانانو د ګڼو عواملو له وجې غلامۍ ته دوام ورکړ او دادی فقط څو لسیزې وړاندې يې ور څخه توبه وکړه، اما بدمرغي دا شوه چې له فردي غلامي سره جوخت د غلامۍ یوه بله بڼه را پیدا شوه چې دا تر هغې غلامۍ ډېره بده او نتایج يې ډېر خطرناك و ډارونکي دي. یو عرب روڼ اندی په دې اړه لیکي:

وليست لفظة «العبودية» في الاستخدام المعاصر من قبيل المجازات الميتة، فأشكال امتلاک الانسان للانسان وسيطرته عليه واستغلاله له لا تزال قائمة بأشكال متعددة في المجتمعات المعاصرة. ولعله ليس من قبيل المبالغة أن نعتبر «التفرقة العنصرية» بكل ألوانها وأشكالها، سواء مارسها البيض ضد السود في أفريقيا و أمريكا، أو مارسها الصهاينة المحتلون ضد العرب من أبناء الارض، شكلاً حديثا من أشكال الاستبعاد. و تتعدد العبودية وتختلف مستوياتها،

(c) ketabton.com: The Digital Library

لكنها لا تعني الامتلاک الكامل للروح والجسد كما كـان الحـال في النظـام الاجتماعي/الاقتصادي المسمى«العبودية».(۱)

او د غلامۍ لفظ په معاصر استعمال کې له کاره لوېدلی مجاز نـه دی، د بشر پـه لاس د بشرـ غلامـي، پـر هغـه واک او د خپلـو ګټـو لپـاره يـې استعمال اوس هم په ګڼو بڼو همدې معاصرو ټولنو کې وجود لري، ښايي دا به زياتوب نه وي چې مـوږ د جنسيـ تـوپير او تبعـيض ټـولې بڼـې د غلامۍ اوسنی شکل وبولو، دا توپير نه کوي چې سپين پوستی يې د تـور پوستي ضد توپيري چلنـد کـوي، لکـه پـه افريقـا او امريکـا کـې يـا هـم اشغالګر اسرائيليان يې د عربي خـاروې د عـربي بچيـانو پـر ضـد کـوي، غلامي خپلې بڼې بدلوي او کچه يې هم ورسره توپير کوي، خـو پـه دې توپير چې نن د پخوا پـه شـان د بـدن او روح مالـک يـې نـه وي لکـه د غلامۍ په نوم پخواني ټولنيز اقتصادي نظام کې چې به مالکان کېدل.

د پخوانۍ غلامۍ او اوسنۍ ترمنځ خورا ډېر مشترکات شته، هلته به هم يو څوک بې واکه شو، اوس هم فرد بې واکه کـړي او هـم درسـت قـوم، هلته به يې د ملکيت ګټه مالک ته تله، اوس د قومونو شخصي ملکيتونـه نور ځنې وړي او دا خو پرېږده چې ګټه يې ور ورسېږي، بلکې د همدې پر سر يې نور هم پسې ټکوي چې اينده ته يې د پوښتنې څـوک پاتـه نـه شي، هلته به د هغوی برخليک د بل چا له خوا ټاکل کېدی، اوس هـم د قومونو برخليکونه نور ټاکي، هغوی هم ازاد فکر نه در لود، اوس قومونـه په دې عذاب اخته دي چې د بيان ازادي نه لري، هغوی به زياتره په خپله

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوښه تعلیم نه شوای کولای، بادار چې به یې د کوم هنر لپاره یو هنرمن ته اړتیا وه، هغه به یې په زده کړ، بیا به یې شخصي- استفاده ور ځخه کوله، اوس هم د خلکو په خوښه تعلیمي سیستم نه دی جوړ، بلکې ځه چې پر وتپل شول، هغه به وایي، د هغه وخت مالکان چې په کومه ژبه رږغېدل، غلامان به یې هم رږغېدل، اوس هم د غلامو قومونه په ژبه پسې نور قومونه خاندي، دوی حتا د خپلې ژبې په ویلو شرمېږي، د غلام به اوادونه هم غلامان ول، اوس هم عیني معامله ده، د قوم هغه ماشومان او ناخبره کسان یې هم د دوی په تور نیولي دي، نه په خپله ژبه د زده کړې حق لري، نه په خپله خوښه د تعلیمي سیستم د جوړولو واک لري، ټول کوښښ پر دې دی چې اینده نسلونه همداسې غلام فکره پاته شي، دا ټول هغه مشترکات دي چې د پخواني شکل او اوسني ترمنځ شته دي.

پخوا د غلامۍ تر ټوله لویه سرچینه جنګونه ول، د جنګونو یو لوی سبب بیا اقتصاد و، د یوه قوم واکدار به غوښتل چې خپله د واک سیمه پراخه کړي، ثروت به یې زیات شي او ښه په مستۍ په ژوند وکړي اینده نسل ته به هم د سوکاله او خرمستیو د ژوند وسایل پرېږدي، بس پر یوه سیمه به یې حمله وکړه، د نورو شیانو تر ځنګ به یې انسانان هم غلامان کول، د غلامۍ دا لویه سرچینه وه، دلته په په ډله ییزه توګه له لسګونو کسانو نیولې تر سلګونو زرګونو کسان په یوه وخت کې له ازادۍ ځخه لاسونه مینځل، د ازادۍ حس به یې وژل کېدی او د بې حسۍ په دې له کړاوه ډک ژوند کې به یې د ژوند پیتې تر منزله ورساوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مګر نن یوازې جنګ د غلامۍ وسیله نه ده، د لویو قدرتونو په دې لویو لاسته راوړنو کې یوه دا هم ده چې د غلامۍ یې ډېرې نوې بڼې او وسایل را پیدا کړل، که څوك د خپلو ګټو فکر کوي، نو دې ته یې مجبوروي چې د ماښام وچه ګوله پر ودروي، ښه مثال یې ایران او شمالي کوریا ده، د علم په مټ را پورته شوې نړۍ چې شعار یې په علمي ډېره د اذهانو تنویر او د علم په وسیله انسانیت ته خدمت دی، خو همدغه علم یې د بشر د غلام کولو تر ټولو غټه وسیله ګرځولې دی، د همدې علمي تفوق په وجه درست ملتونه تر سخت جبر لاندې دي یا به د ذلت په مرګ مري یا به د هغوی غلامۍ ته غاړه ږدي، د علم په مټ جوړو شویو وسایلو بشر ته له سوکالۍ سره ډېر کړاونه هم وزېږول، پخوا به یوه جنګ کې لسګونه کسان مړه کېدل، خو اوس په یوه ثانیه کې زرګونه وژل کېږي، پخوا به جنګونه دومره تخریب نه پېښاوه لکه نن، اوس نه یوازې انسان پکې مري، اقتصاد ضربهویني، بلکې د چاپېریال له ککړتیا سره یې هوا هم ککړه کړه او د ګڼو مرضونو له خطر سره یې نه یوازې بشر مخ کړ بلکې حیوانات یې هم له ضرر څخه خوندي نه دي، اوس بیا دا نارې سورې هم وهي چې که حالت همداسې دوام وکړي، د بشر یوازینۍ ټیکانه به هم له جدي خطر سره مخ شي او بشریت به له دې کرې د تل لپاره پوپنا شي.

یوازې دا هم نه ده چې یو لوی قدرت لرونکی هیواد نور هیوادونه غلامان کوي، بلکې په هیوادونو کې واکمنه طبقه هم نورې طبقې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

غلامانو په توګه کاروي، دا چې ستا په شخصي ژوند کې مداخله کوي، اساسي بشري حقوق نه درته مني، هر کار ستا له خوښې پرته په زور او جبر در باندې کوي، دا هم د غلامۍ یوه بڼه ده، دا چې د ژبې له وجې تعصب در سره کوي، بلکې په پالیسي کې یې ځانګړی ځای ور کړی وي، مذهبي تعصب در سره کوي، سمتي در سره پالي، قومي درسره کېږي، د هنر او تعلیم میدان لا هم له دې توپیري چلند څخه خالي نه وي، نو دا د غلامۍ معاصره بڼه ونه بولو څه نوم به د بشري ژبې په قاموس کې ورته ومومو؟

د معاصرې نړۍ پوهان خوشي چتې په دې لاس ته راوړنه ویاړ کوي چې د بشر له لمنې مو د غلامۍ تور داغ ومینځی، بلکې دا داغ ورسره ډېر پراخ، پوخ او جوت شو، د دوی د خپلو علمي لاسته راوړنو په مټ د هغوی بېلچې ته نبه نه ماتېدونکی او نه کرېدونکی لاستی ور واچاوه، که پخوا یو لک کسان په نړۍ کې د غلامۍ ژوند کاوه، اوس څو سوه میلیونه کسان د غلامۍ په همدې مردار ډنډ کې پراته دي.

د هغې ورځې په تمه چې بشر له هر ډول تبعیض څخه پاک شي، هره ازادي ولري چې اخلاقیات او قانون یې ورته جواز ورکوي، خپل ټول بشري حقوق د بشریت جمله افراد ولري، هیڅوک په هیڅ ځای کې نه د قوم، نه رنګ، نه وطن، نه مذهب، نه هنر، ژبې او... په پلمو وځورېږي او داسې زمانه شي چې بشر د بشر په خوا کې د ارامۍ سا واخلي نه دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې يو بشر د بل له ضرره د خونديتوب لپاره جنګي او دفاعي وسايل جوړ کړي.

۱۴/۹/۲۰۲۲

سرچينه:

۱)نقد الخطاب الديني

(c) ketabton.com: The Digital Library

ايا د دوو ښځو شاهدي له يوه نر سره برابره ده؟

قران کريم د معاملاتو په برخه کې لـه يـوه سـړي سره د دوو ښـځو د شاهدۍ يادونه کړې ده، دا په ټول قران کريم کې يـوازې يـو ځـای ذکـر شوي دي، نور ځايونه يې د شاهدۍ په اړه د نر يا ښځې قيد نه دی ذکـر کړی، بلکې په عمومي توګه د شاهد يادول يې همداسې عام ايله کـړي، څو نر و ښځې ټولو ته شموليت وکړي.

د دې ايت يوه برخه داسې ده:

{وَاسْتَشْهِدُوا شَهِيدَيْنِ مِنْ رِجَالِكُمْ فَإِنْ لَمْ يَكُونَا رَجُلَيْنِ فَرَجُلٌ وَامْرَأَتَانِ مِمَّنْ تَرْضَوْنَ مِنَ الشُّهَدَاءِ أَنْ تَضِلَّ إِحْدَاهُمَا فَتُذَكِّرَ إِحْدَاهُمَا الْأُخْرَى}.

[البقرة: ۲۸۲].

او ستاسو دوه سړيان شاهدان کړئ، کـه دوه سـړيان نـه ول، نـو چـې فريقينو ته خوښ وي، له هغو دې يو سړی او دوې ښځې شاهدان کړي، دا ځکه چې که يوې اشتباه وکړه، بله به يې ور يادوي.

له دغه ايت څخه داسې برداشت شوی دی چې ښځې نـاقص العقلـه دي، لامل يې همدا ياد کړی چې د يـوه نـر پـه مقابلـه کـې دوې ښـځې شاهدي ور کوي، په دغه ډول تفسير يې له دې ايـت او ښـځو سره لـوی ظلم کړی دی. د عربو هغه وخت داسې يوه ټولنه وه لکـه د نـن پښـتانه،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښځې د راکړې ور کړې په کار کې ډېر فعالې نه وې، له دې امله یې په ډېرو جزئیاتو هم نه پوهېدلې، دا وجه چې د ښځو تر یادولو وروسته یې دا جمله اضافه کړې ده چې ستاسو خوښ وي، یعنې داسې څوك وي چې فریقین په راضي وي او دغه چاره کې لږ و ډېر اشنایي ولري، خو له دې سره که بیا هم ښځې اشتباه وکړه، دویمه ښځه به مداخله کوي او هغه اشتباه به یې رفع کوي.

په ایت کې د «تضل» لفظ ذکر شوی دی، چې معجم اللغه العربیه المعاصره تر ض ل ل مادې لاندې په ۳۱۳۸ شمېره لیکلي دي:

زلَّ عن الشّيء ولم يهتدِ إليه، انحرف عن الطريق الصحيح.(۱)

په یوه شي کې اشتباه شو، ورته ونه رسېدی، له سمې لارې کوږ شو.

یوه بله ترجمه یې په هېره هم شوې ده، دلته یې لومړۍ ترجمه سهي ده، ځکه د هغه وخت د عربي ښځې له حالت سره همداسې لګېږي، هغوی په معاملاتو کې زیات حضور نه در لود، نو د شاهدۍ په برخه کې یې د اشتباه امکان زیات و، له دې امله یې دوې ښځې یادې کړې دي، بیا یې ویلي چې که له یوې اشتباه کېده بله دې ور یاد کړي، یعنې د هغې اشتباه ازاله دې وکړي، له دې ښکاري چې حتمن دوې ښځې ضروري هم نه دي، ځکه که یوې اشتباه ونه کړه، بیا د بلې ښځې مداخلې ته اړتیا نه شته، د هغې مداخلې ته هغه وخت ضرورت پیدا کېږي چې یوه ښځه اشتباه وکړي، دلته الفاظ هم دغه ډول دي، وایي که یوې اشتباه وکړه، نو

(c) ketabton.com: The Digital Library

بله دې ور ياده کړي، دا خپله ثابتوي چې پـه شريعـت کـې دوې ښـځې حتمي نه دي، دلته يوازې د اشتباه د ازالې لپـاره دوې يـادې شـوې دي، که يوه داسې ښـځه پيـدا شي، چـې پـه دې معاملـه کـې د نرانـو غونـدې مهارت ولري، تر يوه نر يې ښځه تشريح کولای شي، نو بيا به هم د هغـه نر په مقابل کې چـې د تجـارت پـه الـف او بـا نـه پـوهېږي دوې ښـځې شاهدي ور کوي؟

د دې ايت په اړه عمومي فکر دادی چې د ښځې شاهدي د سړي پـه نيمايي ده، په داسې حال کې چـې قـران کـريم داسـې نـه دي ويـلي، دا يوازې د هغه وخت ظروفو ته په کتو دغه حکم و، که دغه ظـروف بـدل شي، دغه حکم هم وررسره بدلېږي، ځکه د مکان او زمان تغير د حکـم پر تغير هم تاثير لري.

بلکې په ځينو ځايونو کې قران کريم د ښځې شـاهدي د نـر پـر هغـې معتبره ګڼلې ده، هغـه وخـت چـې يـو مېـړه پـر خپلـې ښـځې د زنـا تـور ولګوي، هيڅ شاهد يې ترمنځ نه وي، نو نر به ځلور واره د الله په نوم قسم کوي چې دی رښتنی دی او پنځمه پلا به وايـي چـې کـه دی درواغجـن وي، پر ده دې د خدای لعنت وي، ښځه بـه ځلـور وار پـه خـدای قسـم کوي چې هغه دروغ وايي، پنځم وار به وايي چې که هغه رښتنی وي، دا دې د الهي غضب مستحقه شي.(النور: ٦-٩)

(c) ketabton.com: The Digital Library

که د ښځې شاهدي ته د نر مساوي اعتبار نه ور کول کېدای، نو دلته باید پر ښځه حد جاري شوی وای، مګر قران کریم یوازې د هغې په قسم اکتفا کړې ده او هیڅ ډول عذاب، حد او تعزیر ور ته نه شته، نو د هغې شاهدي یې تر نر ډېره معتبره بللې ده.

په نورو چارو کې قران کریم د ښځې شاهدي کمه نه ده ګڼلې، د زنا په اړه د لیدلي حالت په بیان کې یې د نر او ښځې فرق نه دی کړی، قران کریم وایي:

{ وَالَّذِينَ يَرْمُونَ أَزْوَاجَهُمْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ شُهَدَاءُ إِلَّا أَنْفُسُهُمْ} [النور: ٦].

او هغه چې پر خپلو ښځو تور لګوي او دوی له خپلو ځانو پرته نور شاهدان نه لري.

دلته وینو چې د شاهدانو ترمنځ یې هیڅ توپیر نه دی کړی، بس مطلق شاهدان یې یاد کړي، نر وي که ښځې توپیر نه لري، ځکه شاهدي داده چې په سترګو یو شی ووینې بیا یې د بیان لپاره غوښتنه ځنې وشي، نو هغه د ده په حضور کې شوې واقعه بیان کړي، دا چې په معاملاتو کې د ښځو حضور کم و، له دې امله یې د اشتباه امکان ډېر و، خو دا چې زنا په پېښه کې دا امکان کم دی، نو ځکه یې دلته توپیر ونه کړ.

۲/۱۰/۲۰۲۲

۱) معجم اللغة العربية المعاصرة (۲/ ۱۳۶۷)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په میراث کې د لمسي حق

په ځینو صورتونو کې لمسی محجوب شوی دی، حجب د لغت لـه مخې منعې ته وايي او په اصطلاح کې د میـراث لـه ټـول یـا بعضـې حق څخه د یو معین شخص منعه ده، فقهاء کرام لیکي:

وَهُوَ فِي اللُّغَةِ الْمَنْعُ وَفِي اصْطِلَاحِ أَهْلِ هَذَا الْعِلْمِ مَنْـعُ شَـخْصٍ مُعَـيَّنٍ عَـنْ مِيرَاثِهِ إِمَّا كُلُّهُ وَيُسَمَّى حَجْبَ الْحِرْمَانِ أَوْ بَعْضُـهُ وَيُسَـمَّى حَجْـبَ النُّقْصَـانِ بِوُجُودِ شَخْصٍ آخَرَ.(۱)

حجب په لغت کې منعې ته وايي او د دې علم د پوهانو په اصطلاح د یو بل کس د وجود په وجه له ټول میـراث یـا بعـض څخـه د یـوه معین شخص منعه ده چې لومړي ته یې حجب الحرمان وايي او دویـم تـه یـې حجب النقصان ویي.

دا هغه موضوع ده چې د اسلامي نړۍ خورا لویـه برخـه علـماء پکـې منفي نظر لري، دوی وايي که یو کس د خپل پلار په ژوند کې مـړ شي، زوی یې پاته شي، نو که د دغه یتیم نیکه ومري، د هغه په ترکه کې دغـه یتیم ماشوم هیڅ حق نه لري، ځکه د هغه چې له نیکه سره کومـه واسـطه وه(د ده پلار) هغه نه شته، نو حق د هغې واسطې په وسیله دوی تر لاسـه کاوه، دا چې هغه واسطه اوس نه شته او تر لمسي نژدې کسان یې نیکه ته شته، نو دی محجوبیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو زما په نظر دا انصاف نه دی، که عقلن دې موضوع ته وکتل شي، نو باید ماشوم ته حق ورکړل شي، ځکه هغه لا ډېرې مرستې ته اړتیا لري، دا خو بیخي له عدالت څخه لرې فیصله ده چې د هغه میراثي حق دې ترې واخیستل شي او هیڅ دې هم ورنه کړل شي.

ما په خپل ژوند کې دوې پرېکړې لیدلې دي چې خلکو له دې میراثي مسلې پکې سرغړونه کړې ده، یوه زموږ په کلي کې د یوه هلک وه، د هغه پلار د روسانو خلاف جنګونو کې وژل شوی و، بیا یې نیکه تر مرګ مخکې د هغه لپاره خپله حصه بېله کړه چې پاته درو زامنو یې نیوکه پر وکړه، مګر نیکه ویل چې زه خپل اولاد بې حصې نه شم ایله کولای چې د بل مزدورۍ ته پاته شي، نه واده لري، نه کور، نه پلار، نه یې مور پاته شوه ځکه تره یې وکړه بیا پسې مړه شوه، لنډه دا چې له نیکه، ترونو او ناسکه ورونو پرته یې څوک نه درلودل، نو نیکه هغه خپل اولاد بالی، له دې امله یې د یوه زوی حصه ورته جلا کړه، خو هغه لمسی یې د تېر دولت خلاف په یوه جګړه کې ووژل شو او د هغه حصه بېرته اکاګانو سره جلا کړه.

یوه بله پېښه د کندهار د پنجوایي په سلاوات کلي کې وه، هلته ورونو جنګ سره وکړ، یو ورور را ولاړ شو له خپلو درو ورونو څخه یې یو قتل کړ، په دې سره له څلورو ورونو یوازې اوس درې پاته شول چې یو پکې د خپل ورور قاتل هم و، دا چې هغه ظلم کړی و، نو پاته دوه ورونه ورته پخوا شول، دغه قاتل یې هم قتل کړ، په دې سره دوه ورونه مړه شول او

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوه پاته، د يوه ورور يې يو يتيم زوی هم و، نيکه يې ژوندی و، کله چې د دوو ورونو پلار خپلو زامنو ته حصې ور کولې، نو يتيم ماشوم يې څنې وايستی، د هغه کشر زوی ورته وويل چې هغه يوځل ټول وخت د پلار له مينې او شفقت څخه محروم و، اوس يې د هغه له حصې هم بې برخې کوې، يا به هغه ته هم پوره حصه ور کوې يا به يې موږ ته هم نه راکوې، لنډه دا چې پلار يې مجبوره کړ، لمسي ته يې کامله حصه ور کړه، پر هغه په سيمه کې ډېرو ملايانو نيوکې وکړې، مګر ده ما ته ويل: پلانيه! دا بې انصافي نه ده چې زه کور لرم، ښځه لرم، لوی سړی يم، زه به حصه اخلم او هغه چې لا پوره ځوان شوی نه دی، واده نه لري، ټول وخت يې د پلار او مور له مهربانۍ پرته تېر کړی دی، هغه دې همداسې د بل مزدوري ته پاته شي؟ ما ورته وويل چې بالکل انصاف نه دی.

د پوهنتون په دوره کې مې له خپل يوه استاد سره يوه ورځ پر دې موضوع بحث شو، استاد ډېر مغرور و، زما خبرې ته يې غوږ نه نيوی، نه يې په صنف کې د خبرو اجازه راکوله، ما ځو پلا ورته وويل چې زه د دې لپاره شرعي دلايل لرم، خو ده ويل چې نه دا مسله کې د لمسي لپاره هيڅ دليل نه شته، نو ځکه لمسی محجوب دی او هيڅ ډول حصه ورته نه رسېږي، د استاد تر تلو وروسته همصنفيانو پوښتنه وکړه چې په لنډه توګه مې خبره تشريح کړه، مګر دا مسله دومره اسانه هم نه ده چې په يو ځو خبرو دې خلک په پوه شي، بايد سمه بيخکي تشريح شي چې خلک يې سم په شرعي اړخ پوه شي او د هغه بل لوري کمزوری هم ورته جوتې شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ځينو هيوادونو په قانون کې دا ډول مسله حل شوې ده چې يو ثلث ميراث ور کوي، لکه د مصر قانون، ځينو بيا پر نيکه وصيت لازمي کړی دی چې د لسمي لپاره به حتمي وصيت کوي، نورو بيا پر تره د يتيم ماشوم تربيت ضروري کړی دی، اما که په شرعي مسله له ماشوم څخه حق واخيستل شي، بيا يې د تره ټوک ته کېنوې، په دې سره به د ماشوم ورځ سمه نه شي، هغه به هم د تره تر جبر لاندې وي هم به يې روحن ځپي.

دويم دا چې د حرمت په برخه کې لسمی د زوی ځای لري، يعنې زوی ته د خپل پلار ښځه نه ده روا، عيني مسله له لمسي سره هم ده، هغه هم نه شي کولای چې د نيکه په نکاح شوې ښځه وکړي، ځکه په دې برخه کې هغه د زوی حکم اخلي، لکه زوی ته چې يې د پلار ماينه ميره وه، د لمسي لپاره يې هم انا بلله کېږي، نو حرمت يې قطعي دی او نيکه ته د لمسي ښځه نږور ده قطعي ورته حرامه ده. دغه مسله کې د قرانکريم دغه ايت د استدلال ښه مرجع ده:

{قَالُوا نَعْبُدُ إِلَهَكَ وَإِلَهَ آبَائِكَ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ} [البقرة: ١٣٣].

دوی ويل: موږ ستا د معبود عبادت کوو ستا د پلرونو د معبود لکه ابراهيم، اسماعيل او اسحاق.

دلته د يعقوب عليه السلام پلار اسحاق عليه السلام دی، مگر د هغه تره او نيکه يې هم په پلرونو کې شمېرلي دي، له دې څخه فقهاؤ د اصولو او فروعو اصل استنباط کړی دی چې د پلار، پلار، د مور، مور

(c) ketabton.com: The Digital Library

دواړه لکه مور و پلار داسې دي، نو فروع هم دغسې دي، د لمسي ـ لور هم نیکه ته لمسۍ ده ځکه د هغه لپاره نه روا کېږي.

د اولاد په برخه کې قران کریم بل ځای هم وایي:

{ يُوصِيكُمُ اللَّهُ فِي أَوْلَادِكُمْ} [النساء: ۱۱].

الله ستاسو د اولاد په اړه سپارښتنه درته کوي.

اولاد یوازې لور او زوی ته نه وایي:

وَلَد الرَّجل: رَهْطه، أولاده وذرّيته " {وَاتَّبَعُوا مَنْ لَـمْ يَـزِدْهُ مَالُـهُ وَوَلَـدُهُ إِلاَّ خَسَارًا} ".(۲)

د سړي زوی: ډله/کورنۍ، اولاد او ذریت، الهي وینا ده: دوی د هغـه چا پیروي وکړه چې مال او اولاد ته یې خساره ور پېښوله.

د قران کریم په ایت کې اولاد ته زیان یې یوازې هغه یـاد کـړی چـې خپل سکني اولاد ته یې ور رسوي، که په دې کې لمسی او نور هم شامل دي؟ دا خـو هـیڅ سر نـه سرخـوري چـې زیـان دې د هغـوی تـر اولاده ځانګړی و، تر دې به یې تجاوز نه کاوه!

ذریه په قران کریم کې هم استعمال شوی دی، معجم اللغه وایي چـې ذریه نسل و اولاد ته ویل کېږي، په قران کریم کې دي:

{وَمِنْ ذُرِّيَّتِهِ دَاوُودَ وَسُلَيْمَانَ وَأَيُّوبَ وَيُوسُفَ وَمُوسَى وَهَارُونَ}.

(c) ketabton.com: The Digital Library

[الأنعام: ۸٤].

او د هغــه (ابراهیم ع) لــه اولاده داؤد (ع)، ســلیمان (ع)، ایــوب (ع)، یوسف (ع)، موسی (ع) او هارون (ع) ول.

دلته تر ابراهیم ډېر پشتونه وروسته راغلي کسان یې هم د هغه په ذریه کې شمار کړي دي، نو اولاد یوازې لور او زوی نه دي، په عربي ژبه کې د اولاد الفاظ کارول د بلا واسطه اولاد لپاره خاص نه دي.

فقهاء هم دا خبره مني، دوی د زوی پلار ته جد صحیح وایــي، دوی یې داسې تعریف کوي:

وَهُوَ الَّذِي لاَ يَدْخُلُ فِي نِسْبَتِهِ إِلَى الْمَيِّـتِ أُنْثَـى، وَهُـوَ بِمَنْزِلَـةِ الْأَبِ عِنْـدَ عَدَمِهِ عَلَى مَا يُذْكَرُ فِي بَابِهِ إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى، وَلِأَنَّ اسْمَ الْأَبِ يَنْطَلِـقُ عَلَيْـهِ، قَالَ - تَعَالَى - خَبَرًا عَنْ يُوسُفَ - عَلَيْهِ السَّلَامُ -: {وَاتَّبَعْتُ مِلَّـةَ آبَـائِي إِبْـرَاهِيمَ وَإِسْحَاقَ} [یوسف: ۳۸] وَإِسْحَاقُ جَدُّهُ وَإِبْرَاهِيمُ جَدُّ أَبِيهِ.(۳)

جد صحیح هغه دی چې له مړي سره په نسبت کې یې ښځه نــه وي، نیکه د پلار په نه شتون کې د هغه درجه لري، په خپل باب کې به دا خبره راشي، او بل د اب (پلار) نــوم اطــلاق پــر نیکــه هــم کېــږي، الله تعــالی د یوسف ع په اړه ویلي: او ما د خپلو پلرونو ابراهیم و اسحاق پیروي وکړه، اسحاق ع د هغه نیکه او ابراهیم یې د پلار (یعقوب) نیکه کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلته مور ولوستل چې فقهاء هم په دې کې راسره موافق دي چې پلار نيکه ته هم ويل کېږي، د اولاد په برخه کې هم کاريږي:

الْأَبُ، وَلَهُ ثَـلَاثَةُ أَحْوَالٍ: الْفَرْضُ الْمَحْضُ، وَهُوَ السُّدُسُ مَـعَ الِابْـنِ وَابْـنِ الِابْنِ وَإِنْ سَفَلَ، قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَلِأَبَوَيْهِ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا السُّدُسُ مِمَّا تَرَكَ إِنْ كَانَ لَهُ وَلَدٌ} [النساء: ۱۱].(۴)

پلار درې حاله لري: فرض محض دی، چې له زوی يا لمسي يـا هـم تر دې کښته درجه لرونکي سره يې شپږمه برخه کېږي، الهـي وينـا ده: د مور و پلار هر يوه د زوی له ترکې شپږمه برخه ده که د هغه ولد وي.

دلته له ولد څخه دوی لمسی، کړوسی او... هم اخيستي دي، په قران کريم کې يوازې ولد ذکر شـوی دی، خـو د عـربي ژبـې سره بلـد کسـان پوهېږي چې له ولد څخه هدف څوک وي؟ د زوی د لور په اړه وايي:

الثَّانِيَةُ بِنْتُ الِابْنِ وَلِلْوَاحِـدَةِ النِّصْـفُ وَلِلثِّنْتَـيْنِ فَصَـاعِدًا الثُّلُثَـانِ، فَهُـنَّ كَالصُّلْبِيَّاتِ عِنْدَ عَدَمِ وَلَدِ الصُّلْبِ ; لِأَنَّ اسْمَ الْوَلَـدِ يَنْطَلِـقُ عَلَـيْهِنَّ حَقِيقَـةً وَشَرْعًا.(۵)

دويم د زوی لور ده، يوې ته يې نيمه حصه، دوو يا زياتو ته يـې دوه ثلثه دي، دوی د اولاد په نه شتون کې د اولاد ځای نيسيـ، ځکـه د ولـد اسم اطلاق د (ژبني/عرفي) حقيقت او شريعت دواړو لـه مخـې پـر دوی کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر دې مقدماتي بحث وروسته راځم دې ته چې فقهاؤ د کومو اصولو په عملي کولو لمسی محجوب کړی دی او ایا هغه اصول هر ځای د عملي کېدای وړ دي که ځینې ځایونه دوی خپل هم د هغو ماتولو ته اړ شوي دي؟

لمسی د کوم قانون له مخې محجوب شوی دی، فقهاء وايي:

فَالْأَقْرَبُ يَحْجُبُ الْأَبْعَدَ، وَمَنْ يُدْلِي بِشَخْصٍ لَا يَرِثُ مَعَهُ.(٦)

نژدې قریب لرې محجوبوي او که څوك د بل په واسطه له یو کس سره خپلوي لري، نو له هغه سره یوځای میراث نه شي وړای.

دوه اصله یې بیان کړل، نژدې لرې محجوبوي او که په واسطه له یو چا سره قرابت وي، نو د هغه واسطې په شتون کې له هغه سره یوځای میراث نه شي وړلای.

مثلن: یو کس مړ شي، ورونه هم لري او زوی هم، نو د زوی په شته والي کې، وورنه د هغه په ترکه کې حصه نه لري، دویم مثال: یو کس مړ شو (ایمل)، پلار (میوند) لري، زوی (بریالی) لري او ورور (اباسین) لري، اوس که د ایمل پلار چې میوند دی، ومري په دې صورت کې د هغه اقرب د ده زوی دی اباسین، نو لمسی (بریالی) یې محجوب شو. همدا رنگه که ایمل ژوندی وي، بیا یې پلار میوند ومري، هم یې زوی بریالی

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نيکه په ميراث کې حصه نه لري ځکه دی له نيکه سره د پلار په وسيله قرابت لري، نو د واسطې په شتون کې حصه نه ورکول کېږي.

دويم اصل د ايمل په مرگ سره ختم شو، دلته د نيکه او لمسي-تر منځ واسطه پاته نه شوه، لهذا لکه نيکه چې د لمسي په مال کې حصه لري، لمسی هم د نيکه په مال کې حصه لري، ځکه هغه واسطه ختمه شوه چې لمسی يې د نيکه له ترکې محجوب کړی او نيکه يې د لمسي له ميراثه، فقهاء د لسمي په ترکه کې د نيکه حصه مني، خو د نيکه په ترکه کې لمسي ته حصه نه ورکوي، دوی دلته د الاقرب فالاقرب اصل پر راوړي چې د لمسي تره موجود دی، راشئ پر دې اصل لاندې تفصيلي خبره وکړو.

دلته لومړی خبره دا ده چې د اقرب الاصل له کوم ځای څخه اخيستل شوی دی؟ او ايا هدف يې همدا دی چې څوک مړي ته ډېر نـژدې وي هغه به حصه وړي او که موخه دا ده چې په خپلوي کې يې واسطه پاته نه شي؟

د الاقرب فالاقرب اصل له دې ايت څخه اخيستل شوی وي:

{لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالأَقْرَبُونَ وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالأَقْرَبُونَ مِمَّا قَلَّ مِنْهُ أَوْ كَثُرَ نَصِيبًا مَفْرُوضًا} [النساء: ۷].

(c) ketabton.com: The Digital Library

نر د مور او پلار يا ډېرو نژدو خپلوانو په ترکه کې برخې لرې او ښځې د مور و پلار او ډېرو نژدو قريبانو په ترکه کې برخې لري، لړ وي که ډېر، معلومې شوې حصې دي.

نو دلته له الاقربون څخه هدف هغه څه نه دي چې دوی فهمولي دي، دلته د اقرب جمع ذکر شوې ده، دا نه شته چې حتمي دې ډېر قريب لرې قريب محجوب کړي، که دغه ډول اصل شي بيا خو په دې لاندې صورتونو کې دغه اصل دوی خپل هم نه دی مرعات کړی:

ميراث نيکه او د مړي زوی ته پاته شو، دلته زوی له واسطې پرته قريب دی او نيکه په واسطه قريب، مګر بيا هم حصه ور کول کېږي، دلته اقرب، ابعد نه دی محجوب کړی.

ځيني کسان دلته د عربي ژبې مغالطې ور کوي، چې د پلار لپاره د اب لفظ استعمال شوی دی او د زوی لپاره د ولد، نو اب خپل پلار او نيکه ته هم ويل کېږي او ولد يوازې خپل سکني زوی ته ويل کېږي، که ابن وای بيا لسمی هم پکې شامليدی، دوی زياتوي چې والد پلار ته ويل کېږي نيکه نه پکې شامليږي او که أب لفظ وي، بيا نيکه ته هم شامليږي، که دارنګه په والدَين يا هم والدان کې هغه مور و پلار شامل دي چې خپل سکه يې وي، نه هغه چې ناسکه يې وي او نه هغه چې نيکه يا جد يې وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې اړه که د عربي ژبې یوه لغت دا یادونه کړې وي، نو بل بیا وایي چې توپیر نه لري، یوازې د اسلوبو تغییر دی، د یوې پوښتنې په ځواب کې د اسلام ویب ټکی نیټ انلاین دار الافتاء کاږي:

الحمدلله والصلاة والسلام على رسول الله وعلى آله وصحبه، أما بعد:

فإن كلمة الوالدين والأبوين معناهما واحد، ولا إشكال في تنوع الأسلوب فيهما، وقد ذكر بعض المفسرين أن أم يوسف ماتت وهو صغير، وأن زوجة يعقوب كانت خالته ولم تكن أمه، واذا كانت كذلك فيكون عندها نسبة أبوة ووالدية ليست كاملة، ولكن الأولى عدم التكلف في الأمر وأن يحمل على أنه من باب تنويع الأسلوب. والله اعلم

ترجمه: د والدین او ابوین کلیمو معنا یوه ده، د اسلوبو په تنوع کې ستونزه نه شته، البته ځینو مفسرینو ویلي دي چې د یوسف ع مور د هغه په ماشومتوب کې مړه شوې وه، د یعقوب ع میرمن د هغه خاله وه، مور یې نه وه، که خبره همداسې وي، نو بیا د ابوت نسبت ورسره لري، نه د بشپړ والدیت، خو ښه خبره داده چې دغه تکلف پکې ونه شي او خبره یوازې د اسلوبو پر تنوع حمل شي.

که دا ومنل شي چې والدین خپل سکني مور و پلار ته وایي، نیکه او غیر سکني پکې نه شاملېږي، بیا دلته هم یوازې مور والده ده، ځکه هغه زېږول کوي، پلار ولې والد دی؟ نو دا خبره کېږي چې دلته تغلیب شوی دی، په مور کې یې معنا حقیقي دي او د پلار په اړه یې یوازې نسبت

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی، دا سمه ده چې په عربي کې به یو لفظ خاص معنا ولري او بل به عامه، مگر دا حتمي نه ده چې عام دې د خاص پر ځای نه کارېږي او خاص دې د عام، په قران کریم کې دین او شریعت هم توپیر سره لري، مگر دواړه یو د بل پر ځای کارېږي. یوه بله پوښتنه دا هم پیدا کېږي چې قران کریم له والدینو سره د ښه سلوك امر کړی دی، ایا په دې ښه سلوك کې نیکه، جد، انا، ناسکه مور و پلار نه دي شامل؟ که وایي نه دي شامل، د دې لپاره خو عرف له ده سره ملتیا نه کوي، په عربي ټولنه کې د نیکه، جد، ناسکه پلار و مور هغه ډول احترام کېدی او خبره یې منل کېده، لکه د خپل پلار و مور، او که وایي چې شامل دي، نو په کوم دلیل یې ور شاملوي؟ په قران کریم کې د اطاعت او احسان په برخه کې هر ځای د والدین الفاظ راغلي دي.

د اولاد په برخه کې هم دغه مغالطه سمه نه ده، د عربي ژبې د لغت گڼو کتابونو او هم د فقهې مشهورو کتابونو اولاد لمسي ته هم شامل کړی دی، هغه څوك چې له دې څخه منکر دي، دوی د فقهې په کتابونو کې دا نه گوري چې میراث کې همدغه تگلاره عملي شوې ده، لاندې مثالونه وگورئ:

که مړی یوه لور او یتیم لسمی ولري، نو نیمه ترکه لور ته ور کوله کېږي او پاته یې د لسمي ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که مړی تر يوه زياتې لونې ولري، نو دوه ثلثه د لونو دي او پاته يې د يتيم لسمي ده.

په دې دواړو صورتونو کې اقرب څوک دی؟ که د ولد په برخه کې لمسی شامل نه وي، نو بيا څه اړتيا ده چې د لور (قريبترين) شخص په موجودگي کې ابعد ته مال ورکول کېږي او د لونو حصه يې هم ورکمه کړه.

که د مړي مېره او يتيم لسمی وي، مېره ځلورمه وړي او پاته ترکه د لسمي ده. دلته بيا اقرب څوک دی؟ دا عيني هغه صورت دی لکه د مړې ښځې چې خپل اولاد پاته وي، نو که لسمی په اولاد کې شامل نه دی،بيا يې د مېړه حصه له نيمايي څخه ولې ځلورمې ته پورته کړه؟

د اقرب په يوه بله مسله کې که له يوه مړي سره اولاد د خپلې مور په واسطه خپلوان وي، نو د مور اقربيت هغه اولاد نه شي محجوبولای، بلکې مور ته يې هم حصه ورکوله کېږي او زامن يې هم حصه وړي، نو که اقرب ابعد محجوبولای، دلته به مور اولادونه محجوب کړي وای!

إلاّ أَوْلَاد الْأُم حَيْثُ يدلون بهَا ويرثون مَعهَا وتحجب الْأُخوة بـالابن وَابْنـه وَإِن سفل وبالأب وَالْجد ويحجب أَوْلَاد العلات بالأخ لِأَبَوَيْنِ أَيْضا.(۷)

مگر مورني اولادونه، هغوی په دې سره خپلوان شوي دي، او لـه دې سره ميراث هم وړي، وروبه بيا پـه زوی، لمسي۔او تـر دې کښته درجه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لرونکي، پلار او نیکه سره محجوبیږي او پلرنی اولاد بیا حقیقي اولاد محجوبیږي.

په دې ځای کې مور له اولاد سره میراث وړي، مور اقربه ده، مگر بیا هم اولاد ورسره حصه وړې ده، د میراث په برخه کې چېرې د ولد یا اولاد پر ځای ابن یا ابناء ذکر شوي دي چې دلته بیا لـه لمسي۔ څخه د زوی ځای ناستی جوړ شوی دی او د لمسي په شتون کې یې د مړي ورونه محجوب کړي دي؟ حتا که تر لمسي هم کښته درجه وي، بیا هم د مړي ورونه محجوبوي، که فکر وشي دلته مړي ته اقرب څوک دی؟ کړوسی که د مړي ورور؟ کړوسی په څو واسطو له مړي سره قرابت لري او ورور یې له واسطې پرته، نو بیا ولې په کړوسي سره اقرب محجوب شي؟ د امام صاحب رح په نظر نیکه د سړي سکني او ناسکني ورونه محجوبوي:

سَمِعت مُحَمَّدًا يَقُول قَالَ ابو حنيفَة رَضِي الله عَنهُ الْجد مَعَ الاخوة بِمَنْزِلَة الاب لَا يَرث مَعَه الاخ لاب وام وَلَا لاب وَلَا لَام.(۸)

له محمده مې واورېدل، ویل یې چې امام ابو حنیفه رض ویل: د ورونو په نسبت نیکه د پلار درجه لري، د هغه په شتون کې حقیقي ورونه، پلرني او مورني ورونه یو هم میراث نه شي وړای.

دلته نیکه په واسطه د مړي قریب دی او ورور یې د خپلې مور او پلار زوی دی، ولې په نیکه سره سکني او ناسکني ټول محجوبیږي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما په نظر د دلته د اقرب څخه داسې اقرب هدف نه دی چې مړې ته به حتمن ډېر نژدې وي، بلکې د واسطې له منځه تګ خپله اقربیت ته لار جوړوي، نو که پلار له منځه ولاړ شي، له نیکه سره د لمسي۔قرابت په اقرب کې شاملېږي، لکه دوی چې یې د مړي د ورور په صورت کې اقرب کوي، عیني معامله باید د نیکه او لمسي په صورت کې هم ورسره وشي.

لمسی که له نیکه سره ترمنځ واسطه ولري، هم حصه نه لري، ځکه پلار یې شته او د هغه په وجود کې حصه نه لري، که پلار یې له منځه ولاړ شي، بیا هم حصه نه لري، ځکه تر ده اقرب موجود دی چې د ده تره دی، د پلار یې ورور دی او د نیکه یې زوی دی، له دې امله بیا هم بې برخې پاتېږي، ځینې کسان دا خبره کوي چې لمسی برخه نه لري، د برخوال اصلن پلار دی، نو که پلار موجود وي، لمسی حق نه لري، که پلار ولاړ شي، نو د هغه حصه ده ته نه نقل کېږي، ځکه یو څوک چې په میراث کې برخه وړي، هغه یې د ژوند په حالت کې وړي نه د مرګ، نو چې پلار حصه یې ختمه شوه، لمسی بیا د چیشي حصه وړي؟

دا خبره په هغه صورت کې سهي وه چې لمسی په هر حال کې دوی محروم کړی وای، دوی خو یې محجوب بولي محروم یې نه ګڼي. لمسی له دغه یوه صورت پرته په نورو کې حق لري، ما یې د دوی له کتابونو وړاندې مثالونه ذکر کړل، که په دې نورو صورتونو کې حصه وړي، نو هغه ولې وړي؟ لمسیتوب خپله په میراث کې حصه لري، که د لمسي۔

(c) ketabton.com: The Digital Library

پلار وجود ونه لري، په میراث کې د لمسي ـ لپاره ځای خالي شو، د واسطې له منځه تګ هم د لمسي لپاره د میراث حصې ته ځای خالي کړ او هم یې د نیکه لپاره خالي کړ، دغه خبره چې نیکه د ابوت له وجې په پلار کې شاملېږي او لمسی بیا د ولد په لفظ کې نه شاملېږي، نو ځکه نیکه د لمسي په میراث کې حصه لري او لمسی یې د نیکه په میراث کې نه لري؛ دا خبره ما وړاندې ناسمه ثابته کړه، هم د لغت له کتابونو او هم د فقهاؤ له کتابونو، دغه کسان بیا په کوم سند او برهان د لمسي په شتون کې د هغه ترونه د خپل ورور له ترکې محجوبوي؟ که دلته فقهاؤ لسمی د زوی پر ځای درولی دی، دلیل یې همدا ور کړی دی چې لمسی او تر دې کښته درجه لرونکي د زوی پر ځای حسابېږي، له دې امله یې تره محجوب دی، اما هغه کسان چې په ولد کې لمسی نه شاملوي، دوی یې بیا دغه ډول مسایلو ته په کوم نظر ګوري؟

یوه نیوکه دا هم کېږي چې دلته د زوی ځای لمسي ته ور کول کېږي، نو دا معنا چې ګواکې لمسی د زوی ځای ناستی دی، بیا به نو احکام هم د زوی پر جاري کېږي، په دې سره یې یو صورت جوړ کړی دی چې که له لمسي سره په یوه مرتبه کې د دوو ورونو له اولادونو څخه یو لمسی پاته وي او بل خوا د لمسي اولاد وي، نو دلته به لمسی تر دوی ډېره حصه وړي او هغوی به کمه وړي؟ دا نیوکه یې له څو وجو ناسمه ده، یوه دا چې حتمن ځای ناستی د هغه اصل حکم کامل نه اخلي، دا کار یوازې د لمسي حق منونکي هم نه کوي، بلکې فقهاء یې هم کوي، نو دغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیوکه دې اول پر فقهاؤ ده، دویم دا چې که د زوی ځای نیسي، نو بیا د لمسي د اولاد ستاسو له انده باید هیڅ حصه نه وي، ځکه زوی چې راغی نو بیا لمسی یا د لمسي اولاد څوک دي؟ دلته اقرب موجود دی، نو بیا څله ابعد ته حصه ور کوئ؟ بله خبره دلته دا ده چې د پلرونو له منځه تلو کښته رتبه لرونکو ته له نیکه څخه د مخامخ میراث وړلو ته لار برابره کړه، په دې کې نور لمسی او کړوسی توپیر نه لري، دواړه باید یو ډول حصه یوسي، زما په نظر دلته اقرب مفهوم د نژدې رتبې قریب ته یوازې نه دي، بلکې له واسطې پرته پر قریب ښه تطبیقېږي، نو چې ترمنځ یې واسطې وشلېدې، بس لمسی یې هم اقرب دی او کړوسی یې هم اقرب شو.

یو وخت مې په دې اړه د دوکتور یوسف قرضاي رحمه الله مقاله وکته، هغه لمسی بې برخې کړی و، بیا یې د هغه پر حالت د شفقت له مخې ځینې وړاندیزونه کړي ول، هغه ویل: نیکه دې تر مرگ وړاندې وصیت وکړي، په دې سره دې د لمسي لپاره حصه بېله کړي، که داسې ونه شول، بیا دې پاته میراث خواره د ترکې د جلاوالي په وخت کې هغه ته یو څه ور کړي، او داسې نور.

مهمه خبره داده چې که یوځل محجوب شو، بیا به نو ښه هغه ته یو څه ورسېږي، دا مسله په ښکاره نص ثابته نه ده، نو بیا ولې دومره ټینگار پر وشي لکه په قطعي ایت چې ثابته وي؟ مسله ټوله د ژبې پر ظرافتونو ولاړه ده، که خبره د قطعي الثبوته او قطعي الدلالته نص وای، بیا اختلاف چا نه کاوه، دلته اختلاف له دې امله را پیدا دی چې ځای ور ته شته، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایاتونو عبارات دا مجال ور کوي چې ګڼ مفاهیم ځنې وایستل شي، له دې امله بایـد د لمسي- حالت ته په کتو دغه اجتهاد بدل شي، نور وړاندیزونه کار نه ور کوي، که یې ور کولای، په نورو ځایونو کې خلکو څومره د دغه ډول احکامو خیال ساتلی دی؟ که یوځل د ترونو حق وبلل شي او لمسی محجوب شي، بیا یې د هغوی له جیب یا خولې ورته را ایستل ستونزمنه چاره ده، زما په نظر ښه به دا وي چې له لومړي سره د نیکه په ترکه کې لمسي ته خپله حصه ومنل شي.

تر دې ګڼو بعدونو وروسته غواړم دا وضاحت وکړم چې دا مسله اجتهادي ده، که فقهاء په دې اړه دلیل وايي، هم یې د اجتهاد پر بنیاد وايي، که مخالفت کې یې څوک بل لور ته تللي دي، هم یې نص نه دی پکې وړاندې کړی، بلکې ژبني ظرافتونو ته په کتو دغه ځای ته رسېدلي دي، نو په دې اختلاف کې یو پر بل ټاپې لګول، څوک په یوه نوم او نور په بل نوم یادول، به مناسب کار نه وي، دا نه د نورو د تقلید نتیجه ده، نه په دې کې غرب کار لري او نه شرق، نه د غربي تمدن اغېزې دي او نه د شرقي، بلکې خبره د ګڼو زاویو ده چې په یوه مسله کې څوک له یوې زاویې ورته راګوري او نورو له نورو، له دې امله د مسایلو تعدد رامنځته شوی دی، په دې برخه کې بېل نظر ور کول به جرم نه وي، حتا که له جمهورو فقهاؤ څخه جلا هم وي، ځکه ډېر واره نورو علماؤ هم دغه کار کړی دی، زموږ په زمانه کې هم دا کار کېږي، ان په ډېرو وړو مسلو کې هم دغه کار شوی دی، زموږ په سیمه کې یو ملا و، د مړي په کور کې به

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې چاى لا نه کولې، ويل به يې د مړي پر کور ناسته او خوراک مکروه دي، نورو ملايانو به مزغنې غوړې ډوډيانې پر وهلې، په دې مسله کې هغه عالم يوازې و او نور يې ټول بل اړخ ته ولاړ ول، نو د هغه يوه عالم په ګڼو نومونو يادول سهي کار نه دى، دغه ډول نو په نورو ځايونو کې بيا تر دې په غټو مسلو کې اختلاف کېږي او شوى دى. دا خبر هم ډېره بې وزنه ده چې کله ناکله يو څوک ښه په برګو سترګو درته وايي: نو ته لکه لوى عالمان داسې اختلاف کوې، ته د هغوى درجې ته رسېدلى يې، ته اجتهاد کولاى شې، ته له هغوى سره ځان ږدې؟ اما که له بله دغه پوښتنې کوي، خو خپله بيا دغه اصل نه ساتي، هر ملا له بل سره اختلاف لري، حتا په حرامو او حلالو کې يې لري، دا که په مذهب کې دننه وي، نو د مجتهد في المذهب کار دى يا که د راجح او مرجوح خبره وي، نو د هغو عالمانو کار دى چې د دې د تعينولو اهليت ولري، تاسو خو دا يوه مرتبه هم د ځان لپاره نه منئ، نو بيا ځله اختلاف کوئ؟

صفا خبره داده چې اوسني عالمان که د تقوا له مخې د پخوا عالمانو ځاى ته نه وي رسېدلي، په علمي لحاظ که تر هغو زيات نه وي، کم هم نه پاتېږي، دا خبره ډېره چټي خبره ده چې پخوا د اجتهاد ټولې درجې وې او اوس يې يوه هم نه شته، دا اوس په داسې مسايلو کې دوى خبرې کوي چې په يوه مذهب کې هم ور باندې بحث نه دى شوى، نو بيا کوم مجتهد دغه مسايل حل و فصل کوي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ژوند کې هره ورځ نوي مسایل را پیدا کېږي او دغه مسایل لازمي حل غواړي، که څوک په ځان کې د دې توانویني، هغه به حتمن یو څه لاس و پښې خوځوي او که څوک یې نه مني، خپله وړتیا یې وژلې وي او پر ځان یې بندیزونه لګولي وي، بیا دې لاس تر زنې کښني د نورو پر تحقیق دې ټیغونه کاږي. دغه تحقیق ته که څوک هر نوم ور کوي، هغه د خلکو خپل کار دی، مګر د تحقیق او څېړنې مخه په هیڅ ډول تبلیغاتو څوک نه شي نیولای.

۱۵/۱۱/۲۰۲۲

۱) مجمع الأنهر في شرح ملتقى الأبحر (۲/ ۷۵٦)

۲) معجم اللغة العربية المعاصرة (۳/ ۲٤۹۳)

۳) الاختيار لتعليل المختار (۵/ ۸۷)

۴) الاختيار لتعليل المختار (۵/ ۸۷)

۵) الاختيار لتعليل المختار (۵/ ۸۸)

٦) الاختيار لتعليل المختار (۵/ ۹٤)

۷) ملتقى الأبحر (ص: ۵۱۰)

۸) الحجة على أهل المدينة (٤/ ۲۰۵)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په مصنوعي ډول اولاد پیدا کول

ځینې وختونه نر یا ښځه وچ وي، عوامل یې ډېر دي، دلته مهمه نه ده چې د وچوالي په اړه بحث وغځوم، په دې اړه هغه څوک ښه بحث کولای شي چې همدغه یې د تخصص میدان وي، زموږ تر بحث لاندې موضوع داده چې که څوک وچ وي، هغه کولای شي چې په مصنوعي توګه اولاد پیدا کړي؟

دا مسله په نورو ژبو کې ډېره شاربل شوې ده، عربي کې د اطفال الانابیب یا دې ته ورته عنوانو لاندې بحث پر شوی دی، ګڼ اړخونه یې را سپړلي دي، زه یې د ډولونو خوا ته هم نه ځم، ځکه زیاتره یې زما په اند اسلام کې ممنوع دي، دلته یې پر هغو ډولونو بحث کوم چې په اسلامي متن کې ورته اجتهادي ممانعت نه شي پیدا کولای او د اوس وخت ډېری اهل علم هم د هغو پر جواز فتوا ور کړې ده.

د وچو کسانو فیصدي ډېره نه ده، له دې سره زموږ په ټولنو کې د کمفیصده خلکو لپاره هم وچوالی لویه ستونزه ده، ځکه دلته نه په دولتي کچه د کمزورو او بې سرپرسته کورنیو ساتلو انتظام شته او نه ټولنه د دې ستونزې لپاره حل لري. زما په اند دلته باید له اسلامي نصوصو او معقولو عقلي دلایلو سره پر دې اول بحث وشي چې ولې دولت او خلک د دې ډول خلکو او کورنیو د ساتلو لپاره سوچ وفکر نه کوي؟ تر دې وروسته

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیا د مصنوعي اولاد موضوع مهمه ده. داسې امکان لري چې څوک اولاد ولري، خو نه پایي، دا هم شته چې اولاد یې ځنې بېل شي، په اخیر عمر کې د نورو مرستې ته اړ شي، یا په یوه طبیعي پېښه کې مړه شي، یا هم نور، مطلب یوه کورنۍ بې سرپرسته شوه یا داسې ضعف ته ورسېده چې خپل ځان نه شي ساتلای، د دې لپاره اړینه ده چې خلکو او دولت یې په وړاندې ځان مسوول احساسولای او د دې ډول کسانو پالنه یې حتمي کړې وای.

په هر حال دا کار د یوه فرد له وسه نه کېږي، یوازې مې د خلکو متوجې کول هدف و، راځم خپلې خبرې ته، له واده دوه هدفه ډېر مهم دي، پاک لمني او انساني تولید، که څوک پر دې قادر نه وي چې تولید وکړي، نو کولای شي چې په یوه هدف اکتفا وکړي، خو چې اینده ژوند یې له سختو ګواښونو سره نه مخېږي، مګر زموږ په ټولنه کې دا شی امکان نه لري. بې اولاده کور د نر او ښځې دواړو لپاره ښایي د ډپریشن او ګڼو ناروغیو سبب شي، له دې امله که یې درملنه وشي، ډېر به ښه وي، څو مېړه او ماینه له ناروغیو خوندي شي او اینده یې هم تر خپله وسه تضمین وي. له دې امله د اولاد اړتیا ډېره احساسېږي، نو که څوک وچ وي، هغه د مصنوعي اولاد لپاره زیار باسي، څو لوړې موخې تر لاسه کړي.

د مصنوعي اولاد په اړه ستونزې له دوو ځایونو را پیدا دي، یوه دا چې په دې کې کشف عورت راځي، یعنې د ښځې د هګۍ اخیستو مهال یا

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم په رحم کې د موادو د ښوولو پر وخت د هغې د عورت لځېدل هغه ټکی دی چې مسلمان علماء یې د دې موضوع په اړه سره وېشلي دي. دویم ټکی پکې دادی چې اولاد یې په فطري توګه نه کېږي، بلکې انساني لاسوهنې او تر یوه حده د نسب اختلاط ته پکې زمینه برابرېږي، له دې امله هم ځینو پوهانو د منعې رایه ور کړې ده.

دا خبره د علماؤ ترمنځ د بحث موضوع ده چې ایا وچوالی ناروغي ده که نه؟ ځینې کسان په دې اند دي چې وچوالی د الهي قدرت له نښو څخه دی، قران کریم ویلي دي چې یوه برخه انسانان الله تعالی وچ کړي دي، نو باید په الهي تخلیق کې لاسوهنه ونه شي، او پر خپل حال پاته شي.

مګر دا خبره زما په نظر مناسبه نه ده، وچوالی یوه ناروغي ده، فطرت(له قانون سره سم پیدایښت) په انسان کې هغه دی چې عمومن انسانان پرې پیدا کېږي، لکه سالم پیدا کېدل، باید ټول اعضاء او وړتیاوې یې پوره وي، دا یې اصل فطرت دی، نه دا چې په اعضا یا غړو کې یې کمی وي. لویه برخه انسانان داسې دي چې اولاد یې په خپل طبیعي شکل کېږي، دا چې وړه برخه کسان دا کار نه شي کولای، نو ښکاري چې دوی کې د ځینو عواملو له مخې هغه انساني فطرت ختم شوی دی، دا هم د خدای له لوري مستقیم کار نه دی، بلکې دلته په جهان کې اصول دي، اصولو ته نه پام یا ورسره ټکر د دې سبب کېږي چې ځینې انسانان داسې پیدا شي چې انساني فطرت کې یې کمي وي، یا یې غړي ناقص وي یا هم وړتیاوې، دا چې له طبیعي قوانینو سره د انسان ټکر د

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې سبب کېږي چې پایله یې دغسې شي، نو الله تعالی یې ځان ته منسوبوي، لامل یې دا دی چې دلته نظام د الله له لوري جوړ دی، هغه اصول او پر هغو مرتبه نتیجه د الله له لوري وي، له دې امله یې ځان ته منسوب کړی دی، که نه د اولاد په پیدا کولو کې هم انسان په خپله دخیل وي، نر او ښځه سره یوځای کېږي، د حیض وخت به نه وي، هگۍ به تیارې وي، په نر کې به مواد پوره وي، بیا حمل اخلي، تر دې وروسته که ښځه ناسم درمل وخوري، یا دروند کار وکړي، یا هم ولوېږي یا ووهل شي، دغه اولاد یې ضایع کېږي، خو له دې سره الله تعالی دغه پیدایښت ځان ته منسوبوي چې موږ یې ور کوو، ځکه دغه سیستم الله تعالی جوړ کړی، نو پایله یې ځکه د هغه لور ته منسوبېږي.

که له هغه ایت څخه دا مفهوم واخلو چې الله تعالی ځیني انسانان په لوی لاس وچ پیدا کوي، دا نو بیا د الله پر عدالت سوال پیدا کېږي، د هغو اصولو او قوانینو له مخې چې الله تعالی انسان پیدا کوي، که په یوه نه یو ډول په دې کې لاسوهنه ونه شي، بالکل به انسان کامل پیدا شي، نه به یې اعضا کم وي او نه وړتیاوې، دا چې پر انسان د تاثیر لپاره خورا ډېر عوامل په طبیعت، اجتماع او د هغه په بدن او روان کې شته، له دې امله یې بدني اعضا او جسمي وړتیاوې هم اغېزمنېږي او موږ یې په خپلو ټولنو کې ژوندي مثالونه لرو. له دې ټولو څخه که یو مثال یوازې د پوهاوي لپاره یاد کړم، ښه به وي. ډاکټران توصیه کوي چې ودونه له خپلوانو سره مه کوئ، له دې څخه ځیني ستونزې را پیدا کېږي، د هغو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستونزو عوامل يې هم بيان کړي دي، بيا که څوک يې کوي، نو لومړی بايد د نر او ښځې وينه په لابراتوار کې چيک شي، که ډاکټران ورته اجازه ور کړي، بيا دې وشي، مګر زموږ خلک په دې خبره پسې خاندي، هر څه پر تقدير تاوانوي، که تر واده وروسته يې په اولادونو کې مشکلات پيدا شول، يو علت يې له خپلوانو سره واده کېدای شي، يعنې ګڼ عوامل پر دې تاثير کوي، له هغو څخه يو يې دغه واده هم امکان لري، په انسانانو کې دا قوانين چا پلي کړي؟ الله کړي دي، ځکه يې نتيجه هم هغه ته منسوبېږي، مستقيم الله تعالی د چا په کموالي او نقص کې لاس نه لري.

ښايي دا روښانه شوې وي چې وچوالی مرض دی، اصلن د الهي قانون له مخې هغه بشپړ پيدا کېږي، نقص يې د نورو عواملو پايله شوه، نو بايد علاج يې وشي، يا به نر و ښځې ته درمل ور کوي چې تر علاج وروسته يې په طبيعي توګه اولاد پيدا شي يا هم له دې پرته نورې لارې چارې ورته لټوي.

زما په نظر تر دې ځايه خبره صفا شوه چې وچوالی مرض شو او په دې کې نور د شک ځای پاته نه دی، اوس بلې پوښتنې ته راځو چې ايا د دې مرض د علاج لپاره بايد د ښځې کشف عورت وشي؟

زه چې څومره پوهېږم او د څومره پوهانو نظرياتو مې کتلي دي، بايد وشي؛ ځکه له دې بې اولادۍ غټې ستونزې پيدا کېږي، د نورو امراضو خطره ده، د همدې لپاره اړينه ده چې علاج وشي څو يې مخه ونيول شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ د نوور علاجونو لپاره هم د نر او ښځې کشف عورت کوو، د هر ډول علمیاتو مهال د نر او ښځې بدن لڅېږي، دې ټولو ته هر عالم په جواز قایل دی، نو د مصنوعي اولاد په برخه کې ولې باید ممانعت وشي؟

ځینو پوهانو د سد ذریعې په توګه هم د مصنوعي اولاد د حرمت خبره کړې ده، مګر سد ذریعه هغه وخت کار ور کوي چې یوه اتفاقي حرمت ته زمینه سازي کوي، دلته خبره داسې نه ده. لکه له یوې پردۍ ښځې سره له اړتیا پرته خلوت، اخیر د زنا سبب کېږي، نو قران کریم امر کړی دی چې زنا ته مه نژدې کېږئ، هدف یې همدا دی چې له هغه ځایه او کاره ځان ګوښه کوئ چې زنا ته مو رسوي، زنا د ټولو په اتفاق حرامه ده، دلته مصنوعي اولاد دی، یا وچوالی دی، یو مرض دی او بل د واده هدف او د بشري ژوند اړتیا، نو د سد ذریعې اصل دلته نه تطبیقېږي.

تر دې روښانه کوونکي بحث وروسته اصل موضوع ته رسېږو، د مصنوعي اولاد هغه ډولونه دلته لنډ بیانوم چې په اسلامي کې ورته جواز موندل کېږي:

۱ـ د نر نطفه د ښځې په رحم کې له هګۍ سره یوځای کوي، بیا اولاد ځنې پیدا کېږي.

۲ـ د نر او ښځې نطفه و هګۍ بهر سره یوځای کوي، کله چې د پیوند لګېدا باوري شي، ډاکټران یې د ښځې رحم ته وړي او هلته یې ځای پر ځای کوي، چې بیا په طبیعي توګه اولاد پیدا کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ـ د نر او ښځې نطفه و هگۍ په لابراتوار کې سره يوځای کوي، بيا يې د هغې ښځې د بنې په رحم کې يو ځای کوي، دويمې ښځې ته مزدوري ور کوي يا هم په خپله خوښه دې کار ته اوړه ور کوي.

۴ـ د نر او ښځې سپرم و هگۍ بهر سره يو ځای کوي، د هيڅ ښځې په رحم کې يې نه ږدي، همداسې يې په لابراتوار کې ۹ مياشتې ساتي او بيا يې همدغې جوړې ته سپاري.(زما له معلوماتو سره سم که څه هم د دې عملي تجربه تر اوسه بريالۍ شوې نه ده)

لنډه دا چې که د خپل مېړه او ماينې سپرم و هگۍ سره يو ځای کړي، بيا له يادو لارو چې په هره يوه اولاد ځنې پيدا شي، ستونزه نه لري، له دې ماسيوا که د نر سپرم د پردي سړي وی يا هم هگۍ د بلې ښځې وي، هر صورت چې يې وي، په اسلام کې ورته جواز نه شته، ځکه دلته د نسب اختلاط رامنځته کېږي، د حجاب ستونزه پيدا کوي او ميراث و دې ته ورته احکامو کې مشکلات ايجادوي، له دې امله جواز نه لري.

که د يوه مېړه او يوې ماينې سپرم و هگۍ سره يوځای کړي، اولاد ځنې پيدا شي، دغه صورت يې ستونزه نه لري، دا سمه ده چې په دې برخه کې يو څه انساني لاسوهنه شته، مگر د اړتيا له مخې هغه لاسوهنه جواز لري، لکه يو ماشوم په طبيعي ډول نه پيدا کېږي، نو ډاکټران يې د اپريشن په ذريعه د مور له نس څخه اخلي، په دې کې هم انسان لاسوهنه وکړه، يا د يوه انسان وينه بل ته ور لگول، دلته هم لاسوهنه ده، يو

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتورګۍ بل ته ور کول، بيا هم لاسوهنه ده، پلاستکي کولمې يا نور غړي هم لاسوهنه ده، په ټولنه اسلامي دنيا کې يې خلک کوي او ډېر پخوا ورته جواز ور کړل شوی دی، که دغه لاسوهنه جواز لري، نو د مصنوعي اولاد په پيدايښت کې هم کامله لاسوهنه نه ده شوې، د نر سپرم او د ښځې هګۍ د پيدايښت اصل منبع دي، دا چې ځای يې بدل شو، نو دا څه مشکل لري؟ قران کريم چې د کوم ډول پيدايښت يادونه کړې ده، له هغه څخه يې هدف يوازې د طريقې بيان دی، نه دا چې امر يې هم په کړی دی، بيا انسانان په عمومي توګه داسې نه کوي، بلکې د يوه ضرورت له مخې خلک مجبورېږي، د هغې اړتيا د رفع کولو لپاره مصنوعي لار غوره شوې ده.

په يوه خبره که سر خلاص شي، ممکن په ډېرو ځايونو کې له ستونزو د خلاصون سبب شي، يو د قران کريم امر وي او بل يې د يوه شي په اړه بيان، قران کريم د اوبو پيدايښت هم د الهي نعمت په توګه کوي، که نن انسانان اوکسيجن او هايدروجن سره يوځای کړي، اوبه ځنې جوړې کړي، ايا دا به حرامې وي؟ ځکه چې په طبيعي توګه نه دي پيدا شوې؟ دلته به د حرمت لپاره قطعي الثبوته او قعطي الدلالته نص له کومه کوي؟ په طبيعت کې د يوه شي پيدايښت کم کېږي يا سولو وي، انسان په خپلې مداخلې سره د هغه سرعت زيات کړي، نو دا څه خلل جوړوي چې بايد حرام شي؟ دا نن شنې خونې څومره لوی نعمت دی د انسان لپاره؟ د دې موادو په توليد کې هم انسان مداخله کوي، بيا ولې جواز لري؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

ها دا خبره تر اوسه حتا د نړۍ په هيڅ کونج کې قانوني جواز نه لري چې څوك دې د انسان په اعضاؤ کې مداخله وکړي، سترګې يې توري کړي، بدن يې غټ کړي، مخ يې نری يا پلن کړي، خوله يې وړه او پـزه يې پلنه کړي، دا موضوع تر بحث لاندې ده، په اخلاقي لحاظ هم دې ته جواز نه دی پيدا شوی، ځکه د يوه انسان په ذات/جسم کې لاسوهنه ده چې نه په اخلاقي لحاظ جواز لري، نه په قانون او شريعت کې.

که د خپلې مور رحم يې د توليد وړتيا نه لري، نو د بلې ښځې (بنـې) په رحم کې سپرم او هګۍ يوځای شي يا بهر تر يوځای کېدای وروسته هلته ځای پر ځای شي، يا هم په ليباټري کې وساتل شي، دا ټول هغه صورتونه دي چې علماؤ په اجتهادي توګه جواز ور کړی دی(يـوازې د بلې ښځې رحم ته بيخي کم جواز ور کړل شوی)، دا يوه خبره بايد روښانه وي چې که څوك جواز ته دلايل وړاندې کوي هم اجتهادي درجه لري واضح نص څوك نه لري او که ممانعت ته يې پيدا کوي، هم د هغوی خپل برداشت ځنې همدغه ډول دی، نه واضح نص.

په دې صورتونو کې دغه اولاد د يوه مور و پلار اولاد دی، دوی يې د پيدا کولو مهال د نر او ښځې په ټاکلو کې اختيار لري، له دې ماسيوا يـې بايد د بدن په غړو کار ونه لري، البته که له طبيعي مسير څخه د ماشوم وده ناسم لوري ته تله بيا د مداخلې حق ورته شته، اما که له طبيعي قانون سره سمه وده يې کوله، بيا يې په بدني غړو د کار لرلو حق نه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که د بلې ښځې (بنې) رحم د یوې جوړې د اولاد لپاره ونیول شي، نـو هغه ښځه یې رضاعي مور هم بلله کېږي، ځکه د هغې له بدن څخه یـې استفاده کړې ده، لکه یوه مور چې د بل چا ماشوم ته تی ور کوي، تی ور کوونکې ښځه د ماشوم رضاعي مور بللـه کېـږي، دغـې ښـځې تـه کـه د همدې کار لپاره اجرت ور کړي هم پروا نه لري او که په خپله خوښه یې دا کار وکړ، بیا خو ډېر ښه کار دی. ځکه د تي ور کولو لپاره که یوه ښځه د ټاکلي عوض په بدل کې ونیول شي، شریعت کې جواز لري، نو د اولاد د ساتنې لپاره که یې رحم د معین مقدار اجورې پـه مقابـل کـې اسـتفاده شي، ولې به مشکل ولري؟

ځینې شرایـط پوهـانو بیـان کـړي دي چـې حتمـي خـبره ده هغـه یـو مسلمان په نظر کې نیسي، یوه خبره داده چې له دې پرته به بل عـلاج نـه وي، د ماهر ډاکټر تر وینا وروسته به وي، د سپرم او هګۍ په وخت کـې به احتیاط کېږي چې د بل چا له سپرم او هګۍ سره خلط نه شي، د ښځې هګۍ به اضافه نـه سـاتل کېـږي چـې بیـا د بلـې ښـځې لپـاره کـار ځنـې واخیستل شي او نه به د نر سپر مني ساتل کېږي، تر خپلې اړتیا وروسته به د ښځې او نر دواړه اضافي هګۍ او مني له منځه وړل کېږي.

له دې پرته که د یوه بل نر مني د خپلې ښځې له هګیو سره یـو ځـای کړي، یا هم له بانک څخه زاړه د معین یا نامعین شخص مني په قیمت را نیول شي، بیا د خپلې ښځې له هګیو سره یوځای شي، یا هم نر خپل مني د پردۍ ښځې له هګیو سره بهر تلقیح کړي یا هم د خپلې ښځې په رحـم

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې، دغه ته ورته ټول صورتونه ځکه ناجایزه دي، چې دلته د نسب اختلاط راځي، اینده د حجاب ستونزې را پیدا کوي او په میراث کې هم مشکلاتو ته لار جوړوي، دا چې پر دې وروسته نورې ستونزې بنا دي، له دې امله باید یو مسلمان ځنې ډډه وکړي او پر خپله هغه برخه راضي شي چې په دې جهان کې ورته رسېدلې ده. دلته موږ د خپل چاپېریال او ټولنې له لوري په ځینو کارونو کې را محصور یو، واک نه لرو، لکه په یوه فقیره ټولنه کې پیدا کېدل، د یوهناامنه هیواد په غېږ کې منځته راتګ، توروالی، سپینوالی، وچ محیط، ډېر ګرم محیط، ښه رنګ او بد رنګ، نیمګړي اعضا او ناقص استعداد یا ورته مسایل، دا چې د هغو په برخه کې کله ناکله بې وسه شو، یوه یې بیا دا هم پر اضافه، زما په نظر دغه مسله په هغه کچه نه ده مهمه چې ورته ډول ووهل شي لکه د بې سرپرستانو او کمزورو کورنیو ساتنې ته د دولت او ټولنې نه پاملرنه؛ که زموږ په ټولنه کې دا ستونزه حل شي، نو یو وچ سړی له یوې وچې ښځې سره ژوند تېرولای شي، دوی که په اینده کې د بل مرستې ته اړتیا ولري، نو دولت او ټولنه به یې دغه ستونزه ورته حل کړي، دغه ستونزه یوازې وچ کسان هم نه لري، نور کسان هم په دې برخلیک اخته کېدای شي چې ټولنه باید لاس ور کړي، بشر باید یو د بل لپاره د تکیې او مسند کار ور کړي نه د چپه کېدو، نو یوه وړه فیصدي کسان که د اولاد اهل پاته نه وي، زما په نظر لازمي نه ده چې دا هم یوه اړتیا وبلل شي او یوه حرام شي ته د استعمال جواز په پیدا کړو، په اسلام کې حجاب، نسب او میراث هم ډېر اهمیت لري، البته که انساني نسل د ختمېدو له ګواښ سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخ وای، بیا ستونزه نه وه، لکه اول پیدایښت چې یې لـه خـاورې شـوې دی، دلته به یې هم بېرته یوه بله کړی په تولید کې اضافه کړې وای، مگر دا چې بشر له دې کمښت سره مخ نه دی، نو حتمـي نـه ده چې د یـوې ډېرې کمې فیصدي کسانو لپاره دې حتمن د ناروا لارو استعمال ته جواز وموندل شي.

دا چې انسانانو نن پر گڼو لارو د تولید لپاره تجربې پیل کړې دي، لـه حیوان څخه د انسانانو پیدایښت، له پردي نر او ښځې د اولاد کېدل، نر د حمل او تولید لپاره کارول، د نر جنس ښځې ته او د ښځې جنس نـر تـه اړول، د حیوان او انسان ماده سره گډول بیا انسان ځنې پیدا کول، دا هغـه لارې دي چې که انسانان یې تجربه کړي، بریالي هم شي، نو په شریعت کې انساني کرامت ته په کتو باید جـواز ور نـه کـړل شي، ځکـه بشر ـ لـه کمښت سره مخ نه دی چې دغه ډول ناروا لارې را خپلې کړي.

البته که انسان د خپلې جـوړې سـپرم او هکـۍ پـه لابراتـوار کـې سره یوځـای کـړي، همالتـه یـې د سـاتنې او ودې انتظـام وکـړي، ماشـوم پـه لابراتوار کې پیدا شي، نو د سپرم ور کونکی کس یې پلار او د هغه ماینه یې مور ده، په دې کې به ستونزه نه وي، یو لور ته به یې ښځه له تکالیفو هم خلاصه شي، د انسان پیدایښت به هم په هغه توگه وشي، چې ټـولنې ته به تر ډېره حده سالم راځي، شاید پـه اخلاقـي او شرعـي لحـاظ بـه دا خبره ستونزه نه لري چې د نـر او ښـځې انتخـاب یـې خپلـه مـور و پـلار وکړي، ځکه دواړه بشر دي او کله څوک نر ته اړتیا او کله بیا ښځې ته، نو

(c) ketabton.com: The Digital Library

انتخاب که یې وشي، ستونزه به نه لري. ځکه دا کار په طبیعي لحاظ هم کېدای شي، که ښځه د خپل حیض پر ۱۲، ۱۳، ۱۴، ۱۵، ۱٦ ورځو له نر سره یوځای شي، هغه له جماع یا انزال څخه یو څه وخت پرهیز وکړي، نو په غالب احتمال چې نر اولاد به یې پیدا شي. که دا کار په طبیعي لحاظ ممکن وي، نو په مصنوعي لحاظ به هم ستونزه ونه لري.

یوه خبره چې علماء یې د جواز قایل نه دي او حتا دا نه مني چې ممکن دې شي، هغه دا صورت دی چې که انسان په مصنوعي لحاظ دا ممکنه کړه چې سپرم او هگۍ جوړې کړي او بیا یې په یوه مصنوعي رحم کې سره پیوند کړي، نو که له دې څخه انسان پیدا شي، دا کار به جواز ولري که نه؟

ځینې دینپوهان دا کار ناممکن بولي، دوی د قران کریم له هغه ایت څخه استدلال کوي چې د مشرکانو د خدایانو په اړه یې ویل: دوی یو مچ نه شي پیدا کولای. پوهان وایي نو چې د مچ پیدا کول امکان نه لري، انسان خو بیخي نه شي کولای، مگر دا خبره یې له ناسمه برداشته ده، قران کریم یوازې د مشرکانو خدایان یاد کړي دي، هغه ربتیا هم دومره عاجزه ول چې که مچ هغو ته له صدقه شیانو یو شی وړی وای، نو دوی ترې د اخیستلو توان نه درلود، د هغو دغه حالت ته په کتو به نو انسان څنگه پیدا کړي؟ مگر دا خبره یې د علم په اړه نه ده کړې، قران کریم رب العالمین په اړه ویلي دي چې هغه انسان پیدا کوي، دا نه نفې کوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې انسان دا کار نه شي کولای، انسان تر یوه حده په دې میدان کې بریالی شوی دی، ځینې حیوانات یې مثال کېدای شي.

زما په نظر که انسان د مقدار له مخې کمښت وکړي، بیا که دغه طریقه استعمال شي، لا به یوه لار ولري، که نه نو دغه خلک به په ټولنه کې چېرې اوسي؟ د چا به زوی وي، د چا به ورور، د چا خور، له نورو انسانانو سره به یې د څه شي اړیکه وي؟ دغه طریقه ښایي په انسانانو کې خواخوږي را کمه کړي، عاطفه له منځه یوسي، یو پر بل زړه سوی ختم شي، کورنی نظام ورسره وران شي او ټوله کیسه همدې تصنع ته ودرېږي او اخیر کار د ربوټانو را پیدا کول چې شي بشر له یوې مخې ختم کړي، که تر سختو نړۍ والو جنگونو یا طبیعي افتونو وروسته بشري قوه کمه شي، نو بیا د اشد اړتیا له مخې کامل مصنوعي تولید به ستونزه نه لري، مگر نن یې خوشي چتې پیدا کول، په ټولنه کې د هغه کرامت ته صدمه رسول دي، ځکه هیڅوك به نه لري، نو چې دغه ډول تکي تنها شي،بیا به له یوازیتوبه کړېږي او خپل عزت النفس او کرامت به ور پاته نه شي، ښایي دا په اخلاقي او دیني لحاظ نور هم په نړۍ کې ډېر وشاربل شي، چې یوه اجتهادي مسله ده او ممکن د راتلونکي وخت علماء په دې اړه ښه نظر ور کړای شي.

۱/۱۰/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

استقلال او اشغال

دواړه عربي الفاظ دي، لومړی یې د محکم، مضبوط او پیاوړي په معنا دی او دویم یې د مشغول، ځای نیول او دندې معنا ور کوي.

له خپلې لغوي معنا سره په یو څه همږغی دواړه الفاظ په عامه محاوره کې موږ د خپلواکی او عدم خپلواکی لپاره کاروو.

د استقلال او اشغال الفاظ په اوس وخت کې بیخي ډېر کارېږي، زموږ د هیواد په دې وروستیو لسیزو کې دغه دواړه اصطلاحات د سخت او افراط او تفریط ښکار شول. ډېر واره استقلال د اشغال او اشغال د استقلال لپاره استعمال شو، موږ له الفاظو او مفاهیمو سره په دې وجه ظلم کوو چې د یوه روان او نوي کېدونکي ژوند په بهیر کې موږ له الفاظو او اصطلاحاتو هماغه پخواني مفاهیم غواړو، په داسې حال کې چې دلته هره څه هر ګړی د نوي کېدا په حال کې دي، د انسان فزیکي وجود هر ګړی نوی کېږي، ذهن یې د ودې په حال کې وي، معلومات یې اپډېټ کېږي او د علم نوې دریځې پرانیستل کېږي، نو دا ظلم نه دی چې په دغسې یوه نړۍ کې موږ د یوې پېړۍ نه بلکې څو پېړیو تر تېرېدو وروسته هم له الفاظو او اصطلاحاتو څخه هغه مفاهیم اخلو چې سونه کاله پخوا خلکو ورته کارول؟!

(c) ketabton.com: The Digital Library

پخوا ښايي هغو قومونو/ملتونو استقلاليت درلود چې د هغوی په هيواد کې د زور له لارې خارجيانو شتون نه درلود، د هغوی پر داخلي او بهرنۍ پاليسي يې اغېزې نه درلودې، دوی د خپلو تصاميمو په نيولو کې د يوه بهرني قووت تاييد ته اړتيا نه درلوده، دوی همدې ته استقلاليت ويلی دی، که څه هم اوسنيو شرايطو ته په کتو يې ما مفهوم يو څه پراخ ونيوی، که نه هغوی دومره ډېره محاسبه نه ورته کوله، بلکې تر دې يې ورته ليد ډېر کم و.

اشغال يې د خارجي قووتونو شتون او واک ته کاراوه، که به پر يوه هيواد د بل ملک لښکرې ور وختې، د هغه هيواد خاوره به يې لاندې کړه، هلته به يې خپل واک چلاوه، نو دې ته يې اشغال وايه او که به يې خپل لاس پوڅي واکمن کړل، هغوی ته يې د اشغال ګوډاګيان يا بالواسطه اشغال وايه.

دا چې د هغه وخت له حالاتو سره به دې دواړو تعريفونو څومره سمون درلود زه په دې اړه بحث نه کوم، هر څه چې وو اوس تېر شوي دي، زه يې د اوس وخت په اړه لنډ تحليلوم چې ايا استقلال او اشغال اوس هم پر هماغه پخوانۍ بڼه لا پاتې دي که ډېر نوي څه هم پکې اضافه شوي دي؟

زما په نظر د استقلال او اشغال په اړه اوس تګلاره بدله شوې ده، ښايي تر نيمايي هم ډېره بدله وي، پخوا چې کوم شي ته استقلال ويل

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېده یا ورته اشغال، اوس عیني په هماغه بڼه نه استقلال وجود لري او نه اشغال. موږ ډېر هیوادونه وینو چې نه پکې خارجي قوتونه پراته دي او نه ظاهرن داسې ګواښونه ورته وینو چې هغوی له خطر سره مخ کړي، لـه دې سره بیا هم مستقل نه دي، دا ځکه چې پخوا یوازې د زور له لارې پر نورو تسلط ممکن وو، خو نن د علم او اقتصاد په مټ تر فزیکي حضور ډېر بڼه اشغال را منځته کېږي او د یـوه ملـت/هیواد اسـتقلالیت لـه منځـه تلای شي.

که زه په خپل هیواد کې هیڅ بهرنی اشـغالګر ونـه ویـنم، تـول هیـواد زموږ د خپلو ځواکونو په کنټرول کې وي، ایا خپل هیواد مسـتقل بلـلای شم؟ که د پخوا تعریف ته شي، هو، او که د نن تعریف او مشـاهدې تـه شي، نه.

که زه په علمي لحاظ دومره کمزوری یم چې زما د پوهنتون علمـي و تخنیکي برخه د بل هیواد د علمي کادرونو په مټ چلېږي، نو زه مسـتقل نه یم، که زما ناروغان بل هیواد ته ځي، زه مستقل نه یم، که زما اقتصاد پر بل متکي وي، زه خپلواک نه یم، که داخلي تولیدات د خپلو خلکو لپاره بس نه وي، زما خپلواکي حتمي د نورو تر تاثیر لانـدې راځـي، کـه زه د دې وړتیا ونه لرم چې خپلو خلکو ته د اړتیا وړ توکي تولید کړم، دا که في الحاله ما کړي وي یا یې بالقوه وس لرم، نو زه څنګه مستقل کېدلای شم؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې توګه نو په نړۍ کې ډېر کم هیوادونه شته چې هغوی دې مستقل وي، ډېری هغه هیوادونه چې ځانونه مستقل ښيي په اصل کې نه مستقل دي او نه کېدای شي، په نظامي، اقتصادي، سیاسي او علمي ډګرونو کې یې نورو هیوادونو ته د سوال ځولۍ غوړولې وي، که په هر میدان کې د بل احتیاج شوې، هغه شرطونه در باندې ږدي، ستا خپلواکي له ګواښ سره مخ ده، ستا بهرنۍ او داخلي پالیسي ستا په خپله خوښه نه وي، حتا که بیخي کمه یې هم د بل په خوښه وي، بیا هم خپلواکي نه شوه.

زموږ په ډېری هیوادونو کې د غرب هیڅ نظامي حضور نه شته، مګر اشغال کړي یې دي، د هغوی برنامې مخته وړي، که د پخواني استقلال تعریف شي، نو بیا ولې مستقل هیوادونه د بل په اشارو چلېږي؟ او که واقعیت ته وګورو او د اشغال و استقلال لپاره نوي تعریفونه وضع کړو، بیا نو دغه هیوادونه چې په یوه نه یو ډول د بل په وسیله خپلې اړتیاوې پوره کوي، نه یې دمدرحاله وړتیا لري او نه بالقوه، دوی نه مستقل دي او نه کېدای شي.

۲۰۲۲/اګست/۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

د رؤیت هلال(میاشتې لیدلو) ستونزه

د ۲۰۲۲ میلادي کال چې له ۱۴۴۳ هجري قمري سره سمون لـري، د واړه اختر مسله ډېره جنجالي وه. پـه اسـلامي نـړۍ کـې ناجیریـا، مـالي، افغانستان او د وزیرستان خلکو د مـې پـر یـوه تـاریخ اخـتر کـړ، پـه دوه تاریخه یې د سعودي په شمول ۲۵ هیوادونـو اخـتر کـړی و او پـر درېـیم تاریخ یې د پاکستان و ایران په شمول پاته هیوادونو اختر کړی جوړ کړ.

بل خوا یوازې په پاکستان کې هم درې اختره وو، وزیرسـتان پـر اول تاریخ اختر کړ، پېښور، چمن، کلا سیف الله، د بلوڅو ځینـې سـیمې او زیاتره پښتني علاقو کې په دویم تاریخ اختر وشو او په درېیم تـاریخ یـې رسمي دولتي اختر کړ.

دا اختلافات هر وخت وي، په اسلامي دنیا کې اصلن د رؤیت هـلال په اړه نظریاتي اختلاف موجود دی چې په نتیجه کې یې د اختلافي اختر عملي بڼه هم په را ویني.

د مسلمانان یوه ډله په دې باور دي چې د هر هیواد لپاره خپـل مطلـع معتبر دی، که په هغه هیواد کې میاشت ولیـدل شـوه، خـبر یـې رسـمي دولتي کمیټې تایید کړ، نو اختر باید وشي، که روژه وه، باید روژه ونیول شي او که چا د میاشتې لیدو خبر ور کړ، خو شاهدي یې کمیټې ونه منله، بیا اختر او روژه نه شته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوه بله ډله مسلمانان په دې نظر دي چې که د هر ځای څخه باوري شاهدي د میاشتې لیدلو را ورسېږي، هغوی یې ورسره مني، که روژه وه، روژه نیسي او که اختر و، اختر جوړوي.

که د دې دواړو ډلو په اړه پلټنه وکړو، چې د کومو دلایلو له مخې هغه او دغه تګلاره لري، نو د شریعت په نصوصو کې دواړه خپل دریځ ته ملاتړي دلایل موندلای شي. لومړی به پر همدې نصوصو سرسرکي نظر وکړو:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: «صُومُوا لِرُؤْيَتِهِ وَأَفْطِرُوا لِرُؤْيَتِهِ، فَإِنْ غُمِّيَ عَلَيْكُمْ فَأَكْمِلُوا الْعَدَدَ».(۱)

ژباړه: له ابو هریره رض روایت دی چې رسول الله ص وویل: د میاشتې په لیدو روژه نیسئ او د میاشتې په لیدو یې خورئ، که مو میاشت ونه لیده، نو شمېر یې پوره کړئ.

له دغه حدیث څخه د دویم مذهب خاوندان استدلال کوي چې لیدل د هر مسلمان معتبر دي، نو که هر چا ولیده، شاهدي یې ور کړه، نورو مسلمانانو ته یې شاهدي په باوري ډول نقل شي، بس همدا معتبره ده او د روژې یا اختر فیصله پر کېږي. یو بل حدیث کې دي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

عَنْ أَبِي مَالِكٍ الْأَشْجَعِيِّ، حَدَّثَنَا حُسَيْنُ بْنُ الْحَارِثِ الْجَدَلِيُّ، أَنَّ أَمِيرَ مَكَّةَ خَطَبَ، ثُمَّ قَالَ: «عَهِدَ إِلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ نَنْسُكَ لِلرُّؤْيَةِ، فَإِنْ لَمْ نَرَهُ، وَشَهِدَ شَاهِدَا عَدْلٍ نَسَكْنَا بِشَهَادَتِهِمَا»، فَسَأَلْتُ الْحُسَيْنَ بْنَ الْحَارِثِ مَنْ أَمِيرُ مَكَّةَ، قَالَ: لَا أَدْرِي، ثُمَّ لَقِيَنِي بَعْدُ، فَقَالَ: هُوَ الْحَارِثُ بْنُ حَاطِبٍ أَخُو مُحَمَّدِ بْنِ حَاطِبٍ، ثُمَّ قَالَ الْأَمِيرُ: إِنَّ فِيكُمْ مَنْ هُوَ أَعْلَمُ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ مِنِّي، وَشَهِدَ هَذَا مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَأَوْمَأَ بِيَدِهِ إِلَى رَجُلٍ، قَالَ الْحُسَيْنُ: فَقُلْتُ لِشَيْخٍ إِلَى جَنْبِي مَنْ هَذَا الَّذِي أَوْمَأَ إِلَيْهِ الْأَمِيرُ؟ قَالَ: هَذَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ، وَصَدَقَ كَانَ أَعْلَمَ بِاللَّهِ مِنْهُ، فَقَالَ: «بِذَلِكَ أَمَرَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ».(۲)

ژباړه: له ابو مالك الاشجعي روايت دی، ده ویل موږ ته حسین بن الحارث الجدلي حديث بیان کړ، چې د مکې امیر بیان وکړ، زیاته یې کړه: موږ ته رسول الله ص امر کړی چې د لیدلو له مخې عمل وکړو، که موږ میاشت ونه لیده او دوو عادلو کسانو یې د لیدو شاهدي ورکړه، د هغوی په شاهدي عمل وکړو. ما له حسین بن الحارث څخه پوښتنه وکړه چې د مکې امیر څوك و؟ ده ویل: زه نه پوهېږم، بیا وروسته راسره مخ شو، وې ویل: هغه حارث بن حاطب د محمد بن حاطب ورور و، امیر پسې زیاته کړه: په تاسو کې داسې څوك شته چې تر ما هم د الله او

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسول الله ص په اړه ښه خبر دی، دغه کس له رسول الله ص څخه شاهدي ور کوي، نو په لاس يې يو کس ته اشاره وکړه، حسين ويل: ما د څنګ يوه بوډا ته وويل: هغه کس څوک دی چې امير په لاس اشاره ورته وکړه؟ هغه ويل: عبد الله بن عمر رض، او امير رښتيا ويل چې ابن عمر تر هغه د رسول الله په حال ښه خبر و، هغه ويل: موږ ته رسول الله ص دغه امر کړی دی.

له ليدو څخه هدف د هر سړي ليدل نه دي، بلکې موخه يې باوري کول دي، نو که دومره کسان يې ووينې چې د نوور مسلمانانو باور پر وشي، همدا ليدل دي، چې د اختر او وروژې دواړو لپاره کفايت کوي، لکه د اوس وخت لپاره چې کمېټې ټاکل کېږي، د هغوی کار همدا ليدل دي، نو که هغوی اعلان وکړي، خلك يې ورسره اختر کړي، که يې اعلان ونه کړ، خلك يې نه اختر کوي او نه روژه، يعنې د هغوی په شاهدي خلك عمل کوي.

د لومړي دريځ د خلکو دليل دغه حديث دی:

عَنْ كُرَيْبٍ، أَنَّ أُمَّ الْفَضْلِ بِنْتَ الْحَارِثِ، بَعَثَتْهُ إِلَى مُعَاوِيَةَ بِالشَّامِ، قَالَ: فَقَدِمْتُ الشَّامَ، فَقَضَيْتُ حَاجَتَهَا، وَاسْتُهِلَّ عَلَيَّ رَمَضَانُ وَأَنَا بِالشَّامِ، فَرَأَيْتُ الْهِلَالَ لَيْلَةَ الْجُمُعَةِ، ثُمَّ قَدِمْتُ الْمَدِينَةَ فِي آخِرِ الشَّهْرِ، فَسَأَلَنِي عَبْدُ اللهِ بْنُ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا، ثُمَّ ذَكَرَ الْهِلَالَ فَقَالَ: مَتَى رَأَيْتُمُ الْهِلَالَ؟ فَقُلْتُ: رَأَيْنَاهُ لَيْلَةَ الْجُمُعَةِ، فَقَالَ: أَنْتَ رَأَيْتَهُ؟ فَقُلْتُ: نَعَمْ، وَرَآهُ النَّاسُ، وَصَامُوا وَصَامَ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مُعَاوِيَةُ، فَقَالَ: " لَكِنَّا رَأَيْنَاهُ لَيْلَةَ السَّبْتِ، فَلاَ نَزَالُ نَصُومُ حَتَّى نُكْمِلَ ثَلاَثِينَ، أَوْ نَرَاهُ، فَقُلْتُ: أَوَ لاَ تَكْتَفِي بِرُؤْيَةِ مُعَاوِيَةَ وَصِيَامِهِ؟ فَقَالَ: لاَ، هَكَذَا أَمَرَنَا رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ " (۳)

ژباړه: کريب روايت کړی چې زه ام الفضل بنت الحارث په شام کې معاويه رض ته ولېږلم، ده ويل: زه شام ته ولاړم، د هغې غوښتنه مې پوره کړه او پر ما په شام کې روژه شوه، د جمعې په شپه مياشت وليدل شوه، بيا د مياشتې په اخيره کې مدينې ته راغلم، له ما عبد الله بن عباس رض پوښتنه وکړه، په خبرو کې د مياشتې يادونه راغله، ده ويل: تاسو مياشت څه وخت وليده؟ ما ويل: موږ د جمعې په شپه وليده. ده ويل: تا په خپله وليده؟ ما ويل: هو، خلکو هم وليده، خلکو روژه کړه او معاويه رض هم روژه ونيوه، ده ويل: خو موږ د شنبې په شپه وليده، نو تر هغو به روژه نيسو چې دېرش پوره کړو يا مياشت ووينو. ما ويل: ته د معاويه رض ليد او روژه بس نه بولې؟ هغه ويل: نه، موږ ته په دغه ډول رسول الله ص امر کړی دی.

پر دغه حديث امام نووي رحمه الله هم باب ايښی دی چې د هر ښار لپاره خپل ليد دی، ده هم دغه فهم ځنې اخيستی دی چې د هر ښار د خلکو ليدل د هغه ښار د خلکو لپاره معتبر دي. د لومړي دريځ خلک هم دغه فکر ځنې اخلي، ابن عباس رض چې کومه خبره کړې ده، هغه واضحه نه ده، دغسې حديث چې د هر ښار لپاره خپل رؤيت دی، په دې الفاظو حديث نه شته، ابن عباس رض چې وايي، موږ ته دغه ډول

(c) ketabton.com: The Digital Library

امر رسول الله ص کړی دی، هدف یې هماغه عمومي حدیث دی چې رسول الله ص ویلي له لیدو یې نیسئ او له لیدو یې خورئ، ابن عباس رض له دې حدیث څخه همدا فهم اخیستی دی، چې د هر ښار او سیمې لپاره خپل لید معتبر دی، نو ځکه یې ویلي چې رسول الله ص موږ ته دا امر کړی دی، په داسې حال کې چې هغه نور حدیث نه دی بیان کړی چې رسول الله ص څنگه امر ورته کړی دی؟ چېرې یې ورته کړی؟ بل چا ولید په دغه ډول حدیث نه دی نقل کړی؟

دا مسله اجتهادي ده، زما په نظر ترجیح دا ده چې د هر مسلمان شاهدي که په باوري ډول نقل شي، هغه معتبره ده، د هر ښار لپاره نه ده، بلکې د ټولې نړۍ لپاره. هغه وخت چې ابن عباس رض دغه اجتهاد کړی دی، د خپل وخت له شرایطو سره سم یې کړی دی، په هغه وخت کې د دې امکان نه وو چې یو کس دې له افغانستان څخه د مدینې خلکو ته شاهدي ور کړې وای، نو دوی چې د رؤیت اعتبار ته کتلي دي، نو د خپل وخت حالاتو او شرایطو ته کتلي دي چې تر هغه ځایه یې معتبر وبولي چې په یوه ورځ یا یوه شپه کې یې د رسولو امکان وي، له دې امله یې د شام لیدلو ته اعتبار نه دی ور کړی، ځکه له شامه مدینې ته شاهدي په یوه ورځ نه شي رسول کېدای او نه له مدینې و مکې ته، له دې امله یې د هر ښار لپاره خپله مطلع معتبره بللې ده. البته نن شرایط له هغو شرایطو سره توپیر لري؛ موږ کولای شو چې په یو څو دقیقو کې ټوله نړۍ خبره کړو، شاهدي هم تر پخوا په ډېر باوري ډول نقل کېږي. دویمه خبره د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابن عباس پر اجتهاد دا هم کېدلای شي چې هغه د یوه ښار لپاره معتبره بللې ده، د بسته هیواد لپاره یې نه ده بللې، که د ټول هیواد په کچه وای، بیا خو مدینه او شام د یوه هیواد دوې بېلې بېلې سیمې وې، نو ابن عباس رض ولې د خپل خلیفه په لیدو نه روژه کوله او نه یې اختر کاوه؟که خبره د یوه ښار شي، نو اوس خلك تر یوه ښاره محدود نه دي، بلکې له همدې حدیث څخه د درست هیواد لپاره استدلال کوي، په داسې حال کې چې دا استدلال یې له دغه حدیث څخه زما په اند سم نه دی. درېیمه خبره دا هم ده چې پاس د ابن عمر رض په حدیث کې راغلي دي چې یا لید معتبر دی یا هم د عادلو شاهدانو شاهدي، له عادلو څخه هدف د شاهدي کره او باوري کول دي، چې دروغ پکې نه وي او خبره پاکه و صافه شي؛ هلته هم ابن عمر رض ویلي دي چې موږ ته رسول الله ص دغه ډول امر کړی دی. که د ابن عباس رض له حدیث څخه هغه ډول استدلال کېږي، نو د ابن عمر رض له حدیث څخه پر دې بل ډول استدلال کېدلای شي. ابن عمر رض هم ویلي دي چې موږ ته رسول الله ص دغه امر کړی دی. نه یې د شاهدۍ لپاره حدود ټاکلي دي چې له کومه ځایه شاهدي تر کومه ځایه معتبره ده او نه یې د لید لپاره ځایونه تعین کړي دي چې له دې ځایه تر هغه ځایه لید معتبر دی او له هغه ځایه ور هاخوا به خلك خپله میاشتویني، بیا تر پلاني ځایه د هغوی لید اعتبار لري. څلورمه خبره داد چې د هیوادونو جغرافیې غځېږي او کمېږي، یو وخت د افغانستان جغرافیه ډېره لویه وه، نن بیا ډېره وړه ده، پاکستان یو مهال بیخي وجود نه درلود، نن شته، په دې توګه هر هیواد د وړېدو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

لویدو امکان لري، نو که نن یو ښار د یوه هیواد برخه وي، د هغه هیواد لید او شاهدي به پکې معتبره وي، که سبا هغه ځان ته بېل هیواد شي یا له بل هیواد سره پیوست شي، بیا به ځان ته لید او شاهدي لري یا به د بل د لید او شاهدي تقلید کوي، په دې توگه شرعي احکام د پسخند او استهزاء درجې ته را کښته کېږي، د مسلمانانو اتحاد او یووالی ماتوي، هیوادونه د خلکو په شخصي عبادت کې خپل سیاستونه ور ننباسي، دا او دې ته ورته زیانونه له همدې پېښېږي چې د هر ښار خپل مطلع د هغه ښار یا هیواد لپاره معتبر وگڼل شي.

دا اختلاف خو د ډېر وخت دی، فکر نه کوم چې د یوه سړي، یوې ډلې، یو عالم، یوه مفتي او یوه لیکوال په فتوا، سپارښتنه یا راجح و مرجوح دې خبره حل شي، اوس یې د حل وخت تېر شوی دی، پر دې اختلاف کتابونه لیکل شوي دي، د هر دریځ په ملاتړ او رد کې ویناوې و مناظرې شوې دي، په اسانه د خلکو یوه کول اوس د عامو خلکو د وس خبره نه ده، که پر دې مسله د امت اتحاد غوښتل کېږي، باید په دولتي کچه څو کارونه وشي چې اتحاد ته لار جوړه شي:

اول: د اسلامي نړۍ په کچه دې یوه کمېټه جوړه شي، دې کمېټې ته که له هره ځایه د میاشتې د لیدو خبر ورسېد، تر خپلو څېړنو وروسته دې روژه یا اختر اعلان کړي چې په اعلان یې باید ټول مسلمانان عمل وکړي، هیڅ هیواد دې له دې څخه ځان نه باسي او دغه یوه کمېټه له سیاستونو او هر هغه څه څخه لرې وساتل شي چې د هغوی پر کار اغېز

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوي، دا که د کمېټې د غړو پر کار وي يا هم د هغوی د اعلان پر تاثيراتو وي. دا وړانديز ښايي په اوسنيو حالاتو کې د عملي کېدا شونتيا ونه لري، ځکه مسلمانانو تر خپل منځ يوه د بل ګرېوان ته لاسونه اچولي دي، سياستونه يې سر ټکر دي، د اختلاف او جنګ لپاره ګڼې نورې پلمې هم پيدا شوې دي چې د اسلامي نړۍ اتحاد ته يې کلکه ضربه ور کړې ده، له دې امله به څوک په دې خبره د پوهاوي کولو زحمت هم ونه کاږي. هغه وخت يې د منلو امکان زيات دی که ايينده په اسلامي نړۍ کې د اسلامي اتحادېې څرکونه وليدل شول، يا هم پر شرعي عباداتو ته يې د يووالي هوکړه وکړه، دغه وړانديز به منل کېږي او عملي جامه به ور اغوندي.

دوه: د اسلامي نړۍ علماء دې د اوس وخت شرايطو ته په کتو پر دې مسله بيا فکر وکړي، يوځل دې بيا وارزوي، په دې اړه راغلي شرعي نصوص دې ټول يو د بل ترڅنګ کښېږدي، وخت، مکان، ټولنه، غوښتنې، زموږ حالات او د شرعي نصوصو صحت و سقامت، د اجتهاد سموالی و ناسموالی دې ټول وارزول شي، د علماؤ په څنګ کې دې فلکياتو ماهرين هم وي، د هغوی پرېکړه دې دوی هم وارزوي، هغوی دې ځانو، دولتونو، ملتونو او د هر ځای مسلمانانو ته قانع کوونکې دلايل وړاندې کړي چې دغه لوری د مسلمانانو د اتحاد لپاره ګټور دی، له نصوصو سره برابر دی، له حالاتو، ځای، مکان، غوښتنو او ټولنو سره سمون لري، پر عبادت د سياست او نورو اغېز ته اجازه نه ده ور کول

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوې او فردي عبادت د حاکمې طبقې د سیاستونو قرباني شوی نـه دی، بلکې یوازې د مسلمانانو اتحاد، د نصوصو واضح مفهوم، د خلکو فردي عبادت او له خپل خالق سره یې د مخلوق اړیکې ته پکې پام شوی دی، دغه فتوا دې د اسلامي امت د اتحاد لپاره یو ښه قوي مصدر وګرځـي او خلك دې عمل په وکړي.

درې: پـه مسـلمانان کـې د اخـتلاف د مخنیـوي لپـاره یـوه بلـه لار د فلکیــاتو د مــاهرینو او ســاینس پوهــانو ده. د کــال لــه سر څخــه دې جنتري/کلېنډر جوړه شي، د متخصصو کسانو په مټ دې د ټولو عبـاداتو ورځې ورټاکل شي او هیڅ اختلاف ته دې زمینه نه برابـروي. البتـه دا تـر هغه وروسته چې د جنتري په اړه خلك یوه خوله شي، جنتري د رؤیـت ځای ناستې وګڼله شي، که څه هم د ساینس پوهـانو دغـه کـار د رؤیـت هلال کمېټې تر اعلاناتو ډېر باوري دی، یو شی چـې ممکـن د اخـتلاف سبب شي هغه له دې کار سره ظاهرن د نصوصو نه همږغي ده چې ممکن د ځینو کسانو د اختلاف سبب شي. زما په اند که د دین او شریعت کـلي پیغام ته متوجې شو، پوهېږي چې پر جنتري اختر او روژه ستونزه نه لري، په حدیث کې د روژې او اختر لپاره د میاشتې لیدلو امر هم د اتحاد لپاره و، دا چې خلکو ګڼ مفاهیم ترې واخیستل او د یووالی امر یې د اختلاف سبب کړ، دا یوه بدمرغي وه چې اسلامي امت ورسره مخ شـو، خـو مـوږ کولای شو چې نویو حالاتو ته په کتو یې د نوي اجتهاد په مټ مخنیـوی وکړو او یوځل بیا د دیـن اوشریعـت کـلي پیغـام او اصـل روح تـه امـت

(c) ketabton.com: The Digital Library

رهبري کړو. له دې هر څه سره په احادیثو کې دوه داسې شیان ذکر شوي دي چې موږ یې ددې لپاره لاسوند ګرځولای شو، لومړی به دغه دواړه حدیثونه راوړم:

عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ ذَكَرَ رَمَضَانَ فَقَالَ: «لَا تَصُومُوا حَتَّى تَرَوُا الْهِلَالَ، وَلَا تُفْطِرُوا حَتَّى تَرَوْهُ، فَإِنْ أُغْمِيَ عَلَيْكُمْ فَاقْدِرُوا لَهُ» (۴)

ژباړه: ابن عمر رض له رسول الله ص څخه روایت کړی چې ده رمضان ذکر کړه، وې ویل: روژه د میاشتې په لیدو ونیسئ او د میاشتې په لیدو یې وخورئ، که میاشت درڅخه پټه شوه، نو اندازه ور ته وکړئ.

«إِنَّا أُمَّةٌ أُمِّيَّةٌ، لَا نَكْتُبُ وَلَا نَحْسُبُ، الشَّهْرُ هَكَذَا وَهَكَذَا وَهَكَذَا» وَعَقَدَ الْإِبْهَامَ فِي الثَّالِثَةِ «وَالشَّهْرُ هَكَذَا، وَهَكَذَا، وَهَكَذَا» يَعْنِي تَمَامَ ثَلَاثِينَ (۵)

ژباړه: موږ نالوستی امت یو، چې نه لیکل کولای شو او نه حساب(علم نجوم) میاشت دومره، دومره او دومره ورځې ده، په دریم وار یې بټه ګوته کت کړ او میاشت دومره، دومره او دومره ده، یعنې پوره دېرش ورځې.

په لومړي روایت کې د اندازې یادونه او په دویم کې دا ذکر چې موږ نالوستي یو، په علم نجوم نه پوهېږو، له دې امله نو د لید او شاهدۍ خبره شوې ده، که امت اوس له هغه حالت څخه را ووزي، هم نالوستی نه شي

(c) ketabton.com: The Digital Library

په لیک لوست پوه شي او هم د فلکیاتو ماهرین پکې داسې دقیقه وړاندوینه وکړي چې یوه ذره غلطي پکې نه وي، بیا هم موږ په دې مکلف یو چې میاشت به وینو؟ زما په اند دغه حدیث علت ذکر کړی دی، د میاشتې لید ځکه ضروري و، چې موږ له بلې لارې نه شوای کولای چې د میاشتې راختل باوري کړو، یوازې په هغه صورت کې اجازه ور کړل شوې ده چې وریځ وي، افق نه لیدل کېږي، نو له اندازه کوونکو څخه د مرستې طلب شوی دی، چې هغوی د خپل علم نجوم له مخې دا معضله حل کړي. که په حدیث کې هغه وخت د دې جواز ور کول شوی دی، چې اټکل یې باوري هم نه و، نو اوس چې یوه ذره خطا نه لري، دا کار به څنګه جواز نه لري؟ ایا لید به ډېر باوري وي که د همدې علم له مخې د میاشتې راختل؟ د لیدو خبره باوري نه ده، که وای دومره اختلاف به نه وای، په یوه ښار کې د چا اختر وي او د چا روژه. نو که د لید اعتبار دومره ضعیف شوی وي، بیا نو د فلکیاتو د ماهرینو دریځ پرې پیاوړی دی، هغوی کولای شي چې د ټولې اسلامي نړۍ لپاره یوه ورځ په ډېر دقت وټاکي، څو د مسلمانانو اختلاف ختم کړي، ټول مسلمانان په یوه ورځ اختر او ورژه وکړي او په دې سره د مسلمانانو اتحاد او یووالی بېرته خپل لومړني حالت ته را وګرځي. دا د دین له کلي پیغام او عمومي روح سره ښه لګېږي.

که دا هیڅ نه وي، بیا نو زما په اند شاهدي معتبره ده، که د هر ځای شاهدي په باوري ډول هر مسلمان ته ورسېږي، نو روژه یا اختر ورسره

(c) ketabton.com: The Digital Library

کولای شي، په دې کې د حکومتونو د ټاکلې تګلارې اطاعت ته اړتیا نه شته، خلک په شریعت کې په لید او شاهدي مکلف شوي دي، نه د فردي عبادت په چارو کې د حکومت په تصمیم، حکومتونه د خپل سیاست له مخې نه یوازې ټولنیزې چارې کله ناکله ناسم لور ته وړې، حتا فردي شرعي چارې هم په خلکو کې د اختلاف وسیله ګرځوي. مسلمانانو ته لازمه ده چې خپل فردي عباداتو د وخت د حکومتونو د ناسم سیاست قرباني نه کړي، دولتونه دې هم د فردي عبادت بې قیده ازادي ور کړي چې خلک روژه نیول او اختر کول یوازې د خپل خالق لپاره وکړي، نه د ټولنې لپاره او نه د حکومت له امله.

۵/۵/۲۰۲۲

سرچینې:

۱)صحیح مسلم، کتاب الصیام، باب وجوب صوم رمضان لرؤیت الهلال...، ح: ۱۰۸۱.

۲)سنن ابي داؤد، کتاب الصوم، باب شاهدة الرجلین علی رؤیة هلال الشوال، ح: ۲۳۳۸.

۳)صحیح مسلم، کتاب الصیام، باب بیان ان لکل بلد رؤیتهم...ح: ۱۰۸۷.

۴)صحیح مسلم، کتاب الصیام، باب وجوب صوم رمضان لرؤیة الهلال... ح: ۱۰۸۰.

۵)تېره حواله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دولتي محکمو کې د نکاح راجسټرول(ثبتول)

زموږ په ټولنه کې د نکاح مروجه بڼه که له یوه لورې ځینې نقصانونه لري، نو بل خوا د ټولنې په خیر هم نه ده تمامه شوې. په دې نکاح کې کله د دواړو خواو، کله د یوې خوا حقوق تر پښو لاندې کېږي. داسې نکاح هم شوې ده چې مېړه او ماینه دواړه واړه وي، مور و پلار یې نکاح ور کړې ده او کله چې هغوی را لوی شي؛ نو یوبل یې نه وي خوښ، یا د یوه د خپل ژوند ملګری نه وي خوښ، خو بل لوری یې بیا بېلولو ته تیار نه وي.

داسې پېښې شوې دي چې له نجلۍ هیڅ پوښتنه نه ده شوې او د خپل پلار یا ولي له لورې ورکول شوې ده. داسې هم کېږي چې له نره هم نظر نه غوښتل کېږي، مور یا د کور نورې مېرمنې یې یوه نجلۍ خوښه کړي، نور هلك یا نجلۍ ته وخت نه ور کول کېږي، چې سره ووینې، د خپل اینده ژوند لپاره خبرې سره وکړي، که سره خوښ یې شول توافق وکړي او که نه نو هر یو خپله لار ونیسي؛ افسوس چې داسې نه کېږي، بلکې هر یو دومره خبر وي چې کوزده یې ده، نور د خپل ژوند د ملګري په اړه یو فیصد معلومات هم نه لري. دلته که یو لور ته په لومړي سر کې د یوه یا دوو انسانانو حقوق خوړل کېږي، نو بل لور ته ځینې وختونه د مېړه او ماینې مزاجونه نه سره جوړېږي، یو د بل په طبیعت نه پوهېږي، نو د کور دننه د دوی تر ژونده خشونت دوام کوي، چې نه یوازې د دوی دوو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژوند يې تريخ کړی وي؛ بلکې اولادونه، نور کورنيان او حتا همسايه ګان لا ترې په زحمت وي. دا هر څه له دې امله چې مور په نکاح کې لومړی ورځ ځينو مهمو ټکو ته پام نه کوو او بيا هغه خپل جوړ کلتور پښې را بندې کړي او په خپل لاس د جوړ شوي زندان بنديوان شو. زموږ ګډ ژوند د لاټرۍ په شان دی، خالي ختل يا له انعام سره دواړه احتماله وي، زموږ لپاره خوشاله ګډ ژوند د لاټرۍ چانس دی، که وختی که نه.

نور بايد دا قبايلي رواجونه بدل کړو؛ د نکاح مراسم يوازې د يوه ملا په خوله د څو الفاظو له ويلو څخه راپيل او خلاص نه کړو. بلکې د حکومت په محکمه کې د قاضي مخته مېړه او ماينه د اقرار ترڅنګ پر ټاکلو شرايطو لاسليکونه هم سره وکړي، چې د نه تعميل په صورت کې دواړه حق لری چې شکايت وکړي او که بيا هم معضله حل نه شوه؛ نو قضا دې د جلاوالي پرېکړه وکړي، چې نه مېړه ته نور زحمت جوړ شي او نه ماينې ته. دا هرڅه به له لومړي سره په نکاح نامه کې ليکلي وي، نکاح نامه بايد د دولت له لورې رسمي پارچه وي چې شرايط يې ټول له شريعت او قانون سره سم ليکلي وي. له دې شرايطو سره نکاح نه وي تړلې؛ بلکې دا د ګډ ژوند اصول دي، که پر ځای نه شول ګډ ژوند ورسره ختمېږي چې نه يې بايد وخت ټاکل شوی وي، لکه د موقتې نکاح او نه د نکاح د صحت لپاره شرط وي، چې فاسده نکاح ترې جوړه نه کړي.

په محکمو کې د نکاح د تړل کېدا او فسخې دواړه ثبوتونه په احاديثو کې راغلی دي. دلته مو دوو حديثو ته پام غواړم:

(c) ketabton.com: The Digital Library

عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ، أَنَّ امْـرَأَةً جَـاءَتْ رَسُـولَ اللَّهِ صَـلَّى اللهُ عَلَيْـهِ وَسَـلَّمَ، فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ جِئْتُ لِأَهَبَ لَكَ نَفْسِي، فَنَظَرَ إِلَيْهَا رَسُـولُ اللَّهِ صَـلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَصَعَّدَ النَّظَرَ إِلَيْهَا وَصَوَّبَهُ، ثُمَّ طَأْطَأَ رَأْسَهُ، فَلَمَّا رَأَتِ المَرْأَةُ أَنَّهُ لَمْ يَقْضِ فِيهَا شَيْئًا جَلَسَتْ، فَقَامَ رَجُلٌ مِنْ أَصْحَابِهِ، فَقَالَ: يَـا رَسُـولَ اللَّهِ إِنْ لَـمْ يَكُنْ لَكَ بِهَا حَاجَةٌ فَزَوِّجْنِيهَا.

ژباړه: سهل بن سعد روایت کړی چې یـوه میـرمن رسـول الله ص تـه راغله، وې ویل: د الله رسوله! زه ځان تاته هبه کوم. رسـول الله ص هغـې ته لوړ او کښته وکتل بیا یـې سر ټیـټ کـړ، مېرمنـې چـې ولیـدل ده هـیڅ پرېکړه ونه کړه، نو کېناسته. له اصحابو یې یو کـس ولاړ شـو، وې ویـل: ای د الله رسوله! که ستا ورته اړتیا نه وي، ماته یې په نکاح راکړه.

د حدیث په اخیر کې دي: «اذْهَبْ فَقَدْ مَلَّكْتُكَهَا بِمَا مَعَكَ مِنَ القُرْآنِ».

ورځه، ما دا تاته د هغه قران په مقابل (مهر) کې په نکاح درکړه.(۱)

پـه دې روایـت کـې مـوږ ولیـدل چـې رسول الله ص د وخـت امیـر، سیاسي، نظامي، ټولنیز او د قضا مشر دی، لـه دې هـر څـه سره یـې یـوه صحابي ته په خپل مجلس کې نکاح ور وکړه. له دې حدیث څخه موږ د اوس وخت لپاره دا استفاده کولای شو چې د راتلـونکي شرونـو د دفعـې لپاره نکاح په محکمه کې وتړو، شاهدان هم موجود وي، قاضي هم وي، شرایط یې معلوم شي او د اینده شر مخه ونیوله شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو بل حدیث کې دي:

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، أَنَّ امْرَأَةَ ثَابِتِ بْنِ قَيْسٍ أَتَتِ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، ثَابِتُ بْنُ قَيْسٍ، مَا أَعْتِبُ عَلَيْهِ فِي خُلُقٍ وَلاَ دِينٍ، وَلَكِنِّي أَكْرَهُ الكُفْرَ فِي الإِسْلاَمِ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَتَرُدِّينَ عَلَيْهِ حَدِيقَتَهُ؟» قَالَتْ: نَعَمْ، قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «اقْبَلِ الحَدِيقَةَ وَطَلِّقْهَا تَطْلِيقَةً».

ژباړه: ابن عباس رض روایت کړی دی چې د ثابت بن قیس میرمن رسول الله ص ته راغله، وې ویل: ای د الله رسوله! زه پر ثابت بن قیس د هغه د اخلاقو یا دین له امله نیوکه نه لرم، مگر په اسلام کې له ناشکرۍ وېره لرم. نو رسول الله ص ورته وویل: ایا هغه باغچه یې بیرته ور کوې؟ دې ویل: هو، رسول الله وویل: باغچه ځنې قبوله کړه او دې ته طلاق ور کړه.(۲)

په دې حدیث کې روښانه شوه چې یوه میرمن له خپل مېړه په شکایت راغله، کله چې رسول الله ص پوه شو هغه وخت نه شي ورسره تېرولای، نو د خلعې صورت یې ښځې ته وړاندې کړ، هغې ومانه او مېړه ته یې امر وکړ چې ښځې ته طلاق ور کړي.

که نکاح په محکمه کې وشي، څو گټې به ولري: یو، مېړه او ماینه به مخامخ سره ووینې، دوه، یو د بل تر لیدو وروسته یې رضایت هم معلوم شي. درې، که فرضن یو لوری دې نکاح ته مجبور شوی وي ، نو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

قاضي او شاهدانو په مخکې کولای شي خپل مشکل بيان کړي او له اينده ستونزې ځان وساتي. څلور، قاضي به مېړه اومايني ته ليکلي شرايط اورولي وي، د دوی ترڅنګ به يې شاهدان او د کورنۍ غړي هم خبر شي، که اينده د هر لورې له خوا مشکل ايجاد شو، مخکې له مخکې به يې د اواري لپاره حللارې په ګوته شوې وي او هر يو به خپل وجايب پېژني چې د کورني تاوتريخوالي په کمولو کې مهم رول لري. پنځه، په محکمه کې د نکاح راجستر کول به د ښځو تيښتې مخه هم ونيسي.، د جبري ودونو ګراف به هم ورسره کم شي، ميرمنو ته به حقونه هم ور کړل شي، مېړونه به د خپلو ميرمنو حق ته متوجې کړي او تر دې ټولو وروسته به کورنۍ کې زورزياتی کم شي چې مستقيم پر ټولنه او نوي نسل مثبت اغېز کوي.

دا يو ډېر مهم ترون دی، دوه انسانان، دوې کورنۍ اوحتا دوې قبيلې يو له بل سره پيوند کېږي. له دې امله دې په سپکه نه ورته کتل کېږي چې د هر کول و پتې پر سر يې سره وتړي. که لومړی ميرمن او مېړه ته اجازه ور کړل شي چې سره وپېژني، ووينې، خپل شرايط يو بل ته بيان کړي او په لنډو وختونو کې ځينې صفات د يوه بل درک کړي، دا به تر هغه نکاح ډېره ښه وي چې په پټو سترګو وشي. دا کار شرعن حرام نه دی، بلکې سنت دی. رسول الله ص هغې ښځې ته کښته پورته وکتل، هغه بل صحابی هم وليده او هغه ميرمن په جومات کې د اصحابو په وړاندې ناسته وه. موږ د دې پر ځای چې د غيرت او ناموس ساتنې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم میرمنې په پوښونو کې پټې کړو، حقونه يې ترې واخلو، نور لـه دې قبايلي او پخواني کلتور څخه څه تر لاسه کړي دي؟ میرمنې پريږدئ چې د خپل ژوند مسير په خپله وټاکي، الله ورکړی حق دی او اخلاقيات و قانون يې ايجابوي. که موږ په خپله ټولنه کې د میرمنو په وړاندې همدې روان جبر اوستم ته دوام ورکړو، نو د نورو مشکلاتو تر څنګ بد اخلاقي او د میرمنو تیښته به ورځ تر بلې ورسره زیاتیږي چې د شریعت او قانون دواړو له مخې ناوړه کارونه دي.

په دې اړه باید هغه میرمنې ډېر کار وکړي چې د نکاح د ثبت په ګټو پوهیږي. ښځې تر نارینه میرنو ته زیات لاس رسی لري او په ښه ډول کولای شي چې هغوی پوه کړي. میرمنو ته قناعت ور کول او د خپل حق په اړه يې پوه کول ممکن په کلیوالو سیمو کې یو څه ګرانه خبره وي، اما که ښځې دا کار وکړي، نو تر نارینه ژر کولای شي چې میرمنې په دې کار قانع کړي. نارینه به د نارینه وو په خوا کې خپل کار ته دوام ور کړي او نارینه ته به قناعت ور کړي چې نکاح د مسجد یا یوې کوټې پر ځای محکمه کې وتړي.

مدني ټولنې، علماء، روشنفکران، لیکوال، شاعران، رسنۍ، اړوندې دولتي ادارې او نړۍ والې مؤسسې هم باید تر خپله وسه د بشر د ساتنې او حق ور کونې په دې انساني پروسه کې برخه واخلي او زموږ د ملت تر نیمايي زیاته برخه چې لا په تیارو کې ژوند کوي؛ راوباسي، د حق اخیستنې لارې چارې لا ورته نه دي معلومې او هغه مرجع يې نه ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

موندلې چې د حقونو د تلف په وخت کې ورته رجوع وکړي، یاد بنسټونه باید راوړاندې شي او دا هر څه د خپلې بشري خواخوږۍ او انساني مسوولیت له مخې په ښه ډول مخته یوسي.

۲۰۲۱م

سرچینه:

۱)بخاري، کتاب فضائل القران، باب القراءة عن ظهر القلب، ح: ۵۰۳۰.

۲)بخاري، کتاب الطلاق، باب الخلق وکیف الطلاق فیه؟ ح: ۵۲۷۳.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د انسان د بدني غړو پیوندکاري

په طبي برخه کې له نویو پرمختګونو سره ځینې داسې مسایل هم را برسېره شول چې پر طب برسېره یې له شریعت، قانون او اخلاقیاتو سره تعلق در لود. له هغو مسایلو یوه هم د انساني بدن د اعضاؤ پیوندکاري ده. په دې اړه خورا ډېر اختلاف موجود دی، اختلاف ځکه پکې ډېر دی چې یو خو مسله ډېره نوې ده، دویم دومره اسانه هم نه ده لکه ځینو چې فکر ورته کړی دی، لامل یې دادی چې پر دې موضوع له شرعي، قانوني او اخلاقي بعدونو بحث کېدای شي او ور باندې شوی هم دی.

نو یوه مسله چې هم یې ډاکټر پر روایښت و ناروایښت بحث کوي، هم یې پر دواړو اړخونو قانون پوه خبرې کوي، همدارنګه له اخلاقي زاویې هم بحث پر کېدای شي او له شرعي هم، دې ټولو نکتو ته په کتو ویلای شو چې مسله ډېره ساده هم نه ده او په دې کې د حرمت او حلت دواړه لوري باید په تېرو ونه وهل شي، ځکه مسله منصوصي نه ده بلکې د علماء ترمنځ پر اجتهاد ولاړه ده او په اجتهاد کې طبیعي خبره ده اختلاف موجود وي او هر لور د خپل موقف لپاره ځینې لاسوندونه وړاندې کوي چې د هغه د علم له مخې ورته سم برېښي، زه لومړی د هغو کسانو له لوري بحث را پیلوم چې پیوندکاري ورته له څو وجو ممنوع ښکاري:

(c) ketabton.com: The Digital Library

اول: انسان په خپل بدن کې د تصرف واک نه لري.

د حرمت منونکو لومړی دليل دادی چې انسان ته د هغه بدن د امانت په توګه ور کړل شوی دی، په امانت کې که هغه د ورکړل شوي واک لـه دايرې بهر عمل کوي، نو دا يو ډول خيانت دی او په شريعت کې خيانت حرام دی.

دويم: له انساني کرامت او شرافت سره منافي ده.

انسان ته الله تعالی کرامت او شرف ور کړی دی، قران کريم وايي چې موږ بني ادم ته کرامت ور کړی دی، په دې کې ټول انسانان شامليږي، نو د انسان هر غړی چې څنې پرېکېږي، دا يې په دغه شته بـدن کـې نقـص راولي او قران کرامت ته يې زيان رسېږي او قران دا هـم ويـلي دي چـې انسان مو په ډېر ښه شکل کې پيدا کـړی دی، نـو هـر نقـص يـې لـه دې دواړو ور کړل شويو نعمتونو سره ټکر کوي.

درېيم: د انساني بدن د غړو پيوندکاري د انساني اعضاؤ تجارت ته لار جوړه کړه.

دا هم يو خطر دی چې کـه شرعـي اجـازه ور کـړل شي، نـو ښـايي د انساني اعضاؤ تجارت او راکړې ور کړې ته لار جوړه کړي، د دې لپـاره چې غريب او بې وزلي وګړي د شتمنو او مړو خلکو لپاره وسيله نه شي، هغوی د پيسو په مقابل کې د د وی اعضاء ونه پېري، بايد د سد ذريعې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

توگه د انساني غړو پیوندکاري ممنوع شي، ځو د شریعت او قانون له مخې پابندي د دې کار تر ممکنه بریده د کمولو انساني هڅه وشي.

څلورم: دا په الهي تخلیق او فطرت کې لاسوهنه ده.

بل دلیل دا هم دی چې الله تعالی چې انسان څنگه پیدا کړی دی، پر کوم فطرت یې پنځولی دی، انسان که په دې کې لاسوهنه وکړي، نو دا په الهي تخلیق کې او فطرت کې انساني و بشري لاسوهنه ده چې د قران کریم واضحو ایاتونو سره مخالفه ده، شیطان په انسان هغه کارونه کوي چې د الهي تخلیق د تغییر سبب کیږي.

پنځم: د واصلې او مستوصلې له حدیث څخه دلیل ویل.

په یوه حدیث کې دا راغلي دي چې پر ویښتو ور ښوونکې او وېښته غوښتونکې ښځو دې د الله لعنت وي، نو چې له عذر سره د وېښتو لپاره جواز نه موندل کیږي، تر دې د لوی تغییر جواز به څنگه پیدا شي؟

شپږم: هغه کس چې بل ته غړي ور کوي، د ده څه اړتیا ده؟ ناروغ که مجبور وي، ور کوونکی کس یې د کوم مجبوریت له مخې ور کوي؟

شپږمه خبره دا ده چې ناروغ به د اعضاؤ لگولو ته مجبور وي، دغه کس چې روغ جوړ دی، څه اړتیا لري چې بل کس ته خپل اعضاء ور کوي او په دې کار سر د الهي احکامو مخالفت ته ملا تړي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا شپږ هغه نکتې دي چې د پيوندکاري مانعينو په خپلو مقالو او کتابونو کې ذکر کړې دي، که فکر ورته وشي، دا پر خپل ځای ښې نکتې دي، دوی د خپل دريغ لپاره ښه لاسوندونه موندل دي، دې دلايلو ته په کتو بايد دغه دريځ لرونکي کسان په ناسمو الفاظو ياد نه شي او نه يې موقف ضعيف او بې بنسټه وبلل شي، بلکې له دلايلو سره مل موقف دی او هر څوک چې همدې دلايلو ته په کتو د منعې لوری راجح بولي، هغه د خپل علم او بشري وس له مخې په خپل ذات کې سهي دی، خو يو کار بايد دغه موقف لرونکي او جواز ور کوونکي هر وخت وکړي، هغه دا چې د مخالف موقف دلايل په سړه سينه وگوري، که ورته سم او مناسب ښکاره شي، هر وخت بايد د حق له منلو ونه شرمېږي، خپل موقف دې تغيير کړي او هغه څه دې برملا ومني چې دلايل يې هغه ته ښه او قوي ښکاري.

اوس به د هغو کسانو دلايل را واخلم چې د انساني بدن د غړو پيوندکاري ته يې د شريعت له مخې جواز ور کړی دی:

اول: {وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا} [المائدة: ۳۲].

او که چا يو نفس را ژوندی کړ، گواکې ټول انسانان يې را ژوندي کړل.

د جواز ور کوونکو لومړی دليل له قران کريم څخه دغه ايت دی، دوی وايي چې دومره لوی فضيلت د بل هيڅ شي نه دی ذکر شوی، يوه انسان ته د ژوند اسباب برابرول دومره لويه نيکي ده لکه ټولو انسانانو سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې همدا معامله وکړې. له دې امله نو دوی جواز ور کړی دی چې کـه انسان د صدقې لپاره یو بل کس خپل اعضاء ور کوي، دا یوه صدقه ده او دا یو ډېر لوی بهتر کار دی.

دویم: {فَمَنِ اضْطُرَّ فِي مَخْمَصَةٍ غَيْرَ مُتَجَانِفٍ لِإِثْمٍ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ}.

[المائدة: ۳].

نو که څوك له لوږې ډېر اړ شو ګنا ته یې میلان نه و، بیا الله غفور او رحیم دی.

په دې ایت کې الله تعالی د حرامو شیانو خوراك ته د سختې اړتیا لـه مخې اجازه ور کړی دی، کـه پـه لـوږه، تنـده کـې د سـختې اړتیـا مهـال محرماتو ته د استعمال اجازه وي، بیا نو د انسـاني ژونـد د ژغـورنې لپـاره ولې یو حرام کار ته اجازه ونه شي؟ د انسان ژوند تـر هـر شي مهـم دی، حتا په دغسې حالت کې د کفر کلیمې ته جواز ور کړل شوی دی، نو که فرضن حرام هم شي، دومره سختې اړتیا ته په کتو به اجازه ونه لري؟

دریيم: په قران کریم او نبوي حدیثونو کې د صدقې لوی فضایل ذکر شوي دي، امر په شوی دی، نو که مال صدقه کېږي، تر مال خو انساني اعضاء ډېر مهم دي، دا بیا تر مال هـم لویـه صـدقه ده، د قـران کـریم او حدیثو عام فضیلت ته پـه کتـو انسـاني اعضـاء د یـوه بـل انسـان د ژونـد ژغورلو لپاره صدقه کول، ډېره لویه قرباني او صدقه ده، چې فاعل به یې د مال تر صدقې د ډېر اجر مستحق وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم: د حرمت په اړه یې صریح نص وجود نه لري، بل خو د صدقې او انساني ژوند د ژغورنې په اړه واضح نصوص شته، نو دې دواړو طرفو ته په کتو دا خوا راجحه ده چې اجازه ور کړل شي، ځکه د یوه شي حرمت په قاطعو دلایل ثابتیږي او دلته قاطع دلایل وجود نه لري.

پنځم: دلته ځینې فقهي قاعدې شته چې له هغو څخه هم د دې پر اباحت دلیل ویل کېدای شي. یوه قاعده داسې ده: اذا تعارضت مفسدتان روعي اعظمها ضرراً بارتکاب اخفهما. که د دوو مفاسدو ترمنځ تعارض واقع شو، نو د واړه په ارتکاب به له لوی څخه ځان ساتل کېږي. بله قاعده ده: الضرر یزال بقدر الامکان، تر وسه به د زیان مخه نیول کېږي. بل اصل دی: واذا ضاق الأمر اتسع، د سختي په وخت کې پراخي وي، دغه ته ورته قواعد نور هم شته، دې ټولو ته په کتو د اباحت لوری راجح بلل شوی دی.

پاته شوه د مانعینو د دلایلو خبره، نو د هر یوه لپاره یې دوی ځینې توجیهاتې وړاندې کړې دي. انساني کرامت په دې کار سره لـه منځه نـه ځي، بلکې د یوه انسان په ژوندي کولو نور هم دغه کرامت درنېږي، ځکه د یوه انسان دومره احترام وشو چې حتا بل انسان د خپل غړي تر سر ورته تېر شو، نو دا عیني د کرامت ساتل دي نه د هغه بې حرمتي، بـل دا چې ممکن یو وخت چې طب په سم ډول د دې کار تر سره کول نـه شوای کولای، نو دا به د انسان لپاره بې حرمتي بلل کېده، له دې امله بـه عرف هم دغسې و، مگر نن چې دا هر څه په ډېر بریالیتوب سره کېږي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

عرف ورسره بدل شوی دی، خلك دغه ډول یو انسان ته په ډېره درنه سترګه ګوري، له دې امله نو هغه کرامت تر پښو نه دی لاندې کړی، بلکې د انسان کرامت یې په ډېره ښه توګه ساتلی دی.

دا چې دوی وایي د فطرت او الهي تخلیق له منځه وړل دي، نو دوی ورته وایي چې تاسو هم د یوه انسان اپریشن یا هم د یوه خراب غړي بېلولو ته جواز ور کوئ، که هغه د اړتیا له مخې جواز لري، نو دغه هم د اړتیا له مخې جواز لري، ځکه هلته د یوه انسان ناچله غړی دی، ممکن دهغه لپاره خطر وي، یا هم له درد څخه یې دی په تکلیف وي یا احتمالي خطر ور څخه احساسوي، نو باید چې پرې شي، دلته احتمال هم نه شته، ډاکټر په سل سلنه باور وایي چې د هغه ژوند یوازې په هغه صورت کې ممکن دی چې بل انسان ورته خپل یو غړی هدیه کړي، نو ایا دغه به ډېر لوی زیان وي او که هغه؟ دا به ډېره لویه اړتیا وي او که هغه؟

دا چې اباحت یې د انساني اعضاؤ تجارت ته لار جوړ وي، نو باید د سد ذریعې په توګه حرام شي، دغه دلیل یې له دې امله سهي نه دی چې که حرام شي یا حلال، تجارت یې اوس هم جاري دی، موږ دا نه وایو چې خلك دې خپل اعضاء خرڅ کړي، بلکې صدقه دې کړي، په زور او جبر په خپله خوښه، نو تجارت یې نن هم غیر شرعي او غیر قانوني دی، له انساني اخلاقیاتو سره ټکر عمل دی، باید په اړه یې کوټلي ګامونه واخیستل شي او د قانون له مخې سختې سزاوې ورته وټاکل شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا خبره چې انسان د خپل بدن واک نه لري، ځکه دی د خپل بدن د مړ کولو، یا غرقولو یا وژلو اجازه نه لري، نو د صدقې اجازه هم نـه شـته، بیا هم سهي نه دی، ځکه له انسان سره یوازې ځان امانت نه دی، بلکـې مال هم امانت دی، قران کریم ویلي: {إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَـهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ} [التوبة: ۱۱۱]، الله تعالی له مومنانو څخه د دوی ځانونه او مالونه اخیستي دي، نو د مال صدقه جواز لري د بدن صدقه یې ولې نه لري؟ یو بل ټکی دا هم چې انسان ولې د خپـل بـدن غـړي کلـه ناکلـه پرېکـوي؟ اپریشن ور کوي، لاس یې پرې کړي، پښه ځنې قطع کړي، تریخی تـرې ایسته کړي، میده ور نیمایي کړي، دا ډول نور، که هغه جواز لري، نو دلته بیا ولې جواز نه لري؟ که هغه په امانت کې خیانت نه وي دغه ولـې شي؟ که هغه واک په ایت و حدیث ور کول شوی دی دغه یې هـم پـه عینـي ایت و حدیث ور کړل شوی دی. بله خبره دا هم ده چې د وینې پـر ور کړه ټول علماء اتفاق لري، نو وینه هم د انسان جز ده، هلته ولـې ور کـړه جواز لري یا هم انسان یې اختیار لري؟ دې ته ورته د شیدو ور کړه، یـوه ښځې ولې د خپل بدن اجزاء د بل ماشوم ته ور کـوي؟ دغـه هـم د بـدن اجزاء دي، نو که د دې ور کړې اختیار لري، هغه هم ورته ثابتېږي.

پاته شو دا حدیث چې د وېښتانو له پر سر کولو یې منعه کړې ده، نـو دا دومره جدي اړتیا نه ده لکه د انسان ژوند ژغورل، بلـه خـبره دا هـم ده چې د واصلې او مستوصلې په حدیث کې ښايي یوه خاصه قضیه وي، له راوي څخه عمومي شوې وي، په دغه ډول خبر واحد باندې دومره لویه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حرمت فتوا نه شي ور کول کېدای، هغه حديث که ثابت هـم شي، نـو ډېره ساحه يې د غالب ظن او گومان ده، مگر حرمت په گومانو او ظنياتو نه ثابتېږي.

دا چې مريض اړ دی، دغه بل کس ولې دا کار کوي، د ده څـه اړتيـا ده؟ دا خبره هغه وخت سهي وه چې انسـانانو انفـرادي ژونـد کـولای، دا چې انساني ټولنيز موجود دی، نو په ټولنه کې کله ناکلـه داسـې پېښـېږي چـې د يـوه انسـان ژغورنـه د سـلو د ژغورلـو سـبب کېـږي، کلـه د کـور سرپرست ناروغ وي، د هغه مرگ د ټولې کورنۍ لپاره د خطر زنگ دی، نو چې ټولنه کورنۍ يې خطر ته ولاړه شي، دا بـه ښـه وي، کـه يـو کـس خپل يو غړی ور کړي او هغه بچ کړي؟ کله مريض مېړه وي، يا هم ماينه، نو که ماينه تر يوه غړي تېره شي يا هم مېـړه، پـه دې سره د هغـوی دواړو کورنۍ ژغورل کېږي، دا به ښه وي که دا چې کورنۍ له منځه ولاړه شي، ولې يوازې دا فرض کړو چې يو څوک له هر ډول اړتيا پرته بل تـه خپـل غړي ور کوي؟ دويم دا چې د مال په شـان د خپـل غـړي صـدقه هـم د خيرات په نيت کوي، هيڅ اړتيا نه لري، يوازې د بشر-غـم ورسره دی، د خدای لپاره د هغه ور کړي غړي د هغه مخلوق ته د گټې لپاره ور کوي، نو په دې کې څه ستونزه ده؟

تر دې وروسته به دې بحث ته راشم چې دا اجازه عمومي ده او که په خاصو صورتونو کې ده؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو ځواب دادی چې نه د دې لپاره خپل شرایط بیان شوي دي، که له ژوندي څخه ژوندي کس ته اعضاء نقل کېږي، نو دا شرایط ورته لازمي دي:

اول: د سختې اړتیا له مخې به دا کار کېږي، په بل عبارت مـریض لـه دې پرته چې د یوه سالم انسان غړی یې بدن ته پیوند شي، په بـل ډول د رغېدو هیڅ چانس نه لري، له دې امله نو جواز ور کړل شوی دی.

دویم: هغه کس چې خپل غړی ور کوي، هغه ته به په دې سره زیـان نه رسېږي، نه به یې شکل او صورت ته زیان رسېږي، بلکې هغه به خپلې ټولې چارې په هغه ډول مخته وړلای شي لکه تر دې وړانـدې چـې یـې ترسره کولې. نو په دې صورت کې د سترګې ور کول د ژوندي انسان لپاره جواز نه لري، اما زما په اند که د سترګې له ور کړې پرته بلـه هـیڅ لار نـه وه، د سختې اړتیا مهال سترګه هم ور کول کېدای شي، ځکه د سترګې د ښکلا خلا ډاکټران ډکولای شي، نو په یوه سـترګه هغـه خپـل ژونـد هـم کولای شي، زه له دې خبرې سره جوړ نه یم چې د سترګې ور کړه جایزه نه بولي.

درېیم: د غړي ور کول به د هیڅ مادي او معنوي عوض په بدل کې نه وي، څو دغه کار یوازې د انساني خواخوږۍ او صدقې لپـاره شي، نـه د بیې او تجارت وسیله، موږ وړاندې هم یادونه وکړه چې د دې پـه مقابـل کې دې سختې قانوني اجراءات وشي، که هر څوک دغه کـار کـوي، نـه شرعن و اخلاقن جواز لري او نه دې قانون پر دغه ډول مجرمینو رحم کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم: تر دې کار وړاندې به په لیکلې بڼه ډاکټران اقـرار نامـه لیکـي چې دوی په همدې ضوابطو خبر دي، دغه اقرار نامه به د عملیـاتو دواړه طرفونه څنې اخلي، ډاکټران به دا هم لیکي چې دوی ته په دې کـار کـې هیڅ ډول مصلحت نه شته. یا کـه ووایـم دغـه کـار دې د دولـت تـر ښـه نظارت لاندې وشي، څو نورو ناسمو کارونو ته لار جوړه نه شي.

پـنځم: د غـړي نقـل بـه د خلکـو تـرمنځ د نسـب اخـتلاط تـه لار نـه جوړوي، لکه د تناسلي الې نقل.

که له مړي څخه ژوندي ته اعضاء نقل کېږي، نو دغه شرایط به په پام کې نیول کېږي:

اول: هغه څوک چې غړی/غړي څنې نقل کېږي، هغه بـه پـه خـدایي مرګ کامل مړ شوی وي، درې ډاکټران به پر دې خبره شاهدي ور کوي چې هغه مړ دی؛ یا بله لار چې مرګ یې یقیني کړي.

دویم: د سختې اړتیا له مخې به دا کار کېږي، له دې پرته چې غـړی ور پیوند شي، بله به هیڅ لار نه وي.

دریيم: هغه مړي به د دې کار وصیت کړی وي، که هغه اجازه نه وي کړې، بیا یې غړي نقلولو جواز نه لري. همدا شان به هغه په خپله خوښـه وصیت کړی وي، په دې کې به پر هغه هیڅ مادي او معنوي جـبر و زور

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه وي شوی او نقل به هم داسې کېږي چې د مړي انساني کرامت تـه بـه صدمه نه رسوي.

ځلورم: د غړي نقل به د نسب اختلاط ته لار نه جوړوي.

پنځم: د غړي نقل به په يوه داسې روغتون کې تر سره کېږي چې هغه د همدې کار لپاره کاملن وړ او ځانګړی وي، له دولـت څخـه بـه جـواز لري، پر همدې کار به له دواړو طرفونو څخه مادي يا معنوي ګټـه نـه تـر لاسه کوي. يعنې د همدې نقل له امله به عـوض نـه غـواړي، هسـې خـو روغتون او ډاکټر د هر ډول عملياتو خپل بدل غواړي، دلته هـدف دادی چې يوازې پر همدې نقل ځانګړې پيسې وغـواړي او د عمليـاتو يـا دې کار بيا ځانګړی رقم طلب کړي.

تر دې وروسته بحث دادی چې مسلمان کـافر تـه اعضـاء ور کـولای شي؟ ځينې علماؤ ويلي دي چې حربي او مرتد کـافر تـه يـې نـه شي ور کولای، ځکه حـربي لـه مسـلمانانو سره پـه جنـګ دی، نـو لـه هغـه سره دښمني په کار ده، خلک ددې لپاره قرباني ور کوي چې هغه مـړ شي او دلته بيا يو څوک د هغه د ژوند لپاره کار کوي، نو دا جواز نه لري. د مرتد په اړه ځينې کسان فکر کوي چې هغه هـم د حـربي پـه حکـم کـې دی، ځکه وژل يې واجب دي، مګر زما په نظر دا اسلامي حکم نـه دی چـې مرتد بايد ووژل شي، نو زما په نظر مرتد ته يـې هـم جـواز شـته، يـوازې حربي کافر ترې مستثنا دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نژدې قريب او لرې انسان توپير پکې نه شته، که څوك يې په خپله خوښه او هغو شرايطو ته په کتو چې لوړ بيان شول، دغه کار کوي، هيڅ ستونزه نه لري.

له دې بيان څخه نو دا ثابته شوه چې خپله د يوه انسان يو غړی بل ته نقلول هم جواز لري، مثلن تر عملياتو وروسته ډاکټر د هغه ځای د ډکولو لپاره له کوناټي غوښه وکښه، يا هم دې ته ورته بل کار، دا هم پروا نه لري، خو هغه شرايط به په نظر کې نيسي، داسې نه چې يو غړی ورته رغوي، بل يې له کاره ولوېږي.

يوه پوښتنه دا هم مطرح کېږي چې که د يوه انسان يو غړی بل ته ور کړل شي، نو هغه کس که گنا په وکړه، سزا به يې دواړو ته ور کول کېږي، که يوه ده؟

ځواب يې داسې دی لکه د مال په صورت کې، که زه يو چا ته لس زره افغانۍ صدقه کړم، هغه ولاړ شي په دې سره زنا وکړي، نو ايا دا کار کې زه هم ورسره شريك يم؟ په هيڅ صورت نه، دا کار هغه په خپله خوښه کړی دی، نو سزا يې هم يوازې هغه ته ور کول کېږي، دلته هم د غړي تر لگولو وروسته که هغه گنا کوي، دا د هغه د بدن غړی دی، سزا يې هم ده ته ور کول کېږي، هغه صدقه کوونکی کس په دې کې گرم نه بلل کېږي.

تر دې را وروسته که پر دې هم لنډ نظر ور کړو چې انسان ته مصنوعي اعضاء يا د حيوان اعضاء څنگه دي؟ خصوصن هغه حيوانات چې حرام دي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

مصنوعي اعضاء که د هغه اړتیا پوره کوي، نو دا تر ټولو ښه کار دی، مثلن د کولمې یوه برخه یې خرابه شي، ډاکټر ورته کولمه پرېکړي او پر ځای یې نوره مصنوعي ورته پیوند کړي، هیڅ پروا نه لري، دغه ډول نور هم. د حیوان اعضاء هم پروا نه لري، ځینې کسان په دې کې د خنزیر استثنا کوي چې هغه نجس العین دی، مگر دا خبره یې سهي نه ده، نجس العین څه معنا؟ په قران کریم کې له مړزگې سره یوځای یاد شوی دی، مړزگه نجس العین نه شوه او خنزیر نجس العین شو؟ په دې برخه کې د ټولو محرماتو حکم یو دی، انساني اړتیا ته په کتو چې د انسان د غړي پرېکولو جواز ور کول کېږي، نو ایا حیوان به ترې مستثنا وي؟ که په حیوان دا کار پوره کېدی، انسان دې بیخي غړی نه ور کوي، ځکه حرمت دوه ډوله دی: یو هغه حرمت دی چې د کرامت او احترام له امله وي، مثلن د انسان غوښه خوړل حرام دي، ځکه انسان ډېر محترم دی، شریعت ور ته شرافت ور کړی دی، نو د هغه خوښه خوړل له دې امله حرامه شوې ده او بل د نجاست له امله حرمت دی، نو هغه شی چې د نجاست له امله یې حرمت بیان شوی دی، د هغه حرمت نسبت دې بل ته سپک دی، ځکه نو د اړتیا پر وخت اول د همدې سپک لور ته رجوع کېږي، که په هغه سره کار ونه شو، بیا د انساني اعضاؤ جواز او استعمال ته خبره درېږي.

۲۵/۱۱/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما حقیقت او ستا حقیقت

د مطالعې پر وخت له داسې لیکنو سره مخ شوی یم چې لیکوال وایي: دا یو ښکاره حقیقت دی، دا منل شوی حقیقت دی او دې ته ورته نور الفاظ.

په داسې حال کې دا خبره کوي چې کوم شی ته دی د حقیقت نوم ور کوي، هغه په اصل کې یوازې ده ته حقیقت ښکاري، له هغه سره پر خپل دې دریځ خورا ډېر کسان مخالف هم وي، نو بیا د روښانه حقیقت نوم یا منل شوي حقیقت نوم ور کول، سهي کار نه دی.

لیکنه په دغسې عباراتو را پیلول، اصلن له تحقیقي او علمي میتود سره مخالف عمل دی، د یوه شي حقیقت ښکاره کول په دې نه کېږي چې زه یوازې حقیقت ورته ووایم، بلکې منطقي دلایل خپله د یوه حقیقت له مخه پرده پورته کوي البته که په مناسب او متوازن ډول واوډل شي.

زموږ د سیمې زیاتره مذهبي کړی د خپل موقف د بیان مهال همدغه ډول روش خپلوي، دوی زیاتره وخت د خپل دریځ په ملاتړي دلیل پسې سرګردانه وي، د مخالف دلیل او موقف یوازې د دې لپاره ګوري چې ځواب یې ځنګه پیدا کړي، له دې امله هغوی له ځان سره وختي لا پرېکړه کړې وي چې زما دریځ حق اوثابت دی او د مخالف دریځ مې ناسم او ناثابت دی، ځکه یې نو لیکنه له پیله په داسې الفاظو را پیل کړې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي چې ښيي دی د موضوع په اړه دلايل نه سره پرتله کوي، بلکې يوه پله درنه نيسي او بله په لوی لاس ورته سپکوي، دا نه د حقيقت ښکاره کولو علمي و څېړنيزه تګلاره ده او نه په دغه توګه چا تر ننه حقيقت ښکاره کړی يا ورته رسېدلی دی.

زموږ لپاره لويه بدمرغي له دې ځايه جوړه ده چې د يوه شي په اړه منطقي او د بل له وجوده ماسيوا فکر نه شو کولای، موږ په هره موضوع کې له ځانه مخالف څوک فرض کړی وي، ځان ته يو دريځ لرو او هغه ته بل دريځ ور کوو، بس ټوله ليکنه پر دې ولاړه وي چې څنګه خپل ځان سلامت ثابت کړو او مخالفت ملامت؛ حيرانتيا به مو هله نوره هم ډېره شي چې د پوهنتون په مونوګراف، تيزس يا د پي ايچ ډي لپاره ليکل شوې رساله کې له عيني حالت سره مخ شي.

سړي ته پوښتنه پيدا شي، چې که د علمي مرکزونو له تحقيق سره دغه ډول چلند وي، نو له دې ميدانه بهر به څوک ولې ملامت شي؟ دغه ډول شوې څېړنې هسې په نوم تحقيق وي، که وکتل شي لويه برخه يې ټوله پر نقل ولاړه وي، پلاني داسې ويلي پلاني هغې ويلي، له ځانه يوه خبره نه شته، تحليل نه شته، ټول د پخوانو تقليد دی او د هغوی پر قدمونو ور پسې روان دي.

سره له دې چې تحقيق کې له لويه سره له ځان سره فرضيه نيول ناسم کار دی، د يوې موضوع ګڼ بعدونه به دې په نظر کې نيولي وي، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

تحقیق لپاره به دې میدان ته څکه راځې چې معلومه کړې کوم لوری یې د دلیل او منطق له مخې پیاوړی دی، د څېړنې په دوران کې که هر لوری درته سهي معلوم شو، له هغه به انکار نه کوې او نه به په خوشي چتي پلمو د هغه له حقیقت منلو ځان خلاصوې.

زموږ د سیمې محققین څه کوي؟ ما تر نن څوک نه دی لیدلی چې د یوې موضوع په اړه یې تحقیق کړی وي، بیا یې دلته د حاکم ذهنیت او پخوانو له تګلارې څخه مخالف دریځ نیولی وي، دوی یوازې پخوانی خبرې له حوالو سره راوړې وي، د مخالف دریځ لپاره یې د پلاني و پلاني څوابونه په ریفرینس کتار کړي وي او د خپل دریځ لپاره یې له نصوصو سره د پلاني و پلاني خبرې هم کتار کړې وي، بس دغه تحقیق دی او دغه یې د ثابتونې میتود!!!

زموږ په حاکم چاپېریال کې زه له ځان سره فرضیه ږدم هغه مې سل سلنه حقیقت منلې ده، تا له ځان سره فرضیه ایښې ده هغه دې سل فیصده حقیقت منلې، نه زه ستا د دریځ په اړه داسې مطالعه کوم چې که سمه خبره وه، باید ومنل شي، نه ته زما د موقف په اړه له انصافه ډکه تګلاره لرې، یوازې له ځانه په بې عدالته دفاع او د بل په بې انصافه ډکولو زموږ کتابونه ډک دي او دغه کیسه له مدرسې تر پوهنتونه پسې غزېدلې ده.

دوی بیا له ځانو سره د غټو محققینو القاب او مختاړي هم کتار کړي وي، په دوو درو لیکو کې د محقق صاحب نوم نه ځایېږي، چې د کتاب

(c) ketabton.com: The Digital Library

منځپانګې ته ورشي، ځان به ګرموي چې ولې مې په دې سره وخت ضایع کړ، ولې مې پیسې پر ور کړې او د څه لپاره مې په کتابتون کې ځای په ونیوی؟

یو غټ دوکتور دی، د مرتد لپاره د فقهاؤ له سزا یې په دې خاطر دفاع کوله چې په حدیث ثابته ده او خلکو پرې اتفاق کړی دی، مګر د مخالف لوري د قران کریم له ایاتونو څخه یې صرف نظر کاوه، که یو مسلمان په انصاف فکر وکړي، نو د قران کریم ایت به ډېر قوي وي او که د خلکو اجماع یا یو خبر واحد روایت؟ پر دې هم فکر نه کېږي چې که یو څوک اسلام مني، باید په خپله خوښه یې ومني، که د خلکو له امله یو کار وکړي، دې ته ریاء او شرک اصغر ویل کېږي، نو مرتد چې په زور اسلام ته اړ ایستل کېږي، دا خو نوره هم د دین له اړخه کیسه خرابېږي، ایا دلته معقول دریځ د فقهاؤ او د هغه چا دی چې یوه خبر واحد ته یې سر نیولی دی او که د هغه چا دی چې له قران کریم څخه یې د دې مسلې حل ته مخه کړې ده؟ دې ته هم فکر نه کوي چې د انسان مرګ په خبر واحد څنګه روا کېږي؟ ایا خبر واحد دومره باوري دی چې د یوه انسان د مرګ پرېکړه په وشي؟ په داسې حال کې چې همدا فقهاء وایي د حرمت لپاره د قطعي الثبوته او قطعي الدلالته نصوصو اړتیا ده، خبر واحد چې هم د عقل مخالف وي او هم له قران کریم سره اړخ نه لګوي، هغه نه قطعي الثبوته دی او نه د هغې درجې شو چې د انسان مرګ په روا

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي، له دې هر څه سره يې د مخالف لوري دلايلو ته خوله هم نـه ده ور وړې، نو دا انصاف دی او که دا تحقيق شو؟

موږ يوازې زما حقيقت او ستا حقيقت لرو، درېيم شی چې په واقعيت کې څه دي، هغه نه شته ځکه د واقعيت ليدلو لپاره خلاصـې سـترگې پـه کار دي چې له بده مرغه موږ پټې پر تړلې دي، د هيچا خلاصې سـترگې نه ايله کوو.

داسې ځېړنه چې حقيقت د خپل حقيقت له مخې څه شی دی؟ دغـه شی يا موضوع په اصل واقعيت کې څنگه ده؟ مـوږ نـه کـوو، پـه خـاص ډول زموږ مذهبي کړۍ په دې برخه کې تر وروستي بريده پاته دي او پر دې اړخ يې اصلن فکر لا نه دی کړی چې د يوې موضوع شننه او تحليل دغه ډول بايد وشي يا يې خلک کوي او دا علمي، تحقيقـي، منطقـي او انساني روش هم دی.

موږ حقايق زما او ستا پر حقايقو سره وېشلي دي، درېيم اپشن پکې نه شته، يا به زما خبره منې، زما ملگری يې، يا به زما د مخالف دريځ منـې، زما دښمن يې، د دليل له مخې پر حقيقيت بنا شوی دريځ دلته نه شـته او که څوک يې ولري، هغه تر ټولو ډېر بدنامېږي، دلته که نـوم کـوې هـم د بل پر قدمونو په تگ سره يې کولای شې، که دې دريځ ملاتړ پيدا کوي، هم د اسلافو له تاييد وروسته يې درسره مني، که درناوی دې کېږي هم له

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې امله دې کېږي چې د نورو پر لار اونقش قدم روان يې، که يوه نوې خبره دې وکړه، هر څه به دې په اوبو لاهو شي.

دلته نوې خبره حرامه ده، يوازې به نوی پوښ د زړې خبرې لپاره تیاروې، قالب نوی وي، خو محتوا هماغه زړه پکې پرته وي، دا پوښتنه نه کېږي چې د دې نو ګټه څه ده؟ دوی دې په دې تبر وهي چې ښه پخواني نه پوهېدل؟ ته تر هغوی ډېر پوهېږې؟ دا فکر نه کوي چې نو دا مسلې د پخوانو په وخت کې چېرې وې؟ هغوی خو عالم الغيب نه ول چې زموږ د وخت په مسلو به يې هم سر خلاص و او حتمي به يې راته حل کړې هم وي.

زموږ اساسي ستونزه له اسلاف پرستي ده، تر هغو چې خپل مشکلات په خپلو سترګو ونه وينو، په خپل عقل يې درک نه کړو او د حل لپاره يې هم يوازې پر خپلو سترګو، عقل او علم بسنه ونه کړو، له دې ستونزو د وتلو يوه لار هم بله نه شته.

نوره دنيا چې مخته تللې ده، په همدې روش سره تللې ده، هغوی د ساينس په نړۍ کې داسې ثابتې تابلو ګانې (که دا تعبير ورته سهي وګڼل شي) ماتې کړې چې که زموږ په ټولنه کې وای، تر اوسه به هم چا د نيوکې سوچ هم نه پر کولای. دوی حتا په علمي او عملي ميدان کې ناسمې ثابتې کړې، همدغه روش هغوی مخته بېولي دي او موږ همدغه زاړه پاله روش شاته کړي يو. تر هغو چې له خپل وخت سره سم د خپلو ستونزو لپاره له خپله عقله کار وانه خلو، په ژوند هم له دې مشکلاتو د وتلو بله لار نه شته، موږ بايد دا شعار ورګرځو چې د هرې ستونزې حل په خپل عقل او خپل مټ!

۲۱/۱۱/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم ملت او هم امت؛ توازن يې څنګه ساتلای شو؟

ځينې کسان مې ليدلي دي چې پر ټولنيزو رسنيو يې ليکلي وي: تر هر څه مخکې وطن، بل بيا ليکلي وي: تر هـر شي مخکـې اسـلام، دا دواړه مې په خپلو سترګو ليدلي دي، ښايي څوک بـه وليکـي چـې تـر هـر څـه مخکې اسلامي خلافت، بل به وايي: تر هر شي وړاندې ټول امت، يا هم تر ملت مخکې امت، بل به نو وايي: تر امت مخکې ملت.

که فکر وکړو دلته ټول ياد شوي شـيان ارزښـتونه دي، د هـر يـوه بـل خپل مقام وي، بايد يو له بل سره يې ټکر نه کړو، يو د بل خلاف يې ونه بولو، يو د بل پر ضد يې ونه کار وو، په يوه سره بل ونه وهو، دا چې زه وليکم تر هر څه مخکې پلانی، په دې سره يو بل کس فکر کوي چې دا خو يې د پلاني ارزښت مقام کم کړی دی، نو راشه ته بيا هغه وليکـه، دا کيسه همداسې سره اوږدېږي، خو سالم حل يې نه راوزي.

که د دې په اړه د پوهاوي يو مثال بيان کړم ښايي د پوهاوي لپاره به بد نه وي، هر څوک په خپل کور کې مور و پلار لري، که يو څوک وليکي چې تر هر چا وړاندې مور، بل بيا وليکي چې تر هر چا وړاندې پلار، نو دا کار مناسب دی؟ ايا په کور کې مور و پلار هر يو خپل ځای نه لـري؟ دا خبر سهي ده چې ممکن يو چا ته مور ډېره ګرانه وي يـو چـا تـه پـلار زيات ګران وي، خو يو بل په دې نه خبروي چې ما ته پلاره ته ډېر نه يې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګران مور راباندې ګرانه ده، په دې سره ښايي د مور او پلار زړه بـد شي، مګر هیڅ لاسته راوړنه به ونه لري. هغه شیان چې انسان ته ارزښتونه وي، باید یو له بل سره یې ټکر نه کړي، هر یوه ته خپـل ځـای ور کـړي او د خپل مقام په اندازه ورته اهمیت ور کړي او هم کار ورته وکړي.

وطن انسان ته مهم دی، مګر کله داسې وختونه پېښ شي چـې وطـن خلك ترك کړي، بل وطن ته کډوال شي او هلته په هغه هیواد پوري یې ټوله راتلونکې وتړله شي، دلته له دې سره چې وطن پاته شو، مګـر خپـل ایمان، اسلام او امت بیا هم هر یو پر خپل ځای پاته دي او د خپل مقـام په تناسب به کار ورته کوي.

یو بل کس بیا له دینه ګرځي، هغه ته بیا وطن او ملت مهم دي، خـو ایمان، اسلام او امت نور ورته ارزښتونه نه دي، په دې صورت کې بیا دغه کس ته ځینې ارزښتونه بې اهمیته شول، خو وطن او ملت پر خپل ځـای ور پاته دي او تر خپله وسه به کار ورته کوي.

نو دا هر ارزښت د خلکو ذهنیتونو ته په کتو ښايي یو تر بل سره مهـم وي، مګر هر یو پر خپل ځای بیا ارزښـت دی، اهمیـت لـري، د یـوه پـه ملاتړ باید بل ته لخته ورنه کړل شي، د یوه په را ټینګولو بل ترك نه شي، یوه ته په اهمیت ور کولو بل بې اهمیته نه شي.

که انسان اجتماعي ژوند ته نظر وکړي، د اوسېدو لپاره هیواد تـه نظـر وکړي، د ملاتړ لپاره ملت ته فکر وکړي، نو وطن او ملـت پـه دې لحـاظ

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیخي ډېر مهم دي او تر بل هر ارزښت په دې برخه اولویت لـري. اوس که بل لور ته نظر وکړو، یو کس له اجتماعي ژوند سره انفرادي ژوند هـم لري، په اجتماعي ژوند کې ځینې داسې اړخونه دي چې دین ډېر زیـات مثبت تاثیر پرې لري، هماعه ورسره په نظر کې ونیول شي، د انسان رواني حالت، اخرت، پر خدای له ایمانه ورتـه را پیـدا مثبـت اړخونـو تـه فکـر وشي، نـو بیـا پـه دې ځـای کـې دیـن، اسـلام او ایـمان تـر بـل هـر شي لومړیتوب لري. هدف دا چې هـر یـو مهـم دی، کـه لـه یـوې زاویـې را وګورې، نو یو تر بل هر شي ډېر مهم ښکاري او که له بلـې زاویـې ورتـه نظر وکړې، نو بل مهم شي.

اوس بلې دریځې ته دربرو، یو کس له وطنه لرې ولاړ، هغه ته د وطن هغه اهمیت چې پخوا یې په زړه کې ورته درلود، سوکه سـوکه کـم شـو، ځکه ټوله اینده یې له بل هیواد سره وتړل شـوه، مګـر لـه دې سره کلـک مسلمان پاته شو، هغه ته که وطن ارزښت هم وي، نـو ښـایي د نـورو پـه نسبت ورته لومړیتوب ونه لري، ایمان او اسلام د خپل شخصي-ژونـد او اخرت له امله ورته ډېر مهم وي. یو بل کس لـه وطنـه نـه وزي، همدلتـه اوسي، خو دغه باریک ټکي ته نه متوجې کېږي، لـه وطـن او ملـت سره مینه ورته ګنا ښکاري، له دې امله تر هر څه ورته اسلام او دین لومړیتوب ولري، د وطن او ملت په کیسه کې نه وي، موږ دغه ډول کسان په خپـل ژوند کې بیخي ډېر لیدلي دي. د دې وروستي ډول بـرخلاف بیـا ځینـې کسان داسې دي چې دین او اسلام ورته ارزښت نه لري، هغه یوازې وطن

(c) ketabton.com: The Digital Library

او ملت مهم بولي، له دې امله د دې مخکینو برخلاف وطن او ملت ورته هر څه وي، ایمان، اسلام او دین بیخي بې اهمیته وبولي، دوی هم دغه نکته نه ده درک کړې چې که ما ته ارزښتونه نه دي، نو په کوم هیواد او ملت کې چې زه اوسم دا ټول د هغوی لپاره ارزښتونه دي، د خپل ځان لپاره، د ملت او وطن لپاره باید ارزښت یې وګڼم، که عمل نه په کوم برملا یې سپکاوی هم ونه کړم، ما ته دې وطن او ملت مهم وي، خو دا چې زما پلار، ورورو، خور، مور، لنډه دا ټول هیوادوال پر دې ارزښت سرونه قربانوي، نو زه د هغوی د احترام له امله ورته په ارزښت قایلېږم او هغومره درناوی یې کوم چې څومره ورسره مناسب او د قانون و انسانیت په رڼا کې ده ته معقول بریښي.

هغه څوک ما ته نارمل انسان نه ښکاري چې یا د دین په ارزښت د وطن ارزښت کموي یا د امت په ارزښت د ملت ارزښت ته زیان رسوي، انسان په خپل ژوند کې دې ټولو ته اړتیا لري، د اوسېدو لپاره وطن مهم دی، د اجتماع لپاره ملت مهم دی، د نړۍ والې سولې او ورورګلوۍ لپاره که امت په سمه معنا وپېژندل شي، ترمنځ یې مشترک ټکي ومونډل شي او په د اوس وخت په اصطلاح یوه اسلامي اتحادیه جوړه شي، نو هیڅ تاوان نه لري، بلکې ګڼو غریبونو هیوادونو ته به ډېره ګټه هم ولري، دا پر خپل ځای یو ارزښت دی چې که سالم کار ورته وشي، انسانانو ته به یې ډېره فایده ورسېږي، د انسان د خپل سکون او اخرت لپاره ایمان او دین مهم دي، یو نارمل انسان ښایي دغه ډول فکر ورته وکړي، هر ارزښت ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپل ځای پیدا کړي، ځومره چې ده ته مهم ښکاري په هغه کچه لـه هـر یوه سره مینه وکړي، کار ورته وکړي په ټول ژوند کې دومره ورته اهمیـت ور کړي ځومره چې ده ته ارزښت لري، داسې ونه کـړي چې د یـوه پـه ملاتړ بل ټېله کړي، د یوه په مینه کې له بل سره کرکه وکړي، په یوه سترګه یوه شي ته د ارزښت په توګه وګوري او بـل تـه بیـا پـه دې بلـه سـترګه د دښمنۍ کاته زده کړي، دا غیر انسان رویه ده، له افـراط او تفـریط څخـه خالي نه ده، انسان ته د اعتدال مسلك مناسب دی، د یوه شي په اړه باید واقعبینه اوسو، پر هر شي د هغه په خپل ذات کې فکر وکړو، نه دا چې له بل سره یې په تقابل کې کښېږدو، بیا ور باندې له یوې زاویې فکر وکړو، په دې توګه موږ هغه واقعیت چې زموږ پر سترګو د شته عینکو لـه املـه را څخه پټ پاتېږي، نه شـو لیـدلای، د دې لپـاره چـې د هـیڅ شي د مینـې عینکې له موږ څخه واقعیت پټ نه کړي، د یوه شي خپل اهمیت را څخه وانخلي، باید لومړی د هر شي په اړه د هغه د ذات له مخې فکر وشي.

۲۳/۱۱/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جنس بدلول

د جنس بدلولو په اړه درې دریځه وجود لري، مطلق ناروا، مطلق روا او په خاصو حالاتو کې له ځینو شرایطو سره روا.

که د انسان د پیدایښت په اړه فکر وشي، یوازې مادي ژوند ته فکر ونه شي او نه دغه ژوند د انسان لپاره اصلي ژوند وبلل شي، نو بیا د انسان تمرکز تر دې خاورین بدن او دې مادي ژوند باید پر اخرت او روح زیات وي، په دې ژوند کې موږ ته یوه د واک ساحه ده او یوه ساحه د مجبوریت ده. د انسان په جنس ټاکنه کې د هغه واک نه شته، له دې امله باید لاسوهنه پکې ونه شي، مګر که اشد ضرورت وي. د خدای له لوري دغه ډول دوه رنګه حیات همدې ته اشاره کوي چې په ځینو شیانو کې ستاسو واک باید نه وي، بلکې تاسو باید د قانون پیروي وکړئ، د انسان جوړښت هم داسې دی چې د دغه دریځ لپاره دلایل پکې شته.

موږ په طبیعي لحاظ تر ځینو جبري قوانینو لاندې ژوند کوو، د هغوله تاثیره موږ ځانونه نه شو ایستلای، دا زموږ د جبر اړخ دی، بل بیا خوا داسې دایره هم لرو چې زموږ اختیار پکې چلیږي، یا موږ د ځینو وسایلو په کارولو کولای شو چې د طبیعي قانون جبر مات کړو او په هغه نیمه خود مختاره دایره کې هم د ازادۍ احساس وکړو، دغه اړخ مو د واک دی. په یوه انسان کې د دې دوو اړخونو امتزاج ته په کتو داسې ښکاري

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې زموږ د واک پر ساحه هم باید ځینې قوانین د هغه چا له لوري نافذ وي چې زموږ روان او فزیکي وجود یې په جبري ډول تر ځینو قوانینو لاندې راوستلی دی. د واک په دغه دایره کې هم زموږ لپاره قانون شته او هغه د قران کریم په شکل کې له انسانانو سره محفوظ دی، دلته په قران کریم کې الله تعالی یوازې انسان دغه مادي جوړښت نه بولي، بلکې د قران کریم ادعا پر دې خوا ته چې له دې وجود پرته هم انسان وجود لري او د انسان اصل حقیقت هماغه دی، د هغه حقیقت ته په کتو نو بیا دغه ژوند هدف نه دی، بلکې له دې ور هاخوا هم د ژوند یو بل پړاو شته او د هغه لپاره باید انسان په دې دنیا کې تیاري وکړي، دغه تیاري د الهي قوانینو په رڼا کې امکان لري او د هغه ژوند لپاره تکاملي سیر د همدې الهي وحې په رڼا کې شونی دی، نو ځکه باید د ځینو طبیعي قوانینو ماتېدا ته بې ځایه زړه ښه نه کړو او هسې د فطرت له قانون د مخالفت لپاره پلمې ونه لټوو.

له دې فطرت څخه د ځان ایستلو لپاره یوازې د ضرورت له مخې اجازه شته، هغه هم د داسې چا لپاره چې په نارینه یا ښځینه جنس کې نه وي داخل، بلکې له دې پرته نرښځی وي، زموږ په ټولنه کې د هغو لپاره ژوند ډېر ستونزمن دی، بیا که ځینې کسان ظاهرن نر وزمه وي او په فزیکي لحاظ ښځینه صفات ولري، یا هم ظاهرن ښځینه وزمه وي، او په بدن کې یې نروانو ته مشابهت زیات وي، یا که داسې وي چې سره ګډوډ وي، نه په جسم کې یوه لور ته کامل مشابهت لري او نه بل ته، بلکې تر

(c) ketabton.com: The Digital Library

مابینځ پاته وي، دا مشکلترینه طبقه هم ده چې دوی ټول د خپل عذر له مخې کولای شي چې یا د نر لور ته د ځان بدلولو عملیاتو ته اجازه لیک پیدا کړي او یا هم ښځینه جنس ته.

په قران کریم کې د انسانانو دوه جنسه عمومن ذکر کېږي، یو یې ذکر (نارینه) او بل یې انثی (ښځینه) دی (الحجرات: ۳)، دا چې له دې پرته هم په انسانانو کې یو بل جنس شته، له دې ښکاري چې د عمومي فطرت برخلاف دغه جنس رامنځته شوی دی، دا چې عوامل یې څه دي؟ باید ډاکټران دا خبره روښانه کړي چې ولې له نر او ښځې څخه یو بل مخالف جنس پیدا کېږي؟ ښایي زموږ فزیکي یا محیطي عوامل پکې رول ولري، خو له دې هر څه سره، هغوی حق لري چې د عملیاتو په کولو هغه جنس ته ځان بدل کړي چې دوی ورته خپله میلان لري. ځکه دوی له عمومي فطري قانون څخه په یوه استثنایي توګه را منځته شوي دي، نو د هغوی لپاره د شریعت په عمومي قانون کې استثنا وجود لري، باید په قانون کې هم ورته ومنل شي او انساني اخلاقیاتو کې هم د هغوی په اړه منفي فکر ونه شي. د هغوی جنس بدلول یوه غیر اخلاقي کړنه ونه ګڼل شي، قانون دا د جرم په توګه ثبت نه کړي او شریعت پوهان هم پـه دې اړه لـه نرمښت څخه کار واخلي او د حالاتو په نظر کې نیولو سره د هغوی ستونزه درک کړي او د حل لپاره یې له شرعي متن څخه د تساهل او اساني تعبیر ته لار جوړه کړي.

عام انسانان په دې حکم کې نه دي داخل، یوه ښځه نه شي کولای چې ځان نارینه جنس ته بدل کړي، او نه یو نر کولای شي چې ځان

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښځینه جنس ته واړوي، دوی ته شرعن اجازه نه شته، حتا که میلان یې خپل مخالف جنس ته وي، دا جبر یوازې پر یوه کس نه دی او نه پر یوه خاصه طبقه دی، بلکې ټول انسانان تر همدې جبر لاندې ژوند کوي، له دې امله باید ځنې شکایت هم ونه شي، په خپل ژوند کې مقاومت وکړي او خپل طبیعي ژوند په هغه توګه مخته یو سي لکه نور انسانان چې ژوند کوي، د یو چا ذهني ژور خپګان دې د دې سبب نه ګنې چې هغه که خپل جنس بدل کړي، نو دغه خپګان به یې رفع شي، دوی په خپل فزیکي جوړښت کې مشکل نه لري، یوازې له چاپېریال سره یې ستونزه ده او هغه په رواني تکلیف اخته کړي دي، نو باید د همدې چاپېریال پر ضد مبارزه وشي، نه دا چې یوه ناسم کار ته لار جوړه شي. د جنس په بدلولو سره دا ستونزه پای ته نه رسېږي، مثلن که له ښځینه قِشر ـ سره غیر انساني سلوک کېږي او هغوی له دې په تکلیف وي، نو څومره تعداد ښځې به دا کار وکړي؟ ټولې خو نه شي کولای، او نه د یو څو ښځو په دې کار سره دغه ستونزه هوارېږي، له دې امله باید ناسم کار ته د جواز پلمې ونه لټولې شي، هغه څوک چې واقعن مشکل لري، دا یوازې هغه څوک دي چې مونږ ورته نرځښیان وایو، عرب یې خنثی بولي، دوی په خپل فزیکي جوړښت کې ستونزه لري، دوی له رواني ستونزې سره جسمي مشکل هم لري، په ټولنه کې هم په ښه سترګه نه ورته کتل کېږي، دا ټول عذرونه چې سره یوځای شي، نو د هغوی لپاره په شریعت، قانون او اخلاقیاتو کې د جواز لار موندلای شي، خو دا یوازې تر همدې جنس پوري خاص ده نه د بل چا لپاره.

۲۸/۱۱/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

مراجع

۱)قران کريم.

۲)بخاري، محمد بن اسماعيل، صحيح البخاري، دار طوق النجاة، کال: ۱۴۲۲هق.

۳)قشيري، ابو الحسن مسلم بن الحجاج، صحيح مسلم، دار احياء التراث العربي، بيروت.

۴)سجستاني، ابوداؤد سليمان بن الاشعث، سنن ابي داؤد، المکتبة العصرية، صيدا-بيروت.

۵) ابو عيسى، محمد بن عيس بن سورة، الجامع الکبير سنن الترمذي، دار الغرب الاسلامي-بيروت.

٦)قاسمي، محمد جمال الدين بن محمد، محاسن التاويل، د محمد باسل عيون السود په تحقيق، د دار الکتب العلمية بيروت چاپ، ۱۴۱۸هـ.

۷) معجم اللغة العربية المعاصره، د احمد مختار عبد الحميد عمر او يوې ډلې تاليف، د عالم الکتب چاپ، لومړی چاپ: ۱۴۲۹هـ ۲۰۰۸م، ځلور ټوکه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸)الباني، ابو عبد الرحمن محمد ناصر الدين، جلباب المرأة المسلمة في الكتاب والسنة، د دار السلام چاپ، ۲۰۰۲م کال.

۹)الموسوعة الفقيه الكويتية، د کويټ د حج او اوقافو وزارت، ۴۵ ټوکه، لومړی چاپ له ۱۴۰۴ تر ۱۴۲۷هـ پوري.

۱۰)الشاشي، ظام الدين أبو علي أحمد بن محمد بن إسحاق، اصول الشاشي، دار الكتاب العربي بيروت.

۱۱)رازي، حمد بن فارس بن زكرياء القزويني الرازي، أبو الحسين، مجمل اللغة، د زهير عبد المحسن سلطان په تحقيق، دوه ټوکه، ۱۹۸٦م.

۱۲)ابو زيد، نصر حامد ابو زيد، نقد الخطاب الديني، د سينا للنشر چاپ، ۱۹۹۴م.

۱۳)حلبي، براهيم بن محمد بن إبراهيم الحَلَبي الحنفي، مجمع الأنهر في شرح ملتقى الأبحر، د خليل عمران المنصور په تحقيق او تخريج، څلور ټوکه، د دار الكتب العلمية چاپ، ۱۹۹۸م.

۱۴)حنفي، ابو الفضل، عبد الله بن محمود بن مودود الموصلي، الاختيار لتعليل المختار، د لشيخ محمود أبو دقيقة په تعليق، پنځه ټوکه، ۱۹۳۷م.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵) شيباني، أبو عبد الله محمد بن الحسن بن فرقد الشيباني، الحجة على اهل المدينة، د مهدي حسن الكيلاني القادري په تحقيق، څلور ټوکه، د عالم الكتب بيروت چاپ، دويم چاپ ۱۴۰۳هـ .

۱٦)پرويز، غلام احمد پرويز، انسان نې کيا سوچا، د طلوع اسلام ټرسټ چاپ.

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library